

Silvanus de Republica * 1569

DE REPUBLICA
LIBRI IX.

*Opus collectum ex omnibus, qui de ea optime
scripserunt, auctoribus.*

PER R. D. IACOBVM SIMANCAM,
PACENSEM EPISCOPVM.

Cum duplici Indice, & cum Priuilegijs.

VENETIIS, apud Bologninum Zalterium.
M D L X I X.

TOTIVS OPERIS ARGVMENTA.

<i>Liber primus: de vrbe, ciuitate, & ciue</i>	fol. 3
<i>Liber secundus: de rebus publicis</i>	fol. 22
<i>Liber tertius: de monarchia, & rege</i>	fol. 41
<i>Liber quartus: de legibus</i>	fol. 68
<i>Liber quintus: de magistratibus & eorum uirtu- tibus</i>	fol. 97
<i>Liber sextus: de his quæ vitanda sunt à magistra- tibus</i>	fol. 124
<i>Liber septimus: de republica Hispania</i>	fol. 149
<i>Liber octauus: de præfectis urbium</i>	fol. 184
<i>Liber nonus: de regni gubernatione</i>	fol. 242

PHILIPPO II.

HISPANIARVM REGI
CATHOLICO

Iacobus Simancas Episcopus
Pacensis.

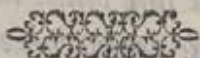
ÆPENVMERO mecum ipse
reputaui: Philippe Rex Ma-
xime cum eam artem quisque
probè norit, in qua diu mul-
tumq; sit uersatus: quamob-
rem tot philosophi (Ciceronem
excipio) qui nunquam rempu-
blicam attigerunt, tam multa libris editis de re-
publica disputauerint: nemo autem Iurisconsulto-
rum, quorum ars tota reipublica est, de rebus pu-
blicis unquam (quod sciam) scripserit: cum de
plurimis, varijsq; rebus volumina ingentia con-
fecerint, & in cognoscenda & gerenda republica
multam magnamq; curam fœliciter & præclare
adhibuerint. Verum ut illos omittam, qui in otio
quidem literato, sed in angulis educati, omnium
rerum diuinarum, atque humanarum naturam,

causaq; sese noscere profitentur: siue iureconsultis ea causa fuerit, quod Plato, Aristoteles, Cicero, alijq; illustres philosophi tractationem hanc praoccupauerint: siue quod (ut est utilius) de singulis reipublicae partibus, quam generaliter, ac uniuersè, de rebus publicis differere & commentari maluerint: siue causa alia quapiam. id quidem exploratum est, reipublica totius cognitionem, uiris politicis omnibus admodum necessariam, ex nullo iurisperitorum libro ne ex ipsis quidem philosophorum scriptis satis perspectam facile cuiquam fore, itaque ut hanc ego rem pro virili parte complerem ex multiplici variaq; bonorum auctorum suppellectile, operis succisui, ea collegi omnia, quae ad subiectorum rempublicam cognoscendam, conseruandam atque amplificandam quomodo pertinere posse mihi visa sunt. aliorum autem dicta ingenue decerpere & contexere malui, quam mea effutire temerè, nec enim is ego sum, qui nunc tandem, aut noua, & memorabilia inuenire, aut eleganter & nouè de reipublica dicere possim, quod si collectanea isthaec non omnino malè disposui, equidem quod institui, praestiti: ea verò catholica tuae maiestati optimo iure dicare constitui: qui cor, caput, & spiritus optimae reipublicae

publicae sis: quam summa religione, & iustitia, summa prudentia, atque probitate sustentas, nec dubito, quin fronte illa planè diuina, qua iamdiu librum nostrum, de catholicis institutionibus, hilarè suscepisti, eadem nunc excepturus sis opus reipublicae non penitendum: Sed magis, quod in publicis negocijs maximis, quae tuo iussu confeci, fidelitas mea tibi iam potest esse probatior. Deus optimus maximus te felicissimum quam diutissime seruet, florente, ac beata reipublica.

IOANNES VERCOSA

AD DIDACVM SIMANCAM.

MNES mortales ferme (Simanca) per eum.
Incerti erramus, quo sit, uel qua sit eundum:
Aut fixit si quis signum, raro fuit illud:
Quod ratio poscit uita civilis & ordo.
Quo sit, uti rarus constet sibi: pergat & unus
Semper & esse idem: bona pars aliunde pendit:

Principis hic nutu, vulgi ille, aliusque suorum.

Si arbitrio tibi uita tuo statuenda fuisset:

Non notis fortuna meis sic prospera casu

Sic insperato, te pertraxisset in Urbem,

Electum sacris de tot primoribus unum.

Ad res supremas de Religione fideque.

Ut pridem qui notus eras uirtutibus illis,

Doctrinisque tuis, quas secula nulla recondent:

Nostri modis praesens ageres praecordia miris:

Seu canones sacros, legesque & iura reponis:

Quique modus, ratioque gubernet quaslibet urbes:

Seu miti sophiae tradis praecepta beata.

Eloquio: & tua nos uarios sapientia firmat.

Sed qua mente iras pelagi furiasque tulisti

Tyrrheni qua tot uastae discrimina terrae?

Quo suffers huius grauitatem uertice caeli?

Ut te concinnas nostris & moribus aptas?

Si ciues Augusto brigenfes, & tua sedes:

Corduba, si tangit natalis: si premit oti

Dulcis amor, charaeque domus, & Bibliotheca:

Conuerte huc sapientem animum: qui hic commoda cuncta.

Non ipsa specie solum, nec imagine, sed re

Et stabilire usu (ut si sint praesentia) possit.

CAPITVLORVM

ARGVMENTA LIBRI PRIMV

D Edomo, & uico cap. 1.	fol. 3
De urbe cap. 2.	4
De situ urbis, cap. 3.	7
De muris: cap. 4.	8
De aedificiis publicis. cap. 5.	10
De aedificiis priuatis. cap. 6.	11
De ciuitate cap. 7.	13
De ciuitate iterum cap. 8.	14
De ciuitatis probitate. cap. 9.	16
De partibus ciuitatis cap. 10.	17
De ciue cap. 11.	17
De uirtute ciuis. cap. 12.	18
De officio boni ciuis. cap. 13.	20

LIBRI SECVNDI.

Quid sit respublica. cap. 1.	22
De aliis republicae significationibus. cap. 2.	22
Quot sint genera rerum publicarum. cap. 3.	24
Qualia sint rerum publicarum genera cap. 4.	27
Quae sit recta respublica & quae deterior & quae optima cap. 5.	28
Rempubicam cunctis esse praefendam. cap. 6.	31
Pro republica omnia esse facienda cap. 7.	33
Reipublicae officia etiam ab inuitis gerenda, cap. 8.	34
An sapiens accedere debeat ad rempublicam. cap. 9.	35
De eadem re, cap. 10.	36
Quomodo sit accedendum ad rempublicam. cap. 11.	38
De querelis reipublicae. cap. 12.	39

LIBRI TERTII.

Ciuitates, & Regna sine imperio, ac dominatu conseruari non pos-	
se, cap. 1.	41
Monarchiae regimen esse optimum, cap. 2.	42
De eadem re cap. 3.	43
Cum primum reges creati sint, cap. 4.	45
Nec fortibus, nec suffragiis regem esse creandum, cap. 5.	47
De regis excellentia, cap. 6.	48
Quam sit uenerabilis maiestas regia. cap. 7.	49

De

De religione principis, cap. 8.	50
De iustitia regis, cap. 9.	53
De ceteris virtutibus regum, cap. 10.	55
De vitis uitandis, cap. 11.	56
De opima regis custodia, cap. 12.	57
De adulatoribus, cap. 13.	59
Contra adultores, cap. 14.	60
Oportere, ut reges diuites sint, cap. 15.	61
Quomodo principes sint admonendi, cap. 16.	63
Admonitionum, cap. 17.	64
LIBRI QVARTI.	
Rempublicam sine legibus stare non posse, cap. 1.	68
Quid sit lex, cap. 2.	69
De utilitate legum, cap. 3.	70
De legum præstantia, cap. 4.	72
De legislatore, cap. 5.	73
Quamobrem leges factæ sint, & fiant, cap. 6.	76
Leges communem utilitatem respiciant, cap. 7.	77
Leges perspicuæ sint, & possibilia uelint, cap. 8.	79
De multitudine legum, cap. 9.	79
Ne leges nouæ facili fiant, cap. 10.	80
De abrogatione, & mutatione legum, cap. 11.	81
De legibus nouis, cap. 12.	83
De aliis legum qualitatibus, cap. 13.	84
Leges sint græte populo, & accommodatæ reip. cap. 14.	85
Decere ut Rex leges seruet, cap. 15.	87
Omnes legibus, obediant, cap. 16.	89
Leges dominari debere, cap. 17.	91
Leges minima tantu arbitrio iudicum relinquere debent, cap. 18.	92
De legibus iniquis, cap. 19.	94
Memorabilia, de quadam lege Solonis, cap. 20.	95
LIBRI QVINTI.	
Leges sine magistratibus nihil proficere, cap. 1.	97
Ciuitatem sine magistratibus esse non posse, cap. 2.	98
Magistratus esse debere bono genere natos, cap. 3.	99
Quales esse debeant Magistratus, cap. 4.	100
Plura de præbitate Magistratum, cap. 5.	101
Sic iudex iustitiæ custos, cap. 6.	102
Fortitudinem habeant magistratus, cap. 7.	104

Pacientiam esse necessariam, cap. 8.	105
De mansuetudine, cap. 9.	106
De prudentia Magistratum, cap. 10.	108
Experientiam esse necessariam, cap. 11.	109
De diligentia, cap. 12.	111
De dignitate magistratum, cap. 13.	113
Ne sit magistratus, qui domui suæ præesse nescit, cap. 14.	114
Iudicem esse non posse, qui iuris peritus non sit, cap. 15.	116
De concordia magistratum, cap. 16.	118
De clementia, cap. 17.	120
Creandi sunt magistratus officiis apti, cap. 18.	122
LIBRI SEXTI.	
De improbis Magistratibus, cap. 1.	124
Ne sint auari Magistratus, cap. 2.	125
Ne munera accipiant, cap. 3.	126
Amplius de muneribus, cap. 4.	127
Iudices ne affectibus seruiant, cap. 5.	129
Ne sint iracundi Magistratus, cap. 6.	130
Nec odio, nec amore uincantur, cap. 7.	132
Ne timidi sint, nec uoluptatibus dediti, cap. 8.	133
Ebrietatem fugiant, & nihil cum dolore faciant, cap. 9.	134
Quatenus iudex debeat esse misericors, cap. 10.	135
Nequid iniustum propter amicos fiat, cap. 11.	136
Ne respiciant personam, sed causam, cap. 12.	137
Ne sint ambitiosi, cap. 13.	138
Ne sint uenales magistratus, cap. 14.	141
De eadem re, cap. 15.	142
Cur magistratus, minus, quàm priuati peccare debeant, cap. 16.	145
fol.	145
Consilia magistratibus data, cap. 17.	146
De magistratibus miscellanea, cap. 18.	147
LIBRI SEPTIMI.	
De regno Hispaniæ, cap. 1.	149
De Magistratibus Hispaniæ, cap. 2.	150
De præfecto prætorio summo, cap. 3.	151
De consiliariis regiis, cap. 4.	152
De eodem summo tribunali, cap. 5.	156
De consiliariis cameræ ut uocant, cap. 6.	159
De ætatæ consiliariorum, cap. 7.	160

De consilio iuuenum, cap. 8.	162
De iuridicis conuentibus, cap. 9.	164
Adhuc de eadem re, cap. 10.	164
De diuersis, & prolixis sententiis, cap. 11.	166
Virum disputare iudicibus liceat, cap. 12.	167
De arcanis, cap. 13.	168
Iterum de occultis, cap. 14.	170
De iuramento iudicum, cap. 15.	171
De aliis iuramentis memorabilibus, cap. 16.	172
De quatuor uiris capitalibus, cap. 17.	174
Plura de iudicibus criminum, cap. 18.	175
De executoribus, cap. 19.	176
De aduocatis, cap. 20.	178
Iterum de aduocatis, cap. 21.	179
De scribis, cap. 22.	180
De officio eorum, quos uisitatores nominant, cap. 23.	182
LIBRI OCTAUI.	
De præfecto urbi, cap. 1.	184
Quid primum faciet præfectus urbi, cap. 2.	185
De uxore præfecti, cap. 3.	186
De comitibus præfecti urbi, cap. 4.	188
Ne familia præfecti munera accipiat, cap. 5.	189
Ne comites indigenæ sint, aut consanguinei, præfecti, cap. 6.	190
De senatoribus ciuitatum, cap. 7.	191
De ratione reposcenda, quam vulgo residentiam uocant, cap. 8.	193
De eadem re, cap. 9.	194
De prætoriiis, & operibus publicis, cap. 10.	196
De nouis operibus, cap. 11.	197
De muris & uia publica, cap. 12.	198
De ædificiis priuatis, cap. 13.	200
De operibus publicis, & priuatis, cap. 14.	201
De horreis publicis, cap. 15.	202
De fontibus, & aquis, cap. 16.	203
De aquis & balneis, cap. 17.	205
De munditia urbis, cap. 18.	206
De montibus, cap. 19.	208
De terminis, cap. 20.	208
De cibariis, cap. 21.	210
De dardanariis, cap. 22.	213

De

De carcere, & uinctis, cap. 23.	214
De cauponibus, & stabulariis, cap. 24.	216
De criminum punitione, cap. 25.	217
De factionibus, & seditionibus, cap. 26.	219
De otiosis, & uagis, cap. 27.	221
De peregrinis, cap. 28.	222
De pauperibus, & uiduis, cap. 29.	223
De pupillis & expositis, cap. 30.	225
Præfectus urbi ad rempublicam se accommodare debet, cap. 31.	226
De familiaritate cum ciuibus, cap. 32.	227
Ne præfectus negotietur, aut uxorem ducat in prouincia, cap. 33.	228
Graviora quæque ad regem esse referenda, cap. 34.	230
Officia publica non esse continuanda, cap. 35.	231
Regios consiliarios, & senatores perpetuos esse debere, cap. 36.	232
Præcepta data præsidibus, cap. 37.	234
De quibusdam aliis ad urbi præfectum pertinentibus, cap. 38.	236
De templis, cap. 39.	237
De diebus festis ludorum, cap. 40.	239
Varia de præfectis urbium, cap. 41.	240

LIBRI NONI.

Difficile esse bene imperare, cap. 1.	242
Probis consiliariis, & sapientibus opus esse, cap. 2.	243
Quis sit scopus rectæ gubernationis, cap. 3.	245
De felicitate reipublicæ, cap. 4.	247
Felicitissimam esse Hispaniarum rempublicam, cap. 5.	248
Bonam gubernationem esse quæ iustitiam seruat, cap. 6.	249
Optimam omnium gubernationem esse leges seruare, cap. 7.	251
Naturalem rationem Magistratum non sufficere solam ad rectam gubernationem, cap. 8.	253
Quis optime gubernare queat, cap. 9.	255
De eadem re, cap. 10.	256
Quo pacto qui ius ignorat bene gubernare possit, cap. 11.	258
De electione magistratuum, cap. 12.	259
Quanti referat probos esse magistratus, cap. 13.	262
Regem esse gubernationis regulam, cap. 14.	263
De bello, cap. 15.	265
De pace, cap. 16.	267
De militaribus officiis, cap. 17.	269
De armis & æquis, cap. 18.	271

b 2 De

De officiis principis, cap. 19.	274
De premio cap. 20.	276
De honorum distributione, cap. 21.	278
De pena, cap. 22.	281
De perquisitoribus, cap. 23.	283
De tributis, cap. 24.	284
De educatione puerorum, cap. 25.	287
De libris obscenis, cap. 26.	289
De peregrinis mercibus, cap. 27.	290
De sumptibus immoderatis, cap. 28.	292
Ne unus multa officia gerat, cap. 29.	295
De ratione iudiciorum, cap. 30.	296
De deliberationum de republica, cap. 31.	297
De diuersis capitulis, cap. 32.	298
De conseruatione reipublice, cap. 33.	299
Coronis memorabilium, cap. 34.	301

LIBRI NONI

Difficile esse bene imperare, cap. 1.	302
Propter consilium, & sapientiam, cap. 2.	303
Quia in seipso regere gubernare, cap. 3.	304
De iustitia reipublice, cap. 4.	305
De iustitia reipublice, cap. 5.	306
De iustitia reipublice, cap. 6.	307
De iustitia reipublice, cap. 7.	308
De iustitia reipublice, cap. 8.	309
De iustitia reipublice, cap. 9.	310
De iustitia reipublice, cap. 10.	311
De iustitia reipublice, cap. 11.	312
De iustitia reipublice, cap. 12.	313
De iustitia reipublice, cap. 13.	314
De iustitia reipublice, cap. 14.	315
De iustitia reipublice, cap. 15.	316
De iustitia reipublice, cap. 16.	317
De iustitia reipublice, cap. 17.	318
De iustitia reipublice, cap. 18.	319
De iustitia reipublice, cap. 19.	320
De iustitia reipublice, cap. 20.	321
De iustitia reipublice, cap. 21.	322
De iustitia reipublice, cap. 22.	323
De iustitia reipublice, cap. 23.	324
De iustitia reipublice, cap. 24.	325
De iustitia reipublice, cap. 25.	326
De iustitia reipublice, cap. 26.	327
De iustitia reipublice, cap. 27.	328
De iustitia reipublice, cap. 28.	329
De iustitia reipublice, cap. 29.	330
De iustitia reipublice, cap. 30.	331
De iustitia reipublice, cap. 31.	332
De iustitia reipublice, cap. 32.	333
De iustitia reipublice, cap. 33.	334
De iustitia reipublice, cap. 34.	335

SACRAE SCRIPTURAE

VOLUMINVM, SANCTORVM, IMPERA-

TORVM, LEGVM, DOCTORVM, POETARVM,

historiorum, aliorumq; scriptorum congeries;

quorum sententiis, & auctoritate hoc

opus perficitur, & munitur.

Libri sacri.

Genesis.
Exodus.
Leuiticus.
Deuteronomius.
Libri Regum.
Libri Paralipomenon.
Liber ecclesiastici.
Liber Sapientiae.
Proverbia Salomonis.
Esaias propheta.
Iob.

Matthaeus Euangelista.

Paulus Apostolus.

Petrus Apostolus.

Iacobus Apostolus.

Apostolorum actus.

Doctores sancti.

Ambrosius.

Augustinus.

Basilus magnus.

Bernardus.

Cyprianus.

Cirillus.

Clemens pontifex summus.

Dionysius.

Gregorius pontifex.

Gregorius Nazianzenus.

Hieronymus.

Ioannes Chrysostomus.

Ireneus.

Isidorus.

Iustinus Martyr.

Leo Magnus.

Thomas Aquinas.

Imperatores.

Alexander.

Antoninus.

Archadius.

Cesar.

Constantinus.

Constantius.

Iustinianus.

Leo.

Reges.

Archidamus.

Attalaricus.

Theodoricus.

Leges.

Lex Alexandri.

Lex Arcadij.

Lex Anastasii.

Lex Constantij.

Lex Constantini.

Lex Diocletiani.

Lex Gordiani.

Lex Gratiani.

Lex Honorij.

Lex Leonis.

Lex Martiani.

Lex Maximilliani.

Lex Romanorum in duodecim tabu-

lis

lis scripta.

Lex Theodosii.

Lex Valentini.

Lex Valeriani.

Lex Zenonis.

Leges Boioariorum.

Liber Digestorum.

Ceteri auctores.

Aegidius Romanus.

Aemilius Probus.

Aeneas Syluius.

Aeschines.

Agamemnon.

Agapetus.

Agathius.

Agatho.

Alciatus.

Alfonso Castro.

Alfonso Tostatus.

Ammianus Marcellinus.

Antiphon.

Apophthegma Pythagoreorum.

Architas Pythagoreus.

Aristides.

Aristophanes.

Aristoteles.

Arrianus.

Arrianus Nicomedensis.

Athenaeus.

Aulus Gellius.

Ausonius.

Bellisarius.

Boetius.

Callistratus.

Capitolinus.

Carolus Sigonius.

Cassiodorus.

Caius.

Charondas.

Cicero.

Cyrus Theodorus.

Claudianus.

Clemens Alexandrinus.

Concilium Tridentinum.

Cornelius Tacitus.

Democritus.

Demosthenes.

Dinarchus.

Dio Cassius.

Dio Chrysostomus.

Diodorus Siculus.

Diogenes Laertius.

Dionysius Halicarnensis.

Diotogenes.

Diphilus.

Ecphantus Pythagoricus.

Ecphantus apud Stobaeum.

Epistola inter claras de summa tri-
nitate.

Euphron.

Euripides.

Eusebius.

Fabius Quintilianus.

Plinius Vopiscus.

Fortunatianus.

Franciscus Patricius.

Franciscus Sonius.

Georgius Agricola.

Gratianus.

Gregorius Theologus.

Hesiodus.

Heraclitus Ephesus.

Hermas.

Hermogenes.

Hermogenianus.

Herodianus.

Herodotus.

Hierocles.

Hieronymus Orosius.

Hippodamus.

Homerus.

Honorius.

Horatius.

Iamblicus.

Ioannes Magnus.

Iornandes.

Iosephus.

Ionianus.

Isocrates.

Iulius Capitolinus.

Iulius Paulus.

Iustinus Historicus.

Lactantius.

Lampridius.

Laurentius Grimalius.

Liuius.

Lucanus.

Lucianus.

Lucius Afranius.

Lucretius.

Macer.

Mamilius.

Marcus Portius Cato.

Marcus Salamoni.

Martianus.

Martianus Laudensis.

Marcellinus Plebeius.

Maximus Tirus.

Menaceus.

Modestinus.

Musonius.

Nicetas.

Nicolaus Biesius.

Olimpius.

Onosander.

Origenes.

Orpheus.

Quintus.

Papinianus.

Paulus Aemilius.

Paulus Diaconus.

Paulus Manutius.

Pausanias.

Pericles.

Petrus Crinitus.

Philo.

Philostrophus.

Pithagoras.

Platina.

Plato.

Plantus.

Plinius.

Plutarchus.

Polybius.

Polienus.

Pomponius.

Pontanus.

Princeps Poetarum.

Proclus.

Procopius.

Proamium Legis Martiani.

Quintilianus.

Quin-

Her-

Quintus Curtius.

Rutilius.

Salomonius.

Salustius.

Sannazarius.

Seneca.

Seneca Cordubensis.

Sepulveda.

Serinus.

Seuerus Caccina.

Sextus Aurelius Victor.

Silius Italicus.

Simplicius.

Senesius.

Socrates.

Solon.

Sopater.

Sophocles.

Spartianus.

Statius.

Stephanus.

Stobaeus.

Strabo.

Suetonius Tranquillus.

Terentius.

Theodorus Anagnostes.

Theodosius.

Theophilastus.

Theophilus.

Thomas Caietanus.

Thomas morus.

Titus Linius.

Traianus.

Trebellius.

Thucydides.

Valerius Maximus.

Valerius Messallinus.

Vegetius.

Velleius Paterculus.

Venuleius.

Victorius.

Virgilius.

Vitruvius.

Vlpianus.

Vulcatius Gallicanus.

Vulgaris Versiculus.

Xenophon.

Xiphilinus.

Zaleucus.

Zonaras.

IA COBI SIMANCAE EPISCOPI PACENSIS, DE REPUBLICA LIBRI NOVM.

*Sapientium & prudentium sententijs, au-
thoritati, & exemplis plurimum
esse tribuendum.*

ECCLESIASTICI,

Cap. 39.

1 **S**APIENTIAM omnium antiquorum ex-
quiret sapiens. Narrationem virorum no-
minatorum conseruabit, idest doctrinam
sapientium memoriae commendabit.

*Xenophon libro 1. de saltis, & di-
elis Socratis.*

2 Thefauros sapientium priscorum, quos il-
li literis mandantes nobis reliquerunt vnā
cum necessarijs meis reuoluens, si quid re-
periamus boni, eliciamus: magnumque lu-
crum arbitramur, & cetera.

Isocrates ad Nicoclem.

3 Manifestum illud est, libros, quibus praecepta continentur, aut
consilia, siue versu, siue soluta oratione scripta sint, humanae vitae
vtilissimos esse, ab omnibus censer. Cuius rei argumentum est He-
siodi, Theognidis, & Phocillidis poesis: hos enim fatentur homines,
optimos consiliarios humano generi extitisse.

Aeschines contra Ctesiphontem.

4 Propterea cum pueri sumus poetarum sententias ediscimus, ut
cum ad uirilem aetatem peruenerimus illis utamur.

Isocrates ad Demonicum.

5 Decet igitur in hac exempla intuentes, uirtutis & honestatis fla-

A g rare

grare desiderio: nec ea seruare dumtaxat, quæ nos diximus, sed & poetarum optimæ sententiæ discendæ & quæ alii viri sapientes utiliter præcipere, legenda sunt. Nam ut opes videmus, omnibus quidem flosculis insidere, de singulis autem utilia capere: sic eruditionis comparandæ studiosos, nihil inexploratum relinquere, sed pro futura, quæ sunt vndique colligere decet.

Aristoteles libro 1. Ethic. cap. 3.

- 6 Viri eruditi est, eatenus exactam in vno quoque genere explicationem requirere, quatenus pati rei ipsius natura potest. Nam & mathematicum suavioribus utentem approbare, & ab oratore (addo etiã & a politico) demonstrationes exigere, simile vitium esse videtur.

Idem lib. 6. cap. 11.

- 7 Peritorum hominum, & seniorum seu prudentum sententiis, & opinionibus, absque demonstratione, non minus quam demonstrationibus attendere, ac fidem adhibere oportet. Nam quoniam vsu & exercitatione quasi aspectum quendam sunt adepti, facili rerum causas, & principia cernunt.

Cicero lib. 1. Tusculanarum questionum.

- 8 Ut enini rationem nullam Plato afferat (vide quid homini tribuam) ipsa auctoritate me frangeret.

Idem in Paradoxis.

- 9 Hæc videri possunt obscuriora cum sine appositione exemplorum lentius disputantur: vita atque factis illustranda sunt summorum virorum hæc, quæ verbis, subtilius quàm satis est, disputari videntur.

Idem in Verrem actione 5.

- 10 Exempla ex vetere memoria, & monumentis, ac literis plena dignitatis, plena antiquitatis: hæc plurimum solent, & auctoritatis habere ad probandum, & iucunditatis ad audiendum.

Suetonius in Octauio Augusto.

- 11 In euoluendis vtriusque linguæ auctoribus nihil æque sectabatur, quàm præcepta, & exempla publicè vel priuatim salubria: eaque ad verbum excerpta, aut ad domesticos, aut ad exercitum, prouinciarumque rectores, aut ad vrbes magistratus plerunque mittebat, prout quique monitione indigerent: etiam libros totos & Senatui recitauit, & populo notos per edictum sæpe fecit, ut orationes Quinti Metelli, de prole augenda, & Rutilii, de modo ædificiorum, quo magis persuaderet, utranque rem non à se primò animaduersam, sed antiquis iam tunc curæ fuisse.

Aristote-

Aristoteles lib. 2. artis Rhetoricæ cap. 27.

- 12 Ad consultationem res gestæ ualde utiles sunt. nam ut plurimum futura præteritis similia sunt. exemplis igitur, si non habeas entymema, quasi demonstrationibus utendum: si vero habeas, quasi testimoniis.

Lucretius lib. 3.

- 13 Floriferis, ut apes in saltibus omnia libant,
Omnia nos itidem depascimur aurea dicta.

Lucius Afranius, cum diceretur.

- 14 Per multa sumpsisse à Menandro, ita suis obrectatoribus respondit.
Fateor, sumpsi non à Menandro modo
Sed ut quisque habuit, quod conueniret mihi.
Quod me non posse melius facere credidi.

COLLECTANEORVM

DE REPUBLICA LIB. I.

De domo & vico. Cap. I.

Genesis cap. 1.

REAVIT Deus masculum, & sceminam, benedixitque illis, & ait: crescite, & multiplicamini, & replete terram.

Et capite secundo.

- 2 Relinquet homo patrem suum, & matrem, & adheret uxori suæ, & erunt duo in carne vna.

Ex Aristotele lib. 1. Politicorum. cap. 1.

- 3 Marem, & sceminam, quorum alter alterius indiget societate, copulari necesse est procreandi causa, idque non consilio, sed natura: quemadmodum in cæteris animantibus, quibus natura insitus est appetitus alterum sui simile relinquendi. Societas igitur naturalis in consuetudinem quotidianam constituta, domus est: perfecta autem domus ex liberis, seruisque constat, scilicet, ex marito & uxore, patre & filiis domino & seruis.

Plinius lib. 1. institutionum.

- 4 Ius naturale est, quod natura omnia animalia docuit. Hinc descendit

De Republica

4

scendit maris, atque scemina coniunctio, quam nos matrimonium appellamus: hinc liberorum procreatio: hinc educatio.

Modestinus lib. 1. Regularum.

5 Nuptiae sunt coniunctio maris, & feminae consortium omnis vitae: diuini & humani iuris communicatio.

Lex Gordiani in C. Iulianiani.

6 Vxor socia rei humanae, atque diuinæ domus suscipitur.

Ex Aristotele in eodem cap. 1.

7 Prima societas usus non quotidiani gratia, ex pluribus domibus constituta, vicus est. Vicus autem maxime secundum naturam colonia esse videtur ex domo deducta, quos quidem collectaneos vocant, filiosque natosque natorum.

8 Colonia proprie intelligitur, ut noster enarrator ibidem ait, cum ex aliqua ciuitate, nimiaque multitudine pars deducitur ad alteram urbem siue oppidum incolendum, cuius simile est, cum ex una domo redundante altera prodit, & item plures, quæ vicum efficiunt.

Cicero lib. 1. Officiorum.

9 Cum una domo iam capi non possent, in alias domos tanquam in colonias exeunt.

De Vrbe. Cap. 2.

Cicero lib. 1. de Republica.

1 **T**ectorum coniunctionem locis, manuque septam, oppidum vel urbem appellarunt, de lubricis distinctam, spatiisque communibus.

Plato in Protagora.

2 Homines ab initio sparsim vagabantur, habitabantque, Nam urbes nondum construxerant. Ergo à feris cum imbecilliores essent passim laniabantur, ciuilibus enim peritiæ, cuius pars quædam est res militaris, expertes erant: artium autem facultas ad uitam comparandam, sufficiens erat: ad pugnam verò contra bestias truculentas, minimè. Ut igitur se aduersus eam pestem munirent, structis urbibus congregati sunt.

Vitruvius lib. 2. cap. 1.

3 Homines veteri more, ut feræ, in syluis & speluncis & nemoribus nascebantur, ciboque agresti vescendo, vitam exigebant. Interea quodam in loco à tempestatibus, & ventis densa crebritatis arbores

Liber Primus.

5

bores agitate, & inter se terentes ramos, ignem excitauerunt; ex eo flamma vehementer perterriti, qui circa eum locum fuerunt, sunt fugati. Postea re quieta proprius accedentes cum animaduertissent, commoditatem esse magnam corporibus, ad ignis teporem ligna adiicientes, & cum conseruantes, alios adducebant, & nutu monstrantes, ostendebant, quas haberent ex eo utilitates: in eo hominum congressu, cum profundabantur aliter è spiritu voces, quotidiana consuetudine uocabula, ut obtigerant, constituerunt. deinde significando res sapius in usu ex euentu, fieri fortuito ceperunt, & ita sermones inter se procreauerunt. Ergo cum propter ignis inuentionem conuentus initio apud homines, & concilium, & conuictus esset natus, & in unum locum plures conuenirent &c.

Lactantius lib. 6. diuinarum institutionum cap. 10.

4 Urbis condendæ originem, atque causam non unam intulerunt: sed alii, eos homines, qui sunt ex terra primitus nati, cum per siluas, & campos erraticam agerent vitam, nec ullo inter se sermonis, aut iuris vinculo cohererent, sed frondes, & herbas pro cubilibus, speluncas & antra domibus haberent: bestiis, & fortioribus animalibus præde fuisse commemorant: tum eos, qui aut laniati effugerant, aut laniari proximos viderant, admonitos periculi sui, ad alios homines decurrisse, præsidium implorasse: & primo nutibus voluntatem suam significasse, deinde sermonis initia tentasse, ac singulis quibusque rebus nomina imponendo, paulatim loquendi perfecisse rationem. Cum autem nec multitudinem ipsam viderent contra bestias esse tutam oppida etiam cepisse munire, vel ut quietem noctis tutam sibi facerent, vel ut incursiones, atque impetus bestiarum, non pugnando, sed obiectis aggeribus arcerent. O ingenia hominibus indigna, quæ has ineptias protulerunt; miseros, atque miserabiles, qui stultitiam suam literis, memoriæque mandarunt: qui cum viderent, mutis quoque animantibus ingentem esse rationem, vel conueniendi, vel inuicem appetendi, vel periculi fugiendi, vel mali cauendi, vel cubacula sibi & latibula parandi, homines autem ipsos existimauerint non nisi exemplis admoneri. ac discere potuisse, quid metuere sibi, quid cauere, quid facere deberent, aut nunquam conuenturos inter se fuisse, nec loquendi rationem repperuros, nisi eos bestiae comedissent.

Horatius in arte.

5 Syluestres homines facer, interpresque Deorum Cædibus, & visu sædo deterruit Orpheus.

Dictus

Dictus ob hoc lenire tigres, rabidosque leones.
Dictus & Amphion Thebanæ conditor urbis
Saxa mouere sono testudinis & prece blanda
Ducere, quo vellet, fuit hæc sapientia quondam
Publica priuatis fecernere, sacra profanis,
Concubitu prohibere vago, dare iura maritis,
Oppida moliri, leges incidere ligno
Sic honor, & nomen diuinis vatibus atque
Carminibus venit.

Cicero 5. Tusculanarum.

- 6 O vitæ philosophia dux, ò virtutis indagatrix, expultrixque vitio-
rum, quid non modo nos, sed omnino vita hominum sine te esse po-
tuisset? tu vrbes peperisti; tu dissipatos homines in societatem vitæ
conuocasti, tu eos primò domiciliis, deinde coniugiis, tum litera-
rum & vocum communione iunxisti: tu inuentrix legum, tu magi-
stra morum, & disciplina fuisti.

Idem Cicero pro Sestio.

- 7 Quis nostrum ignorat, ita naturam rerum tulisse, vt quodam tem-
pore homines nondum neque naturali neque civili iure descripto,
fusi per agros & dispersi vagarentur, tantumque haberent, quantum
manu & viribus per eadem, & vulnera, aut eripere, aut retinere po-
tuissent. Qui igitur primi virtute, & consilio præstanti extiterunt,
ij perspecto genere humanæ docilitatis, atque ingenii dissipatos
vnum in locum congregarunt, eosque ex feritate illa ad iustitiam,
atque mansuetudinem transtulerunt; tum res communem utilita-
tem continentes, quas publicas appellamus, tum conuenticula ho-
minum, quæ postea ciuitates nominauerunt, tum domicilia coniu-
cta, quas vrbes dicimus, inuento, & diuino & humano iure, mœni-
bus sepeferunt, atque inter hanc vitam perpolitam humanitate, & il-
lam immanem nihil tam interest, quamuis, & ius. Horum utro vi-
uimus, altero est carendum, vim volumus? extinguere ius necesse
est, id est iudicia, quibus omne ius continetur. Iudicia displicent,
aut nulla sunt, vis dominetur necesse est.

Aristides oratione in Minervam.

- 8 Ipsa primum hoc effecit, vt à Syluestri & solitaria viuendi ratione
homines desciscientes eodem congregati simul habitarent, commu-
ni ædium corona sibi circumposita; vrbesque ipsæ ex Mineræ libe-
ralitate processerunt.

De

Plato lib. 6. de legibus.

- 1 V Rbs quidem tota in circulum in locis sublimibus deducatur,
vt, & munitior sit, & mundior.

Ex Aristotele 7. Politi. cap. 11.

- 2 In deligendo loco urbis condendæ quatuor rerum est habenda ra-
tio; valetudinis, ciuiliū actionum, & rerum necessariarum, inue-
stionis, aut etiam exportationis. Ad valetudinem, & salubritatem
facit, vt vrbs in solis ortum, aut certe in Septentrionem vergat. Hæc
namque magis commodis auris refrigeratur, & salubrior est. De-
inde eam formam vrbs habere debet, vt oppidanis exitus sit facilis,
hostibus difficilis aditus, situsque incommodus ad urbem obsiden-
dam. Præterea salubrium aquarum copia ciuibz esse debet.

Vitruuius lib. 1. cap. 4.

- 3 In ipsis mœnibus ea erunt principia. Primum electio loci salu-
berimi, is autem erit excelsus, & non nebulosus, non pruinofus, re-
gionesque cæli spectans, neque æstuosas neque frigidas, sed tempe-
ratas. Deinde si cuitabitur palustris vicinitas, cum enim auræ ma-
tutinae cum Sole oriente ad oppidum peruenient, & iis ortæ nebulæ
adiungentur, spiritusque bestiarum palustrium venenatos cum nebu-
la mixtos inhabitatorum corpora flatus spargent, efficient locum pe-
stilentem. Item si secundum mare erunt mœnia spectabuntque ad
meridiem, aut ad occidentem, non erunt salubria, quia per æstatem
cælum meridianum Sole ex oriente calescit, meridie ardet. Item
quod expectat ad occidentem Sole ex orto tepescit, meridie calet,
vespere feruet. Igitur mutationibus caloris & refrigerationis cor-
pora, quæ in iis locis sunt, viciantur. Hoc autem licet animaduer-
tere, etiam ex iis, quæ sunt in animalia, in cellis enim vinariis tectis,
lumina nemo capit à meridie, nec ab occidente, sed à Septentrione,
quod ea regio nullo tempore mutationes recipit, sed est firma per-
petuò, & immutabilis &c.

Nicolaus Biesius lib. 3. de Rep.

- 4 Legimus multas, male positas vrbes, fame, peste, uel alia fortunæ
vi subito periisse, aeris enim contagio, sæpe totas regiones euertit,
& aquarum confluxu, vel defectu, experti sumus multas vrbes mi-
serissime periisse; caloris etiam excessu, vel defectu magnam vrbs
partem incultam esse scimus, nec potest in solo admodum sterili fe-
lix

lix esse respublica, quantumvis ciues habeat bene fortunatos.

Beatus Thomas lib. 1. de regimine principum. cap. 13.

- 5 Conditor ciuitatis primum quidem congruum locum eligere debet, qui salubritate habitatores conseruet, vbertate ad victum sufficiat, amenitate deleter, munitione ab hostibus tutos reddat, ac tantò locus erit conuenientior, quantò plura eorum habuerit. Deinde locum electum distingat, disponatque ad vsum, & commoditatem eorum, quæ perfectio ciuitatis requirit, ut scilicet assignetur locus sacris & iuri reddendo, & artificibus singulis.

Idem diuus lib. 2. cap. 1.

- 6 Ad condendam urbem locus temperatus est eligendus: nam ex temperie proueniunt incolumitas corporum, & longitudo vitæ, animorum constantia, fortitudo, & prudentia, demum regio temperata plurimum valet ad vitam politicam transigendam.

Idem Sanctus eodem libro. cap. 2.

- 7 Salubritas quoque aeris requirenda est, vita enim ciuium per salubritatem aeris seruatur illaesa, aerem enim semper aspirando attrahimus usque ad uitalia ipsa, unde fit, ut aeris salubritas ad corporum incolumitatem plurimum conferat. Saluberrimus autem locus erit excelsus, non nebulosus, nec pruinosus: regionesque cæli spectans, neque nimium calidas, neque frigidas, neque uicinas paludibus. Loci vero sublimitas ad aeris salubritatem conferre solet, quia ventis patet, quibus redditur aer purus, & subtilis &c.

Idem paulò post.

- 8 Loci salubritas ex animalibus cognosci potest. Nam si uiscera eorum inueniuntur beneuolentia: homines quoque ibidem salubriter degere poterunt, contra uerò si animalium reperiantur morbida membra. est & aliud signum, si hominum ibi commorantium facies bene coloratæ appareant: robusta corpora, & bene disposita membra, si pueri multi, & iuaces: si senes multi reperiantur. e contrario si facies hominum deformes & mali coloris appareant corpora debilia membra exinanita: si pauci & morbidi pueri & pauciores senes: dubitari non poterit, locum esse mortiferum.

De Muris. Cap. 4.

Plato lib. 6. de legibus.

- 1 Muros in solo iacere facile patior. Probe enim poeticum illud laudatur, quo æneos & ferreos magis muros, quam terreos condere ad

dere admonemur. Nos uerò muros circuducimus: quod primum ad sanitatem ciuibz nihil confert, deinde animos ciuium emolire, & enervare consuevit: efficiunt enim, ut facile intra eos se recipientes, hostes minimè fugent, putentque se non diurna, nocturna que custodia vigilantes, sed murorum septo, & vallo dormientes saluos fore: quasi ad desidiam nati sint, ignorantes certè quietem à laboribus originem trahere, atque è turpi ocio, & negligentia nasci labores solere.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 2.

- 2 De muris autem, qui Vrbes laudi & virtutis opinioni studentes, cinctas eis esse oportere negant: hi nimis ruditer & prisca simplicitate præcipiunt: præsertim cum earum ciuitatum, quæ illo modo se se iactant, & ostentant errorem rebus ipsis conuictum esse videant. Præterea licet aduersus similes, nec longè numero superiores velle sese murorum præsidio tueri, turpe sit, tamen quoniam accidit, fierique potest, ut qui bellum inferunt, tanto superiores sint, ut humana & paucorum virtute, impetus eorum sustineri nequeat: ideo uerò si saluti consulendum est, & iniuriæ, contumeliæque vitandæ, murorum præsidium tutissimum, & bellicis rationibus conuenientissimum esse putari debet, præsertim hoc tempore, tormentis, & machinis solerti ratione ad obsidendas, oppugnandasque vrbes inuentis, &c. Et paulò post, hoc cum ita sit non solum muri circuducendi sunt, sed danda etiam opera, ut tum ad Urbis ornatum, tum ad bellicos nuper excogitados vsus sint, accommodati, eos autem in propugnacula, & turres locis opportunis dispositas, diuisos esse oportet.

Theophilus lib. 1. Institutionum, tit. 2.

- 3 Ideo muros sanctos diximus, quod capitalis aduersus eos poena constituta sit, qui aliquid in muros deliquerint. dicuntur & inde sancti, quod sancire firmare significet; quando igitur muri firme nos tuerentur, & firmis munitionibus tutos faciunt, ideo sancti appellantur. Possumus autem & ex fabulis veterum aliam huius appellationis causam asserre; quondam enim deos perhibent inter homines versatos esse, qui & eos à malis undique immunes conseruarent, procedente deinde tempore factum esse, ut peritissimi hominum, eos deseruerint. Igitur homines deorum auxilio destituti, ad imitationem, si multitudinemque custodiæ, quam ab illis habuerant, mœnia excogitarunt: quando id ergo sanctum est, quod magno in pretio est, ideo muros, portasque ut in locum eorum, quæ utique magno habenda erant, inuenta sancta, dixerunt.

Cicero lib. 1. de Oratore.

4 Nemo est qui nesciat, initio genus humanum in montibus, ac sylvis dissipatum, prudentium consilij compulsum, & disertorum oratione delinitum se oppidis, mœnibusque sepsisse.

Lucretius libro 5.

5 Condere cœperunt vrbes, arcemque locare
Præsidium Reges ipsi sibi, perfugiuntque.

Besius lib. 3. de Repub.

6 Quoniam verò non est satis, quod intus Respublica sibi sufficiat, nisi quoque sit ad externas iniurias arcendas parata: hic præcipua spes in bonis militibus est. quia tamen improvisi quidam insultus sæpe fieri solent, aduersus eos quoque conuenit esse munitam, vel arte, vel natura ciuitatem: munitæ sunt, quæ mœnibus egregie septe sunt, quæ in editis, & præruptis locis sitæ: modo circum ampla sit planities, sic ut à vicinis collibus legi non possint. Munitæ sunt etiam in plano, præsertim humido, non enim facile machinis, aut cuniculis tentantur.

De ædificijs publicis. Cap. 5.

Plato lib. 6. de legibus.

1 **T**empla circa forum struantur. Iuxta hæc Magistratum, Iudicumque palatia, in quibus quasi sacratissimis iustam & accipiant, & ferent sententiam: partim quidem tanquam de rebus sacris iudicaturi: partim verò tanquam iudicantium deorum ibi sint delubra. Ibi etiam iudiciaria domicilia, in quibus de homicidijs, cæterisque capitalibus iniurijs iudicatur.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 12.

2 Tempia dijs immortalibus dicata, & principales Magistratum domos, locum opportunum, & eundem habere debent. Et paulò post. Sed cum ciuitatis multitudo in Sacerdotes & Magistratus diuidatur, locum conueniendi Sacerdotibus iuxta sacras ædes constitutum esse deest. Magistratibus autem, qui contractuum curam habent, quique causarum scripturis, cæterisque similibus præsumt, locus circa forum, & publicum aliquem conuentum debet esse constitutus.

Pausanias libro 9.

3 In eo sanè Tanagrei præcipuam quandam præ cunctis Græcis religionis rationem mihi habuisse videntur, quod seorsum à prophanis ædibus

ædibus deorum templa edificanda curarunt, in area scilicet pura, & ab hominum negotiationibus seiuncta.

Idem libro 10.

4 Acheronea stadium XX. via panopæum ducit, vrbs ea est Phocensium: si modo vrbeam eam appellare par fuerit, in qua ciues non prætorium, non gymnasium, non theatrum, non forum vllum habent; non denique vllum perennis aquæ conceptaculum: concauas habitant casas, qualia sunt montana tuguria inter conuallium anfractus, suis tamen limitibus à finitimis diuiduntur.

Vitruuius lib. quinto cap. 2.

5 Aerarium, carcer, curia, foro sunt coniungenda, sed ita ut magnitudo symmetriæ eorum foro respondeat: maximè quidem curia in primis est facienda ad dignitatem municipij, siue ciuitatis.

Besius lib. 3. de rep.

6 Tempia rebus diuinis consecrata sunt, in quæ nos à tumultibus reciperemus, quo possemus commodius de religione negotijsque salutis nostræ cum Deo tractare. Est autem diligenter obseruandum, ut nihil indecens sit vnquam in templis ac non vehementer religiosum. Res sacræ nihil admittunt, nisi quod omninò serium sit, atque seuerum. Ludicra verò omnia quæ suapte natura stulta sunt, & inepta, si propter stolidam nostri partem ad contentioris animi relaxationem interdum utilia sunt, vel in foro, vel priuatim in ædibus; non autem in templis exerceantur. Certè legimus sapientissimos omnes, præcipuè tamen Christianos ab huiusmodi ineptijs plurimum abhorruisse.

Concilium Tridentinum Sessione 22.

7 Ab Ecclesijs musicas eas, ubi siue organo, siue cantu lasciuu, aut impurum aliquid miscetur. Item seculares omnes actiones, vana, atque adeò prophana colloquia, deambulationes, strepitus, clamores, ordinarij Episcopi arceant, ut domus Dei verè domus orationis esse videatur, ac dici possit.

De ædificijs priuatis. Cap. 6.

Charondas apud Stobæum sermone de legibus

1 **Q**uisquis Tempia, & prætoria priuatorum ædificiorum sumptibus excellit, nequaquam laude dignus, sed infamis habeatur; nihil enim priuatam esse debet egregium, & magnificum.

magis quam publica.

Demosthenes Olinthiaca 3.

- 2 In ipsa vrbe spectate quales, & publicis & priuatis in rebus maiores nostri se praeberunt, publice enim aedificia & ornamenta talia, & tanta instruxere nobis templorum, & quae his continentur donariorum, ut nihil addi possit à posteris ad illorum excellentiam, priuatim autem adeo modesti fuerunt, & tanta cura institutum reipublicae obseruauerunt, ut si quis vestrum Aristidis & Milciadis & illius aetatis illustrium virorum domos vidit, cuiusmodi sint vicini aedibus nihilo illa splendiores videat, nec enim augendae rei familiaris gratia remp. gererant, sed quique sibi rem communem augendam atque ornandam putabant.

Cicero lib. 1. officiorum.

- 3 Ornanda est dignitas domo, non ex domo, dignitas tota quaerenda, nec domo dominus, sed domino domus honestanda est. Ampla domus dedecori domino saepe fit. Cauendum est etiam, ne extra modum sumptu, & magnificentia prodeas: quo in genere multum mali etiam in exemplo est. Studiosè enim plerique praesertim in hac parte, facta principum imitantur.

Vitruuius lib. 6. cap. 1.

- 4 Priuata aedificia ita erunt recte disposita si primo animaduersum fuerit, quibus regionibus constituentur. namque aliter Aegypto, aliter Hispania, non eodem modo ponto, dissimiliter Romae. Item ceteris terrarum & regionum proprietatibus oportere videntur constitui genera aedificiorum. sub Septentrione aedificia testudinata & maximè conclusa, & non patentia, sed conuersa ad calidas partes oportere fieri videntur. Contra autem sub impetu solis meridianis regionibus quod praemuntur à calore, Potentiora conuersaque ad Septentrionem, & Aquilonem sunt facienda: ita quod vltro natura laedit, arte erit emendandum.

Franciscus Patritius lib. 8. de institutione Reip.

- 5 Secundum vias publicas in vrbe priuatae aedes longo ordine ad pares si fieri potest, dimensiones constituendae sunt, ut speciem vrbis ornent, nec quippiam exporrectum habeant, quod viis publicis impedimenta esse possit.

Biesius lib. 3. de Rep.

- 6 Non satis est nunc aedes struere tam amplas quantum maior pars nulli feruiat, nisi etiam marmoreae sint, & artificio longo variegatae: nisi omnia ferme laquearia sint laboriosissimè deaurata.

De

De Ciuitate.

Cap. 7.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

- 1 Quid de republica, quae & qualis sit commentatur, huius fere prima consideratio est, de ciuitate, ut quid tandem ciuitas sit intelligatur. Nam uiri ciuilem, legumque latoris munus totum videmus in ciuitate uersari.

Solon apud Lucianum in Anacharsi.

- 2 Nos ciuitatem non aedificia illa esse existimamus cuiusmodi sunt muri, delubra, & alia: sed haec tanquam corpus quoddam firmum esse, atque immobile ad receptum, & securitatem hominum urbem incolentium. Omnem uero uim, atque auctoritatem in ciuibus sitam esse arbitramur. Hos enim esse, qui cuncta implent, singula ordinant, omnia perficiunt, atque custodiunt, quali in nobis singulis gubernandis officio anima fungitur. hoc ergo intelligentes sanè sedulam curam habemus ciuitatis corpus non negligendi, exornantes illud, ut quam maximè niteat, cum intus uisendis aedificiis adornatum, tum externè munitis & firmissimis propugnaculis circum septum. Cum primis uero omnem curam impendimus, ut ciues & mente boni, & corpore efficiantur validi. Tales enim ipsi sibi prodesse in pace possunt, vnà Rempublicam administrantes, necnon in bello ciuitatis libertatem atque salutem seruare atque propugnare.

Salomonius lib. 3. de Principatu.

- 3 Ut nemo negocialem societatem init ipsiusmet societatis causa, sed ut ex ipsa communi negotiatione priuatim quaerat, & affluenter necessitatibus subueniat, sic mortales à natura nudi, omniumque rerum inopes, ac per se singuli ad paranda necessaria minimè idonei, nisi mutuo sibi opitulentur: ad superandas necessitatum angustias ab initio conuenerunt, indigentia (inquit Plato) ciuitatum origo fuit prima.

Plato lib. 2. de Rep.

- 4 Vtique ciuitas sit, ut existimo quandoquidem nullus nostrum ex se ipso sufficiens est, sed multorum indiget, an uerò tu putas aliud existisse ciuitatibus constituendis initium? nullum aliud. sic itaque alius alium, aliumque sibi, & ad usum alium adiungentes, cum multis indigeamus, multos in habitationem vnā communicatores, adiutoresque congregauimus: quem cætum ciuitatem nos appellamus.

Ari

Aristoteles lib. 8. Ethic. cap. 9.

- 5 Civilis societas utilitatis gratia videtur, & à principio constituisse, & perseverare; id enim, & legumlatore coniectant, & ius esse in-
quiunt, quod communiter conducit.

Amicitia exulans Cyri Theodori.

Homines sociantur artibus per se suis;
Nam quarit ecce fullo calcearium,
Equitum magistro gratus est freni faber.
Agrum colenti mechanicus coniungitur,
Breuiter habeto, quælibet ars cui libet,
Piscator omnis indiget enim rustico,
Eget piscatore rura qui colit.
Illi panes dans, ipse pisces accipit,
Sic omnis opifex querit alterius opem.
Hic denique modus ciuitates promouet.

Aristoteles libro 1. Polit. cap. 2.

- 7 Complurium vicorum perfecta consociatio, ciuitas est.
Idem lib. 3. cap. 1.
8 Ciuitas est ciuium multitudo, cui copia suppetit earum rerum,
quæ pertinent ad vitam degendam.
Idem lib. 7. cap. 8.
9 Est autem ciuitas similium hominum communicio quadam, opti-
mè, quoad eius fieri potest, viuendi causa conflata.

Cicero in somno Scipionis

- 10 Nihil est illi principi Deo, qui omnem hunc mundum regit (quod
quidem in terris fiat) acceptius, quam concilia, cœtusque hominum
iure societati, quæ ciuitates appellantur.

Iterum de Ciuitate. Cap. 8.

- 1 **I**Nter ciuitatem, & urbem hoc interest. Ciuitas dicuntur incolæ,
vrbs autem amplectitur ipsa ædificia. Itaque ciuitas incolit vr-
bem, sed nonnunquam altera pro altera accipitur. Vt Genesis 4.
Cain ædificauit ciuitatem, vocauitque nomen eius Henoch.
Et Poetarum princeps inquit.
Inuadunt urbem somno, vinoque sepultam.
Arist. lib. 1. Polit. cap. 2.
2 Cum domus, & vici consociationes per naturam ineant, efficitur,
vt ciuitas

vt ciuitas omnis natura consistat. Hæc enim est illarum finis; na-
tura verò finis est: natura enim cuiusque rei, in fine magis cernitur.

Idem paulò post.

- 3 Homo natura est animal ciuile, idest propensus, vt viuat cum mul-
tis: estque omni oue, omni que animante gregali ciuilius. Quod
hinc intelligi potest, quoniam natura, quæ nihil facit frustra, soli ex
animantibus homini sermonem tribuit, ad vtile & inutile, iustam &
iniustum declarandum: quarum rerum communicio domum, ciuita-
temque facit.

Idem paulò procul.

- 4 Omnes igitur homines in hanc societatem natura sunt propensi:
quam qui primus constituit, is autor extitit maximorum bonorum.
Vt enim homo perfectionem nactus animantium est optimus: sic
cùm à lege, iustitiæque discessit, omnium pe-
simus habetur: impor-
tunissima est enim armata iniustitia.

Cicero lib. 2. Officiorum.

- 5 Hanc ob causam maximè, vt sua tuerentur, respublicæ, ciuitates.
que constitutæ sunt. Nam etsi duce natura congregabantur homi-
nes, tamen spe custodiæ rerum suarum, urbium præsidia querebant.
Besius lib. 1. de repub.

- 6 Populus dicitur hominum cœtus iuris communicatione sociatus
in quo singuli communem felicitatem sibi proponunt. Cùm enim
multis rebus homines egerent, quas seorsum quisque sibi comparare
non posset: in vnum locum multi conuenerunt, vt sibi mutuum vite
subsidium ferrent, & etiam imminentes iniurias communibus viri-
bus propulsarent.

Diuis Thomas lib. 1. de regimine Principum. Cap. 1.

- 7 Naturale est homini, vt sit animal sociale & politicum in multitu-
dine viuens, magis etiam, quàm alia omnia animalia: quod quidem
naturalis necessitas declarat. alii enim animalibus natura ipsa præ-
parauit cibum, tegumenta, defensionem: homini uerò nihil eorum
natura præparauit, sed omnium loco dedit ei rationem, qua ipse sibi
pararet hæc omnia, sed ad ea tamen unus homo non sufficit. Est igitur
homini naturale, vt in societate multorum uiuat.

Idem diuis lib. 4.

Cap. 2. & 3.

- 8 Necessitatem constituendæ ciuitatis fecit humana indigentia,
uictus, tegumentorum, defensionis, curationis, adiutorij & plurium
commoditatum, quæ ex communi colhabitatione proueniunt, nec so-
lum ex parte corporis, sed etiam ex parte animæ necessaria est ciui-
tatis

tatis congregatio. Nam uirtutes morales, quæ ad alterum ordinantur, requirunt multitudinem hominum, ex quibus constituitur ciuitas. Est igitur ciuitas hominibus necessaria, & secundum naturam, ut ibidem luculenter beatus Thomas docet.

De ciuitatis probitate. Cap. 9.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 6.

Non modo uiuendi gratia in ciuilem societatem conuenerunt, sed magis, ut recte uiuerent. Proinde ciuitas, quæ uere non nomine, tenus appellatur. Hæc de uirtute in primis debet esse sollicita. Ciuitas enim est recte uiuendi communio, domibus, atque generibus perfecta, & copiosa uitæ gratia constituta. Cuius finis est, recte, beateque uiuere: nec enim ut simul homines uiuant, sed ut honestis actionibus fungantur, Ciuitas est constituta. Itaque quo plus quique in hanc societatem conferunt, hoc sunt ciuitatis magis participes, quam ceteri: quamuis genere, uel diuitijs illi superiores sint. Nam uirtute ciuili ab his superantur. Hominum cætus sine utilitatum communicatione sociari non possunt. Sed in primis oportet, eas utiles ad iustitiam non secus, atque ad Lydium lapidem probari; nihil enim est utile, quod idem non sit iustum. Nam sola iustitia, facit, ut iustæ utilitati in republica sit locus, sine qua omnes utilitates turpes sunt, & inique: quando una iustitia uersæ reipublicæ basis est, & fundamentum.

Polybius lib. 6.

Ego cuiusuis reipublicæ duo arbitror esse principia: propter quæ tam potentiam, quam statum illius aut optabilem, aut detestabilem fieri cõtingat. Hæc autem sunt, mores, ac leges. optabilis ac selectus reipublicæ status est, quo, & priuata mortalium uita sancta, & integra, & publici ciuitatum mores placidi, ac iusti redduntur. Detestabilis uerò ac fugiendus, quo contrarium efficitur.

Plautus in Persa.

Quid id quod uidisti, ut munitum muro tibi uisum est oppidum?

Si incolæ bene morati, pulchrè munitum arbitror.

Perfidia, & peculatus ex urbe, & avaritia, si exulant.

Quarta inuidia: quinta ambitio: sexta obrectatio

Septimum pericuriarum: euge, octaua, indulgentia.

Nona iniuria: decima, quod pessimum adgressu scelus.

Hæc nisi inde aberunt, centuplex murus rebus seruandis parum est.

Augu-

Augustinus lib. 1. de ciuitate Dei.

Discebat Scipio: non censo felicem rempublicam stantibus moribus, & ruentibus moribus.

De partibus ciuitatis. Cap. 10.

Plato. 2. de rep.

Ciuitem facit indigentia nostra: prima uerò & maxima indigentia, preparatio uictus, ut & simus & uiuamus, habitatio- nis, secunda: tertia, uestitus, & huiusmodi. opus est igitur agricolis, mercatoribus, artificibus, militibus, alijsque multis.

Aristoteles 7. Polit. cap. 8.

Ciuitem partes, sine quibus ciuitas non consistit, hæc sunt. Primum alimentum, quod agricolæ, pastoresque afferunt. Deinde artes, & instrumenta artificum. Vita enim multis instrumentis eget. Tertio loco arma desiderantur. Præterea pecuniarum copia quædam ad usus & ciuiles & militares desideratur. Quinta est, sed cunctis præferenda, rerum diuinarum procuratio, quod sacerdotium nominatur. Sextum, iudicium de commodis & iustis inter ipsos, quæ res est omnium maximè necessaria. Non igitur ciuitas sine his constare potest, a quibus hæc opera præstantur, hoc est sine agricolis, pastoribusque, opificibus, militibus, sacerdotibus, atque iudicibus.

Sapiens Ecclesiastici. 38.

De agricolis, fabris, architectis, & figulis loquens, inquit, unusquisque in arte sua sapiens est: & sine his omnibus non ædificabitur ciuitas.

Plutarchus in Politicis.

Ciuitem autem illa sunt bona optanda maximè, pax, libertas, feracitas, cum agrorum, tum uerò hominum, postremo concordia.

De ciue. Cap. 11.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 1.

Cum ciuitas sit ciuium multitudo, oportet haud dubie, ut primum omnium de ciue differamus, qui cum alius sit in alia Reipub. forma, tamen ciues in uniuersum iudicandi, & deliberandi facultate censeantur. Item cui deliberandi, & iudicandi in quaque ciuitate facultas

cultas adest, hunc ciuem eius esse disuimus. & ciuitatem talium hominum multitudinem, cui copia suppetit earum rerum, quæ pertinent ad uitam degendam. Ciues igitur nō sunt, quibus magistratus, & officia publica ciuitatis non communicantur.

Hippodamus apud Sobeum, sermone de rep.

2. Ciuem qui totius reipublicæ pars est, non nihil ex ea honoris, aut premii accipere decet, sed minimè indulgendum est uulgo, quippe quod audax in agendo, atque præceps existat.

Cicero in Vatinius.

3. Ciuis est, qui patriam suam diligit, ac bonos omnes, saluos, incolumesq. desiderat.

Vlpianus, ad Municipales.

4. Propriè quidem municipes appellantur, muneris participes, recepti in ciuitatem, ut munera nobiscum facerent. sed nunc abusiue municipes dicimus suos cuiuscunque ciuitatis ciues.

De uirtute ciuis. Cap. 12.

Plato lib. 7. de legibus.

1. **N**on est præstantis uirtute ciuis perfecta laus, qua dicitur, eum boni esse ciuem, qui legibus quàm optimè ministravit, & quàm maximè paruit: sed perfectior illa est, eum esse talem, qui legislatoris, leges ferentis, & laudantis, uituperantisq. scriptis omnino per totam uitam paruit.

Ex Aristotele lib. 3. Polit. cap. 3.

2. Non est eadem probi ciuis & boni uiri uirtus, ciuis enim uirtus ad rempublicam accommodatur: uiri autem boni uirtus latius patet. Perspicuum est enim probum ciuem esse posse quemquam, qui nō sit uirtutem consecutus, quæ uir bonus censeretur. Bonus igitur ciuis scire, ac posse debet, tum imperata facere, tum etiam imperare, uirtusq. ciuis est, imperium liberorum nosse in utranque partem, id est, parere scire, ac imperare. Ciuille autem imperiū definitur, quod parendo dicitur ab eo, qui debet imperare, ac rectè quidē fieri posse negant, ut bene quis imperet, qui non fuerit imperio subiectus.

Idem Aristoteles lib. 4. Polit. cap. 7.

3. In sola optimatum reipublica idem est, uir bonus, & bonus ciuis. Nam qui in alijs rebus publicis boni nominantur, hi relati ad suam rempublicam tali nomine censentur.

Xenophon.

Xenophon de rep. Lacedemoniorum.

4. In alijs urbibus potentiōres neq. uolunt uideri quidem magistratus ipsos pertimescere, quin illiberale id esse ducunt: principes uerò Spartæ magistratibus parent, & humiles esse, currendoq. potius, quàm incedendo cum uocentur obedire, gloriosum censent: facile futurum existimantes, ut & alij sequantur. siquidem ipsi uehementer obtemperando principes fuerint. Consentaneum uerò est, hos etiam ipsos Ephorum potestatem constituisse, quoniam intelligerent obedire, maximum esse bonum, tum in reipublica tum & militiæ & domi.

Idem de laudibus Agesilai.

5. Vbi homines deos venerentur bellicas res exerceant, principibus obtemperent, qui non hic conuenit affatim omnia bene sperare.

Plutarchus in Politicis.

6. Theopompus Lacedemoniorum rex, affirmati cuidam, propterea Spartam saluam & incolumem esse, quod regibus yteretur imperandi gnaris. Immo inquit, & ciuibus & populo regibus obsequente; quanquam re uera ex altero alterum fit, atque ytrunq. immutatim se continet.

Et paulò post.

In gubernanda reipublica, magistratum idcirco à diuiti quopis, & potente contemni, & parui fieri quod priuatis non ualet opibus, etiam si rerum angustia, & difficultate laborare uideatur, indignum certè, & uehementer absurdum est.

Idem de antiquis Lacedemoniorum institutis.

7. Hæc uero illis disciplina erat: bene magistratibus parere, laborè tolerare, ac pugnando, vel vincere, vel mori.

Aristides oratione in Romanos.

8. Barbari uolentum exercebant imperium, & uicis: sim alios odio habentes, alijs erant odiosi. hæc autem inde fiebant, quoniam nec illi imperare, nec hi parere nouerant. nec enim potest quisquam rectè parere, cum principes malè imperant.

Iouianus Pontanus lib. 5. de obedientia.

9. Boni ciuis prima laus est, parere rectoribus: contra nihil eo ciue retrius, nihil perniciosius, qui superbiam, proteruitatemq. suam illis opponat. hinc seditionum semina, labesq. rerum publicarum. ex magistratum enim contemptu, legum oritur displicatio, quæ res ciuilem omnem tranquillitatem perturbat labefactatq. publicam libertatē.

De officio boni ciuis Cap. 13.

- 1 *Aristoteles lib. 8. polit. Cap. 1.*
Quisquis ciuium, se non suum, sed omnes ciuitatis esse putare debet. Est enim unusquisque ciuitatis pars. Procuratio autem cuiusque partis procuracionem totius spectare debet lege naturæ.
- 2 *Idem lib. 3. Cap. 3.*
Quemadmodum cunctis nautis nauigationis salus proposita est: hanc enim expetit eorum quisque; eadem ratione ciuibus omnibus est communitalis salus proposita, communitas autem est resp. Quo fit ut necessario ciuis uirtus ad rempublicam accomodetur.
- 3 *Maximus Tyrius sermone. 5.*
Ciuitas res est composita penitus ex cooperantibus ciuibus cunctis, quæ perinde ac corpus, cuius necessitas multiplex est; multiplex obsequium requirit, & nisi ab uniuersis simul partibus obsequium accipiat, salutem suam tueri minus potest.
- 4 *Thucydides lib. 6. in oratione Nicias.*
Equidem æstimo, æque bonum ciuem esse, & illum, qui partem aliquam corporis, & qui possessionis aliquid pro ciuitate amittere non dubitat: talis enim præcipue ciuitatis negocia per se ipsum instaurari uellet; uel sicut Valla interpretatur, Existimo bonum ciuem esse, cum eum, qui & corpori & fortunæ suis prospicit, tum eum multo magis, qui uult sua opera rempublicam prosperam esse.
- 5 *Cicero lib. 1. officiorum.*
Ciuem oportet, æquo, & pari cum ciuibus iure uiuere, neque summissum, & abiectum, neque sese efferentem; tum in republica ea uelle, quæ tranquilla & honesta sint.
- 6 *Thucydides lib. 2. in oratione Periclis.*
Nos eum, qui nihil rationis cum republica habet, non ciuem ocio sum, sed inutilem arbitramur.
- 7 *Plutarchus in politicis.*
Non decet priuatum ciuem, principum & magistratum gerentium res, & munus paulo curiosius disquirere, & scrutari, & hoc nomine administrationem alijs ritè traditam ad se conari transferre.
- 8 *Simplicius in enchiridion epicteti Cap. 46.*
Omnis urbs tunc utiliter sibi ac iuste gubernatur. ubi unusquisque qui in ea habitat, suum opus laborans, non sit curiosus de alijs, sed faber

faber, & aliorum quilibet id genus suum opus utile urbi præbeat.

Arrianus Nicomedensis lib. 2. epicteti Cap. 10.

- 9 Quod nã est ciuis munus? nihil habere priuatim dumtaxat utiles de re nulla consilium capere tanquam ab aliorum consortio separatim: sed perinde ac si manus, aut pes rationis esset compos, intelligeretque naturæ suæ usum & commoditatem, nunquam secus ad motum se uel incirent, uel aliud appeterent, quam quod ad salutem spectaret totius, etenim totum principalius est parte, & ciuitas ciue.
- 10 *Biesius lib. 4. de rep.*
Homines priuati rerum domesticarum administratione debent esse contenti. Ego quidem in ea sententia semper fui, ut hanc priuatorum hominum de rebus publicis loquendi libertatem, putem sepe maximarum calamitatum causam esse. Nam ut omittam reliqua mala, frequenter non tantum maluolentiam (quæ tamen per se pessimum quippiam est) sed etiam seditionem ciuium excitat contra magistratus, & principes, quæ nihil periculosius, nihil in ciuitate deterius esse potest: & pulcherrimum ordinem corrumpit, dum quod alterius superioris officium est, inferioris conditionis homines sibi temere cupiunt uendicare.
- 11 *Euripides in Orest.*
Quando quis suauiter sermone, prauè sentiens ducit populum ingens id ciuitati malum.
Qui uero sana mente utilia dant consilia,
Hi quamuis non statim, post modum tamen sunt utiles reipublicæ,
huc spectandum est prædici perito.
- 12 *Idem in supplicibus.*
Decorum ciuitatibus insigne est.
Pius labor, gratiaque; fruitur perenni.
Qui ciuitatem suam honorat,

DE REPUBLICA LIBER SECVNDVS.

Quid sit respublica Cap. 1.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 2.

1 **R**ESPUBLICA est, ordo quidam urbem incolentium.

Idem lib. 4. cap. 1.

2 Respublica est ordo magistratuum in ciuitatibus.

Idem lib. 3. cap. 4.

3 Respublica est ordo ciuitatis, cū aliorū magistratū, tum eius maxime, cui tradita est summa rerum omnium potestas, & arbitrium est enim ubiq; ciuitatis summa potestas penes administrationem civilem, administratio uerò civilis est respublica.

Biesius lib. 1. de rep.

4 Scimus rempublicam nihil aliud esse, quā inter multos homines cōmunem quandā uitæ rationem, & ordinē in quo totius tanquā corporis bene compositi, singularumq; partium fœlicitas spectatur.

Isocrates in Panathenæico.

5 Dico ego quamuis reipublicæ formam, animā esse ciuitatis: cuius ea uis est, quæ mentis est in corpore. Nam hæc est, quæ omnibus de rebus deliberet, & cū res secundas tueatur, tum effugiat ad uersas: autor atq; effectrix omnium bonorū, quæ ciuitatibus eueniunt.

De alijs Reipublicæ significationibus Cap. 2.

1 **N**on ordo tantum magistratuum respublica est, sed utilitatem cōmunem & ciuitatem uniuersam, patriamq; nostram rem publicam appellamus.

Cicero pro sesio.

2 Res cōmunem utilitatem cōtinentes, quas publicas appellamus.

Cicero

Cicero lib. 3. de rep.

3 Respublica res populi, cū benè, ac iustò geritur, siue ab uno rege, siue à paucis optimatibus, siue ab uniuerso populo: cū uero iniustus est rex, quem tyrannum uoco, aut iniusti optimates, quorum cōsensus factio est: aut iniustus ipse populus, cui nomen usitatum nulum reperio, nisi, ut etiam ipsum tyrannum appellem, non iam uitiofa, sed omnino nulla respublica est, quoniam non est res populi cū tyrannus eam, faciōuē capessat: nec ipse populus, iam populus est, si sit iniustus: quoniam non est multitudo iuris consensu, & utilitatis communione sociata.

Ex diuo Augustino lib. 19. de ciuitate dei. cap. 21.

4 Cicero in libris de republica. Rempublicam definit esse rem populi, populū autē esse cētū multitudinis iuris consensu, & utilitatis cōmunione sociatum. Quid autem dicat iuris consensum disputando explicat: per hoc ostendens, geri sine iustitia non posse rempublicā, ubi enim iustitia non est, nec ius potest esse. Quo circa ubi non est uera iustitia, iuris consensu sociatus cētus hominum non potest esse & ideo, nec populus: & si non populus, nec res populi, sed qualiscunque multitudinis, quæ populi nomine digna non est, ac per hoc si respublica res populi est, & populus non est, qui consensu non sociatus est iuris: non est autem ius ubi nulla iustitia est, procul dubio colligitur, ubi iustitia non est non esse rempublicam.

Spartianus in Adriano.

5 Et in concione & in senatu sæpe dixit, ita se rempublicam gesturum, ut sciret, populi rem esse, non propriam.

Biesius lib. 1. de rep.

6 Respublica quod populi rem, hoc est conditionem, utilitatem, & statum contineat, sic appellata uidetur.

Cicero lib. 2. de legibus.

7 Respublica nomen uniuersæ ciuitatis est, pro qua mori, & cui nos totos dedere, & in qua nostra omnia ponere, & quasi consecrare debemus.

Idem ad Plāncum epist. famil.

8 Nihil ex rebus humanis præclarior, aut præstantius est, quā de republica benemereri.

Idem Philip. 9.

9 His maiores nostri, qui ob rempublicam mortem obierant, pro breui uita, diuturnam memoriam reddiderunt.

Idem

Idem lib. 4. ad Herennium.

0 Vehementer iniquum est, cum pro amicis, & parentibus, & ceteris necessariis adire periculum uelis, pro republica, in qua, & hoc, & illud sanctissimum nomen patriæ continetur, nolle in discrimen venire.

Institianus. lib. 1. institut.

11 Qui pro republica ceciderunt, in perpetuum per gloriam uiuere intelliguntur.

Idem in eodem.

12 Expedit Reipublicæ, ne sua re quis male utatur.

Quot sint genera rerum publicarum. Cap. 3.

Plato in lib. ciuili.

1 **T**res sunt ciuiles gubernationes, unius, paucorum, atque multorum. Singulis autem in duas diuisis sex efficiamus. unius principatû, in Regnum & tyrannidem distribuimus. Dominationem uero, quæ non multis, competit, in speciem unam, quæ laudanda est, optimatum scilicet, gubernationem: alteram, quæ uituperanda, paucorum potentiam. Popularis quoque gubernatio duplex est. Vna quæ leges seruat, altera, quæ transgreditur illas.

Arist. lib. 4. polit. cap. 7.

2 Quatuor genera rerum publicarum memorantur: imperium unius, paucorum potentia, status popularis: Græci monarchiam, oligarchiam, ac democratiâ dicunt, & quartum status optimatum, quæ Græcis est aristocratia. Quintum genus est, quæ cunctarum communium uocabulo respublica nominatur.

Hermogenes in compendio rhetorices cap. de politijs.

3 Politia est principatus, & consuetudo rerum, secundum quam uiuere unum quenque & conuersari decet. Politia autem propria tres sunt, quibus nonnulli tres alias adiiciunt, ut uero manifesta fiat nobis diuisio hæc: in principatu euenit, aut unam, aut plures, aut omnes regnare, atque hos uel bonos, uel malos. Quod si unus princeps fuerit, & bonus, hic Regnum constituet: si malus, atque unus, item tyrannidem faciet. At si plures regnabunt, & boni, hi aristocratiam facient, si mali oligarchiam. Si uero dominantur omnes & boni, hi democratiam: si omnes, & mali, hi ochlocratiam facient.

Ex

Ex Polybio lib. 6.

4 Propter malitiam hominibus innatam fieri solent rerum publicarum mutationes. Nam cum rex tyrannus efficitur, optimates illo expulso rempublicam gerunt: cum uero hi transeunt ad paucorum potentiam, populus illis eiectis rempublicam administrat, sed cum populus seditionibus cuncta perturbat, & ex democratia in bestialem chirocratiam transit, rursus opus est, ut ad monarchiam redeant.

Carolus Sigonius lib. 1. de antiquo iure ciuili Romano.

rum cap. 1.

5 Qui hactenus præcepta nobis de republica reliquerunt, si ferè uni uersi in eo consentiunt, ut tres rectas esse respublicas statuunt, & tres contra deprauatas: in bonis regem numerant optimates, & populum in uitiis tyrannum, paucorum factionem, & plebem. bonas autem uocant respublicas, cum siue à rege, siue ab optimatibus, siue à populo, bene ac iuste, atque ad totius ciuitatis utilitatem accommodatè res ipsa publica administratur. Præuas uero, in quibus siue tyranni, siue paucorum, siue plebis libidine, atque utilitate omnia diriguntur. Itaque rectè tyrannum regi, paucorum factionem optimatibus, plebem populo opposuerunt: quod unus uni, pauci paucis, multi multis, ita aduersantur, ut ipsi inter se, non de re leuissima, sed de totius reipublicæ sine dissentiant.

Aristoteles libro. 8. ethi. cap. 10.

6 Harum rerum publicarum similitudines, & quasi exempla sumere etiam in familiis quispiam posset. Patris enim erga filios societas figuram regni habet, quippe cum patri cura filiorum sit. unde etiam Homerus Iouem patrem appellat, eod quod regnum, paternum imperium esse debet, at apud Persas patris imperium tyranicum est, quia ut seruis filiis suis utuntur, uiri, & uxoris optimatum potestati simile apparet: pro dignitate, siquidem imperat uir, ac circa ea, quæ uirum decet: quæ autem uxori conueniunt, ea illi attribuit: Nam si omnium dominus esse uelit uir, in pauci potentiam delabitur: præter dignitatem enim id facit, & non quatenus est melior. interdum uero uxores quoque quibus patrimonium omne obigit, dominantur: unde non ex uirtute, sed ex diuitiis & potentia, sicut in paucorum potentatu imperia sunt, fratrum autem societas censi potentia similis est: sunt enim æquales, nisi quatenus ætatibus distant: unde si longè ætatibus diuersi sint, fraterna inter ipsos amicitia non amplius est. populi potentia autem in iis maxime cohabitationibus apparet, quæ sine domino sunt: ibi enim æquales omnes, in iis item ubi cum prin-

D

ceps

ceps in bellis sit, potestatem agēdi quidquid libet unusquisq; habet.

Patritius lib. 1. de Regno tit. 3.

7. Harum trium administrationum similitudines in domibus nostris inueniri, Plato & Aristoteles autores sunt. Nam patris indulgentia in liberos instar habet, regie pietatis in populos, quos gubernat, ut enim pater pro filiis anxius est, semperq; prouidet ne quid eis desit ad bene, beatq; uiuendum: unus pro omnibus excubat, ratione cum illis agit, magisq; uult, eos emendare, quam punire, sic etiam Rex erga subiectos se habet. Regnum enim, paternum imperium est. uiri autem & uxoris in re familiari societas, similis est gubernationi optimatum, qui pari officio, hi ciuibus illi filii consulunt. & quemadmodum in his, quæ foris sunt, uir pro dignitate præst, in his autem, quæ domi uxor: sic quoque inter optimates, robustiores, prudentioresq; militiæ, ac reipublicæ, infirmiores, & qui minus ingenio ualent, rei domesticæ student. Fratrum autem societas in populari gubernatione cernitur: pares enim inter se sunt, nisi quantum ætate, aut uirtute differunt, sic etiam similis fit transgressio. Nam cum pater filios negligit, sibi ipsi studet, sibiq; ipsi uiuit, tunc in liberos, familiamq; suam tyrannus est. Similiter uir, & uxor si inter se dissiident, familiamq; perosi, liberos deserunt, aut senisimè dominantur: similes fiunt paucorum potentia. Fratres uerò, qui negligentius rem familiarem agunt, uel discordes inter se rei domesticæ imperium minoribus, aut seruis permittunt: similes sunt popularibus illis, qui habenas reipublicæ plebi tradunt, eidemq; se & alios subiiciunt.

8. Vt quidam recte inquit: cum Deus animum in homine, tres partes occupare, triaq; loca uoluerit, quasi rerum publicarum formas in homine exprimere uolens, regem ipsum, rationem scilicet, custodem reipublicæ consultoremq; in capite tanquam in arcē cōstituit, ipsiq; soli principatum assignauit. Secundam animi partem, acrem illam, & uigentem, mandatisq; conficiendis aptam, ipsi adhærentem pectori, nec longè a capite remotam, cum ipso principe coniunxit, & consociauit, quæ à Platone affectuum sedes dicitur. Tertiam, quæ iners quædam multitudo dici potest, petulans plerunque proterua, procax, cupiditatibus luxurians, uoluptatibusq; referta, subter præcordiis locatam, ab illis duabus disclusit: in his animi partibus, tanquam aliqua imagine, tres istæ rerum publicarum formæ perspicui possunt: regis, optimatum, & populi.

Qualia

Qualia sint rerum publicarum genera. Cap. 4.

Plato libro ciuili.

1. VNius dominatio, bonis coniuncta legibus, omnium quidē est optima: legum expert, dura est, & subiectis omnium onerosissima. Gubernationem uerò, in qua non multi imperitant, mediam censere debemus: quemadmodum, quod paucum est, inter unum, multauē, medium obtinet. Cæterum multorum administratio nem per omnia debilem, ut potē quæ ad alias comparata, nihil magnificum, siue bonum, siue malum, efficere possit: propterea quod magistratus ad exigua redacti sunt, in multosq; diuili.

Aristoteles lib. 3. polit. cap. 5.

2. Respublica, quæ ad communem utilitatem peccat si præst unus, Regnum appellari consuevit: si pauci, optimatum imperium: uel quia optimi quique imperant, uel quoniam ad id quod ciuitati optimum est, imperium refertur. Cum uero multitudo, imperium ad bonum publicum dirigens, rem communem administrat: communi omnium uocabulo respublica dicitur. Aberrationes autem sunt tyrannis a Regno: paucorum potentia ab optimatum administratione, popularis gubernatio à Republica. Nam tyrannis unius principatus est, qui principis commoditate dirigitur, paucorum potentia, locupletum utilitatem: popularis gubernatio, tenuiorum commodū sequitur: nec harum aliqua publicam commoditatem consecratur.

Hermogenes eodem cap. de politijs.

3. Democratia in hoc differt ab ochlocratia, quod in democratia iuxta leges, & decreta principatus, & ordines omnes sunt in ciuitate: in ochlocratia uerò, est lex incompressa, inordinata: & absq; ullo principatu, suo arbitrato, tota plebecula uiuit, sed & oligarchia differt ab aristocratia, quia in aristocratia optimates dominantur, & reipublicæ consulunt: in oligarchia potentiores, & opulentiores intendunt proprijs commodis, non utilitatibus reipublicæ. Regnum itē differt à tyrannide, quia rex paret legibus, & publicis commodis in seruit: tyrannus uerò non paret legibus, & sibi ipsi prodesse tantum querit.

D 2 Thomas

Thomas Morus in epigramatis.

- 4 Legitimus immanissimis,
Rex hoc tyrannis interest
Seruos tyrannus, quos regit
Rex liberos putat suos.

Idem paulo post.

- 5 Quid bonus est princeps? canis est custos gregis inde
Qui fugat ore lupos, quid malus? ipse lupo.

Dion Cassius lib. 44.

- 6 Populi in republica principatus nomen speciosum habet, uidetur
que ex legum æqualitate non plus vni, quam alteri tribuere: verum
ipsa re comprobatur, nihil ei cum sua appellatione conuenire.

Idem lib. 47.

- 7 Fieri non potest, ut in eo reipublicæ statu, ubi penes populum est
imperium, si is ad summum fastigium erectus fuerit, animis suis ci-
ues moderari queant: sed bella contra se inuicem ineuntes, aut in
seruitutem omnino rediguntur, aut penitus excidentur.

Diuis Thomas lib. 1. de regimine principum. cap. 1.

- 8 In his, quæ ordinantur ad finem, quædam rectè se habent: quæ-
dam verò aberrant. itaq; in regimine multitudinis, & rectum, & nõ
rectum inuenitur, rectè atem dirigitur unumquodque, quando ad
finem conuenientem deducitur; non rectè uerò, quando ad finem
non conuenientem. Cum igitur hominum multitudo ad bonum
commune ordinatur: tunc regimen est rectum, & iustum. si uerò
ad bonum priuatum regentis reipublicæ administratio dirigitur,
erit regimen iniustum, & iniquum, idque siue ab uno siue à paucis,
siue à pluribus regatur publica res, & cætera.

Quæ sit recta respublica, quæ deterior, & quæ
optima. Cap. 5.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 5.

- 1 **H**as rectas esse respublicas necesse est, in quibus vel vnus,
vel multi, rempublicam ad communem utilitatem spectantes
gerunt: illas uerò aberrationes, in quibus vnus, pauci, vel
multitudo, imperio ad propriam utilitatem abutitur.

Plato lib. de Regno.

- 2 Multorum administratio legitimarum omnium rerum publica-
rum

rum deterrima est, iniquarum optima. Quod si omnes intempera-
te sint: in populari præstet viuere: si temperatæ omnes, minimè
omnium in ista viuendum.

Pausanias lib. 4.

- 3 Nullam nouimus popularem rempublicam magnos habere pro-
gressus, Atheniensibus exceptis; qui & præcipua quadam pruden-
tia cæteris præstiterunt, & suas religiosissimè omnium leges obser-
uarunt.

Philo lib. de decalogo ait.

- 4 Paucorum & vulgi dominatum esse peruersas constitutiones rei-
publicæ inductas à malis, & astutis hominibus, per ambitionem, aua-
ritiamq; libertati ciuium insidiantibus.

Aristoteles lib. 4. polit. cap. 2.

- 5 Respublica, quæ ab vnus gubernatione, & prima, & maximè diui-
na degenerat, hanc esse deterrimam necesse est. Proximè ab hac
paucorum dominatus, quippe, à quo longissimè optimatum admi-
nistratio abest. status uerò popularis ex omnibus maximè medio-
critatem tenet, quod quidam etiam perdidit ante nos sed aliorum
spectans, quoniam ille sic statuit: omnium bonarum rerum publica-
rum pessimum esse statum popularem: improbarum optimum.
Nos autem has prorsus velut peccata quædam esse dicimus rerum
publicarum. Itaque paucorum potentiam aliam alia meliorem es-
se non rectè dicitur, sed minus malam, idest ex prauis rebus publi-
cis non licet aliam alia meliorem esse dicere, sed minus malam.
Nam si alia melior est alia, efficitur, ut vtraque sit bona, sed non
æque bona.

Diuis Thomas lib. 1. de regimine principum. cap. 3.

- 6 Sicut regimen regis est optimum, ita regimen tyranni est pessi-
mum. Nam si optimo opponitur pessimum, necesse est, quod tyrā-
nis sit pessimum. ad hæc, uirtus vnita efficacior est, quam diuisa,
tam ad efficiendum malum, quam bonum. Præterea quantò magis
receditur à bono communi, tanto peior est gubernatio. magis autè
recedit tyrannis, quam paucorum potentia, & hæc quam plebis.
Nam tyrannis querit bonum vnus, paucorum potètia, aliquorum:
plebis autem, plurimum commodum. Postremò bonum ex vna
causa fortius est, malum autem ex pluribus causis est debilius. expe-
dit igitur, ut regimen iustum sit vnus tantum, ut sit fortius, quod si
fuerit iniustum, expedit magis, ut sit multorum, quia debilius erit,
& se inuicem impediunt.

Idem

Idem diuus eodem lib. cap. 5.

- 7 Ex duobus malis illud est eligendum, ex quo minus malum sequitur. minus autem malum sequi solet ex vnius tyrannide, quam ex multorum: Ergo illa potius est eligenda, quia vnius tyrannis non solet auferre pacem, quæ est maius bonum commune. multorum verò tyrannis ciuilibus bellis plerunque plenissima est. ad hæc, uerius similius est, quod ex multis fiat aliquis tyrannus, quam quod vnus solus. magis igitur fugienda sunt pericula, quæ ex multorum gubernatione proueniunt. itaque tyrannus tollerandus est, ut maiora mala vitentur. Deus enim aut eum emendabit aut perdet, si subiectorum vita id meruerit, ut idem sanctus tradit cap. 6.

Diogenes Laertius lib. 7.

- 8 Stoici eam rempublicam aiunt esse optimam, quæ sit mista ex Regno & populari dominatu, optimorumque potentia.

Polybius lib. 6.

- 9 Manifestum est, eam politiam optimam esse iudicandam, quæ omnibus proprietatibus, Regni, Aristocratix, & democratix, constat, quod & Cicero lib. 2. de republica, & Aristides oratione in Romanam, alijsque tradiderunt.

Ex Polybio eodem lib. 6.

- 10 Cum considerasset Licurgus, vnamquamque Reipublicæ formam instabilem esse, propterea quod confestim in peculiarem sibi malitiam degenerat: rempublicam constituit, nec simplicem, nec vnius dumtaxat formæ, sed cunctos simul colligit optimarum politiarum virtutes, ac proprietates: ne quid in illa supra quam conueniat, exercens, in agnam degeneret malitiam; sed ut singularum vires alternatim cohibere nusquam nutarent, sed perpetuo secundum æqualitatis rationem respublica maneret. ac Regnum metu plebis ab insolentia coerceretur: propterea quod & illi iusta est tributa reipublicæ portio. Plebs rursus ne regem contemnere auderet, propter metum seniorum, qui omnes secundum electionem optimatum selecti, semetipsos æquitatis studio essent accommodaturi. Romani quoque idem in constituendo patriæ statu fecerunt, Nam si consulum potestatem inspexerimus, apparet illa prorsus esse monarchicam, & regiam: si eam quæ senatus est, rursus videtur esse aristocratia: si vero populi, ac tribunorum plebis, perspicue apparet esse Democraticam.

Aristides oratione ad Romanos.

- 11 Tres ferè rerum publicarum species numerari solebant: duæ binomi

nomines, secundum præfectorum mores vtraque considerata, tyrannis nempe, & oligarchia, tum Regnum, & aristocratia: tertia verò democratia, siue illa rectè siue secus administraretur, has autem inter se partiti sunt ciuitates, prout cuiusque ferebat vel, vel fortuna, ac vestra nihil habet harum simile, sed instar temperamenti reliquarum, peioribus tamen omisissis, excellit: quare si quis ad populi potentiam qua facili, quod vult consequitur, respiciat, democratiam prorsus iudicabit esse, nisi quod minus peccat populus: sin senatum, qui consilio præest, & magistratus gerit, spectet, nullum putabit sincerius aristocratix genus reperiri posse: sin denique principem summum consideret, qui & populi votis satis facit, & senatui imperium, ac potentiam tribuit, eum videbit perfectissimum obtinere imperium, qui sit & tyrannici vitij expertus, & regia maiestate maior. Atque hæc vos & in externis rebus & in vrbe ipsa soli rectè potuistis, hoc modo distinguere, & considerare, cum soli (ut ita dicam) secundum naturam imperetis.

Rempublicam cunctis esse præferendam. Cap. 6.

Poliemus apud stobeum sermone de rep.

- 1 **N**egocia publica ciuitatis omnium existimare oportet maxima ut feliciter augeantur: neque præter æquum contendere, neque potentiam sibi comparare priuatam præter publicum bonum. Ciuitas enim prospere agens, felicitas est maxima: in hac in sunt omnia: hac salua, cuncta seruantur: hac pereunte, nihil non præsumit.

Thucydides lib. 2. in oratione Periclis.

- 2 Ego existimo, melius agi cum ciuibus priuatim, si tota ciuitas fortunata sit, quam si per singulos ciues felix sit, publicè verò labefactetur: Nam cum euertitur patria, is cui priuatim bene est, nihil tamen minus & ipse euertitur: cui autem malè, is in illa prospere agente multo magis incolumis est.

Cicero lib. 4. ad Heren.

- 3 Ut contemnendus est, qui in nauigando se, quam nauium mauult incolumem: ita vituperandus, qui in Reipublicæ discrimine, suæ plusquam communi saluti consulit.

Idem lib. 1. officiorum.

- 4 Cum omnia ratione, animoque lustraeris, omnium societatum nulla

nulla est gravior, nulla charior, quam ea, quæ cum republica est uni-
cuique nostrum. Chari sunt parentes, chari liberi, propinqui, fa-
miliares: sed omnes omnium charitates patria vna complexa est: pro
qua quis bonus dubitet mortem oppetere, si ei sit profuturus?

Plutarchus in Politicis.

5 Si de commodis reipublicæ agatur, omni studio, opera, fide, & di-
ligentia, rei communi prospiciendum erit.

Cicero lib. 3. de finibus.

6 Laudandus est is, qui mortem oppetit pro republica, qui doceat
chariorem esse patriam nobis, quam nosmetipsos. Estque illa vox
inhumana, & scelerata eorum, qui negant, se recusare, quo minus
ipsis mortuis terrarum omnium deflagratio consequatur.

Idem in Lælio.

7 Mihi autem non minori curæ est, qualis respublica post mortem
meam futura, quam qualis hodie sit.

Idem Philip. 2.

8 Duo hæc opto, ut moriens populum Romanum liberum relin-
quam: alterum, ut ita cuique eueniat, ut de Republica quisque
mereatur.

Idem Cicero quadam in epistola.

9 Ex omnibus rebus humanis, nihil præclarius, aut præstantius est,
quam de Republica bene mereri.

Plinius lib. 7. epistolarum.

10 Oportet priuatis vtilitatibus publicas, mortalibus æternas an-
teferre.

Iustinianus sub titulo de caducis tollendis.

11 Quod communiter omnibus prodest, id priuatæ cuiuscunque uti-
litati præferendum est.

Ioan. Chrysost. in mat. homilia 79.

12 Nulla res Deo gravior est, quam ut uniuersam uitam ad commu-
ne commodum conferas.

Idem in priorem Pauli epistolam ad Corint.

homilia 25.

13 Hæc perfectæ Christianæ religionis regula est, hic certissimus ter-
minus, hoc summum cacumen, quærere, quæ communem omnium
comprehendant vtilitatem.

Pro

Pro republica omnia esse facienda. Cap. 7.

Aristoteles lib. 3. Polit.

1 Bonum ciuile est, iustum ipsum, hoc autem est publica com-
moditas. Rectum est autem ut totius ciuitatis commodum,
& ciuium commune bonum, legislator sibi proponat.

Idem lib. 1. Ethicorum. cap. 2.

2 Bonum ciuitatis, quam vnius hominis acquirere, & conseruare
maius quid, ac diuinius est.

Cicero lib. 1. officio.

3 Ut tutela, sic procuratio Reipublicæ ad vtilitatem eorum, qui cõ-
missi sunt, non ad eorum, quibus commissa est, gerenda est.

Idem lib. 3. de finibus.

4 Ut leges omnium salutem, singulorum saluti anteponunt, sic vir-
bonus, & sapiens, & legibus parens, & ciuilis officij non ignarus, uti-
litati omnium, plusquam vnius saluti consulit.

Idem pro Milone.

5 Qui periculum non timet, proposita inuidia, morte, pœna, qui
nihilò segnius reipublicam defendit, is vir verè, & ciuis putandus est.

Plutarchus in Catone Uticensi.

6 In senatum primus veniebat, vltimus abibat, nec unquam abfuit
cùm senatus haberetur. Quandoque per Cnei Pompeij amicos tẽ-
tatum est, cùm resistantem viderent ijs, quæ contra ius facere vole-
bant, sibi impedimentum aliquod obicere, quo minus in senatu ad-
esset. Quare animaduersa, omnia semper negocia posthabuit, po-
tiusquam abesset, neque enim gloriæ causa, neque lucri, neque ali-
quo casu, ut plerique ad rempublicam se se contulerat: sed certo cõ-
silio, vrbis velut priuati cuiusdam, negocia susceperat: ratus non mi-
nus operæ diligentiaque rebus communibus impendendum, quam
apes fauo solent. Cumque gratias ei ageret Cicero, quod vxoris
sux sororem defendisset: non sibi sed reip. (inquit) gratias agendas,
cuius causa ista fecisset.

Vegetius lib. 2. cap. 3.

7 Vnius ætatis sunt, quæ fortiter fiunt, quæ verò pro vtilitate reipu-
blicæ scribuntur, æterna sunt.

Patricius lib. 5. de institut. Reip.

8 Rempublicam quasi nauem existimare debemus, quæ omnium
E manibus

manibus, officioque indiget, ac pro virili quisque niti debet, nō modo ne euertatur, sed vt in portum tutissimum se recipiat. Itaque ciues omnes efficere debent, vt singulorum consilio, opera, opibus diligentia, & industria rempublicam adiuuent, vt non seruetur modo sed indies foeliciter augeatur.

Menaceus apud Euripidem.

- 9 Si quilibet, quantum queat boni lubens.
Patriæ offerat, donetque publicæ rei.
Haud totidem euenient ciuitatibus mala.
Sed accident imposterum res prosperæ.

Reipublica officia etiam ab inuictis gerenda.

Cap. 8.

Plato Archita Tarentino epist. 9.

- 1 Illud te considerare oportet nullum nostrum sibi soli natum esse, sed ortus nostri partem sibi patria vendicat, partem parentes, partem amici. Vocante igitur te patria ipsa ad rempublicam gubernandam absurdum forsitan esset, non parere: præsertim cum si mul'accidat, vt aditus prauis hominibus relinquatur: qui nulla ipsius, quod optimum est, ratione proficiscuntur ad publica.

Idem lib. 1. de rep.

- 2 Neque pecunia, neque honore ducti, boni homines imperare volunt. Neque enim apertè pecuniam, Magistratus præmium accipientes mercenarij vocari volunt. Neque clanculum fures, neque rursus honoris causa: Non enim ambitiosi sunt. Oportet igitur necessitatem illis imponere, & multam, si impellendi sunt, vt velint magistratum accipere. Maxima verò multarum est, administrationi malorum subijci nisi ipse acceperit reipublicæ gubernaculum. Hanc utique penam timentes, magistratus capere probi homines mihi videntur, si quando capiunt: & tunc ad eos accedunt non tanquam ad bonum aliquod. neque tanquam ex his voluptatem aliquā capientes, sed tanquam ad rem necessariam, cum neque melioribus neque similibus se committere valeant.

Plutarchus in Politicis.

- 3 Laudatur Epaminondas, qui Thebis inuidiosè atque contemptim decretus Telearchus non neglexit munus, dicens, non modo magistratu virum ostendi, verum etiam magistratum viro, id itaque mu-

nus ipse euexit, & clarum reddidit, quod antea parui fiebat, & penè pro nihilo habebatur. Plerique autem sunt, quæ si tu tibi ipsi, aut per te ipsum pertractes, & agas, abiectus, & sordidus meritò existimari possis: hæc eadem si ciuitati publicitus exhibere videaris, non illiberalis & degener, sed generosus ciuis haberi queas: Magni est enim atque perstrenui animi, vel paruulas ciuitatis res curandas suscipere.

Idem post aliqua.

- 4 Ciuile non est, honores publicè, & de more decretos repudiare, & vocantis munera patriæ detrectare: quandoquidem ciuis boni esse videtur, quodcunque patriæ munus ritè delatum admittere, & id pro virili parte curare; etiam si humiliter videatur, quàm eius estimatione, cui demandatur conueniat, quin hoc nomine maximè suscipi debet, atque paulò splendidius geri.

Iustinianus de defensoribus ciuitatum const. 15.

- 5 Conuenit vt honestiores quisque ciuitatibus, quas incolunt, operam, & ministerium suum exhibeant, & hanc quodam modo ipsis pro incolatu gratiam rependant.

Cassiodorus lib. 6. variarum.

- 6 Nihil abiectum est, quod in republica geritur, nisi malis fuerit moribus fortè viciatum.

An sapiens accedere debeat ad rempublicam. Cap. 9.

Plauto lib. 1. de rep.

- 1 Vir iustus si quando magistratu fungitur, si ei nulla alia iactura contingit, hæc saltem illi non deest, vt res eius domesticæ deterius per negligentiam disponantur: Ex publico autem nihil, propterea quod iustus sit, lucretur.

Idem in eodem.

- 2 Si bonorum virorum extaret ciuitas, in ea haud aliter non imperandi gratia pugnaretur, quàm nunc certetur imperandi cupiditate; ibique pateret, re vera legitimum principem non sui ipsius, sed eius, qui sub ipso est, commoditatem respicere. Quare vnusquisque qui non amens sit, potius eligeret, alium sibi prodesse, quàm dum alijs ipse consulit multis sese negocijs implicare.

Plutarchus in Demosthene.

3. Adolescentes se ad euntes Demosthenes monere solebat, ne ad rempublicam se conferrent: affirmans, si duæ essent viæ ab initio propositæ, una quæ ad rempublicam, altera, quæ ad interitum aper-
tè ferret, essentque manifesta illa, quæ gerentes respublicas subire oportet: Formidines, inuidias, odia, calumnias, simultates, conten-
tiones, certamina: illam potius electuros esse homines, quæ ad inte-
ritum ferret.

Seneca ad Galionem de vita beata.

4. Duæ maximæ in hac re dissident sectæ, Epicureorum, & stoico-
rum. Epicurus ait: non accedet ad rempublicam sapiens, nisi siquid
interuenerit. Zenon ait accedet ad rempublicam, nisi si quid impe-
dierit, alter ocium ex proposito petit, alter ex causa. Causa autem
latè illa patet, si respublica corruptior est, quam ut adiuuari possit.
Non nitetur sapiens in super vacuum; nec se nihil pro futuris impe-
det: si parum habebit autoritatis; aut virium: nec illum erit admissu-
ra respublica: si valetudo illum impediet.

Idem post multa.

5. Negant nostri, sapientem ad quamlibet rempublicam accessurum.
Interrogo, ad quam rempublicam sapiens accessurus sit? ad Athe-
niensium, in qua Socrates damnatur, Aristoteles ne damnetur, fu-
git: in qua inuidia virtutes opprimit? Negabis mihi accessurum in
hanc rempublicam sapientem: ad Carthaginensium ergo rempubli-
cam sapiens accedet: in qua assidua seditio, & optimo cuiq; infesta
libertas est: summa æqui, ac boni vilitas: aduersus hostes inhumana
crudelitas, etiam aduersus suos, hostilitas: & hanc fugiet. si per-
censere singulas voluero, nullam inueniero, quæ sapientem, aut quam
sapiens pati possit.

Diogenes Laertius lib. 7.

6. Accessurum sapientem ad rempublicam, nisi quid impediatur, Chry-
sippus in primo de vitis ait. Namque & vitia propulsaturum, & ad
virtutem excitaturum ciues suos.

De eadem re Cap. 10.

Seneca de Tranquillitate uitæ.

1. **A**duersus hoc tedium, quo anxilio putem utendum, quaeris.
Optimum erat, ut ait Anthenodorus, actione rerum, & reipu-
blice

blicæ tractatione, & officiis civilibus se detinere. sed quia in hac tam
insana hominum ambitione, tot calumniatoribus in deterius recta
torquentibus, parum tuta simplicitas est, & plus futurum semper
est, quod obstat, quam quod succedat: a foro quidem, & publico re-
cedendum est.

Plutarchus in Demosthene.

2. Qui tranquille volet viuere, nec priuatim agat multa, nec publi-
cè ad superuacua se conferat. Nam qui multa agit, saepe fortunæ
potestatem sui facit, quam tutissimum est, raro experiri.

Idem in Lucullo ait.

3. Finita quadam modestia, ciuiles ambitiones esse moderandas, nec
minus quam Athletas in palestra, ciues in republica damnandos es-
se, qui nullum momentum, nullum tempus, nullam quietem perpe-
tuis laboribus intermittunt.

Salomonius in epistola ad Clementem Septimum.

4. Sapiens ad rempublicam accedere non debet, nisi impellat neces-
sitas: & tum sanè, non accersitus modo verum etiam ulro sese inge-
rat: quod si non fecerit, haud minus vituperandus est, quam patriæ
communis, salutisque desertor: neq; iniuria quidem, cum ortus no-
stri primam partem patria sibi vendiceret, uitæque nostra charior sit
habenda. Cato iunior, viuum sine dubio virtutis simulachrum, sua
dentibus amicis, uti tribunatum peteret: Minimè conuenire, respō-
dit, tempore reipublicæ non necessario. Postea cum uidisset Me-
tellum, virum turbulentum, tribunatum petere, ipse candidatus in
campum descendit, ut suo tribunatu Metelli insolentiam retunde-
ret. Rursus, ut Cassi, & Pompeij designatorum consulum potentia
pro republica cum imperij fauore quiret obfistere, praturam urba-
nam magistratum consulatui proximum, summo studio efflagitauit.

Cicero pro Flacco.

5. O conditiones miseras administrandæ u ciuitatū & prouinciarū,
in quibus diligētia plena simultatū est, negligentia vituperationum
ubi seueritas periculosa est, liberalitas ingrata, sermo insidiosus, as-
sentatio perniciofa, frons omnium, familiaris, multorum animus
iratus: iracundiæ occultæ blanditiæ apertæ; venientes prætore ex-
pectant, præsens infirmitas inferniunt, abeuntes deserunt.

Noster Sepulveda epistola. 92.

6. Memini, semperque meminero virorum sapientium iudicio sceli-
citatem, quæ mortalibus potest in hac uita contingere, & quam usu
virtutis non impedita metiuntur non tam ad publica negocia, & ma-
gnos

gnos honores, qui raro sine periculis, & laboribus suscipiuntur, quā ad ocium honestum referri, quod sit cum literis, & optimarum rerum contemplatione coniunctum.

Quomodo sit accedendum ad Remp. Cap. 11.

Stobaeus sermone de potentibus.

A Ntisthenes interrogatus, quomodo ad rem publicam accedendum sit, respondit, ut ad ignem: neque minus propere, ne vris, neque longius, ne frigas.

Plinius lib. 1. epistolarum.

2 Distingor officio, ut maximo, sic molestissimo, sedeo pro tribunali sub noto libello: conficio, tabulas: scribo plurimas, sed illiteratissimas literas, soleo nonnunquam de his occupationibus apud Euphratem quæri: ille me consolatur, affirmat etiam esse hanc philosophiam, & quidem pulcherrimam partem, agere negotium publicum, cognoscere, indicare, promere, & exercere iustitiam, quæque ipsi doceant in usu habere. Mihi tamen hoc unum non persuadet, fatius esse ista facere, quam cum illo dies totos audiendo, discendo, que consumere.

Idem in epistola ad Pomponium Bassum eiusdem operis lib. 4.

3 Magnam cepi voluptatem cum ex omnibus amicis cognoui, te ut tua sapientia dignum est, & disponere ocium & ferre habitare amoenissime, & nunc terra, nunc mari, corpus agitare: multum disputare: multum audire: multum lectitare: cumque plurimum scias quotidie tamen aliquid addiscere. Ita senescere oportet virum, qui magistratus amplissimos gesserit, exercitus rexit, totumque se reipublicæ quadiu decebat, obtulerit. Nam & prima vitæ tempora, & media patriæ, extrema nobis impertire debemus, ut ipsæ leges movent, quæ maiorem annis sexaginta ocio reddunt.

Ecclesiasticus. cap. 11.

4 Fili ne in multis sint actus tui, id est, ne reimplices negotiis multis.

Euripides in Antiope.

5 Quisquis multa agit ubi cessare liceret: stultus est, cum iucundè posset tranquillius vivere.

Idem in Heraclide.

6 Bonum est, extra negocia pedem habere, meliori consilio utentem.

Idem in Oenomaio.

7 Qui plura facit, is, & plurimum peccat.

Impera-

Imperator Antoninus lib. 1. de vita sua.

8 Ab educatore meo didici, non immiscere me multis negotiis, & libro, 3. ne uerbosus sis, neque multa negocia suscipias.

Iustinus martyr, epistola ad Zenam.

9 Qui bene vivere vult, is nec videat multa nec studeat audire, nec si audiat, aut videat: audire, aut cernere se existimet. Forma enim tranquillitatis animi hinc ducit exordium qui autem multa tractat, & agit, is, & sibi ipsi iniuriam infert & proximis.

De querelis Reip. Cap. 12.

Demosthenes Olinthiaca. 3.

B Reui voluptate, & gratia Reipublicæ negocia, quasi propinata pereunt: Istorum res omnes præclare se habent: Vestra, id est Reipublicæ turpiter.

Idem contra Aristogitonem.

2 Canem quidem degenerem, & ignavum onili custodiendo nemo præfeceris: Reipublicæ autem gubernatoribus, plerique dicunt, quolibet esse præficiendos custodes: qui cum delinquentes se deferre simulent, ipsi uel in primis custodiendi essent.

Idem de falsa legatione.

3 Prius etiam publicè nobis exposui, populum esse turbam, rem omnium inconstantissimam, & stolidissimam, ut in mari undam fluctuantem, quæ fortuito agitetur, alium accedere, alium abire: reipublicæ curæ esse nemini.

Isocrates oratione de pace.

4 Sapientissimi græcorum nostra opinione sumus: sed ab eorum consiliis pendemus, quos nemo est, qui non aspernetur: & summæ rerum omnium eos præficiamus, quibus nemo priuatim quicquam credere audeat: quodque omnium acerbissimum est: qui nostrate confessione, omnium improbilissimi sunt, hos reipublicæ custodes fidelissimos arbitramur.

Et mox.

5 Tam longè autem à more maiorum recessimus, ut eosdem illi, & summæ reipublicæ præficerent, & imperatores crearent: existimantes, qui pro concione optima suaderet, eundem nihilo deterius, etiā cum solus esset, per se deliberaturum. Nos contra, quibus in gravissimis rebus consultoribus utimur, illis tanquam stolidis imperium non deferimus. Qui uerò eius generis sunt, ut nemo publicè, priuatimve,

uatimvè, illorum consilium expetat; hos mittimus, ut suo arbitrio gerant omnia. quasi verò illic sapientiores futuri sint, & facilius consulti de totius græciæ statu, quàm de rebus, quæ hic considerandæ proponuntur. Neque tamen hæc æquè ad omnes pertinere uolo, sed ad eos dumtaxat, qui tales sunt, quales iam diximus.

Salustius in Iugurthino.

- 6 Bonum publicum, ut in plerisque negociis solet, priuata gratia deuictum est.

Titus Linius lib. 2.

- 7 Respectus rerum priuatarum semper offecit, officietque publicis consiliis.

Aristophanes in concionantibus, & apud Stobæum sermone de iniustitia.

- 8 Vos qui accipitis stipendia publica
Singuli priuatim incumbitis suo quisque lucro
Vtilitas uerò Reipublicæ eam cæcus uersatur.

Aliter.

Vtilitas uerò Reipublicæ, ceu sisyphi lapis uersatur.

Herodianus lib. 2.

- 9 Neque quisquam lucro apponit, quod utilitatem in communi patriat; quæ enim publicè profunt, parum cuique curæ sunt.

Cornelius Tacitus lib. 12. Annalium.

- 10 Paucis decus publicum curæ.

Salustius in coniuratione Catilina.

- 11 Alia fuere, quæ magnos fecere Romanos, quæ nobis nulla sunt: domi industria, foris iustum imperium, animus in consulendo liber, neque delicto, neque libidini obnoxius. Pro his nos habemus luxuriam, atque auaritiam: publicè egestatem, priuatim opulentiam: laudamus diuitias: sequimur inertiam, inter bonos & malos nullum discrimen est, omnia uirtutis præmia ambitio possidet. separatim sibi quisque consilia capitis, eo sit, ut impetus fiat in uacuam reipublicam.

Linius lib. 30.

- 12 Tantum nimirum ex publicis malis sentimus, quantum ad priuatas res pertinet, nec in eis quicquam acrius, quam pecuniæ damnum stimulat.

- 13 Comuni, ac damnosissimo uitio plerique tantum ea curant, expetunt, & optant, quæ sibi ipsis priuatim profint, nihil solliciti de communi bono. id uerò uitium omnium fere, quæ sunt in rebus publicis malorum causa est, & origo.

DE REPUBLICA LIBER TERTIVS.

Ciuitates, & Regna sine imperio ac dominatu conseruari non posse. Cap. 1.

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 4.

OMNEM esse natura ciuile animal exposuimus, ac proinde homines etiam si ope mutua nihil indigeant, tamen nihilo secius ad conuictum esse procliuēs; sed & publica quoque commoditas facit ut homines in locum unum conueniant, prout quisque potest recte uiuendi particeps esse. Hic igitur maximè tum publicè, tum etiam priuatim hominibus est conueniendi finis, sed ea communio maximis calamitatibus conflictatur.

Plato in Protagora.

- 2 Congregati homines inuicem iniuriabantur, quare dispersi, iterum à feris lacerabantur.

Cicero lib. 3. de legibus.

- 3 Sine imperio, nec domus vlla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura omnis, nec ipse mundus potest.

Plinius lib. 7. naturalis Histo. cap. 1.

- 4 Cetera animantia in suo genere probe degunt congregari uideamus, & stare contra dissimilia: Leonum feritas contra se non dimicat; serpentum morsus non petit serpentes; ne maris quidem beluæ, ac pisces, nisi in diuersa genera sæuiunt. At hercule homini plurima ex homine sunt mala.

- 5 Tametsi autem, duce natura, congregarentur homines, ut rectè, beateque uiuerent: uerùm quia natura, primi hominis peccato labefacta, ad malum ferè semper est prona, & nemo sine crimine uiuit: necesse fuit imperio summo coercerentur improbi, & ciues omnes in officio continerentur.

Diuus Thomas lib. 1. de regimine principum. cap. 1.

- 6 Naturale est homini, ut in societate multorum uiuat, & necesse est, esse in hominibus per quod multitudo regatur. Nam cum vnus quisque id, quod sibi est congruum provideat, multitudo in diuersa dispergitur, nisi sit, qui boni communis curam gerat, unde Salomon inquit, ubi non est gubernator, dissipabitur populus; nec enim idē est, quod proprium, & quod est commune. Nam ut sunt propria differunt, & ut sunt communia uniuntur. diuersorum autem diuersae sunt causae. Oportet igitur, ut praeter id, quod mouet ad proprium bonum uniuscuiusque, sit etiam aliud, quod moueat ad bonum commune multorum. propter quod, & in omnibus, quae in unum ordinantur, aliquid inuenitur, quod alia regat.

Biesius lib. de rep.

- 7 Cum respublica multorum hominum ordo sit, & sine ordine constare non queat: in ea necessario sunt alij alij priores, & posteriores. Primi autem sunt illi, qui summam potestatem tenent, haec uel unus est, uel plurium, uel pariter omnium, quicumque sunt in ciuitate. Itaque ex ipsa reipublicae natura differentias eius inuenimus.

Monarchiae regimen esse optimum. Cap. 2.

- 1 **C**um Reipublicae gubernandae tres sint species, monarchia, quae Regnum est: aristocratia, optimatum: democratia popularis: sapientium tamen consensu, monarchia omnium est optima.

Plato lib. ciuili.

- 2 Vnius dominatio bonis coniuncta legibus, sola omnium rectissima est.

Aristoteles lib. 8. Eth. cap. 10.

- 3 Reipublicae tres sunt species, Regnum, & optimorum potestas, siue optimi potentia, & censu potestas, siue respublica, atque harum optima quidem est Regnum, pessima uero censu potentia.

Isocrates in Symmachico.

- 4 Si & ingenia hominum, & actiones intueamur, vniuersi monarchias ceteris praestare fateantur.

Euripides in Archilao.

- 5 Monarchia Deorum quaedam uita uidetur. Nam praeter immortalitatem reliqua habet omnia, Bono uiro etiam tyranno subijci pulchrum est.

Herodotus in Thalia.

Vnius

- 6 Vnius viri, qui optimus sit, imperio nihil melius est, & monarchia omnium est praestantissima.

Seneca lib. 2. de beneficijs.

- 7 Optimus ciuitatis status sub rege iusto est.

Claudianus lib. 7.

- 8 Fallitur egregio quisquis sub principe credit

Seuitium nunquam libertas gratior extat

Quam sub rege pio.

Dio Cassius lib. 44.

- 9 Penes vnum summam esse reipublicae, conducibile omnium maxime est, facilius enim vnus quispiam vir bonus, quam multi reperiuntur, quo sit, ut si quis summam rerum uiciosus praestit, tamen facius id sit, quam a sui similibus multitudine rempublicam administrari. cuius rei fidem facere possunt res gestae graecorum barbarorumque, & ipsorum etiam Romanorum: nimirum cum semper, & praestantiora longe, & plura sub Regibus, quam sub populari gubernatione, urbes ac priuati ciues beneficia adepti fuerint, longeque minus rerum aduersarum sub vnius, quam sub imperio multitudinis sustinuerint, &c.

Idem rationibus & exemplis comprobatur.

Cap. 3.

Homerus Iliados. 2.

- 1 **N**on bonum est multorum dominium, sit Dominus vnus, & vnus Rex. multos Imperitare malum est, Rex vnicus esto.

- 2 Quam Homeri sententiam explicans Eustathius Archiepiscopus Thesalonicensis, post alia, inquit: quod autem monarchia sit optima, declarat mundi dispositio, quae ab uno curatore, uniuersarum rerum Domino, ac Rege, gubernatur: quaeque in mundo habentur pulcherrima, singularia sunt. vnus Sol praestit diei: vna item est Luna, noctis oculus, vnus Regem in arce nostra, mentem scilicet, Rex Regum collocauit. ita igitur & ciuitas bene se habebit, si ab vno principe regatur.

Serinus apud Stobaeum sermone 47.

- 3 Cum Lydis Cressus imperaret: fratrem in consortium imperij assumpsit. Tum quidam ex Lydis accedens dixit, omnium in terra bonorum Rex autor est Sol, neque quidquam extaret in terra Sole non illustrante. at si gemini Soles forent, periculum immineret, ne

F 2 omnia

omnia conflagrantia pessum irent. itaque & regem vnum quidem accipiunt Lydi, & seruatores esse credunt: duos vero simul tolerare non possent.

Isocrates in Symmachico.

- 4 Democratici, & Oligarchici ambrosii inter se dissensionibus rei publicae nocent: at Monarchae, qui neminem habent, cui inuideant, de rebus omnibus id statuunt, quod utilissimum est. Quin etiam monarchiam tanto mitiorem, & aequiorem iudicemus, quanto facilius est, vnius viri iudicio, & voluntati satisfacere, quam dare operam, ut multis & varijs ingenijs placeas. Quod si quid est uetustatis memoria repetendum est. Dij etiam regem habere Iouem dicuntur: qui sermo, si uerus est, apparet Deos etiam hunc statum ceteris anteferre: sin rei ueritatem nemo nouit, sed ipsi coniecturis in eam opinionem adducti sumus: id argumento est, nos omnem monarchiam prestantissimam iudicare. Nec enim tali republica deos uti diceremus, nisi eam longe inter ceteras eminere crederemus. Monarchiam igitur, & iucundiores esse, & leniorem, & aequiorem & si pluribus ostendi posset, ex his tamen etiam facile intelligi potest.

Lucanus lib. 2.

- 5 Nulla fides regni socijs, omnisq; potestas
Impatiens confortis erit.

Seneca in Agamemnone.

- 6 Nec regna socium ferre, nec tede sciunt.

Quintus Curtius libro supremo.

- 7 Imperium, quod sub vno stare potuisset, dum a pluribus sustinetur, ruit: proinde iure, meritoq; populus Romanus salutem se principi suo debere proficitur.

Cyprianus de Idolorum vanitate.

- 8 Quando unquam regni societas, aut cum fide cepit, aut sine cruore desijt?

Paulus Aemilius lib. 1. de gestis Francorum.

Nullum propè vnquam Regnum, nisi domesticis bellis infecutis, diuisum est.

Diuis Thomas lib. 1. de regimine Principum cap. 2.

- 10 Bonum confociatae multitudinis est, ut eius vnitas pace conseruetur: quanto igitur regimen efficacius fuerit ad unitatem pacis seruandam, tanto erit utilius. manifestum est autem quod unitatem magis efficere potest, quod est per se unum, quam plures. utilius igitur est, regimen vnus, quam plurium, ad haec, ea quae naturae con-

gruunt,

gruunt, optimè se habent: in singulis enim operatur natura, quod optimum est. omne autem naturale regimen ab uno est, in membris cor mouet omnia: in partibus animae ratio praesidet, & in toto uniuerso vnus Deus factor est omnium & rector. Huc accedunt experimenta: Nam ciuitates, & prouinciae, quae non reguntur ab uno, dissensionibus laborant: contra uero, quae sub uno reguntur, pace gaudent, iustitia florent, & alijs bonis affluunt, unde Dominus pro magno munere, per Prophetas populo suo promittit caput vnum, regem vnum, & pastorem vnum.

Cur primum Reges creati sint. Cap. 4.

Aristoteles lib. 3. Polit. c. 10.

- R Egnū in praesidium proborum hominum contra iniurias popularium est constitutum, & rex ipse ex numero proborum uiuorum creatus est, propterea quod uirtute, aut rerum uirtute gestarum magnitudine praestaret, aut propter talis generis excellentiam: Regnum autem optimatum rempublicam imitatur. Nam regnum proprie uirtutis, aut generis, uel beneficiorum, aut horum simul atque potentiae, meritis tribuitur. Omnes enim hūc honorem sunt adepti, quod ciuitates beneficiis, uel demeruisent, uel demerendi facultatem haberent: quidam bello, ne in seruitutem redigerentur prohibentes, ut Codrus: alij in libertatem uendicantes, ut Cyrus: Alii quod urbis fuissent conditores, uel agros seu fines in ditionem redigisset, ut Lacedaemoniorum, & Macedonum, Molossorumque reges.

Isidorus lib. 3. de summo bono cap. 47.

- 1 Principes regesq; electi sunt, ut terrore suo populos a malo coercerent, atq; ad recte uiuendum legibus subderent.

Aeneas Silvius lib. 1. de gestis Basiliensis Concilij.

- 3 Subiicienda causa est, quae reges ab initio introduxit, & quidem, ut Cicero in officiis ait, certum est, fuisse aliquod tempus, quo sine regibus uinebatur, at postquam iure gentium possessiones diuidi ceperunt, non alia de causa reges sunt instituti, nisi iustitiae fruendae, nam cum premeretur initio multitudo ab his, qui maiores opes habebant, ad unum aliquem uirum confugebant, uirtute praestantem, qui prohiberet iniuria tenuiores, aequitatem constituendo, summos cum infimis pari iure perstringens.

Marius

Marius Salominius lib. 3. de principatu.

4 Nolite existimare à Deo creatum mundum, & in eo homines, ut principum seruirent emolumentis, absurdum quidem est, supra quam di ei potest, propter principes factos homines opinari: Nam liberos, atque aequales nos omnes Deus genuit, principes solum ad commodum populorum, quo facilius humanam, atque civilem societatem innocentius custodirent, multis se beneficiis iuuant, creati sunt.

Ex Polibio lib. 6.

5 Quando uel propter aquarum inundationes, uel propter pestiferas calamitates, humano generi perniciēs est illata, tum uidelicet perditis quibus uis institutis, & artibus, cum uelut ex relicto seminario hominum rursus multitudo, temporum progressu incrementum accipit, & propter naturę imbecillitatem consociantur: necessarium est, eum qui & robore corporis & animi fiducia reliquis est prestantior, obtinere principatum, & imperium, ubi uero congregationibus istis temporum cursu conuictus, & consuetudo accesserit: tunc Regni principium nascitur: ac tunc primum mortales de honesto & iusto, & similiter, de illis, quæ hisce sunt contraria cogitare incipiunt.

Irenæus lib. 5. aduersus hæreses.

6 Non determinauit Deus huius seculi Regna, sed Deus. Nam p Salomone ait uerbum: per me Reges regnant, & Paulus Apostolus, omnibus potestatibus sublimioribus subiecti estote, non enim est potestas nisi à Deo, & iterum de ipsis ait, Nō sine causa gladiū portat, Dei enim minister est, uindex in iram ei, qui malè operatur, quoniam enim abistens à Deo homo in tantum efferauit, ut etiam, consanguineum, hostem sibi putaret, & omni inquietudine, & homicidio & auaritia sine timore uersaretur: imposuit illi Deus humanum timorem (non enim cognoscebant timorem Domini) ut potestati hominum subiecti, & lege eorum astricti, aliquid assequantur iustitię, & moderentur ad inuicem, manifestò positum gladium timentes.

Idem paulò post.

7 Ad utilitatem ergo gentium terrenum Regnum positum est à Deo (sed nō à Diabolo, qui nunquā omnino quietus est, imo qui nec ipsas quidem gentes uult in tranquillo agere) ut timentes Regnum humanum, non se alterutrum homines uice piscium consumant: sed per legum positiones repercutiant multiplicem gentium iniustitiam: manifestum est igitur, quoniam Diabolus mentitur, dicens, mihi tradita sunt Regna, & cni uolo, do ea; cuius enim iussu homines nascuntur, huius iussu & Reges cōstituuntur, apti his, qui illo tempore ab ipsis

ipsis regantur, quidam enim illorum ad correctionem, & utilitatem subiectorum dantur, & conseruationem iustitię: quidam autem ad timorem & penam & increpationem; quidam autem ad illusionem & contumeliā, & superbiam; quæ admodum & digni sunt Dei iusto iudicio in omnibus equaliter superuentione.

Seneca lib. 1. de clementia.

8 Animus reipublicę princeps est: ille uinculum est, per quod reipublica cohaeret; ille spiritus uitalis, quem tot millia hominum trahunt: nihil ipsa per se futura, nisi onus & praeda, si mens illa imperii subtrahatur. Rege incolumi mens omnibus una est, amisso cupere fidem.

Neque sortibus neque suffragiis Regem esse creandum. cap. 5.

Philo in libro de creatione principis.

1 **Q**uibusdam placet sortito creati principes, nullo sanè subiectorum commodo, fors enim ad felicitatem, non ad uirtutem attinet. Itaque saepe accidit, ut ad principatum fors euehat, quos uir bonus non ferret in subditorum numero. Non ergo decet, dominium, principatumque integrarum ciuitatum & gentium sorti committere, lubricæ rei, pendenti à fortuna instabili.

Biesius lib. 1. de rep.

2 Non nunquam per electionem principes fiunt: & quanquam hæc suas utilitates habeat, tamen ab iniusto fauore corrumpi ferè solent; & etiam si fuerit electio incorrupta, potius eos assumet principes, quorum maiores imperium rectè gubernarunt. Nos certè tales ad optimè constitutam rempublicam regendam accommodatissimos fore speramus: nam filij parentibus similes esse solent, & à magnis caulis, effecta quoque magna prouenire.

Idem paulò post.

3 Non tantum, quia natura transfert similitudinem à parentibus in filios, imperiorum successionem laudamus, sed etiam, quia maiorem illi quoque earum rerum gerunt, quas putant ad alienos possessores non esse peruenturas: & hi quemadmodum scriptum est apud Herodotum, cum ad alia cuncta, tum etiam ad reipublicę gubernationem melius instituuntur, cui sunt ab ipsa natura, hominumque iustissimo consensu destinati. Ad hæc, successio multò securiorem reipublicę statum reddit: novos principes raro sine magno periculo,

lo, sæpe cùm magna ciuitatum pernicië, uidemus esse creatos. Nam cùm multis eadem est proposita spes imperij, non potest frequenter respublica periculosisimis motibus, non concuti, non potest perditissimis seditionibus non discerpi. His igitur, & alijs rationibus persuasi, putamus esse multò melius, ut à bonis parentibus filij similes, principatum consequantur.

De regis excellentia. Cap. 6.

Plato in tertio de rep.

Socratem inducit, qui per similitudinem quandam, homines à Deo sic genitos esse tradit, ut qui apti futuri essent ad imperandum, ijs aurum admisceret: qui verò his futuri essent auxilio, eis argentum: æs autem, & ferrum futuris agricolis, & opificibus. quod ad ingenium potissimum, & uirtutes naturales ferendum est.

Elephantes apud Stobæum sermone. 47.

2 Diuiniior inter homines rex est, ut qui multum supra communem naturam emineat: corpore reliquis non dissimilis, ut potè natus ex eadem materia: sed ab optimo artifice factus, qui fabricauit ipsum archetypo ex se se sumpto.

Diotogenes in lib. de regno.

3 Ciuitas ex multis diuersisque concinnata, mundi structuram, & harmoniam imitatur. Rex autem imperium getens, nulli obnoxii. & lex uiua existens, Dei figuram inter homines repræsentat.

Stobæus in admonitionibus de regno sermone. 48.

4 Rex unicus, & excellens, quoddam opus est, immo imago superni illius regis, creatori suo semper familiaris, à subditis verò in regno tanquam lumine conspicua.

Idem sermone de legibus.

5 Persis lex erat, ut à morte regis, legum & iuris intermissio per quinque dies fieret, nimirum, ut intelligerent subditi, in quanto pretio regem, ac legem haberi debeat.

Plutarchus lib. de doctrina principis.

6 Principes ministri sunt Dei ad curam, ac salutem hominum, uti bona, quæ Deus illis largitur, partim distribuunt, partim seruent.

Et post pauca.

7 Princeps, Dei simulachrum est, administrans vniuersa. Quemadmodum enim Deus in Cælo pulcherrimum sui ipsius, simulachrum

con-

constituit Solem, ac Lunam, talis est in republica imago, ac lumen princeps, qui Dei reuerens iustitiam tuetur.

Idem in lib. de disputat. philoso.

8 Nec enim censebat priuatos homines, esse deorum discipulos, sed reges: quibus si contingerit rectum consilium, iustitia, probitas, fortitudo, continuò, futurum est, ut omnes adiuuentur, fructumque capiant, qui cùm eis habent commercium.

Xenophon. lib. 8. de pedia. Cyri.

9 Bonus princeps lex uidens est.

Iustinianus de consulibus, constit. 105.

10 Imperiali fortunæ Deus ipsas etiam leges subiecit, ipsa hominibus quasi animata quadam lege dimissa.

Quam sit uenerabilis maiestas regia. Cap. 7.

Diuus Petrus prioris epistolæ cap. 2.

1 Subiecti estote omni humanæ creaturæ propter Deum siue regi, siue quasi præcellenti, siue ducibus tanquam ab eo missis.

Et paulò post.

Deum time, regem honorifica.

Zaleucus in præmio legum.

2 Cunctos oportet obedire legibus, principes reuereri, eisq; exurgere, & quod præcipitur facere: siquidem post Deos proximis honoribus afficiuntur parentes, leges, ac principes, apud homines qui mentem habent & incolumes agere student.

Charondas in præmijs legum.

3 In principes, ueluti parentes, beneuolentia nos affectos esse debet: obedientes, ac uenerantes ipsos. Nam principes etiam patroni, & domini sunt ciuitatis, ac ciuium salutis.

Thomæ mori epigramma.

Totum est unus homo regnum, idque coheret amore

Rex caput est, populus cetera membra facit.

Rex quot habet ciues (dolet ergo perdere quenquam)

Tot numerat partes corporis ipse sui.

Exponit populus sese pro rege putatque

Quilibet hunc proprii corporis esse caput.

Plutarchus in Themistocle.

5 Artabanus cum Themistocle loquens, inquit. Hospes uobis propositum est libertatem, atque æqualitatem maximè admirari, nobis ue-

G ro,

ro, id est, persis, cum multa atque pulcherrimæ sint leges, illa omnium honestissima est, obseruare regem, simulacrumque Dei, omnia seruatis, adorare. si igitur nostris legibus parere uolueris, regemque adorabis: fas eris tibi intueri regem, atque alloqui: si autem tibi alio mæs est, internunciis tibi cum rege utendum erit, non enim patrium est regi, hominem minus adorantem audire.

Stobæus sermone de legibus.

6 Persiæ regi gratias agit, qui flagellari ab eo iussus fuerit, tanquam feliciter secum actum sit, quod rex memor ipsius fuerit.

Diuus Thomas lib. 1. de regimine principum. cap. 7. cum seq.

7 Nec honor, nec mundi gloria, nec diuitiæ, nec uoluptates probi regis præmia sunt: sed beatitudo, & corona gloriæ, quas Deus præparauit bonis regibus in æternum. ipse enim est, qui dat salutem regibus, & salus eius in sempiternum erit. nihil terrenum sufficiens præmiū est boni principis. nec enim ut Augustinus inquit) Christianos principes, quia diutius imperarunt, uel imperatores filios morte placida reliquerunt, uel hostes reipublicæ diminuerunt, uel ciues aduersum se insurgentes, & cauere & opprimere potuerunt, felices eos dicimus: sed si iuste imperant: si malunt cupiditatibus, potius quam gentibus quibuslibet imperare: si omnia faciunt, non propter ordinem inanis gloriæ, sed propter charitatem felicitatis æternæ, tales imperatores christianos, felices dicimus interim spe, postea re ipsa futuros, cum id quod expectamus, aduenerit.

De religione principis. cap. 8.

Plato in epinomide.

1 **M**Aiorem uerò uirtutem religione, pietateque in Deum, nullam in genere humano inueniri quisquam sibi persua-deat.

Lactantius lib. 3. cap. 10.

2 Summum igitur bonum hominis, in sola religione est.

Clemens Papa lib. 1. de constitutionibus apostolicis.

3 Lege regum libros, ut intelligas, quot reges iuste uixerunt, eos a Deo auctos fuisse, & iis promissionem uitæ æternæ apud ipsum per-manfisse. Quot uerò reges a Deo defecerunt, rebellionem suam breui tempore interiisse, iusto iudicio Dei, & uitæ eius priuatos fuisse, pro requiete, æternum supplicium consecutos.

Cyrillus

Cyrillus lib. de recta fide.

4 Gloriosa in Deum pietas regis honoribus immobile fundamen-tum est, impii reges miseri, ac mali, malè pereunt: contra uerò pic-tatis cultores, sine labore uincere solent, & aduersariis præualere.

Epistola inter claras. C. de summa trinitate.

5 Nihil est, quod lumine clariore præfulgeat, quam recta fides in principe. Nihil est quod ita nequeat occasui subiacere, quam uera religio.

Lex Theod. & Valenti lib. legum nouellarum Theodosii tit. 2.

6 Inter ceteras sollicitudines, quas amor publicus peruigili nobis co-gitatione indixit, præcipuam imperatoris maiestatis curam esse per-spiciamus, ueræ religionis indaginem; cuius si cultum tenere potue-ris, iter prosperitatis humanis aperimus inceptis.

Leo Magnus ad Martianum Augustum epistola 42.

7 Magnam materiam gratulationis accepi, quia studiōssimos uos ecclesiasticæ pacis agnoui, cui sancto desiderio, digna equitate con-fertur, ut quem statum esse cupitis religionis, eundem habeatis, & regni.

Idem diuus ad Theodosium Augustum epistola 11.

8 Pro integritate fidei catholicæ christianissimum principem con-uenit esse sollicitum.

Idem ad eundem epistola 25.

9 Fauete catholicis, uestro more parentumque uestrorum, date de-fendendæ fidei libertatem, quam salua clementiæ uestre reuerentia, nulla uis, nullus poterit mundanis terror auferre. cum enim eccle-siæ causa statum regni uestri agamus, & salutis, ut prouinciarum ue-strarum quieto iure potiamini, defendite contra hæreticos incon-cussum ecclesiæ statum, ut & uestrum Christi dextera defendatur imperium.

Aristoteles lib. 5. politic. cap. 11.

10 Curandum est regi, atque etiam tyranno, ut Deum, religionem que semper egregie colere uideatur. Nam minus iniuriam homines a talibus hominibus metunt, cum principem religiosum esse, ac Deum uereri putant: minusque insidiantur ei, qui Deum auxiliarem habere uideatur.

Plutarchus in politicis.

11 Venerandi sunt a principibus dii, & per pietatem in honorem eorū opibus est utendum, magnopere enim affici multitudo solet, & in opinionem adduci, colendos uenerandosque esse immortales Deos

G 2 quando

quando pietatem eorum conspiciunt, quos ipsi maximi ducunt, tam magnificè, & alacriter diuina prosequuntur, atque tot sumptus haud grauare impendentium.

Lex Constantij lib. 2. 6. Codicis Theod. tit. 2.

12 In qualibet ciuitate, in quolibet oppido, uico, castello, municipio quicumque noto Christianæ legis, meritum eximia singularisq; virtutis omnibus intimauerit, securitate perpetua potiatur. Gaudere enim & gloriari ex fide semper uolumus, scientes magis religionibus, quam officiis, & labore corporis, uel sudore, nostram rempublicam contineri.

13 Liuthprādus rex Lōgobardorum, admodum pius, qui plurima castra Baioariorum cepit, plus semper orationibus, quam armis fidens multas ecclesias construxit, & intra suum quoque palatium oratorium domini saluatoris edificauit, & quod nulli alii reges habuerant sacerdotes & clericos instituit, qui ei quotidie diuina officia decantarent, autor Paulus diaconus lib. 6. de gestis Lōgobardorum cap. 17. & 18.

Biesius lib. 4. de rep.

14 Principes intentissimis oculis ad diuinam uoluntatem semper aspiciat, ad eam instituat omnium rerum, cum priuatarum, tum publicarum gubernationem. Itaque opere pretium est, ut principes sancti sint, & prudentes, bonisque consultoribus, & eruditis utantur: alias eorum oportet esse gymnasia quædam sapientiæ, & pietatis, unde ciues omnes omnium virtutum exempla sumant.

Orosius ad Reginam Angliæ.

15 Deus est cuius numine, consilio, uoluntate, regna nascuntur, anguntur, atque retinentur: cuius mente atque ratione gubernantur: cuius ope, & auxilio fulciuntur: cuius denique offensione labuntur, & concidunt, atque delentur. Princeps igitur, qui uelit munere suo perfungi, & sibi commissum imperium apte moderari, eam primum curam suscipiat, opus est, ut religionem purè, atque sanctè colat, assiduisque precibus opem à Deo imploret: & statuatur, omnem regni feliciter administrandi rationem, numinis placatione contineri.

Idem post aliqua.

16 Cum igitur nemo regum munus obire sine admirabili sapientia sine egregio dignitatis exemplo, sine roboris inuicti constantia possit: & nulla ex istis laudibus è terra nascatur, sed omnes è cælo diuinitus oriantur: constat certè omne regis officium esse in religionis

san-

sanctissimam rationem conferendum. soli nanque sapientes, & moderati, & fortes habendi sunt, qui Deo totius sapientiæ & honestatis, atque uirtutis principi, & architecto, sunt purissimæ religionis fœdere deuincti, quod sineque regnum, neque ciuitas, neque domus ulla sine imperio constare potest, imperium autem religionis puritate sancitur, nihil profectò, religione utilius, atque salutaris ad hominum multitudinem continendam excogitari potest.

Et paulò procul.

17 Postremò cum omnis respublica principum mores imitetur, necesse profectò est, ut si Princeps fuerit egregius pietatis atque religionis cultor, uniuersa respublica sese eadem religione constringat, religio autem cupiditatem refranat, petulantiam comprimit, insolentiam frangit, temeritatem & audaciam coercet, hominesque modestos reddit, & legibus, atque legum custodibus obsequentes.

Ex diuo Thoma lib. 2. de regi. princi. cap. ultimo.

18 Diuino cultui rex toto conatu incumbere debet, tanquam debito fini: non solum quia homo est, uerum etiam, quia dominus, & quia rex est, omnes autem reges, qui religiosi fuerunt, suum cursum feliciter consummauerunt: qui uerò contra, infelicem consecuti sunt exitum, tradunt etiam historici, quod in qualibet monarchia ab initio seculi, tria se inuicem comitata sunt: diuinus cultus: sapientia scholastica, & secularis potestas, quæ quidem tria se inuicem per ordinem consequuntur.

Cicero de aruspicum responsis

19 Nec numero Hispanos, nec robore Gallos, nec calliditate pænos, nec artibus Græcos: sed pietate, ac religione omnes gentes nationesque superauimus.

De iustitia regis. Cap. 9.

1 **Q**uamuis monarcham uirtutibus omnibus oporteat præditum esse: religione tamen, atque iustitia maximè debet excellere: ut enim Iustinus ait: incredibile est quantum regna coalescant, in quibus iustitia permixta est cum religione.

Cicero lib. 2. officiorum.

2 Mihi quidem non apud Medos solum (ut ait Herodotus) sed etià apud maiores nostros, seruandæ iustitiæ causa uidentur olim benemerati reges constituti. Nam cum premeretur inops multitudo

ab

ab his, qui maiores opes habebant, ad unum aliquem confugerent virtute praestantem, qui cum prohiberet iniuria tenuiores, equitate constituenda summos cum infimis pari iure retinebat.

Plutarchus in Demetrio.

3 Nihil tam egregium, tamque proprium regis esse videtur, quam iustitiae opus, Mars enim ut Timotheus inquit: tyrannus est: lex autem inquit Homerus, non expugnatrices urbium machinas, aratas naves, sed iustitiam a Ioue sumptam exercere, custodireque decet.

Idem in Aristide.

4 Iustitia quidem causa est, cur principes amentur, honorentur, colantur.

Idem in Agesilao.

5 Cum diceret Agesilao, quaedam magno regi placere. Nihil (inquit) maior est ille me, nisi sit iustus etiam magis, recte praclareque putans, iustitia velut mensura quaedam, quantum quisque praestulat regum, existimari debere.

Ensebius, apud Stobaeum sermone de magistratu.

6 Ad regnandum promotus es, ut imperio tuo subditos ab aliorum insidiis securos, atque tutos custodires, & ut custos esses recti, & magna dea iustitiae minister, ac interpres. Itaque siquid admiseris praeter eius sententiam, aut deceiveris ipsam, velut in deam maximam relinquens, tum ab ipsa tum a constitutis circa eam genibus, custodiibus, & ultoribus pro factis vindictam expectato.

Masfonius apud eundem in admonitionibus de regno.

7 Opus est, regem, ut veteribus videbatur, viam esse legem, aequitatem, & concordiam machinantem: iniquitatem vero, ac seditio- nes arcuentem, animoque in subditos paterno Iovem emulantem.

Diotogenes in lib. de Regno.

8 Citra iustitiam, nullus rex esse poterit: neque iustitia citra legem: Iustum enim per legem iustum est: lex autem efficiens causa iusti. Porro rex, aut est lex uiua, aut legitimus princeps. Ideoque iustissimus, & maxime legitimus.

Diuus Augustinus lib. 4. de ciuitate dei cap. 4.

9 Remota iustitia, quid sunt regna, nisi magna latrocinia.

Diuus Gregorius lib. 7. epistola 120.

10 Summum in regibus bonum est, iustitiam colere, ac sua cuiusque

Paulus

Paulus Aemilius lib. 8.

11 Iusti, legitimi que reges nulli rei plusquam iustitiae debent: maior enim, certiusque patrimonium, ac ampliores facultates ab ea acceperunt, quam a parentibus, illi enim opes, arma, arces, praesidia, tradere potuerunt: ut veri, iusti que sint, haberenturque ipsi, ac liberis, deinceps per manus eadem relinquant, id munus eius reginae sit, cur enim iustitiam reginam vocitare dubitemus? quae regna tradat, tueatur, sancta efficiat: adeo, ut etiam: si id verum credatur, quod, & proceres sapientie nonnulli dixere, iustum plus alijs prodesse, quam sibi, dissimulari tamen non possit veros reges eosque in primis, qui regibus orti generaturi reges sint, ei reginae accepta omnia ferre debere: quam & ipsos in se colere, & ceteris praestare conueniat, & (ut omnia simul complectar) religionis, moderationis, fortitudinis, prudentiae, liberalitatis, iustitia parens est, nec de uelli a rege potest incolumi regio nomine.

Pronerbiolum 29.

12 Rex iustus erigit terram, rex, qui iudicat in ueritate pauperes, thronus eius in aeternum firmabitur. princeps, qui libenter audit verba mendacij, omnes ministros habebit impios.

De ceteris virtutibus Regum. Cap. 10.

Cicero pro lege Manilia.

1 F Rugi hominem dici, non multum laudis habet in rege: fortem iustum, seuerum, grauem, magnanimum, largum, beneficum, liberalem, & mansuetum, haec sunt regia laudes.

2 Apollonius Thianus Domitiano imperatori scribens, inquit, ut potentia tibi est, pariter & prudentia opus est: alterum altero indiget, quemadmodum uisus luce, & lux uisu.

Aristoteles lib. 3. polit. cap. 3.

3 Virtutum sola prudentia est imperium obtinentis propria. Nam ceterae necessario communes esse uidentur imperantibus cum ijs, quibus imperatur.

Claudianus lib. 12.

4 Sis pius in primis, nam cum vincamur in omni munere, sola Deos equat clementia nobis.

Cicero lib. 1. de legibus.

5 Ut cupiditatibus principum, & uicij infici solet ciuitas, sic emendari,

dari,

dari, & corrigi continentia.

Plato in primo Alcibiade.

- 6 Virtute prius ornatus ipse debet esse, quicumque non sibi tantum ac suis, sed reip. etiam, & ijs, quæ ad eam spectant, imperaturus est.

Philo libro de Charitate.

- 7 Quemadmodum ad prosperam navigationem, opus est bono peritoque gubernatore: sic etiam sapientiæ principe ad tuendam tranquillitatem bene constitutæ reipublicæ.

Dio Chrysostomus oratione. 3. de regno.

- 8 Cui maiore opus est prudentia, quam ei, qui de rebus maximis deliberat? cui sinceriore iustitia, quam ei, qui legibus est ipsis maior? cui maiore animo, quam ei, cuius omnia uiribus seruantur? cui abstinentia, & sobrietate maiore, quam ei, cui omnia licent? quem magis oblectare debent uirtutis exercitia, quam cum, qui omnes homines animi sui spectatores habet, ac testes? & cuius gesta nihilo magis latere possunt, quam circumlustrantis solis lumen.

Idem in eadem.

- 9 Si benignus, si humanus, si legum ultor, si omni cura, & cogitatione populi salutem studeat, & utilitati, si aliis suam felicitatem impartiat, propriam commoditatem à populi utilitate non secernat, tunc uerè rex est, & potentia maximus.

De uitjs uitandis. Cap. 11

Cicero lib. 3. de legibus.

- 1 Non tantum mali est peccare principes (quanuis magnum est per se ipsum malum) quantum illud, quod per multi etiam principum, imitatores existunt. Nec solum uitia concipiunt ipsi principes, sed ea infundunt in ciuitates: nec solum ob sunt, quod ipsi corrumpuntur, sed etiam, quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent.

Nicetas in uita Ioannis Comneni imperatoris.

- 2 Ut principis mores sunt, ita res ferè administratur, ut potè, à quo pendeat: qui si ignauus sit, ruunt in deterius: si bonus est, & strenuus eriguntur, & fiorent.

Laertius lib. 7.

- 3 Rex Antigonus Zenoni philosopho, hæc post alia scripsit. Tu modo omnibus enitere, ut tuo contubernio fruamur, certo sciens, non mei

mei tantum, sed omnium simul macedonum eruditorem fore. Nam qui macedoniæ regem erudit, atque uirtute imbuit, eum, & subditos quosque instruere ad fortitudinem, & probitatem, certum est. Nam cuiusmodi fuerit dux, tales, ut plurimum subditos fieri necesse est.

Plinius lib. 4. Epistolarum.

- 4 Ut in corporibus, sic in imperio, grauissimus est morbus, qui à capite diffunditur.

Idem in Patergrico ad Traianum.

- 5 Habet hoc primum magna fortuna, quod nihil reatum, nihil occultum esse patitur. Principum uerò non modo domos, sed cubicula ipsa, intimosque secessus recludit, omniaque arcana noscenda famæ proponit, atque explicat.

Claudianus lib. 12.

- 6 Hoc te præterea crebo sermone monebo
Ut te totius medio telluris in orbe
Viuerè cognoscas: cunctis tua gentibus esse
Facta palam: nec posse dari regalibus usquam
Secretum uiuis. Nam lux altissima fati
Occultum nihil esse finit, latebrasque per omnes
Intrat, & obtrusos explorat fama recessus.

De optima regis custodia. Cap. 12.

Plutarchus in Demetrio.

- 1 Regem Antigonum dixisse tradunt: beneuolentiam sibi semper visum, optimum regni fundamentum, verissimumque præsidium.

Idem in Arato.

- 2 Vera, ac stabilis ciuium beneuolentia, optima principis custodia est. Latrones rupes, ac saxa incolunt, & præcipitijs se tutantur. Regi autem nihil fidei, ac beneuolentia firmitus, nec munitius esse potest.

Idem Plutarchus alibi.

- 3 Nulla melior principis custodia, quam uera & firma eorum, quibus præest beneuolentia, cum enim assuefacti fuerint multi, & potè res ciues non principem formidare, sed pro illo timere, ac sollicitos esse: multis oculis uidet, multis auribus audit, ac præsentit, quæ ad

H uersus

- uersus illum aguntur. *Democritus apud Antonium melissam.*
- 4 Amabilis esse eligas potius quam terribilis, qui enim ab omnibus timetur, omnes timeat necesse est.
- Idem apud eundem.*
- 5 Principem habere oportet pro temporum ratione mentem, ac providentiam: aduersus hostes presentem & alacrem animum: erga subditos verò benevolentiam.
- Isocrates oratione ad Nicolem.*
- 6 Custodiam corporis esse puta tutissimam, tum amicorum virtutem, tum civium benevolentiam, tum tuam providentiam.
- Plutarchus in Politicis.*
- 7 Hominem homini nihil aliud mansuetum reddit, quam benevolentia: fides, iustitia, & probitatis certa opinio.
- Plinius in Panegyrico.*
- 8 Nos discimus experimento fidelissimam esse custodiam principis ipsius innocentiam. Hec arx inaccessa: hoc inexpugnabile munimentum, munimento non egere.
- Salomon prouerbiorum cap. 20.*
- 9 Misericordia, & ueritas custodiunt regem, & roboratur clementia thronus eius.
- Cicero in Lelio.*
- 10 Nihil est amabilius virtute, nihil quod magis alliciat homines ad diligendum: quippe cum propter uirtutem & probitatem eos etiam quos nunquam uidemus, quodammodo diligamus. Tanta enim uis probitatis est, ut eam, uel in eis, quos nunquam uidimus, uel quod maius est, in hoste etiam diligamus.
- Idem lib. 1. officiorum.*
- 11 Vehementer amor multitudinis commouetur ipsa fama, & opinione liberalitatis, benevolentia, iustitia, fidei, omniumque earum uirtutum, quae pertinent ad mansuetudinem morum, ac facilitatem.
- Claudianus lib. 12.*
- 12 Non sic excubiae, nec circumstantia pila,
Quam tutatur amor: non extorquebis amari
Hoc altera fides, hoc simplex gratia donat
- Ex duo Thoma lib. 3. de regimine prin. cap. 6.*
- 13 Necessaria est regi humanitas: & benevolentia. Est enim generosus hominis animus qui quidem facile ducitur, ac difficiliter trahitur. habet namque mens altum quiddam, & sublime, atque superioribus impa-

impatiens. sed quadam humanitatis, ac lenitatis dulcedine usbijci-
tur, ac sibi persuadet, ad paria se posse conscendere & a suo non re-
silire gradu.

De adulatoribus.

Cap.

13.

Plutarchus lib. de discrimine adulatoris, & amici.

- 1 Arneades dicere solitus est, diuitum, & regum filios nihil recte, neque bene discere praeterquam equitare: propterea quod his assentetur praceptor in exercitatione litterarum, usque laudans quidquid dixerint: aduletur, & is, qui colluctatur, cedens, ac submittens sese. Porro equus haud intelligens, neque cogitans, priuatus quis sit, an magistratus, diues, an pauper: praecipitat quis quis ignarus sit equitandi.
- Idem in eodem.*
- 2 Adulator semper alicui imminet animi morbo: hunc premit, & urget bubonis in morem, undique putribus, & inflammatis animi partibus incumbens. si irasceris, ulciscere, inquit, si concupiscis, frui: si times: fugiamus, inquit, si suspicaris, crede, inquit.
- Idem in Demetrio.*
- 3 Rex lysimachus Philippidem diligebat, ob suos integros mores, & uita probitatem, in eoque praecipue viro admirabatur, quod cum secum versaretur frequenter, ab omni tamen astutia, & adulatione, quibus regiae domus abundare solent, quasi perniciose peste ab horreret.
- Isocrates in epistola ad Philippum.*
- 4 AEquum est, ut apud omnes magnos principes, maior sit eorum qui vera dicere non dubitant, autoritas, quam horum, qui ad gratiam omnia, nihil autem gratia dignum loquuntur. Fieri tamen solet, ut illi apud plerosque minore in pretio sint, quam assentatores.
- Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 11.*
- 5 Nemo quidem adulatur, qui liberum animum gerat: Nam viri probi, uel amant, uel certe non blandiuntur.
- Plato in Gorgia.*
- 6 Facultas adulatoria optimi quidem nullam habet curam, sed semper eo, quod dulcissimum est, quasi hamo incautam illaqueat mentem, & usque adeo decipit, ut plurimi apud eam aestimanda uideantur.

Laertius lib. 6.

- 7 Diogenes rogatus, quod esset animal, omnium maximè noxium: si de feris, inquit, sentis, tyrannus, si nerò de cicuribus, adulator.

Patritius lib. 5. de inst. reip.

- 8 Fecere Diogenes interrogatus, quæ nam belua sæuius morderet, ex feris, inquit, obtricator: ex cicuribus adulator.

Spartianus in Pescenio nigro.

- 9 Viuentes laudare, irrisio est. maximè imperatores, à quibus speratur, qui timentur, qui præstare publicè possunt, qui possunt necare, qui proscribere.

Contra Adulatores Cap. 14.

Plutarchus lib. cum principibus, philosophos debere disputare.

- 1 **Q**ui semper corrumpunt principes, reges, ac tyrannos, nempe delatores, criminatores, & adulatores, ab omnibus exiguntur, puniunturq; ut qui non in unum calicem lætale venenum mittant, sed in fontem publicitus scatentem, & quo vident omnes viti.

- 2 Quemadmodum non uno supplicio dignus est, qui fontem publicum, unde bibant omnes, veneno inficit, ita nocentissimus est, qui principis animum prauis infecerit opinionibus, quæ mox intot hominum perniciem redundant. Nam si capite plectitur qui principis monetam vitiauit, quantò dignior est eo supplicio, qui principis ingenium corruerit.

Patritius lib. 4. de Regno tit. 2.

- 3 Dion Prusensis multò peius adulatores peccare censet, quàm falsos testes: quando quidem illiblanditijs quem laudant, corrumpunt. hi autem iudicem decipiunt, sed eum non corrumpunt, nonne maiore odio digni sunt adulatores, qui homines vanos faciunt, & stultos, atque insanos reddunt?

Plutarchus in Annibale.

- 4 Nec deerat talia concupiscenti adulatorum assentatio, perpetuum malum regum: qui dum ea, quæ volunt, libenter audiunt, se adulari sinunt, & falli æquo animo patiuntur.

Idem lib. de liberis educandis.

- 5 Nullum animantium genus assentatoribus est perniciosius: scelestissimi hominum, amicitia simulatores ex omni parte nothi, atque dege-

degeneres; ad diuitum nutum uitam agunt, fortuna liberi electione serui.

Quintus Curtius lib. 8.

- 6 Alexander, ut Deum coli se iussit: nec deerat talia concupiscenti perniciofa adulatio, perpetuum malum regum, quorum opes sepius assentatio, quàm hostis euerit.

Patritius lib. 5. de inst. reip.

- 7 Vera quidem est illa Quinti Curtij sententia, qua Regnum ait, sepius ab assentatoribus, quàm ab hostibus euerit.

Athenæus lib. 6. cap. 6.

- 8 Adulationem quidam nomen vertentes, comitatem nominant, velut ait Anaxandrides infamia: nunc comitas uocatur ipsa adulatio.

Orosius ad Reginam Anglie.

- 9 Sunt adulatores veritatis hostes sempiterni, omnibus bonis infestissimi, regibus ualde perniciosi, neque solum in rempublicam vniuersam teterrimi, sed in Deum ipsum maximè scelerati. sunt igitur homines isti nefarii, atque pestiferi in vltimas terras exterminandi, ne sceleris eorum contagio ad regum perniciem emanet, totamque rempublicam mortifera tabe conficiant. Contra uerò, qui nihil mentiantur, nihil simulant, nullas opes veræ uirtutis opibus anteferunt; vitamque sapientia, atque probitate moderantur, ex abditis etiam sedibus, si latitant, eruendi sunt, & inuiti etiam, atque recusantes, ad Regum familiaritatem perducendi, multisque opibus egregie cumulandi.

Franciscus Sonnius lib. 5. demonstrationum religionis.

- 10 Quæ mala non sequuntur, quando principi suadet adulator, quòd uti liceat plenitudine potestatis, quòd sit dominus omnium: quòd uestigalia, gabelas, tributa, & id genus alia imponere possit, prout, libitum fuerit: quòd generosum sit, bello se uindicare: bello uirium suarum ostentationem facere.

Oportere, ut Reges diuites sint. Cap. 15.

Diothogenes apud Stobæum.

- 1 **R**egem oportet opes possidere, ut amicos beneficijs obstringere, ac indigentibus suppeditare liceat, & inimicos iure uicisci.

Ex lib. 3. regum cap. 3. & cap. 10.

- 2 Scriptura quidem Salomonem non modo à sapientia, sed etiam à diuitiis commendat, ait enim illi Dominus. Sed & hæc quæ non postulasti, dedi tibi, diuitias scilicet, & gloriâ, & iterum, Magnificatus est: ergo rex Salomon super omnes reges terræ diuitiis, & sapientiâ.

Deuteronomij cap. 17.

- 3 Cum Rex fuerit constitutus, non multiplicauit sibi equos, neque habebit argenti, & auri immensa pondera.

Alfonfus Tostadus ibidem questione. 9.

- 4 Magis vituperabile est in rege, non habere, thesauros, quam eos habere, ne cum necessitas ingruerit, cogatur subiectos onerare tributis, & cætera.

Iosephus.

- 5 Rex Dauid thesaurum ingentem in sepulchro suo abscondit, quem post multos annos Hircanus pontifex inuenit, quod ut quidam recte, inquit, documento est, regias opes non improbari, sine quibus nec reges esse possunt, nec subiectos gubernare, aut etiam tueri, qui tamen, & ipsi oculati esse debent, ne temere pauperum sudorem, uel intercipient, uel profandant.

Cornelius Tacitus lib. 13. annalium scribit.

- 6 Crebris populi flagitationibus immodestia publicanorum arguetis, dubitasse Neronem, an cuncta uectigalia omitti iuberet, idque pulcherrimum donum generi mortalium daret. Sed impetum eius multum prius laudata magnitudine animi, attinere senatores, dissolutio nem imperii docendo, si fructu, quibus respublica sustineretur, diminuerentur.

Theodericus rex apud Cassiodorum lib. 1. variarum.

- 7 Indigentiam iuste fugimus, quæ suadet excessus: dum perniciores est in imperante tenuitas, & quidam recte dixit periculo lissimum animal est, rex pauper.

Dio Cassius lib. 52

- 8 Mæcenas Augusto Cæsari: diuitiæ magnæ non tam multa accipiendæ, quam non multos sumptos faciendo, colliguntur,

Cicero lib. 4. de rep.

- 9 Optimum autem, & in priuatis familiis, & in republica uectigal ducere esse, parsimoniam.

- 10 Expeditissima est ratio, augendi census, detrahere sumptibus.

Ex diuo Thoma lib. 2. de regi. princpu. cap. 7.

- 11 Diuitiæ sunt regi necessariæ atque etiam thesaurus quia sine illis con-

congruè Regnum regere non potest. Est enim pecunia instrumentum rerum agendarum, & quasi fideiussor futura necessitatis, quia continet omnia, sicut eorum pretium, quod si quilibet priuatus ea indiget, rex quidem multo magis, ad hoc magnificentia, uirtus regis propria, magnos sumptus requirit. deinde, rex debet abundare pecuniis, ut domui suæ provideat, & subiectorum necessitati subuenire possit. præterea, cum rex indiget pecunia, cogitur facere exactiones indebitas. Item ad bellorum sumptus indiget rex magnis thesauris, nec obstat illud deuteronomii, quo prohibetur, ne rex habeat auri, & argenti immensa pondera: quia id est accipiendum, ne habeat ad ostentationem. Nam ad subuentionem Regni, omnino est necessarium addo etiam, quod illic prohibetur thesaurus immensus, qui uix congregari potest, sine auaritia, & absque maximis exactionibus, non autem iustus thesaurus.

Quomodo principes sunt admonendi. cap. 16.

Seneca in proæmio suasoriarum.

- 1 **A** pud Reges etiam, quæ profunt, ita tamen, ut delectent, sua denda sunt.

- 2 Apud bonos etiam principes admonendi libertas uerbis placidis temperanda est.

Plutarchus lib. in principe requirendo doctrinam

- 3 Difficile est, his, qui gerunt imperium, de imperio consulere. Reformidant enim rationem, & uel principem admittere, ne potentia bonum, quod habere uidentur, impediatur, si id astringat, & seruire cogat honesto.

Stobæus in admonitionibus de Regno sermone 48.

- 4 Demetrius Phalereus Ptholomæum regem hortabatur, ut libros de Regno scriptos emeret, ac legeret: nam de quibus amici reges admonere non auderent, ea in libris esse scripta.

Hieronymus Orosius in epistola ad Angliæ Reginam

- 5 Multæ insidiæ principibus à suis domesticis intendantur multæ fraudes in Aula regia quæstus, & compendij gratia suscipiuntur, multa partim adulatione, & perfidia, partim ostensionis periculosa formidine dissimulantur ita ut raro inueniantur, qui regibus libere loqui audeant.

- 6 Legat princeps lampridium in uita Alexandri Seueri, & consilia, Augusto

gusto Casari data, quæ Dio casius retulit lib. 52. legat orationes salustii ad Casarē de republica ordinanda. legat supremum librum Isidori de summo bono, legat librum synesi de Regno bene administrando, legat librum de principe Iouiani Pontani, legatque id genus alia, & ex hisce libris discet, quæ illi dicere audeat nemo.

Basilus magnus in Psalmum. 87.

- 7 Dominus reges constituit, & transfert, nec ulla est potestas, nisi à Deo constituta: seruatur ergo rex non per multam virtutem, sed per diuinam gratiam: si enim cor Regis in manu Dei est, non per armatam militarem potentiam, sed Deo ipso suppeditante præsidium, & velut manum protendente seruatur, in manu autem Dei non quilibet, sed qui Regis appellatione dignus fuerit. quidam autem Regnum definierunt, legitimam esse præfecturam, vel supra omnes principatum, peccato minimè obnoxium.

Admonitionum. Cap. 17.

- 1 **Q**uanuis autem admonitiones plurimas huc facillè transferre possem, paucis tamen contentus ero, easque libenter prætermissem: nisi me sapientium autoritas, & sententiarum communisset utilitas.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 10.

- 2 Ad Regis officium pertinet, cautum, ac prouidentem esse, vt nec diuites iniuria, nec populares contumelia afficiantur.

Idem lib. 8. Ethic. Cap. 11.

- 3 Regis amicitia ad eos, qui reguntur, in excellentia beneficij consistit: confert enim in eos beneficia, qui ab ipso reguntur. siquidem cum sit bonus curam ipsorum habet, quo bene se se habeant, vt ouium pastor. Vnde & Homerus Agamemnonem, populorum nuncupauit pastorem.

Xenophon lib. 2. de pedia Cyri.

- 4 Decet principem, non se bonum præstare duntaxat, verum etiam pro subditis diligentiam gerere, vt quàm optimi sint futuri.

Xiphilinus in epitome Dionis lib. 47.

- 5 Principatus propter salutem subiectorum constituitur, vt is nullum damnum sentiant, non modo ab alienis, sed neque à suæ gentis hominibus.

Seneca in Oetania.

- 6 Consulere patriam, parcere afflictis, fera cedere:
Abstinere, tempus, atque iræ dare:
Orbi quietem, seculo pacem suo:
Hæc summa virtus, petitur hac calum via.

Ouidius lib. 2. de Ponto.

- 7 Est piger ad penas princeps ad premia velox:
Cuiq; dolet, quoties cogitur esse ferox.

Claudianus lib. 2.

- 8 Nec tibi quid liceat, sed quid fecisse decebit.
Occurrat, mentemq; geras, tu consules cunctis:
Tu ciuem, patremq; geras, tu consules cunctis:
Nec tibi, nec tua te moueant, sed publica uota.

Isocrates ad Nicocem.

- 9 Regnum, quod summum est rerum humanarum omnium, maximam prudentiam postulat.

Philo. lib. de creatione Principis

- 10 Sunt quidem principes publici parentes ciuitatum, & gentium: quotquot boni sunt: contra, qui in subditorum detrimentum abutuntur potentia, non principes appellandi, sed hostes, cum agant hostilia.

Diuius Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

- 11 Non te moneo summis occupatum, intendere infimis & quasi minutum fieri: minimis impendere, quod maximis debes, uacuum prorsus à solitudine rerum minorum, & uilium oportet esse animum, tam magnis, & tam multis intentum rebus.

Philo libro de creatione principis.

- 12 Cum aliquando res magna, aliquando minores tractandæ sint, ne in exiguis conterat operam princeps sub præfectis eas delegabit: maiores uero ipse examinabit diligentissimè, ne solitudinem impendendo rebus uilioribus, negligat maioris momenti negocia.

Philostratus lib. 1. de uita Apollonij.

- 13 Interroganti regi, quonam pacto stabiliter, tuteq; regnare posset, respondit Apollonius, si multos honoraueris, paucis uero credideris.

Idem lib. 5. cap. 12.

- 14 Apollonius Vespasiano dixit: tibicem, quidem ualde sapiens, discipulos auditum mittebat ineptissimos tibicines, ut ex eis, quo pacto canendum non esset, addicerent tu itaq; rex, quomodo imperandum non sit, ab eis, qui male imperarunt, iam di dicisti.

Lampridius in Alexandro.

Lampridius in Alexandro.

- 15 Aurum, & argentum raro cuiquam nisi militi dūsit, nefas esse dicens, ut dispensator publicus in delectationes suas, & suorum conuerteret id, quod prouinciales dedissent.

Lutianus in Demonaſte:

- 19 Querenti, qua ratione quispiam imperium quā optime administrare possit, Demonaſtes respondit: si ira uacauerit, & quā minimum loquens, plurima audierit.

Thomas morus lib. 1. de optimo Reip. statu.

- 17 Princeps uiuat innocuus de suo, sumptus ad reditus accommodet: refrēnet, maleficia, & recta institutione suorum praeueniat, potius quā sinat incrementum, quā deinde puniat.
18 Principi non quolibet artes discendae sunt, sed haec duntaxat, quae tradunt rationem recte administrandi regnum. & uero non omnes literae conueniunt Principi, sed ea, quae politice tradunt, aut ethice, quaeque recte ac secus gestorū exempla commōstrant, id quod facit historia.

Cassiodorus lib. 10. uariarum.

- 19 Qui rationabiliter disponit propria, non appetit aliena, tollitur enim principibus necessitas excedendi, quoties assuerint propria moderari, laudata nimirum sententia, quae rerum praecipit modum, quia nimium non placet, etiam quod bonum putatur.

Ex diuo Thoma lib. 3. de regi. princ. Cap. 11.

- 20 Dominus per Moysen in Deuteronomio inquit, Cum constitutus fuerit rex non multiplicabit sibi equos, & cetera, describetque sibi Deuteronomium legis huius, legetque illud omnibus diebus vitae suae, ut discat timere Dominum Deum suum, & custodiat uerba eius (videlicet, ut possit populum dirigere secundum legem diuinam) nec eleuetur cor eius in superfluum super fratres suos: neque declinet in partem dexteram, uel sinistram, ut longo tempore regnet ipse, & filius eius super Israel. Ille quidem legitimus est rex, qui principabiliter bonum subditorum intendit, & curam eorum habet, ut bene operentur. Regnum enim non est propter regem, sed rex propter regnum. quia ad hoc Deus prouidit de regibus, ut regnum regant, & gubernent, & unumquemque in suo iure conseruent. & hic est finis regiminis. ad haec, regnum ex hominibus constituitur, sicut domus ex parietibus, & corpus humanum ex membris. Finis ergo regis est, ut regimen prosperetur, & homines conseruentur per regem, & hinc habet commune bonum cuiuslibet principatus participatio

pationem diuinae bonitatis. unde bonum commune dicitur à philosopho esse, quod omnia appetunt, & esse bonum diuinum. & sicut Deus, cuius uirtute principes imperant, nos regit & gubernat propter nostram salutem: ita & reges, & alij rerum domini facere debent.

Basilii Magni in Hexameron, homilia 8.

- 21 Est apud rex ipse quidem aculeo praeditus, spiculoque armatus: at nunquam iritatur ad ultionem, nunquam aculeo ipso utitur. Leges quaedam istae profecto naturae sunt, institutaque non literis mandata: tardos, inquam, eos ad uindictam poenamque sumendam esse oportere, qui maximas obtinent potestates.

DE
I 2

DE REPUBLICA LIBER QVARTVS.

Rempublicam sine legibus stare non posse

Cap. 1.

Plato lib. 9. de legibus.

ECCE est leges hominibus ponere, ut secundum leges vivant: Nam si absque his viverent, nihilo a feris atrocissimis discreparent. Cuius rei causa est, quia nullius hominis ingenium, ita natura institutum est, ut quae ad publicum humanae vitae bonum conferunt sufficienter cognoscatur: & si agnoverit, ut optimum, id quod novit semper agere possit, ac uelit, & cetera.

Cicero lib. 3. de legibus.

1 Nihil est tam aptum ad ins, conditionemque naturae quam lex: sine qua nec domus ulla, nec ciuitas, nec gens, nec hominum uniuersum genus stare, nec rerum natura, nec ipse mundus potest.

Idem pro Cluentio.

3 Ciuitas sine lege, ut corpus sine mente suis partibus, ut nervis, ac sanguine, & membris uiri non potest.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 9.

4 Omnino in omni uita legibus opus est.

Isocrates in Panegyrico.

5 Atheniensium ciuitas cum Graecos sine legibus uiuentes, & sparsim habitantes inuenisset: quorum alij potentiorum dominatu contumeliose uexabantur, alij quod nullos magistratus haberent, interibant, etiam his malis eos liberauit, alios in potestatem suam redigendo, alios exemplo suo emendando, primo enim leges tulit, & cetera.

Maximus Tyrius sermone. 6.

6 Ipsam ego reipublicae salutem intelligo consistere in more composito ciuitatis, atque eius administratione decora, quae quidem nequaquam aliter effici possunt, quam optimarum legum ministerio.

Stobaeus sermone de rep. 407.

7 Demosthenes orator, leges ciuitatis animam esse dixit: ut enim exanime corpus procumbit: similiter ciuitas, si leges absint, non consistit.

Demosthenes contra Aristogitonem.

8 Aequitatis amica legum sanctio maxime facienda est, quae omnes & urbes, & regiones tuetur. Per leges, & reguntur urbes & conseruantur: quae si abrogentur, & pro sua cuique libidine licentia detur non respublica dumtaxat intereat, sed nihil etiam inter nostram & beluaram uitam intersit. Omnia plebs, & angusta, & ea per quae urbs ornatur, & conseruatur, legibus accepta sunt ferenda. Ex quorum dicere attinet legibus, & obseruantia legum ornari omnia.

9 Nulla usquam fuit, uel mediocri respublica sine certis legibus constituta. Nam & si Lycurgus nullas scripsit leges certas, tamen quasdam prodidit, non tabulis, sed ut notiores essent, memoriae ciuium insculpendas.

Heraclitus Ephesus dixit.

10 Non minus ciues pro legibus pugnare debent, quam pro manibus ciuitatis, quod absque legibus nullo modo ciuitas incolumis esse possit, absque manibus, possit.

Linus lib. 1.

11 Multitudo coalescere in populi unius corpus, nulla re praeter, quam legibus, potest.

Quid sit lex. Cap. 2.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. 9.

1 Lex est sermo ab aliqua prudentia atque mente profectus, quae uim habet cogentem.

Idem in Proa. Rhetor. ad Alexandrium.

2 Lex (ita dixerim) ratio quaedam est, quae communi ciuitatis consensu definita, iubet, quo pacto unum quodque agendum sit.

Marsilius Ficinus in Minoe hanc definitionem colligit ex Platone.

3 Lex est uera gubernandi ratio, quae per commoda media ad finem optimum gubernata dirigit: transgredienti poenam, obedienti praemium statuens.

Stobaeus sermone de legibus.

- 4 Stoici legem dicunt, orationem esse grauem & rectam: quæ faci-
cienda imperet, non facienda prohibeat.

Cicero Philipp. 1.1.

- 5 Lex nihil est aliud, nisi recta & à numine deorum tracta ratio, im-
perans honesta, prohibensq; contraria.

Basilus magnus in cap. 1. Isaie.

- 6 Lex est regula iustorum, & iniustorum: ea quidem imperans,
quæ agenda sunt, his contradicens, quæ non ueniunt facienda, ad cu-
ius studium qui attentus est, celebrer euadit, etiam si ignoret, quid
utilitatis ex eius obseruatione dependeat.

Diuus Thomas lib. 2. quest. 90.

- 7 Lex est quædam rationis ordinatio ad bonum commune, ab eo
qui curam communis habet, ordinata.

Biesius lib. 4. de rep.

- 8 Leges sunt, publica vitæ præcepta, quibus nos omnes obtempera-
re semper oportet: siquidem commune bonum & æquitatem ipsam
perpetuò spectant, atque ab eo qui iubendi, & iussa exequendi pote-
statem habet, proponuntur.

Alfonfus Castus lib. 1. de potestate legis pænalis. cap. 1.

- 9 Lex est recta uoluntas eius, qui uicem populi gerit, uoce, aut scri-
pto promulgata, cum intentione obligandi subditos ad parendû illi.

De utilitate legum. Cap. 3.

Solon uersibus elegiacis.

- 1 **I** Nuehit heu quantas legum uiolatio clades?
At iustæ leges commoda quanta ferunt?
Compeditibus stringunt sceleratos, ordinis equi
Conseruatrices, nil nili recta sinunt.
Aspera complanant; sedant fastidia, frenant
Indomitos: abibunt semina quæq; mali.
Iura regunt, mansuefaciunt turgentia corda.
Compescunt miseræ seditionis opus.
Litis bilem atram reprimunt, ac deniq; uitam
Humanam erudiunt, ut sapienter eat.

Aristoteles lib. 3. polit. cap. 6.1

- 2 Lex pactum est, atque (ut Lycophron Sophista dixit) sponfor, &
uas

uas in officio mutuo permanendi.

Idem lib. 1. Rhetoricorum cap. 4.

- 3 Salus ciuitatis in legibus sita est.

Iamblicus apud Stobaeum sermone de magistratu.

- 4 Lex perhibetur omnium esse regina, eadem uidetur bona præci-
pere, contraria prohibere. Quid igitur putamus profectam ab ip-
sa bonam iuris, legumq; constitutionem esse? quali pulchritudinis
quantaq; excellentia, & iustitia rebus omnibus antestare, quæcunq;
enim, & quantacunque genera, & species uirtutum sunt per illa, &
eiusmodi omnia legum pulcherrima præcepta penetrant: earum uti-
litas per totam reipublicæ administrationem, & omnes hominum vi-
tas extenditur. Est igitur lex commune bonum sine quo nihil un-
quam boni fieri posset.

Dionysius Halicarnass. lib. 2.

- 5 Intellexit Romulus rectis legibus, honestorumq; studiorum æmu-
latione, piam, temperantem, iustam, belloque sortem ciuitatē fieri.

Idem lib. 7.

- 6 Libertas aufertur, ablato iure, ac legibus. Nam ex quacunque ci-
uitate, ius legesq; exulant, in eam seditio bellumq; solent ingruere.

Demosthenes aduersus Midiam.

- 7 Robur corporis paucorum, leges robur sunt uniuersorum. legum
præsidio unusquisq; uestrum saluus est: quidquid bonorum habetis
legum beneficio habetis.

Idem contra Timocratem.

- 8 Ad felicitatem reipublicæ, & populi libertatem in nulla re alia
plus uirium & momenti est, quam in legum autoritate: leges causa
sunt publicæ felicitatis.

Cicero pro Cecina.

- 9 Maior hereditas uenit unicuiq; nostrum à iure, & legibus, quam
ab his, à quibus illa bona relictæ sunt. Nam ut perueniat ad nos fun-
dus, testamento alicuius fieri potest, ut retineamus, quod nostrum
factum est, sine iure civili non potest.

Idem Cicero ibidem.

- 10 Nihil est in ciuitate tam diligenter retinendum quam ius ciuile.
Etenim hoc sublato nihil est, quare exploratum, cuiquam possit ef-
fe, quid suum, aut quid alienum sit: nihil est quod æquale inter omnes,
atq; unum omnibus esse possit.

Iornandes lib. de regnorum, ac temporum successione.

- 11 Romani, ut ait Iamblicus armis, & legibus exercetes sese, or bē terræ
suum

suum fecerunt. Armis siquidem construxerunt, legibus autem conseruauerunt.

Theodericus rex apud Cassiodorum lib. 5. uariarum.

12 Decet provincias regno nostro subiectas legibus, & bonis moribus ordinari: quia illa uita uerè hominum est, quæ iuris ordine continetur. Nam belluarum ritus est, sub casu uiuere.

Idem apud eundem lib. 3.

13 Exuite barbariè: recipite paulatim iuridicos mores, non sit nouitas molesta, quæ proba est: quid enim potest esse felicius, quàm homines de solis legibus confidere, & casus reliquos non timere? iura publica certissima sunt humanæ uitæ solatia, infirmorum auxilia, potentium fræna.

De legum præstantia. Cap. 4.

Demosthenes contra Aristogitonem.

1 **V**niuersa uita mortalium, natura & legibus regitur: ac natura quidem confusa, & inæqualis est, & à peculiari cuiusque pendet ingenio: leges autem communes, & ordinatæ sunt, & eadem uniuerfis. Quod si praua natura fuerit, sæpe mala consilia molitur: quare tales faciliè in delicta ruere liquet, leges autè, æqua, & honesta, & utilia spectant, & ad illa referuntur: quæ inuenta si fuerint, commune iam inde mandatum omnibus proponitur, par, & æquale, atque ea lex est: cui parere omnes debent, cum propter multa, tum hac de causa potissimum, quod omnis lex inuentum est, & donum Deorum immortalium, decretum hominum sapientum, regula delictorum, quæ de industria, & fortuito committuntur: ciuitatis communie pactum, cui uiuere conuenienter, omnes qui sunt in urbe, debent.

2 Maiora nos penè beneficia à legibus: quàm à natura habemus: quippe quod natura homines uehementissimo cupiditatum æstu rapiantur, & constricti ducantur: leges uerò ijs ipsis cupiditatibus, quibus homines præcipientes aguntur, coercendis, atque frænandis hominum naturam per se ad uitia pronam, regant, ac dirigant, & ad uirtutem flectant.

Euripides in supplicibus.

3 Nihil est ciuitati præstantius, quàm leges rectè positæ: Nam & inferioris homo fortis, & qui ditior est, æquale ius experiuntur: uincit autem

autem minor maiorem, si iustam causam habeat.

Cicero lib. 1. de oratore.

4 Docemur auctoritate, nutuque legum, domitas habere libidines, coercere omnes cupiditates, nostra tueri: ab alienis, mentes, oculos, manus abstinere.

Bleisus libris de republica.

5 Legibus omnes Reipublicæ partes tanquam in unum corpus artifice sine deuinctis sunt. leges tanquam rectissime quædam regulæ sunt, secundum quas vitam suam omnes uices componant. legibus tanquam neruis, omnia Reipublicæ membra sunt in unum corpus artifice deuinctis: sine quibus, variis opinionum, & morum dissidiis confectim dissoluantur.

Cicero pro Cluentio.

6 Fundamentum libertatis, fons æquitatis, mens, & animus, & consilium, sententia ciuitatis posita est in legibus.

7 Non modò aduersus tyrannidem in legibus innocentia præsidium est, sed & magistratibus aduersus vulgi importunitatem, hic tanquam ahenæus quidam murus est.

Imperator Leo in proemio constitutionum nouellarum.

8 Sunt leges tanquam custodes uitæ nostræ, & medici, dum mala ne oriantur impediunt: & quæ irreperierint, corrigunt, & euclunt.

Idem Leo constitutione 9.

9 Qui leges reipublicæ oculos esse dixerit, is profectò nihil indecens pronunciauerit, quemadmodum enim res maximè necessaria est animali, non titubans oculus: ita & reipublicæ legum æquus, & rectus status.

De Legislatore. Cap. 5.

Plato in libro ciuili.

1 Patet legumlationem ad dignitatem regiam pertinere.

Xenophon lib. 8. de pædia Cyri.

2 Hæc quoque ita habent, quemadmodum item alia, quando princeps melior sit puriora iura cõstituit, quâdo uerò deterior requiora.

Plutarchus in commentario, in principe requiri doctrinam.

3 Iustitia quidem legis est finis, lex autem principis opus.

Aristoteles lib. 10. Ethicorum cap. 9.

4 Patris quidem præceptio vires non habet, neque necessitatem, neque

que vllius omnino vnus viri, nisi sit rex, aut aliquis talis. Lex autem vim habet cogentem.

Ex lege Theodo. & Valentin. lib. legum nouella- rum Valentiniani tit. 4.

- 5 Albinæ præfecte charissime, illustris & præclara magnificentia tua, saluberrimam sanctionem mox in omnium peruenire notitiam, propositis iubebis edictis, ut possit facile cognosci, condendarum, conseruandarumque legum curam nobis esse præcipuam.

Philol. lib. 2. de vita Moysi.

- 6 Regis officium est iubere, quæ oportet fieri, & vetare, à quibus abstinere decet. Caterum insio faciendorum, & interdictionum cauendorum propriè ad legem pertinet. Atque ita consequitur, ut rex animata lex sit, lex verò sit rex iustissimus.

Thomas lib. 2. quest. 90.

- 7 Lex respicit ordinem ad bonum commune: ordinare autem aliquid ad bonum commune est vel totius multitudinis, vel alicuius gentis vicem totius multitudinis, & ideo condere legem, vel pertinet ad totam multitudinem, vel ad personam publicam, quæ totius multitudinis curam habet: quia & in omnibus aliis ordinare in finem est eius, cuius est proprius ille finis.

Ex Aegidio lib. 3. parte 2. cap. 27.

- 8 Duobus modis probatur, non esse cuiuslibet hominis leges condere, vno, quia leges nos ordinant ad commune bonum, & cuius est ordinare ac dirigere ad aliquod bonum; eiusdem est condere leges, & regulas tendentes in bonum illud. cum igitur principis sit curare commune bonum, & ad illud subiectos dirigere: planè relinquitur ad eundem pertinere, ut leges condant, altero modo id ipsum probatur, quia leges habent vim cogentem; cogere verò non potest nisi princeps, uel alter, qui summam habeat potestatem: Ergo ab eo dumtaxat leges fieri possunt.

- 9 Ex quibus omnibus aliisque multis perspicuum est, legumlationem, Regis esse, aut certè illius, qui summo imperio reipublicæ præest. Nec enim rectè rempublicam regere possit, si leges non ferat; nec leges proficiant, nisi ab eo factæ & promulgatæ sint, qui cogere possit.

Plato lib. 4. de legibus.

- 10 Eum quippe solum rectè ferre leges existimo, qui veluti sagittarius, illuc animum semper intendit, vnde continuò aliquid semper sequatur eorum, quæ bona sunt: cetera verò reliquit, siue diuitias, seu

seu huiusmodi aliud, quod à virtutibus sit separatum.

Aristoteles lib. 2. Ethic. cap. 1.

- 11 Legumlatores, ipsos ciues assuefacientes, bonos efficiunt. Atque omnis quidem legumlatoris, hæc est voluntas: qui verò non bene id faciunt, peccant.

Idem lib. 2. Polit. cap. 4.

- 12 Socrates duo legumlatori in legibus condendis spectanda esse tradit, regionem, & homines: at nihilo secius addere oportuit, ut rationem vicinorum locorum habeat, si ciuitati vita est agenda ciuili: nec enim solum armis uti necesse est, quæ vsui sint in suis finibus, sed quæ ad externa loca possint accommodari.

Idem lib. 3. cap. 8.

- 13 Quæritur à nonnullis, num legum conditor in rectissimis legibus ferendis, ad meliorum commodum debeat, an ad plurium vtilitatem spectare: nam fortasse, quod rectum est, suscipi debet. Forsitan autem rectum est, ut totius ciuitatis commodum, & ciuium commune bonum, legumlator sibi proponat.

Demosthenes oratione 2. contra Aristogitonem.

- 14 Eas vrbes maximè florere videntur, in quibus legumlatores optimi extiterunt. Nam ut quæ in corporibus oriuntur infirmitates, medicorum inuentis curantur; sic animorum immanitas, legumlatorum prudentia exterminatur.

Philol. lib. 2. de vita Moysi.

- 15 Non ignoro, quod in legislatore optimo requirantur omnes virtutes integræ; sed facultati legislatoris quatuor hæc sunt coniunctissima, charitas erga proximos, iustitia, amor virtutum, & vitiorum odium. Quisquis enim ad leges ferendas animum appulit, ab his causis singulis permotus est; siquidem charitas docet, sententias vtilis proferre in medium: iustitia honoratur, ut æqualitas, suum cuique tribuens. virtutum amor approbat, quod natura bonum est, & id omnibus dignis exhibet sine inuidia. Odium autem vitiorum exagitat contemptores virtutis, suspectos habens, ut hostes humani generis publicos, & perpetuos.

Dionysius Halicarn. lib. 2.

- 16 Oportet eum qui mente sit præditus, ad res administrandas idonea, siue is legislator sit, siue rex, leges ferre, quæ iustas ac temperatas reddant vitas ciuium.

- 17 Ad legislatorem pertinet præstantissima quadam ingenii vi, diuinæque mentis acie, omnia humana prouidere, nullamque esse reip-

partem, quam ipse non constituit: omnesque res, siue bellicae siue domesticae, siue forenses, siue rusticae, siue urbanae, eius praescripto regi: quoniam etiam ciues sanctis moribus ab illo formari, ad beatamque vitam perducere.

Fortunatianus lib. 2. Rhetoricorum.

- 18 Quum lex fertur, vel rogatio, quot locis diuiditur? tredecim: Cum verba scripti excutimus, id est, cum quaerimus, an obscura sit lex, an minus plena, an dubia, & anceps, sequens locus, quis erit? Cum quaerimus an contra legem, vel decretum, vel morem referatur, & siquid huiusmodi fuerit. Quid tertius? an honesta sit lex, quam ferimus. Quartus? An utilis sit, vel iusta. Quintus? An necessaria. Sextus? an facilis sit in accipiendo. Septimus? An possibilis in faciendo. Octauus? An alia lege satis caueatur, id quod in hac noua significatur. Nonus? An hoc alio modo fieri possit, quod noua lege comprehenditur. decimus? Quo animo quis contradicat, Duodecimus? Coniectura, qua quaerimus, qua causa quid factum sit, vel fiat, tertius decimus? cum quaerimus quid sit futurum, si lex fuerit probata, vel si non fuerit accepta.

Quamobrem leges factae sint & fiant.

Cap. 6.

Demosthenes contra Aristogitonem.

- 1 **R**es duae sunt propter quas omnes feruntur leges, tum, ut ne quisquam iniusti aliquid agat, tum ut iis, qui ius violarunt punitis, alii meliores reddantur.

Cicero lib. 2. officiorum.

- 2 Eadem constituendarum legum fuit causa, quae regum. Ius enim semper quaesitum est aequabile, nec enim aliter esset ius: id si ab uno iusto & bono viro consequebantur eo erant contenti: cum id minus contingeret: leges sunt inuentae, quae cum omnibus una, atque eadem voce loquerentur.

Demosthenes epistola. 3.

- 3 Omnes leges propter aequitatem, & salutem bonorum & frangi hominum feruntur.

Cicero in Vatinius.

- 4 A maioribus nostris nulla alia de causa leges sunt inuentae, nisi ut suos ciues incolumes conseruarent.

Idem

Idem lib. 1. de legibus.

- 5 Ad salutem ciuium, ciuitatumque incolumitatem vitamque hominum, & quietatem, & beatam condere sunt leges.

Idem lib. 1. de inuentione.

- 6 Ea virtute, & sapientia maiores nostri fuerunt, ut in legibus scribendis, nihil sibi nisi salutem, atque utilitatem reipublice proponerent.

Idem in eodem.

- 7 Ut ex medicina nihil oportet putare proficisci, nisi quod ad corporis utilitatem spectat quoniam eius causa est instituta: sic a legibus nihil conuenit arbitrari, nisi quod reipublicae conducatur, proficisci, quoniam eius causa sunt comparatae.

Horatius Satyra. 3. lib. 1.

- 8 Iura inuenta metu iniusti, tateare necesse est, Tempora si fatosque uelis euoluere mundi Nec natura potest iusto secernere iniquum Diuidit ut bona diuersis fugienda petendis.

Quintus lib. 3. fastorum.

- 9 Inde datae leges, ne fortior omnia posset, Caeptaque sunt pure tradita sacra coli.

Aristides oratione platonica. 1.

- 10 Atque id quidem fatebuntur omnes, nullam ad rem aliam legibus opus fuisse, nisi ut nihil a nobis iniucem damni pateremur, nec mali, & audaces probis potiores essent, verum iis iure cederent.

Leges communem utilitatem respiciant. Cap. 7.

Plato in Critia.

- 1 **H**as nos negamus esse respublicas, neque censemus rectas esse eas leges, quae non sint communiter totius ciuitatis gratia positae, qui autem aliquarum partium gratia leges condunt, eos non ciues, sed seditiosos putamus, & iura sua frustra sic ab eis vocari censemus.

Idem epistola. 8.

- 2 Principio leges tales sunt, quae non ad opes, pecuniasque comparandas, neque ad libidines mentes conuertant, sed cum tria sint, anima, corpus, pecunia, virtutem animi maxime anteponant: secundo vero loco virtutem corporis, virtuti animi seruientem. Tercio, ultimoque gradu pecuniarum pretium collocent, animo, corporique

porique ministrans. Quæcunque lex hæc efficit, recta est, re uera beatitudinem utentibus asserens. Lucupletes uero beatos appellare, sermo amens est, & infelix, mulieribus puerisque conueniens, atque eos qui id credunt, tales efficiens.

Chrysostomus in uerba illa Pauli, habentes autem eundem spiritum.

- 3 Illæ potissimum leges hominem similem Deo reddunt, quatenus Deo similem fieri hominem licet, quæ ad publicam utilitatem faciunt.

Cicero lib. 2. de legibus.

- 4 Constat profecto, ad salutem ciuium Ciuitatumque incolumitatem, uitamque omnium quietam & beatam, conditas esse leges: eosque qui primum eiusmodi scita sanxerunt, populis ostendisse, ea se scripturos atque laturos, quibus illi ascriptis susceptisque honestè beateque uiuerent, quæque ita composita sanctæque essent, eas leges uidelicet nominarunt.

Archyta, lib. de lege & iustitia.

- 5 Ad ciuilem communionem conducet, si lex non monarchica fuerit, neque ad priuatam quorundam, sed ad communem utilitatem instituta, & ex æquo ad omnes pertinens. Oportet autem ut lex regionis & locorum rationem habeat: nam nec omne solum fert, omnia, nec omnium hominum animi earundem virtutum capaces sunt.

Linus lib. 34.

- 6 Nulla lex satis commoda omnibus est: id modo queritur, si maiori parti & in summam prodest.
- 7 Leges conquire, quæ & iustæ sint & reip. conducibiles, & inter se consentientes. Deinde, quæ lites quam paucissimas pariant, & exortas quam fieri possit ocissimè finiant.

Basilus Magnus in principium prouerborum.

- 8 Valde ad præcepta morum tradenda refert, eum, qui scribit regem esse. Si enim regnum est legitima potestas, manifestum, quod ex rege alioqui hoc nomine digno exeuntes uitæ præceptiones, multum quidem apud omnes momenti habeant ad considerandam, consequendamque in communi bono utilitatem, & non ad priuata commoda respicientes. hoc enim tyrannus à rege differt; quod ille, sua ipsius quomodocumque & yndecumque respicit, ac tueretur: hic subditis consulere tantum querit.

Leges perspicuæ sint, & possibilia uelint. Cap. 8.

Demosthenes contra Timocratem.

- 1 **A** Rbitror confitendum esse omnibus, probam legem, & multitudini profuturam, primum simpliciter, & omnibus æque apertè scriptam esse oportere, ne eam alius aliter interpretetur. Deinde fieri posse oportere ea, quæ iubeat: nam si præclare constituta sit, sed aliquid tamen, quod nequeat fieri, proponat; id uoti potius quam legis fuerit officium.

Plato lib. 5. de legibus.

- 2 Possibilia uolet fundator legum: impossibilia, nec uolet. Nam uana esset ea cupiditas.

Isocrates in Panathenæico.

- 3 Leges sint cognitu faciles: deinde iustæ & utiles, & inter se consentientes, & magis in hoc intentæ, ut publica instituta præclara sint, quam ut priuata commercia sine fraude fiant, quales esse decet in re publica bene constituta.

Plutarchus in Solone.

- 4 Decet autem in ferendis legibus possibilitatis, & facultatis rationem habere; si quis uelit utiliter in paucos, quam sine utilitate in multos animaduertere.
- 5 Expediit, ut leges sint populo notæ. unde ueteres eas in tabulis, & albo descriptas publicitus exhibebant, quo cunctis essent conspicuæ deinde, ut uerbis apertis, minimeque perplexis descriptæ sint.

De multitudine legum. Cap. 9.

Isocrates in Areopagitico.

- 1 **V** Eteres Athenienses existimabant, multitudinem, & nimis exquisitam legum constitutionem, signum esse mali status reipub. Nam dum, delicta quasi aggeribus obiectis coercere nitantur, necessario cumulari leges. Decere autem prudentes Magistratus, non porticus implere legibus, sed efficere, ut ciues animis insitum iustitiæ studium habeant.

Stobæus sermone de rep.

- 2 **A**rchelæus dicebat. Quemadmodum ubi pharmaca multa, multique

tiq̃ue medici sunt, ibidem & morbi abundant: sic etiam vbi plurimę leges fuerint, ibi, & iniustitia uiget maximę.

Strabo lib. 6. Geographia.

- 3 Boni legumlatores sunt, non qui omnia acufatorum acta cauerint; sed qui in simpliciter latis persistunt. Hoc, à Platone dictum est: quibus leges adsunt plurimę, & item pœnæ plurimæ, iis & uiuendi ritus deprauatos esse: sicut quibus plures ad sunt medici, iis, & egritudines per multas adesse probabile est.
- 4 Rectę quidem Tertullianus censebat, squallentem legum syluam principum constitutionibus, tanquam securibus esse truncandam.
- 5 Dabit operam optimus princeps, non ut multas condant leges, sed ut quàm optimas, maximeq̃ue reip. salutares. Nam bene institutæ ciuitati, sub bono principe & integris magistratibus pauca leges sufficiunt.

Demosthenes aduersus Leptinem.

- 6 Intelligitis Athenienses, quo pacto, & quàm præclare leges ferre Solon iubeat. Primum apud vos, qui iurati estis. deinde contrariis legibus abrogatis, ut singulis de rebus leges singulæ sint: ne homines imperitos id ipsum turbet, & efficiat, ut deteriore condicione sint, quàm qui vniuersas cognitas, & perceptas habent: sed ut iure perspicua, & simplicia legere & intelligere liceat omnibus.
- 7 Non erit tanta multitudo legum, si leges superfluas reiciantur, & quæ barbare sint, & incommodæ, abrogentur: & quę in desuetudinem abierunt, ex libris legum tollantur: & pauca admodum, ac de grauioribus duntaxat, leges nouę ferantur.

Ne leges noua facillè fiant. Cap. 10.

Zaleucus in proœmio legum.

- 1 Siquis voluerit leges sanctitas mouere, aut nouam statuere: collo in laqueum immissio, de lege verba faciat. Quod si per suffragia videatur veterem legem esse tollendam, aut eam, quæ noua infertur bonam esse: indemnitas maneat, contra, si prior lex melius habere videatur, aut, quæ noua proponitur iniusta sit, is qui mouet infertur legem, laqueo attracto moriatur.

Demosthenes contra Timocratem

- 2 Narrabo vobis iudices, quo pacto locris leges ferre soleant, nihil enim vobis nocuerit, exemplum aliquod audiuisse, tale præferim,

tim, quo laudata resp. utitur. Nā illi vsque adeo consent, veteribus legibus vtendum, & instituta patria ornanda esse, ut si quis legem nouam rogare velit collo in laqueum inserto id facere cogatur, quæ lex, si honesta & vilis videtur, aut or eius uiuit, & abit: sin minus, perit constricto laqueo. Proinde nouas rogare leges non audent, sed ueteribus religiosę vtuntur.

Plato lib. 6. de legibus.

- 3 Omnibus perspicuum est, neminem leges nouas facillè suscepturū.
- Tucydides lib. 6. in oratione Alcibiadis.*
- 4 Ad summam sic sentio, tutissimos inter omnes degere eos homines, qui præsentibus moribus ac legibus, etiam si minus bona sint, vtentes, eodem tenore reipublicam administrant.

Agathius lib. 2. historiarum.

- 5 Liqueat sanè homines, & singulas nationes, eas leges sanctiores cæteris ducere, & potiores, quibus diu insueuerunt: atque adeo, ut si quid præter illarum instituta geratur, fugiendum his esse, & planè ridiculum videatur, & eiusmodi demum, ut prorsus nil fidei faciat. Adinuentæ sunt tamen mortalibus diuersæ quidem pro legibus suis tutandis rationes, & causæ, partim forsitan veriores, partim quæ ad persuadendum sic valeant, comparatæ.
- 6 Ut in morbis non sunt tentanda noua remedia, si veteribus succurri malo possit: sic non sunt condendæ nouæ leges, si veteres ministrant aliquid, quo malis reipublicæ medearis.

De abrogatione, & mutatione legum. Cap. 11.

Plato lib. 6. de legibus.

- 1 Nil sponte in legibus moueatur. si qua verò necessitas aliquando urgere videbitur, de hoc simul consulent magistratus omnes, & populus vniuersus, & omnia Deorum petantur oracula. Si horum omnium vnus erit consensus, moueant: aliter verò nunquam, sed vnus, qui prohibeat, vineat.

Idem Plato ibidem.

- 2 Omnes eas leges colunt, & innouare formidant, in quibus educati sunt: si illæ diuina quadam fortuna longis temporibus stabilitæ fuerint.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 6.

- 3 Cùm parua commoditas inuitauerit; quia nocet reipublicæ, vt

L ciues

ciues assueſcant, facile leges antiquare: haud dubie ſatius fuerit, peccata quadam legumlatorum & magistratum permittere. Nec enim tantum legum mutatio profuerit, quantum conſuetudo imperantibus non parendi nocebit. At tota vis parendi legibus, in more poſita eſt: qui mos niſi longo tempore non ingeneratur. Itaque ex prioribus legibus in nouas mutatio, legis potentiam inſirmit.

Dion Caſſius lib. 53.

4. Auguſtus Caſar in praeceptis bene adminiſtrandae reip. hoc primum tradidit: leges firmiter retinere, neque quidquam in his mutare: nam quae eadem ſemper manent, & ſi ſint non nihil vitioſa, vitiora tamen ſunt his, quae ſubinde, etiam ſi in melius innouantur.

Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

5. Multo melius eſt ſtatus ciuitatis, quae licet deterioribus, firmis tamen legibus vitur: quam illius, quae bonis quidem, ſed quae perinde non obſeruentur.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

6. Pausanias ad quendam interrogantem, cur ex priſcis legibus nullam mouere apud Spartiacaſ liceret: quia leges, inquit, hominum, non homines legum dominos eſſe oportet.

Hierocles apud Stobaeum ſermone de patria.

7. Oportet autem leges patriae tanquam alteros Deos obſeruare: ſi quis vero leges, aut violare, aut innouare conabitur, hic omni ſtudio prohibendus, & modis omnibus oppugnandus. Contemptus enim legum, & innouatio ab antiquitate ſeparata, non bonum ciuitati eſt ſtudio.

Theodoſius tit. 3. lib. legum nouellarum.

8. Habet hoc inſitum ſollicita aequitatis examinatio, habet ſecundarum cogitationum ſubtilior, & exactior cura, ut ſi quid in legibus ferendis poſt impetum primum deliberatio praepropera deliquerit, id conſilio propenſiore reuocetur. permittit enim conſuetudo ipſa rerum: adſtipulantur innumera vetuſtatis exempla: multas leges a ſuis latoribus, dempta, aut addita parte poſſe corrigi: multa tractau maturiori penitus abrogari.

Ex diuo Thoma prima 2 quaſt. 97.

9. Ex duabus cauſis lex iuſte mutari poſeſt. vna, ut lex fiat perfectior & vtilior, altera, propter mutationem conditionis ſubiectorum, quibus varia expediunt, ſecundum diuerſitates temporum & locorum. ſed nunquam lex debet mutari, niſi maxima neceſſitas, aut vtilitas euidentiffima id expoſtulet, &c.

De

De legibus nouis.

Cap. 12.

Cornelius Tacitus lib. 14. Annalium.

1. Caius Caſſius in ſenato Romano in hunc modum diſſeruiſſe traditur. Saepe numero patres conſcripti, in hoc ordine interfui, cum contra inſtituta, & leges maiorum noua ſenatus decreta poſtularentur, neque ſum aduerſatus: non quia dubitarem, ſuper omnibus negociis melius, atque rectius olim prouiſum, & quae conuerterentur, in deterius mutari: ſed ne nimio amore antiqui moris, ſtudio meum extollere viderer.

2. Satiſ quidem interdum eſt, aliquid a maioribus non omnino optime conſtitutum tolerare, quam id multarum aetatum uſu receptum, & comprobatum: dum quaſi iniquum tollere volumus, vniuerſae ciuitatis ocium, atque pacem perturbare, aut etiam in aliquod ſeditio- nis diſcrimen eam adducere. Tum illud addo, quod ex nouis legibus, quam ex veteribus, plerumque maiora naſcuntur incommoda.

Ariſtoleles lib. 2. Polit. cap. 6.

3. Leges vniuerſae ſcriptae eſſe, neceſſe eſt: actiones autem in ſingulis verſantur, quo palam ſit, leges quaſdam, & quandoque vtiliter mutari.

Vlpianus lib. 4. ſideiſcommiſſorum.

4. In rebus nouis conſtituendis euident eſſe vtilitas debet, ut rece- datur ab eo iure, quod iamdiu aequum viſum eſt.

5. Bonis legibus occurrendum eſt malis moribus, corrigendae leges deprauatae, tollendo iniquae.

Zeſeucus in proaemio legum.

6. Ex conditis legibus, ſi quae videbitur, non bene lata eſſe, in meliorem formam mutetur. Confirmatis vero & permanentibus omnes obediunt.

Proaemium legis Martiani lib. legum nouellarum, eiſdem Imperatoris. tit. 5.

7. Sepe materiam ſcribendis, ferendisque legibus, negocia inopinato exorta ſuppeditant, & aut nouas conſtitui ſanctiones, aut durius, & aſperius lataſ faciunt abrogari: equalis enim in utroque ſqualitas eſt, vel promulgare, quae iuſta ſunt, vel antiquare quae graua ſunt.

Linus lib. 34.

8. Ego quemadmodum ex his legibus, quae non in tempus aliquod, ſed perpetuae vtilitatis cauſa in aeternum latae ſunt, nullam abrogari debere

L. 2 debere

debere fateor, nisi quam aut usus coarguit, aut status aliquis reipublice inutilem fecit. sic quas tempora aliqua desiderant leges mortales (ut ita dicam) & temporibus ipsis mutabiles esse video. quæ in pace late sunt, plerumque bellum abrogat, quæ in bello pax: ut in naui administratione, alia in secunda, alia in aduersa tempestate usi sunt.

Thomas Morus lib. 1. de optimo reip. statu.

- 9 Leges abrogatas consuetudine haud temerè princeps reuocet, præsertim, quæ diu desite, nunquam desideratæ sunt.

Marsilius Picinus in librum Platonis de Regno.

- 10 Rex vna cum Senatu leges condat: quas non liceat, vel cuiquam priuato transgredi, uel uulgo mutare; liceat tamen Regi, Senatuique simul pro temporum opportunitate, quatenus expedit, diligenti cum equitate, & rebus ipsis accommodare, atque temporibus, & si oportuerit, permutare.

De alijs legum qualitatibus. Cap. 13.

Plato lib. 7. de legibus.

- 1 **M**ulta sunt in ciuitate, quæ doctrinæ potius, quàm legibus congrua esse uidentur. Quæ enim priuatim & per singulas domos tum multa, tum parua, & occulta: quotidie fiunt, cum facili ex uoluptate, dolore, & cupiditate singulorum præter legum latoris consilium agantur, uarios, & dissimiles mores ciuium reddunt, quæ res ciuitatibus officit. Cum uerò parua, & frequentia sint, singulis multa imposita, ea legum positione uetare non satis honestum esset, atque decorum: quin etiam scriptis legibus derogaret, cum in paruis, & multis ad contemnendas leges homines consuescerent. Quapropter leges de his scribere difficile est, ridiculus quidem legislator habebitur, si multa, frequentiaque, & minima quæque de familiari administratione decreuerit.

Idem Plato lib. 9.

- 2 Legislator necessitate coactus, leges imponit, ipse nanque nullum uellet usum, necessitatemque legum unquam fore.

Ex Tucidide lib. 3. in oratione Diodoti.

- 3 Ingenitum natura est, omnibus, & priuatim, & publicè delinquere: nec ulla lex tanti est, quæ illud prohibere possit, cum per omnia sit iura supplicia, si quomodo his terroribus homines à facinorosis minus legerentur, & nihilo minus delinquant homines. itaque aut aliquis isto

isto uehementior inueniendus est terror, aut ne iste quidem coerceretur. Ergo impossibile est, crimina omnino prohibere, aut legum vi, aut alia difficultate, quare non oportet leges durissimas ferre, ne ad desperationem ii, qui defecerint, impellantur, tanquam eis poenitere non liceat, neque unquam delicta eluere, aut eorum veniam impetrare, aut poenas tolerare non queant.

- 4 Durum quidem, & iniquum, atque captiosum est, illaqueare populum multis legibus non necessariis.

Ex Alfonso Tostado in parte secunda defensorijs cap. 61.

- 5 Non solum principes seculares omnia crimina punire non debent, sed ne ecclesiæ prælati pro quolibet peccato poenam possunt imponere. quin etiam ipsi peccarent, si talia statuerent, aut exequerentur: quia vitare omnia vitia, est supra hominis naturam: & quia legislator ea duntaxat prohibere debet, quæ rempublicam aut ciues lædunt, ut idem Alfonsus docet. cap. 54.

Isocrates ad Nicoclem.

- 6 Leges quare in uniuersum equas, & utiles, & inter se consentientes: & præter hæc tales, quæ controuersias quàm paucissimas pariant, & compositiones, quàm fieri potest celerrimas inter ciues efficiant. Hæc enim inesse oporteret omnia legibus bene constitutis.

Ex Aegidio Romano lib. 3. parte. 2. cap. 26.

- 7 Tria respicere debet lex humana: ius naturale, à quo debet habere fundamentum: bonum commune, ad quod est dirigenda: subditos ipsos, quibus est applicanda. itaque tria lex continere debet: unum ex lege naturæ, quod sit iusta: alterum, ex communi bono, quod sit uilis: tertium, ex subiectis, quod sit possibilis, & moribus, locis, temporique conueniens, & nullo priuato commodo lex ferenda est, nisi bonum illud ordinetur ad bonum commune.

Leges sint gratae populo & accommodatae reipublicæ Cap. 14.

Plato lib. 3. de legibus.

- 1 Illud etiam legislatoribus multi præcipiunt, ut leges huiusmodi ferant, quales multitudo, & populus libenter suscipiat.

Laetius lib. 1.

- 2 Aiebat Solon leges aranearum telis esse similimas: illis quippe, si quid

quid leue, & imbecillum inciderit, inuolui ab eis, atque contegi: si quid maius, aut grauius perrumpi, ac perire.

Stobæus lib. de potentibus.

- 3 Zaleucus Locrensiū legislator, leges aiebat aranearum telis similes esse. Nam sicut in illas, si musca aut culex inciderit, retinetur: si uero uespa, aut apes disrupta tela auolat: ita legibus pauperes detinentur, ditiores, atque potentes elabuntur.

Plutarchus in Solone.

- 4 Cum Solon publica negocia tractare, ac leges describere aggressus esset, atque id apud Anacharsim percerebisset, impensam Solonis operam, & studium vehementer irrisisse aiunt: quippe qui existimaret, se iniurias ciuium & cupiditates literis coercere posse: quæ nihil ab aranearum telis differrent: sed quemadmodum illæ, sic hæ ex capitis debiles, atque imbecilles detinent. à locupletioribus autem atque potentibus rumpuntur. Ad hæc Solonem respondisse dicunt: Conuentiores tamen, & pacta homines seruare solere, quæ transgredi ex contrahentibus nemini conducit: eodem modo se, ita ciuibus leges accommodare, ut eas seruare, quàm non, utilius & salutaris omnibus esse videatur.

- 5 Leges ad rempublicam accommodari debent, & ab omnibus accommodantur, non ad leges Reipublicæ.

Plutarchus in Politicis.

- 6 Statim mores, & ingenia conari mātare populi, nouisque ea legibus moderari ex templo uelle, non modo non facile, uerum ne tutum quidem omnino est: ut res quæ multo tempore, & ingentibus uiribus indiget.
- 7 Ad ciuilem hominum consuetudinem leges accommodandæ sunt non aliter, atque pharmacum attemperari oportet ægri corporis naturæ ac uiribus.

Ex duo Thoma prima 2. quæst. 96.

- 8 Cùm lex humana sit regula & mensura humanorum actuum & ponatur multitudini hominum in qua maior est numerus imperfectorum: ideo non prohibet omnia uitia, à quibus probi homines abstinent, sed solam grauiora, à quibus possibile est, maiorem partem multitudinis abstinere, maxime quæ in aliorum detrimentum sunt, & societatem humanam turbant.

Alfonsus Tostatus lib. de optima policitia.

- 9 Legislator non debet condere optimas leges: quia imperfectus populus leges perfectissimas tolerare non poterit, si quis autem uellet optimas

optimas facere hoc ipso faceret pessimas, & nullo modo conuenientes reipublicæ: neque Deus ipse leges simpliciter optimas dedit hebraeis, sed populo illi accommodata s.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo senatore.

- 10 Quemadmodum hominum diuersi mores, varia studia, dispar conditio, sic rerum publicarum multiplex est gubernatio, quarum singulæ tametsi finis unius causa boni scilicet, quod est in hominum felicitate positum, constitutæ sint, eamque felicitatem per æquo omnes expetant: diuersas tamen eius consequendæ rationes inire solent uariisque legibus & moribus utuntur, si quis enim resp. ab antiquis legumlatoribus constitutas inspiciat, diuersissimas in eis leges dissimiles magistratus, dispare rerum publicarum formas sanè uiderit, illi septem etiam sapientes diuersa studia, leges, imperia, pro ingenio ciuium in respublicas induxerunt, uariisque institutis & moribus eas administrarunt.

- 11 Ex quibus omnibus aliisque multis perspicuum est insigniter errare illos, qui zelo quidem sed non secundum scientiam moti, quid quid bonum sibi uidetur, protinus id legem esse uolunt, quo fit, ut legibus, atque decretis fere innumerabilibus, utranque rempublicam premant.

Decere ut Rex leges seruet. Cap. 15.

Xenophon de laudibus Agesilai.

- 1 Inter maximas patrie uirilitates hoc ego eius facinus posuerim, quod perspicuè ostēdebat se nihil malle, quàm legibus inferuire, Quis nanque refragari his uoluisset, cū regem obtemperare intueretur?

Dionysius Halicarnas. lib. 5.

- 2 A principio omnes græcæ ciuitates erant sub regibus, nisi quod illi non barbarica licentia dominabantur, sed legitime iuxta patrios mores regnum exercebant, optimusque rex habebatur, qui esset iustissimus, & legum seruantissimus nusquam discedens ab institutis patriis, id quod ex Homero liquet appellante reges, iuris redditores, siue iuridicos, sed postquam aliqui eorum incæperunt abuti potestate, & in rebus administrandis non tam leges sequi, quàm suam libidinem: regni tædio magna pars græcæ mutauit statum publicum & cætera.

Diodorus

Diodorus Siculus lib. 2.

- 3 Reges Aegypti ueluti priuati, tenebantur legibus, neque id egre ferebant, existimantes, parendo legibus se beatos.

Salomonius lib. 1. de principatu.

- 4 Oportet in ciuitate principem habere regulam, per quam dirigatur in operationibus suis, ac dirigat alios, & per quam iudicet. hoc autem fit per legem, ut ait Thomas. 4. commentariorum in politica.

Stobaeus sermone de legibus.

- 5 Lacedaemonij omnes regi confurgunt, praeter Ephoros: & rex ante susceptum imperium iurat, imperaturum se, iuxta ciuitatis leges.

Plutarchus Apoph. graecorum.

- 6 Themistocles ad Simonidem, iudicium quoddam minus iustum efflagitantem dixit: Neque illum esse bonum poetam posse, si praeter numerum caneret; neque se bonum principem, si praeter legem iudicaret.

Idem in Apoph. laconicis.

- 7 Agesiplus ab Ephoris reuocatus ex Asia soluit, dicens, bonum imperatorem oportere legibus parere, actum quidem uerè, iuste quae ducem imperare, quando legibus parat.

Idem in Apoph. graecorum.

- 8 Antiochus tertius ad ciuitates scripsit; si quid contra leges, per litteras facere iusserit, ne sibi, tanquam ignaro, pareant.

Lex Theodosii & Valentiniiani.

- 9 Digna vox maiestate regnantis, legibus alligatum se principem profiteri: adeo de autoritate iuris nostra pendet autoritas. Et reuera maius imperio est, summittere legibus principatum.

Lex Alexandri Imperatoris.

- 10 Licet lex imperii, solennibus iuris imperatorem soluerit: nihil tamen tam proprium imperii est, quam legibus uiuere.

Iulius Paulus lib. 5. sententiarum.

- 11 Ex imperfecto testamento legata, uel fideicommissa imperatorem uindicare inuerecundum est. Decet enim tantae maiestati seruare leges, quibus ipse solutus esse uidetur.

Ausonius in Pithaci sententijs.

- 12 Pareto legi, quisquis legem sanxeris.

- 13 Rex est (ut inquit Speusippus) imperans secundum leges subiectis, irreprehensibilis civilis ordinis institutor.

Xenophon lib. 8. institutionis Cyri.

- 14 Haec quoque ita se habent, quemadmodum item alia quando princeps melior est, magis integre leges obseruantur, quando vero

do uerò deterior, magis peruersè.

Sanazarus ad Federicum regem.

- 15 Publica nimirum res tunc sibi constat, & æquum, Imperium, cum rex, quod iubet, ipse facit.

Omnes legibus obediunt, easque custodiant.

Cap. 16.

Plato libro ciuili.

- 1 Nemo quicquam praeter leges committere audeat, & quisquis audet, morte mulctetur, extremisque omnibus supplicijs affligatur.

Idem in eodem.

- 2 Si magistratus spretis legibus, aut lucri causa aut propriae libidinis gratia, alia quaedam praeter ea, quae sunt legibus constituta imperitus rerum agere tentet: scelus graue committit, officia uitae confundens, atque peruertens. Qua propter legibus constitutis altera iam nauigatio est, ut nemo quicquam unquam praeter illas facere permittatur, siue singuli, siue populus, id conetur.

Idem in Apologia.

- 3 Non ad hoc sedet iudex, ut per gratiam concedat, sed ut iudicet secundum leges.

Idem Plato in Critia.

- 4 Magistratus ei dandus est, qui legibus maxime parebit, & hac re caeteris in ciuitate praestabit: hinc enim salus est ciuitati, & contrarium, ex contrario.

Tucydides lib. 1. in oratione Archidami regis.

- 5 Edocti sumus indoctorum esse, leges contemnere, modestiusque uel cum difficultate illis obtemperare.

Aristoteles lib. 1. Rhetoricorum.

- 6 Qui legibus semper obtemperarunt, ij optimi uidentur, & in optimam ciuitate gerendarum rerum principatu potiuntur.

Idem lib. 5. pol. cap. 8.

- 7 In rebus publicis bene temperatis prouidendum est in primis, ne quid praeter instituta, moresque fiat: sed maxime omnium, quod exiguum est cauere debet: detrimentum enim latenter obrepit, quia non totum simul contrahitur.

M

Idem

Idem lib. 7. Eth. cap. 10.

8 Incontinens similis est ciuitati, quæ leges habeat bonas, sed eis nõ utatur, ut Anaxandrides facere dixit.

Vrbs consultabat, legesque negligit almas.

Aliter: nil iura curans consulebat ciuitas,

Fallitur vrbs nimium consultans, lege relicta.

Demosthenes aduersus Midiam.

9 Sunt autem leges quando feruntur considerandæ quæ nam, & cuiusmodi sint, cum uerò receptæ fuerint, custodiendæ, & usurpandæ.

Idem contra Aristogitonem.

10 Leges tuendæ sunt, & à uobis, qui quoque tempore iudicia exercetis, confirmandæ. Harum enim præsidio boni, sunt improbis superiores.

Iustinianus constitut. 82. de iudiciis.

11 Omnis index siue magistratû gerat, siue aliter iudicet, leges obseruato, & secundum has proferto sententias: & quâuis in medio litis nostram contingat iurisdictionem, aut sacram formam (licet pragmatica sit) procedere, legem tamen sequitur: nos enim id obtinere volumus, quod nostræ volunt leges.

Lex Leonis, & Alexandri.

12 Existimo equidem eorû neminem, qui iudiciario funguntur munere, eo nunquam stuporis, aut inscitie prorupturum, ut aliter quàm ex præscripto legum iudicium, sententiam uerè ferre audeat & cætera quæ in promptuario iuris Harmenopulus retulit.

Iosephus in præmio antiquitatum iudaicarum.

13 His qui Dei voluntari obsequuntur, & leges bene latas transgredi verentur, omnia prosperè succedunt, supra quam credi possit. Quod si ab illarum diligenti obseruatione discedant, neque consilia eorum exitum inueniunt, & boni, ipsorum opinione conatus, in calamitates immedicabiles delinunt.

Aeschines contra Ctesiphontem.

14 Illud bene nostis Athenienses, tres esse politicos status, apud oēs homines: Regnum, oligarchiam. i. paucorum dominatû, & statum popularem. administrantur autem Regna, & oligarchiæ moribus præsentium: at respublicæ gubernantur legibus constitutis.

Idem ibidem.

15 Legumlator Solon hoc primum in iureiurando, quod iudices iurare debent, seruandum posuit: sententiam feram secundum leges. illud enim bene nouit quod si seruentur leges in ciuitate, salua erit & respub.

& respub. quæ vos memoria repetentes oportet, odisse illos, qui decreta scribunt contra leges.

Euripides in supplicibus.

16 Quod continet hominum ciuitates, illud est, cum quis bene obseruat leges.

Leges dominari debere.

Cap. 17.

Plato in Critia.

1 Interitum esse paratum illi ciuitati video, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præsumt.

Aristoteles lib. 1. Polit. cap. 12.

2 Præstat legem dominari, quam vnum quempiam ex ciuibus, qui legem imperare iubet: is Deum, & leges iubet imperare: qui uerò hominem, beluam adiungit: huic enim similis est cupiditas, & ira magistratus etiam optimos viros peruertit. Itaque lex est mens sine appetentia.

Idem lib. 4. cap. 4.

3 Respublica nulla est, ubi leges non tenent imperium: oportet enim ut lex rerum omnium imperium habeat.

Idem lib. 3. cap. 11.

4 Ratio vniuersalis rempub. moderantibus adesse debet. Quod aut omnino caret affectibus, potius est quàm cui natura sunt insiti, quod malum ut legibus abest, sic humanis omnibus animis adesse, necesse est.

Idem lib. 2. cap. 8.

5 Periculosum est, ut imperio non ex legis scripto, sed suo iudicio, & arbitratu magistratus fungantur. Ea enim omnia rectius ex lege quàm ex voluntate hominum, quæ periculosa norma est, efficiantur.

Aristophanes apud Stobæum sermone de rep.

6 Tunc saluæ sunt ciuitates

Cum leges, ut decet obseruantur.

7 Isocrates optimè habitari dixit ciuitatem, quæ secundum leges uiueret.

8 Solon rogatus quomodo ciuitas in optimo statu degeret dixit, si ciues quidem magistratu obediant, magistratus autem legibus.

Cicero pro Cluentio.

9 Legum ministri magistratus, legum interpretes iudices, legum

denique idcirco omnes serui sumus, ut liberi esse possimus.

Idem in eadem orationem.

10 Illud est hominis magni iudicis, atque sapientis cum illam iudicandi causam bellam sumperit, non se putare esse solum, neque sibi quodcumque concupierit, licere: sed habere in consilio legem, religionem, fidem equitatem: libidinem autem odium, inuidiam, metum, cupiditatesque omnes à mouere, maxime aestimare conscientiam mentis sue, quæ à nobis auelli non potest: quæ si optimorum consiliorum, atque factorum testis in omni uita nobis erit, sine ullo metu, & summa cum honestate uiuentis.

11 Index quidem, & magistratus, qui affectu aliquo motus aut sub stili, uel consuetudinis pretextu, ius & leges non seruat: iniquus est periurus est, tyrannus est.

Leges minima tantum, arbitrio iudicum relinquere debent. 18.

Plato lib. 9. de legibus.

1 **L**egislator minimas dumtaxat multas iudicibus committat: plurima uero, & maxima quæque inferendis legibus ipse declare.

Aristoteles lib. 1. Rhetor. cap. 1.

2 Maxime conuenit, ut quæ rectè politæ sunt leges, cuncta ipsæ explicant, quæ explicari queant, & quam minima iudicibus relinquunt. Primum, quia unum aut paucos prudentes, qui leges ferre possint, aut iudicare facilius est inuenire, quam multos. Deinde quoniam longi temporis consideratione leges feruntur, iudicia breuissimè cōficiuntur: difficile est, ut bene à iudicibus iustum & conducibile describatur. Illud autem omnium maximum est, quod legislatoris iudicium, non de singulis, nec de præsentibus, sed de uniuersalibus & de futuris est: senator uero, & iudex de præsentibus iam, determinatisque iudicant. Vnde fit, ut cum ament, & oderint, sua quoque utilitas connexa sit, non satis queant ueritatem perspicere, sed propria, uel uoluptas, uel dolor iudicia sua obumbret. Quare minimam cæterarum rerum potestatem iudici tribuendam dicimus. Factum uero esse, aut non factum, & fore, aut non fore esse quoque uel non esse, hæc omnia cum non possit lator legis prouidere, iudicibus relinquenda necessario sunt.

Martianus lib. ad Turpillianum.

3 Ut Papinianus respondit: Facti quidem questio in arbitrio est iudicantis: pene uero persecutio non eius uoluntati mandatur, sed legis auctoritati reseruatur.

4 Minima dumtaxat, iudicum uoluntati relinquuntur à legumlatoribus, ne in rebus maioribus arbitrio proprio iudices abutiantur, & legibus sapientiores se esse arbitrentur.

Diuus Ambrosius in psal. Beati immaculati, sermone. 20.

5 Bonus iudex nihil ex suo arbitrio facit, & proposito domesticæ uoluntatis, sed iuxta leges, & iura pronunciat; statutis iuris obtemperat: non indulget propriæ uoluntati, nihil præparatum, & meditatū de domo desert, sed sicut audit, ita iudicat, & sicut se habet natura, decernit: obsequitur legibus, non aduersatur, examinat causæ merita, non mutat. Qui iudicat, uoluntati suæ obtemperare non debet, sed tenere quod legum est.

Archyta Pitagoreus lib. de lege & iustitia.

6 Omnis hominum cætus ex principibus, ac subditis, & tertio legibus consistit. Lex, alia animata, nempe rex est: alia inanimata, scriptum & hæc quidem lex paribus reipublicæ, cæteris præferenda est. Huus enim conseruatione, rex legitimus erit: magistratus officio suo satisfaciens: populus erit liber, uniuersus autem cætus felix futurus est. In eiusdem uiolatione rex tyrannus fiet magistratus officio suo decerit, populus seruus, totus denique cætus infelix euadet.

Solon in Elegia.

7 Inuehit heu quantas legum uolatio clades?

8 Iudices ministri legum sunt, & executores: secundum leges se iudicatuos iurant; leges custodire debent tanquam pupillam oculi sui: ab eis se auelli non patiantur, tamen cælum ruat.

Ex lege Valent. & Martiani lib. legum nouellarum

Martiani tit. 1.

9 Iudices legum custodes, & eorum peruigiles defensores esse debent.

10 Athenis Nomophylaces, qui apud præfectos in omnibus publicis consilijs candidis fascijs coronati assidebant, ut prohiberent, ne quid contra receptas leges decerneretur.

De legibus iniquis. cap. 19.

Isaias cap. 10.

1 **V**AE qui condunt leges iniquas.

Plato in Minoe.

2 Nequaquam congruit iniquam constitutionem, legem esse.

Demosthenes aduersus Leptinem.

3 Consideret leges malas etiam florētibus rebus publicis nocere.

4 Idem contra Timocratem ait: Res iudicatas rescindere, iniquum & nefas esse, & status popularis euersionem. si quis autem ea, quæ iudicata sunt, noua lege abrogarit, quis finis reperietur? Lex ea dicenda erit an legum interitis? an non grauissimum supplicium talis legislator meretur? extremum mea quidem opinione: non modo quod hanc legem tulit, sed quia uiam ostendit alijs tollendi iudicia.

Idem ibidem post multa.

5 Flagitiosa lex urbis eius, in qua recipitur, est publica ignominia, & dedecus: nocetque omnibus his, qui ea utuntur.

Isocrates in Panathenaeico.

6 Leges in tabulas relatas, & publicè politas uiderunt: non his, quas nunc habemus similes, neque confusionis plenas & inter se pugnant. ita ut tam recte, quàm antiquatæ siue eadem utiles, siue superua caneæ sint, prope nihil autoritatis habeant: sed primum paucas, sic tamen, ut satis facerent, & cognitu faciles essent, ijs, qui usurierant.

Cicero lib. 2. de legibus.

7 Quæ sunt varix, & ad tempus scriptæ, populi fauore magis quàm re, legum nomen tenent. & paulò post. Ex quo intelligi par est, eos qui perniciofa, & iniusta populis iussa descripserint, quid uis potius tolisse, quàm leges.

Diuus Augustinus lib. 1. de libero arbitrio.

8 Mihi lex esse non uidetur, quæ iusta non fuerit.

Idem lib. 19. de ciuitate dei cap. 21.

9 Nō enim iura dicēda sunt, uel putanda iniqua hominū cōstitutā, cū illud etiā ipsi ius esse dicant, quod de iustitiæ fonte manauerit.

Salomonius lib. 3. de principatu.

10 Iniusta lex est (ut inquit Aquinas) quam princeps in suam, & non in communem fert utilitatem, & illa etiam, quæ non distribuit æque onera, uel honores ad bonum commune.

Alciatus

Alciatus oratione delegibus.

11 Legum prudentiam ab ipsis maiorum gentium dijs in hominis transfusam, diuino quodam cultu merito excipiendam existimauerunt: à Ioue ipso cū præcipuum quoddam donum mortalibus traditā à iustitia neruos accipientem, à prudentia intellectum, à fortitudine executionem: cui si diuinæ uirtutes hæ absint: non iam leges dicuntur, sed hominum carnificinæ, sed seditiones, & quod uis potius aliud, quàm leges. Neq̃ enim uerba ipsa, & quod uel membranis scribitur, uel æresigitur, lex est, sed quod iustitia dictante, æquitate præuia, bono consilio profertur, uerum legis nomen habet.

12 Honorius Tertius, legem iniustam, pestem appellat, & Innocentius tertius iniquam constitutionem, destructionem esse ait, & Beatus Thomas, lex (inquit) siue ratione peruersitas est, non lex. & idem Diuus alibi. Placitum principis iniustum non est lex, sed iniquitas, & Lucas Pænzus: non lex, sed fex, & Baldus non lex sed lis, & Marius, non lex, sed labes. addo lex iniqua, non lex est, sed error, sed tyrannis, sed corruptio, & quid uis potius quàm lex.

Memorabilia de quadam lege Solonis.

Cap. 20.

Aristoteles legem quandam Solonis retulit in hanc sententiam.

1 **S**i ob discordiam, dissensionemque seditio, atque discessio populi in duas partes fieret, & ob eam causam iratis animis utrinque arma caperentur, pugnareturque: tum qui in eo tempore, in eoque casu civilis discordiæ non alterutra parte sese adiunxerit, sed solitarius, separatusque à communi malo ciuitatis secesserit: is domo, patria, fortunisque omnibus careto, exul extorrisque esto.

Plutarchus de sera numinis uindicta.

2 Omnium ineptissima lex illa solonis, quæ honore eum priuat, qui in seditione nulli adhæret parti, siue dissensionem, se haud immiscere conatur ciuili.

Idem in uita Solonis.

3 Ex alijs autem eius legibus, illa præcipue incredibilis atque in primis admiranda est, quæ honoribus abdicat eum, qui orta seditione neutram factionem sequutus sit. uoluit quidem ut uidetur, neminem cū priuatas rationes in tuto locasset, nulla communi cura, ac solitudine contineri, gloriantem, quod aliorum incommodis, dissi-

difficultatibusque minime angeretur: uerum optimis, ac iustissimis uiris esse propositum, cum alijs pariter periculo se committere, atque opem afflictis rebus ferre magis, quam absque periculo quietum exitum uictoriae expectare.

Anulus Gellius lib. 2. cap. 12.

4 Cum hanc legem Solonis, singulari sapientia praediti, legissemus: tenuit nos grauis quaedam in principio admiratio requirentes, quam ob causam dignos esse poena exilimari, qui se procul a seditione, & ciuili pugna remouissent. Tum qui penitus, atque alte usum ac sententiam legis inspexerat, non ad augendam, sed ad desinendam seditionem legem hanc esse dicebat: & res prorsum se sic habent. Nam si boni homines, qui principio coercendae seditionis impares fuerint, populumque periculum & amentum non deterruerint, ad alterutram partem diuisi sese adiunxerint: tum eueniet, ut cum socij partis seorsum nitiusque fuerint, eoque partes ab ijs, ut maioris autoritatis uiris teperari, ac regi caperint, concordia per eos potissimum restitui, conciliarique possit, dum & suos apud quos sunt regunt, atque iustificat & aduersarios seruatos magis cupiunt, quam perditos.

5 Sed melius, aut certe tutius illud est, quod reiecta illa Solonis lege tradit Plutarchus in politicis: Ciuibus, inquit, pereuntibus nullo sensu moueri, nihil dolere, tranquillitatem animi, atque adeo indolentiam praedicare: uitam ociosam, tanquam beatam uerbis extollere, perinde, utique est, ac aliorum miseris oblectari: immo Theraeone cothurnum induere debes, ut utrisque conuenias, neutris tamen addictus: qua ratione uideberis, neutris iniuriam facere, & propterea non alienus, utrisque opitulari ac proinde communis: nec concubis aduersum te ullam inuidiam, scilicet, quia sis solus expertus maiorum ceteris calamitate afflictis quippe, qui uicem utrorumque pariter indolere uideri possis.

DE REPUBLICA
LIBER QUINTVS.

Leges sine magistratibus nihil proficere. Cap. I.

Prouerb. 11.

B1 non est gubernator, populus corrumpitur.

Plato lib. 6. de legibus.

Nemini dubium est, quin cum magnas legumlatio sit, si quis ciuitati per leges bene patata non idoneos magistratus constituat, quamuis leges bene posita sint, tamen non modo id nihil proderit, risumque mouebit verum etiam calamitates maximas ciuitatibus pariet.

Idem Leodamanti epistola.

3 Si putant aliqui legum quamlibet positione ciuitatem bene quandoque constitui posse, nisi sit aliquis cum autoritate praesidens ciuitati, quotidianae omnium uitae moderator, adeo ut sit temperata, & fortis, tam in seruis quam in liberis, non recte putant.

Demosthenes aduersus Midiam.

4 Legum ius in quo est? utrum in eo, si quis affectus, iniuria exclamant, ut ipsae accurrant, & praesentia sua opitulentur? non; literae enim sunt, & scripturae constant, neque hoc facere possunt. In quo igitur earum vis est? si uos eas confirmabitis, & semper ratas exhibebitis omnibus, earum opem implorantibus: ita & leges per uos firmatae sunt, & vos per leges.

Pomponius lib. Enchiridij.

5 Parum est, ius in ciuitate esse, nisi sint qui iura reddere possint.

Iustinianus constitut. 16.

6 Non tantum decenter leges ferre summo bono est, sed etiam sancta accurate custodire, & ad effectum deducere, transgressoresque competentibus poenis subicere. Quae enim legum erit utilitas, si in literis dumtaxat consistant, non etiam per ipsa facta, atque opera subditis utilitatem de se praebeant?

Besius lib. 1. de rep.

7 Quamuis lex anima dicatur, & domina civitatis, proprium tamen efficiendi motum ipsa nullum habet, sed potius instrumentum quoddam rerum communium bene gerendarum est, quo egregius aliquis artifex utatur.

8 Tam legi necessarius est magistratus, quam lex ipsa civitati: & ut quidam recte inquit, longè videtur obtabilius esse, ut iniquæ legi præsit optimus magistratus, quàm ut improbus æquissimè. nam vir bonus in iure dicendo, præter æquabilitatem, & iustitiam, nihil spectabit, si quid erit in lege vitiosum pro sua sapientia corriget, si quid ambiguum, in eam partem interpretabitur, quæ ad pietatem, ad communem civium utilitatem ad reipublicæ salutem propensior esse videatur. si autem improbus sit magistratus legis vocem non exaudiet, sed ad suum arbitrium, suamque libidinem omnia reuocabit.

Civitatem sine magistratibus esse non posse. cap. 2.

Aristoteles lib. 4. polit. cap. 4.

1 **O**ctava pars civitatis, eorum est, qui publicis muneribus funguntur, magistratusque gerentes, suum officium præstant, si quidem civitas esse absque magistratibus non potest.

Idem lib. 6. cap. 8.

2 Sequitur, ut rectè de magistratibus differamus: Nam nec esse civitas potest sine magistratibus necessariis: nec rectè sine iis, quæ pertinent ad rectum ordinem & ornatum administrari.

Cicero lib. 3. de legibus.

3 Magistratibus opus est, sine quorum prudentia, ac diligentia civitas esse non potest; quorum descriptione omnis reipublicæ moderatio continetur.

Dionysius Halicarnas. lib. 6.

4 Publica utilitas alteros servat per alteros. Hæc nos prima, & sola contraxit in unum, nec unquam sinet separari ab invicem. Eget enim, semperque egebit imperita multitudo prudentibus ducibus: iidem qui præesse possunt, & rebus consulere, opus habent aliquibus, qui parere velint, idque non rationibus tantum, verum etiam quotidianis experimentis discimus.

Lucretius

Lucretius lib. 5.

5 Res itaque ad summam faciem, turbasque redibat: Imperium sibi cum, ac summatum quisque petebat. Inde magistratum partim docuere creare, Iuraque constituere, ut vellent legibus uti.

Plutarchus in Catone Uticensi.

6 Dixit sententiam in Senatu Marcus Bibulus, qua censebat, solum Pompeium consulem designandum. Cato autem assurgens contra expectationem omnium, Bibuli sententiam laudavit, asserens, præstare, ut quævis potestas in urbe sit, quam rempublicam sine magistratu, ac præside manere.

Ephantes Pythagoricus lib. de Regno.

7 Citra constitutionem magistratuum nulla civitas habitari posset. Requiritur autem ad illam constitutionem leges, civilis gubernatio, subditi, atque præfecti, si per se conservanda sit.

Chrysostomus in epistolam ad Romanos homil. 13.

8 Innumera bona civitatibus per magistratus proveniunt, quæ si substuleris, omnia simul pestum ibunt: ita ut neque vrbes, neque agri, neque domus, neque forum aut aliud quippiam consistere queat, sed omnia simul subvertantur, potentioribus imbecilliores impunè doctorantibus.

Magistratus esse debere bono genere natos. Cap. 3.

Qui autem sint magistratus Aristoteles tradit.

lib. 4. polit. cap. 15.

1 **M**agistratus, inquit, siue imperia nuncupari hi potissimum debent, quibuscunque potestas, de quibusdam deliberandi, & iudicandi, atque imperandi adest: sed maximè, quibus imperandi: iubere enim magis imperium attingit.

Idem lib. 3. polit. cap. 8.

2 Ex melioribus meliores procreari probabile est,

Idem lib. 1. cap. 4.

3 Ut ex homine hominem, & beluis beluam, sic ex bonis bonum generari putant.

Fabius Quintil. lib. 5. cap. 10.

4 Similes parentibus, ac maioribus suis filii plerunque creduntur, &

N 2 non

non nunquam ad honestè, turpiterq; viuendum inde causæ fluunt.

Isocrates in Areopagitico.

5 Maiores nostri, modestè tantam rationem habuerunt, ut senatum Areopagiticum et iuræ morum præficerint, nec quisquam in eum ordinem admittatur, nisi qui honesto loco nati essent, & egregium virtutis, & temperantiæ suæ specimen in uita præbuisent.

Dionysius Halicarnas. lib. 2.

6 Atheniensium respublica florebat illo tempore. ubi Patricios appellabant ex illustribus familiis, & pollebant opibus, penes quos fuit ciuitatis regimen.

Idem paulò post.

7 Romulus uero postquam discreti potiores ab inferioribus, mox legibus latis præscripsit, quid utrisque faciendum, ut patricij sacra curarent, magistratos gererent, ius redderent, secum rempublicam administrarent, res urbanas obirent: plebei uero ab his negociis immunes essent.

Plutarchus in Theseo.

8 Nobilibus tractandi rem diuinam, magistratus ex suo ordine creandi: administrandique leges, tum pia, religiosaque interpretandi, definiendique potestatem fecit.

Besius lib. 4. de rep.

9 Si reliqua paria sint, virtus maiorum suam etiam dignitatem filiis affert: Nam & effecta suas causas, & filii parentes referre, & a bonis parentibus illi melius institui solent: verum oportet, ut ad reliquam nobilitatem vitæ integritas accedat.

Plato in primo Alcibiade.

10 Consentaneum est meliores esse naturas nobili in genere, quam ignobili: ac necesse est, ut bene nati, si bene educantur, ita demum ad virtutem perueniant.

Quales esse debeant magistratus. Cap. 4.

Plato lib. 3. de rep.

1 **I**S qui singulis etatibus semper pueritia, adolescentia, matura ætate, probatus est, & immaculatus existit, custos & iudex ciuitatis constituendus est.

Idem lib. 6. de legibus.

2 Oportet eos qui rectè magistratum accepturi sunt, ab adolescentia probatos.

probatos fuisse, tam ipsos quam suos usque ad ipsam electionem.

Dionysius Halicarnas lib. 3.

3 Apud nos magistratus, ac honores deferuntur, non ditissimis, non his, qui longiorem maiorum indigenarum, possunt ostendere seriè sed dignissimis. Nulla enim alia re, quam uirtute hominis nobilitatem constare dicimus.

Plato in primo Alcibiade.

4 Virtute prius ornatus ipse debet esse, quicunque non sibi tantum, ac suis, sed reipublicæ etiam, & iis, quæ ad eam spectant, imperatus est.

Idem lib. 1. de rep.

5 Qui magistratum gerere debent, probi, electique sint. Nam ut oculi propria uirtute priuati, malè vident: ita anima propria uirtute destituta, malè suum opus peragit. Necesse est igitur, malam animam malè imperare atque curare: bonam uero hæc omnia benè facere.

Aristoteles lib. 6. ethi. cap. 12.

6 Bonum non nisi à viro bono videtur, prauitas enim peruertit intellectum, efficitque ut circa principia rerum agendarum improbus homo fallatur.

Plurima de probitate magistratuum. Cap. 5.

Plato lib. 3. de rep.

1 **B**onum, & sapientem iudicem esse oportet: prauitas enim neque se, neque uirtutem cognoscet unquam. uirtus autem naturæ, tempore addita disciplina, & ipsam simul & prauitatem intelliget.

Isocrates in Panatheniaco.

2 Veteres Athenienses non temerè quos uis ad consilia & magistratus admittebant, sed prudentissimos, & optimos, & vitæ integritate spectatissimos. Atque hos ipsos tum imperatores creabant, tum legatos, si quando necesse esset mittebant: tum magistratus urbis omnes illis mandabant.

Herodotus in Thalia.

3 Ex optimis uiris credibile est optima existere consilia.

Philo lib. de legatione ad Caium.

4 Solet Deus bonis uiris bona consilia, & reipublicæ commoda suggerere.

Impera-

Imperator Constantinus ad agentes in rebus.

- 5 Vir idoneus probitate morum, & bonis artibus præditus nostris obtutibus offeratur, ut nostro ordinetur arbitrio.

Gregorius Theologus inter opera Basilii epistola. 131.

Celeusio scribens inquit.

- 6 Delinquis ipse iudex, quod non ieiunas, & quomodo humanas leges seruabis, cum diuinis contemnis.

Cuius mens Sepulveda epistola. 94.

- 7 Moralis philosophia, quæ latissime, patet perinetque ad omnes uitæ partes, & rerum publicarum, legumque ferendarum rationem, & moralium dogmatum, quæ à recta ratione æternæ legis imagine, profisciscuntur cognitio, & inuentio, in uitiosum, & intemperantem hominem cadere non potest, cum sit inquinata eius & mens, & conscientia, ut Paulus ait, hoc est corrupta ratio, & intellectus obsecatus, ita ut mala pro bonis iudicet, & bona pro malis, uirtute destitutus: quæ uirtus causa est, ut Aristoteles docet, rectè de principio existimandi.

Sit index iustitiæ custos. Cap. 6.

Aristoteles lib. 5. ethicorum, cap. 4.

- 1 **C**um altercantur homines ad iudicem confugiunt: ad iudicem autem ire, est ire ad ius ipsum, quippe cum iudex nihil aliud sit, quam ius quoddam animatum, & querunt iudicem medium & vocant nonnulli mediatorem, quasi si medium fuerint consecuti, ius quoque ipsum sint consecuturi. ius igitur medium quoddam est siquidem, & iudex medium est, iudex autem ad æquitatem redigit.

Demosthenes contra Aristogitonem.

- 2 Inexorabilis, & ueneranda iustitia quam is, qui sacro sancta initia nobis monstrauit Orpheus, solio Iouis assidentem, omnia facta hominum, ait intueri. Eam unusquisque in se desigere putet oculos, itaque pronuntiet, ut caueat, & prouideat, ne eam pudefaciat, à qua cognomen habetis singuli, qui sorte iudices quoque tempore delecti estis, ad omnium in republica degentium honestatem, & ius, & utilitatem tuendam, & hodierna die tanquam depositum iureiurando astricti accepistis à legibus, & republica, & patria.

Cicero lib. 3. de legibus ait.

- 3 Magistratus leges esse loquentes, leges autem mutos magistratus.

Iosephus

Iosephus lib. 4. antiquit. iudaicarum. cap. ultimo inter

alias Moysis leges hanc retulit.

- Indicibus quidquid visum fuerit, illorum sententia ualere debet; nisi constet, pecuniis esse corruptos, aut manifestè coargui possint, non rectè decreuisse. Oportet enim sine lucri, & dignitatis respectu iudicare, & iustitiam omnibus aliis rebus anteponere. Hæc enim iniuria in Dei contumeliam recidit, quasi verò is infirmior sit habendus, quam illi quorum patientiæ metu præter ius fertur calculus. Nam Dei potentia est iustitia. Ergo qui in magnatum gratiam præuaricatur, potentiores illos, quam Deum facit.

Plutarchus in Catone uticensi.

- 5 Iustitia uirtus est, quam fides populorum maximè sequitur. Nec enim duntaxat in honore habent iustos quemadmodum fortes: neque admirantur quemadmodum sapientes: verum etiam amant, atque eis confidunt.

Idem in Apoph. graecorum.

- 6 Aegyptiorum reges ex sua ipsorum lege iudices adiurabāt ne quid iniuste etiam si res imperaret, iudicarent.

Cicero lib. officiorum, 2.

- 7 In primis autem videndum erit ei, qui rempublicam administrabit, ut suum quisque teneat, neque à bonis priuatorum publicè diminutio fiat. Hanc enim ob causam maximè, ut sua tuerentur, respublicæ, ciuitatesque constitutæ sunt.

Iustinianus de proconsule Cappadociae constitutione. 30.

- 8 Conuenit omnia secundum legem nostram agere, utentem in cognoscendo æquitate, in rebus gerendis puritate: ubique colentem iustitiam, qua nihil inter homines unquam extitit robustius, aut pulchrius, quod vel Deum, & imperatorem placare, conciliareque magis possit.

Isidorus in Ethimologijs.

- 9 Index dictus est quasi ius dicens populo, quod iure disceptet, iure autem disceptare, est iuste iudicare, non est, ergo iudex, si non est in eo iustitia.

Dionysius Bernardus lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

- 10 Diligite, inquit, iustitiam, qui iudicatis terram. Parum est iustitiā tenere, nisi & diligas. Qui tenent, tenent; qui diligunt, zelantur. Amator iustitiæ inquit iustitiam, & prosequitur eam: Porro omnem iniustitiam persequitur.

Philo

Philo lib. de iudice.

- 11 Sicut ignis quęcunque admoventur, calefaciens, ipse primum innata sibi ui calet: nix contra, suapte natura frigida infrigidat, & alia: sic iudex ipse debet esse plenus iustitia, si aliis ius administraturus est: a quo seu fonte, promanent fluentia dulcia legum & potabilia ficientibus iustitiam.

Fortitudinem habeant magistratus. Cap. 7.

- 1 **D**Eus iudex iustus est, fortis, & patiens, ut ait propheta regius. Itaque ad illius exemplum iudices, & magistratus, & fortitudinem habere debent, & patientiam.

Ecclesiasticus, cap. 7.

- 2 Noli querere fieri iudex, nisi ualeas uirtute irrumpere iniquitates, ne forte extimescas faciem potentis, & ponas scandalum in agilitate tua: id est, ne iudex aut magistratus sis nisi uir fortis, & constans fueris: ne timiditate, & inconstantia tua offendas subditos, & a iustitię uia metu potentium recedas.

Plato lib. 2. de legibus.

- 3 Virtute egere iudices affirmamus. Nam & prudentiā eos, & fortitudinis oportet esse participes. Prudentiā quidem & cetera. Fortitudinis autem, quia non debet propter ignauiam & formidinem, ex eodem ore quo iudicaturus, Deos inuocauit, ignauiter iniquum iudicium promulgare.

Cicero pro Sestio.

- 4 Sudandum est his, qui magistratum gerunt pro communibus commodis: adeundę inimicitię: subeundę sæpe pro republica tempestates: cum multis audacibus, improbis, nonnunquam etiam potentibus, dimicandum, quę quidem sine fortitudine fieri nō queunt.

Philo lib. de Iudice.

- 5 Is qui ad iudicandum ascendit tribunal, iudicari se non minus quā iudicare cogitet, & una cum potestate assumat prudentiam, ne decipiat: iustitiam, ut suum cuique tribuat: fortitudinem, ne flectatur precibus, aut misericordia, quo minus animaduertat in convictos sceleris. Nam cuiusque uirtutes hę cordi fuerint, benemeritis de republica existimandus est, qui more boni gubernatoris, sedat tempestates negotiorum commissorum suę fidei, ad salutem, securitatemque illorum, qui pendent ab eius arbitrio.

Plutarchus

Plutarchus in Pelopida.

- 6 Timor qualis nunquam antea Boeotiam inuaserat, tum Pelopidas domo exiens lacrymante uxore, atque orante, ut se ipsum uellet seruare, hæc, inquit, o mulier oportet semper priuatis uiris persuadere, non his, qui magistratus gerunt, ut alios saluos faciant.
- 7 Atque hæc quidem est constans illa, & perpetua uoluntas, ius suum unicuique tribuens, quę nec potentia frangitur, nec ui, aut metu flectitur.

Patientiam esse necessariam. Cap. 8.

- 1 **Q**Uamuis omnes uirtutes omnibus hominibus necessarię sint: quędam tamen (ut ait Seneca lib. 1. de clementia) quibusdā personis aptiores sunt, & cunctę uirtutes melius in tribunali, quā in plana colpiciuntur.

- 2 Pars fortitudinis patientia est, uoluntaria perpessio rerum difficilium honestatis causa, ut Cicero definit lib. 2. de inuentione.

- 3 Patientia quidem admodum necessaria est, iudicibus, & magistratibus: quippe qui molestiis, & importunis litigantium precibus, & querelis, ita obruuntur, fatigantur, & irritantur, ut non facile sit, subinde non commoueri, ac tantum non in morositatem quandam incidere.

Plato lib. 7. de rep.

- 4 Querendus est uir memoria ualens, integerrimus, tolerantissimus.

Plinius lib. 6. epistolarum.

- 5 Etenim temerarium existimo diuinare, quā spatiosa sit causa inaudita, tempusque negotio finire, cuius modum ignores: præsertim cum primum religioni suę iudex patientiam debeat, quę pars magna iustitię est. At quędam superuacua dicuntur: etiam, sed satius est, & hæc dici, quā non dici necessaria. præterea an sint superuacua, nisi cum audieris, scire non possis.

Ulpianus lib. 1. de offi. procon.

- 6 Circa aduocatos patientem esse proconsulem oportet, sed cum ingenio ne contempribilis uideatur: nec dissimulare, si quos caufarum concionatores, uel redemptores deprehendat.

Proverbiorum 14. & 16.

- 7 Qui patiens est, multa gubernatur sapientia, qui autem impatiens est, exaltat stultitiam suam, melior est patiens viro forti, & qui dominatur

minatur animo suo expugnatore urbium.

Liuius lib. 25.

- 8 Nihil aliud à eade, ac dimicatione continuit homines nisi patientia magistratuum, quod cesserint, in præsentia furori, atque audacia paucorum &c.

Diuus Chrysostomus lib. 3. de acerdotio.

- 9 Est verò mortalibus bonorum omnium aut or, patientia, hominis animum tanquam in serenum quendam portum appellans.

Cyprianus de bono patientiæ.

- 10 Patientia est, quæ nos Deo cōmēdat & seruat, ipsa est, quæ iram temperat, quæ linguam frenat, quæ mentem gubernat: pacem custodit, disciplinam regit, humores uiolentiam comprimit & cætera.

De mansuetudine Cap. 9.

Plato in Gorgia.

- 1 Vsti mansueti sunt.

Demosthenes de rep. ordinanda.

- 2 In armis formidabiles, in iudiciis humanos esse decet.

Isocrates oratione ad Philippum.

- 3 Difficiles mores molestos esse video, tum iis, qui eos habent, tum his qui eorum consuetudine utuntur, mansuetudinem uerò non in animantibus solum & hominibus, & cæteris rebus omnibus, sed in Diis quoque celebrari.

Cicero lib. 1. officiorum.

- 4 Nihil laudabilius, nihil magno, & præclaro viro dignius placabilitate, atque clementia. In iuris æqualitate exercenda, etiam est facultas, & altitudo animi, ne si irascamur, aut intempestiuè accedentibus aut imprudenter rogantibus in morositatem inutilem, & odiosam incidamus. Et tamen ita probanda est mansuetudo, atque clementia, ut adhibeatur reipublicæ causa seueritas, sine qua administrari ciuitas non potest.

Stobæus sermone de rep.

- 5 De magistratu, & subiectis, ita sentiebant Pythagoræi. Magistratus quidem dicebant, non oportere tantum prudentes esse, uerum etiā benignos: subditos uerò non morigeros tantum, sed amantes quoque magistratuum.

Plutar-

Plutarchus in Apoph. laconicis.

- 6 Ciuium quodam dicente, oportere bonum regem omnino mitem esse. Respondit Cleomenes, eò usque dum contemptui non sit.

Idem in Coriolano.

- 7 Non erat ille uir, qui grauitatem simul cum mansuetudine, quibus in rebus ciuilibus maximè virtus constat, studiorum ratione, aut disciplina temperatam haberet ignarus, ei qui administrator in rep. futurus est, fugiendam esse magnopere pertinaciam & hominum societates celebrandas.

Idem in Phocione.

- 8 Qui in administrandis rebus, ita versatur, ut ad salutem, publicumque commodum, uelut ad metam aliquam, sua consilia dirigantur, non nihilque interdum ciuium gratiæ, & uoluptati concesserint, nec singula uelut ad filium redacta uelint, seueritate potius & uir quàm mansuetudine & humanitate conficere, hi mihi planè videntur, sapientissimè seruandarum rerum uiam incedere. quanquam existimo haud parui esse negocii seueritatem posse eam comitate retinere. Quod qui nactus est, rem profectò est assecutus, qua nulla est, neque harmonia concinnior, neque concinnitas suauior, neque suauitas gratior, aut utilior.

Quintus Curtius lib. 3.

- 9 Alexander magnus, & ingenii dotibus, & animi artibus, ut pariter charus, ac venerandus esset, effecit.

Plinius Hadriano lib. 4. episto.

- 10 Seueritatem istam pari iucunditate condire, summæque grauitati tantum comitatis adiungere nō minus difficile, quàm magnum est id tu cum incredibili quadam suauitate sermonum, tum uel præcipuè stylo assequeris.

Chrysostomus sermone de mansuetudine.

- 11 Deus homines non ita diligit propter uirginitatem, ieiunium, contemptum diuitiarum, hilarem eleemosynarum dationem, ut propter mansuetudinem, & mites, beneque compositos mores, & cum hæc uirtus omnes homines ornare valeat, in primis tamen eos, qui in potestatibus agunt.

Diuus Ambrosius lib. 2. officiorum cap. 7.

- 12 Legimus non solum in priuatis, sed etiam in iplis regibus, quantum facilitas blandæ affabilitatis profuerit, aut superbia, uerborumque obfuerit tumor, ut regna ipsa labefactaret, & potestatem solueret.

Ecclesiastici 32.

- 13 Rectorem te posuerunt, noli extolli, esto in illis, quasi vnus ex ipsis.
Ibidem cap. 10.
14 Sedes ducū superborū destruxit Deus, & sedere fecit mites pro eis.

De prudentia magistratuum. Cap. 10.

Aristoteles lib. 3. polit. cap. 3.

1 Virtutum sola prudentia est imperium obtinentis propria; Nam ceteræ necessariò communes esse videntur imperantibus, cum iis quibus imperatur.

2 Plato in Minoe docet, neminem rectè præesse, nisi sit prudens, Additque omnes animi impetus, atque omnes dedignationes, ducen- te prudentia, ad beatitudinem tendere, imprudentia verò ad con- trarium.

Idem in secundo Alcibiade.

3 Perspicuum est, & apud Deum & apud homines sanæ mentis, ius- titiam, & prudentiam præcipue honorari. Prudentes autem iustiq; sunt, qui sciunt, quæ erga Deū, & homines agere, atq; dicere deceat.

Xenophon lib. 1. de Cyri pædia.

4 Hominibus imperare, neque impossibile est, neque factū difficile si quis prudenter id agat. Prudentibus enim ultro paretur. Et quem se ipsis prudentiorem duxerint circa suam ipsorum vtilitatem, huic homines perlibenter obediunt.

Aristoteles lib. 6. Ethic. cap. 13.

5 Fieri non potest, vt sine prudentia sit homo proprie bonus, & abs- que morum virtute prudens.

Demosthenes contra Theocrinem.

6 Ego à natu maioribus audio, tunc floruisse maximè remp. cum à modestis, & prudentibus uiris regeretur.

Cicero lib. 1. officiorum.

7 Vt quisque maximè perspicit quid in quaque re verissimum sit, quiq; acutissime, & celerrimè potest, & videre, & explicare ratio- nem, is prudentissimus, & sapientissimus ritè haberi solet.

Plutarchus in Pomponio Attico.

8 Prudentia quodammodo diuinatio est.

Agatho apud Stobæum sermone de prudentia.

9 Recta prudentia magnus est Deus.

Laetius

Laetius lib. 4.

10 Bion Borystenites tantum prudentiam à virtutibus cæteris differ- re asserbat, quantum visum ab alijs sensibus.

Pythagoras apud eundem.

11 Robur, & murum, & arma sapienti prudentia præstat.

Democritus ab eodem relatus sermone de legibus.

12 Imprudentibus regi satius est, quam regere.

Beatus Ambrosius lib. 1. officiorum cap. 27.

13 Non potest iustitia sine prudentia esse, cum examinare, quid ius- tum, quidve iniustum sit, non mediocris prudentiæ sit.

Cicero pro Pontio.

14 In rebus iudicandis non minimam partem ad vnamquamque rem æstimandam, momentoque suo ponderandam, sapientia iudi- cis tenet.

Isidorus lib. 2. de summo bono cap. 1.

15 Nec iudex sine iustitia, nec vlla potest esse iustitia sine prudentia.

Cassiodorus lib. 12. variarum.

16 Tanta est in republica de morum varietate diuersitas, vt nemo valeat leges defendere, nisi terror videatur aliqua temperare, fero- ces districtione præmendi sunt: mansueti ciuilitè admonendi: do- losi cautè, simplices sub lenitate tractandi sunt, & ideo vbique proba- tur esse necessaria prudentia: quoniam rebus omnibus adhibere vi- detur accommoda.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

17 Prudentiam à prouidendo latini dixerunt, quod per eam animus, & futura prouideat, & præsentia disponat, & præterita memoria te- neat. Est enim prudentia rerum bonarum, & malarum scientia, po- sita tota in delectu & cognitione rerum expetendarum, & fugien- darum. & ut Aristoteles sentit, habitus est perfectæ rationi copu- latus, ad res gerendas aptus, ac in his occupatus, quæ homini bona uel mala contingere possunt.

Experientiam esse necessariam. Cap. 11.

Ecclesiasticus cap. 34.

1 Ir in multis expertus, cogitabit multa, & qui multa didicit enarrabit intellectum, qui non est expertus, pauca reco- gnoscat.

Aristo-

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. ult.

2. Tis qui de re civili cupiunt scire experientia non parum conferre videtur. nam qui sunt in singulis experti, rectè opera iudicant, & quibus aut quomodo perficiantur, & quæ sunt his consona comprehendunt.

Idem lib. 1. Metaphysicæ.

3. Experti certius, quod intendunt, consequuntur, quàm ij, qui rationem absque experientia tenent.

Idem lib. 6. Ethic. cap. 11.

4. Quemadmodum in artibus, ita etiam in actionibus, & rerum publicarum administrationibus, non minus expertis, quàm doctis iudicium nonnunquam tribuendum est.

Cicero pro Cornelio Balbo.

5. Assiduus usus vni rei deditus, & ingenium & artem sæpe vincit.

Plinius lib. 1. epistolarum.

6. Vir est gravis prudens, multis experimentis eruditus, & qui futura possit ex præteritis providere. Mibi & tentandi aliquid, & quiescendi, illo auctore ratio constabit.

Stephanus lib. sententiarum ex Plutarcho.

7. Ut qui primò mulicem discunt, citharas aliquot perdunt, & obterunt. Ita magnò reipublicæ malo administrat magistratum, qui rudis accedit, & imperitus.

Terentius in Adelphis.

8. Nunquam ita quisquam bene subducta ratione ad vitam fuit.

Quin res, ætas, usus semper aliquid adportet novi.

Aliquid moneat, ut illa, quæ te scire credas, nescias.

Et quæ tibi putaris prima, in experiendo repudies.

Horatius.

9. Aut virtus nomen inane est.

Aut decus, & pretium rectè feret experientia vir.

Manilius lib. 1. Astronomia.

10. Per varios usus artem experientia fecit.

Exemplo monstrante viam.

Belisarius apud Procopium lib. 2. de bello Persico.

11. Multorum experientia bellorum commilitones, dedit nobis, & in rebus dubiis futura posse cōjicere & deliberando seligere potiora.

12. Multa sunt profectò cogitantibus facilima, experientibus supra quàm dici possit, gravia, ac laboriosa.

Lib. 2. Paralip. cap. 19.

1. P Ræcipiens Iosaphat iudicibus. Videte, ait, quid faciatis: non enim hominis exercetis iudicium, sed domini, & quodcunque iudicaveritis, in vos redundabit, sit timor domini vobiscum, & cum diligentia cuncta facite.

Plato lib. 7. de legibus.

2. Certè turpe illud & illiberale videri debet, ut civis aliquis per totam dormiat noctem. Exurgant igitur nocte, & magistratus publicum aliquid: patres uerò, & matres familiæ in domibus propriis rem suam curent. Somnus enim multus, nec corporibus, nec animis, nec rebus gerendis, natura conducit, nemo quidem dum dormit, alicuius pretij est, non magis, quàm si non vineret.

Idem Plato statim.

3. Quicunque vivere & sapere cupit maxime, quàm longissimo tempore uigilet, sola sanitatis commoditate servata. Ad hanc uerò non multò opus est somno, si bene assueveris somniis. Magistratus profectò nocte in urbibus vigilantes, malis hominibus, tum hostibus, tum civibus terrori sunt, amandi, honorandique iustis, & temperatis: sibi & civitati utiles universi.

Homerus lib. 3. Iliados.

4. Non licet integram noctem dormire regentem, Imperio populos, & agentem pectore curas. Non noctem penitus totam decet esse soporum, Cuius consilio populiq; ac multa regantur.

Xenophon lib. 6. rerum Græcarum.

5. In rebus humanis celeritate sæpius, multa digna, & egregia transigi possunt.

Arrianus lib. 8. de gestis Alexandri.

6. Alexander Magnus, inquit, plus uigilare quàm vos me certò scio, ut ipsi quietos somnos capere possitis.

Seneca lib. de vita breuitate, laudans Cesaris diligentiam dicit.

7. Omnium domos illius uigilia defendit, omnium ocium illius labor, omnium delicias illius industria, omnium uacationem illius occupatio.

Plutarchus lib. de doctrina principum.

8. Epaminondas Thebanis in ludos quosdam festos, & compotationes,

nes, solutis, solus adhibat arma, mœniaque dicens, se sobrium esse, ac uigilare, quo liceret aliis ebrios esse, ac dormire.

Plautus in Rudente.

- 9 Vigilare decet hominem.
Qui vult sua tempore conficere officia.
Nam qui dormiunt libenter, sine lucro
Et cum malo quiescunt.

Lex Constantini lib. 1. Cod. tit. 39.

- 10 Iustissimos, & uigilantissimos iudices publicis acclamationibus collaudandi damus omnibus potestatem, ut honores eis auctores proferamus processus.

Plautus in Rudente.

- 11 Nimis homo nihil est, qui piger est
Nimisque id genus odi ego malè.

Lex Arcadij & Honorij lib. 1. C. tit. 32.

- 2 Palatinis hæc cura debet esse præcipua, ut periculo proprio notariis destinatis, super negligentia iudicium (si ita res exegerit) conquerantur, ne eorum sit impunita desidia.

Iustinianus de prouinciæ præsidibus constitutione. 161.

- 13 Sancimus ut illi magistratum gerant, qui & bona existimatione noti sunt, & in exercenda iustitia plurimum reposuerunt sollicitudinis.

Procopius lib. 2. de bello Gothorum.

- 14 Negligentia atque ignauia, etiam optimè constituta corrumpunt.

Dionysius Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio.

- 15 Vsu venire solet, ut quibus ciuitatum principatus concreditus est, nihil ualde prudentes pariter ac uigilantes fuerint, tum ciuitates ipsas euertant, tum se ipsos perditum eant.

Patricius lib. 5. de Regnotit. 20.

- 16 Diligentia disciplinarum, artium, actionumque omnium magistra esse perhibetur: sine qua nihil perfectè agi in hominum uita potest.

De

De dignitate magistratum. cap. 13.

- 1 **V**T reuerentia maior magistratibus tribuatur, expedit, ut dignitatem, idest pulchritudinem quandam uirilem habeant: quo efficietur, ut magis sint uenerandi.

Plato lib. 7. de rep.

- 2 Grauißimos homines decet eligere, & quoad fieri potest, speciosissimos.

Aristoteles lib. 4. Eth. cap. 3.

- 3 Pulchritudo corpore in magno consistit. Parui uerò elegantes, & coccinni, non autem pulchri dicuntur.

Virgilius lib. 5. æneid.

- 4 Grator & pulchro ueniens in corpore uirtus
Aduuat.

Maximus Tyrius sermone. 1.

- 5 Gratißimus erat intuentibus Achilles, non tamen ob Cæsariem flauam: Nam & erat pariter comatus euphorbus, uerùm ideo Achilles pulchritudo fauorem sibi conciliabat, quod erat illustrata uirtute.

Plutarchus in Scipione.

- 6 Erat Scipio animo, alijsque uirtutibus vehementer excellens: sed præstans etiam pulchritudine oris, & totius corporis forma conspicuus, læta atque hilari fronte, quæ plurimum ualent ad gratiam hominum conciliandam.

Idem in Marco Crasso

- 7 Corporis autem dignitas, ac sermonis elegantia, tum frontis hilaritas quædam facili ad se amandum homines alliciens par in vitro que fuisse traditur.

Lucretius lib. 5.

- 8 Et pecudes, & agros diuisere, atque dedere.
Pro facie cuiusque & uiribus, ingenioque
Nam facies multum ualuit, uiresque uigebant.

Plinius lib. 1. epistolarum.

- 9 Est illi facies liberalis, multo sanguine, multo rubore suffusa: Est ingenua totius corporis pulchritudo, & quidam senatorius decor: quæ ego nequaquam arbitror negligenda.

Olympius Nemestanus egloga. 1.

- 10 Plenum tibi ponderis æqui
Pectus erat, tu ruricolam discernere lites
Assueras, uarias patiens mulcedo querelas.

P

Blanda

Blanda tibi uultu grauitas, & mite serena
Fronte supercilium, sed peccus micus ore.

Alfonso Tostado in lib. numero. cap. 11. quest. 39.

- 11 Dignitas, autoritas, & maiestas quædam iudiciis, & magistrati-
bus necessaria est, ut eis à ciuibus reuerentia deferatur, sed sine pro-
bitate nulla maiestas est, ut ait Seneca, epistola. 96.

Patricius lib. 2. de Regno.

- 12 Formæ dignitas plurimum auget autoritatem, & deformitas, uir-
tutis, laudisque gloriam, aliqua ex parte, minuere uidetur, & homi-
nem obnoxium detractoribus reddit.

Plutarchus in Philopemene.

- 13 Mulier quædam Megarensis, cum Achæorum imperatorem ad se
aduentare accepisset, ingenti animi tumultu fluctuabat, & in ipso
canæ apparatu (forte enim maritus aberat) agitabatur. Interim
Philopemen tenui admodum cum Clamyde subit ædes, quem mulier
ex ministris quempiam præcurrentem anteuertisse suspicata, ut mi-
nistranti sibi opem adhiberet, precabatur. Continuo Philopemen
relicta Clamyde, scindere ligna capit. Inter hæc hospes ingressus,
ubi rem conspiciatur: Quidnam hoc est inquit ò Philopemen? Cui
Philopemen, Dorica respondens lingua: Quidnam aliud, ait, quam
indecore faciei panam do? Reliqui corporis effigiem Titus Flami-
nius mordens aliquando, ò Philopemen, dixit, quam pulchras ma-
nus habes, & crura: Cæterum uentrem non habes.

*Ne sit magistratus qui domui suæ præesse
nescit. Cap. 14.*

Diuus Paulus prioris epistole ad Timotheum cap. 3.

- 1 Siquis domui suæ præesse nescit, quomodo Ecclesiæ Dei diligen-
tiam adhibebit.

Xenophon lib. 3. de factis, & dictis Socratis.

- 2 Luculenter probat, bonos etiam Imperatores fore, qui boni pa-
tres familias sunt. Et post alia inquit. Noli paruipendere homines æconomicos. Cura namque rerum pri-
uatarum multitudine solum à reipublicæ gubernatione differt: in
cæteris uerò similes sunt.

Quod uerò magis est, neque absque hominibus ulla istarum
regitur, neque per alios quidem priuata, per alios uerò homines pu-
blice

blicæ res gubernantur, fidis namque hominibus utuntur, qui reipu-
blicæ curam habent, quibus etiam illi, qui proprias, & priuatas go-
bernant. Qui enim uti hominibus non ignorent, & priuatas res, &
publicas optime regunt, qui uerò nesciant, in utrisque errant.

Isocrates ad Demonium.

- 3 De rebus tuis consulturus aliquem, uide primum quo pacto res
suas administrauerit. Qui enim negocijs proprijs malè consulit,
nunquam bene consulit in alienis.

Idem oratione de pace.

- 4 Prima igitur hæc est emendandæ, ordinandæque reip. ratio, si de
publicis negocijs deliberaturi, eos in consilium adhibuerimus, qui-
bus in priuatis rebus nullos anteponeremus.

Herodotus lib. 5.

- 5 Cum Miletum uenissent uiri inter parios præstantissimi coacto
ceteri decreuerunt urbem ab ijs esse incolendam, quorum fundos be-
ne cultos inuenissent; uideri enim illos ita curaturos publica, ut sua
ipsorum curauissent.

Euphron in didymis.

- 6 Nam qui suam malè gubernant rem familiarem, dic queso quo-
modo seruabit is alienam?

Diphilus apud Stobæum, sermone de prodigalitate.

- 7 Cognouit autem, quod quisquis malè usus est rebus proprijs, nō
possit esse fidus in alienis.

- 8 Aeschines contra Timarchum, rectè existimabat, eum qui in sua
familia non bene uixerit in communibus quoque reipublicæ nego-
cijs similiter esse uersaturum.

- 9 Quid aliud ciuitas, quid aliud est Regnum, quam magna familia?
Qui parum familiam malè gubernat, quomodo gubernabit maxi-
mam? Et tamē fit, nescio quo pacto, ut qui se ac sua regere nesciunt
hi de reip. gubernatione philosophari nunquam desinant.

Philol. lib. de Ioseph.

- 10 Oportet futurum administratorem reipublicæ, præexerceri in re-
bus æconomicis. Nam & domus est quædam parua ciuitas, & æco-
nomica compendiaria respublica. sicut etiam ciuitas, magna domus
est, & policia communis quædam æconomia. unde facile dicimus,
eundem esse aptum, & dispensationi domesticæ, & administrationi
publicæ, quamuis hæc multitudine magnitudineque differant.

- 11 Ea quæ sunt ad alterum, sumunt originem ex ijs, quæ sunt ad nos
ipsos, & ex minus perfectis peruenitur ad perfectiora, qui uerò se
ipsum

ipsum regere nescit quomodo gubernabit familiam suam? qui sibi malus est, cui alij bonus erit? maior autem industria, & prudentia necessaria est ad gubernationem reipublicæ, quam ad regendam priuatam domum: & qui domui suæ præesse nescit, quomodo reipublicæ diligentiam, & maiorem prudentiam adhibebit.

Basilius Magnus, de officio Dei, homilia. 10.

- 12 Absurdum fuerit, & res admodum insolens, si is alijs imperet, qui ipse domi ex alieno pendeat arbitrio, & is administrandæ reipublicæ præficiatur, qui in intimis ædibus captiuus præmitur iugo uilissimi scorti, nec rem familiarem ritè dispensat. conuenit, cum assumi ad aliorum præfecturam, qui quæ sibi sunt intima probè ac decenti ordine moderari nouit, alioqui, si in rem domesticam negligenter se gesserit, nec illam sciuerit rectè disponere, iure à subditijs ei obijciatur Euangelicus ille sermo, medice cura te ipsum.

Judicem esse non posse qui iuris peritus non sit. Cap. 15.

Plato lib. ultimo de legibus.

- 1 **F**uturus iudex operam dare debet, ut legum constitutiones ante omnia discat, & mente firmiter teneat.

Idem lib. ciuili.

- 2 Non aliud est officium iudicis, quam ut circa contractus omnigenos, quid iustum, quid non consideret, & ad normam legum respiciens, de singulis iudicet, propria uirtute semper adhibita.

Idem lib. 2. de legibus.

- 3 Non debet uerus iudex, quæ determinata iudicio sunt, ab alio discere, & quasi stupefactus tam clamore multorum, quam ignorantia sua, ita ferre sententiam.

Iustinianus de iudicibus constitutione. 82.

- 4 Nec enim ex usu fore existimauimus, ut aliqui iudicum nomen gestent, qui & legum maximè sunt imperiti, & nullum in rebus gerendis obtinent usum.

Et paulò post.

Si iudices iuris peritiam non habeant, sed aliunde emendicent rectè iudicandi formulam, quomodo non maximam ea res labem reipublicæ inferat? si disceptandarum litium potestatem non his tradamus, qui per se sciant, quid facto opus sit: sed sinamus ipsos, alios quærere, à quibus liceat perdiscere, quæ in iudicando eos proloqui oporteat?

Aristoteles lib. 1. Eth. cap. 3.

- 5 Unusquisque ea rectè iudicat, quæ cognoscit, atque eorum bonus iudex est. Vnamquamque igitur rem benè iudicat, qui in ea eruditus est.

Cassiodorus lib. 8. uariarum.

- 6 Professionem constat esse iustitiæ, legum peritos iudices ordinare, quia uix potest negligere, qui nouit æqualitatem; nec facile erroris uitio sordescit, quem doctrina purgauerit, foelix, & certa est conditio negociorum, quando ille sententiam dicit, qui non potest ignorare quod eligat: non enim decet iudicem ministrum esse uoluntatis alterius.

- 7 Si is iudex est, qui ius dicit: quo pacto ab eo ius dici possit, qui ius ignorat? Bonus iudex, inquit, Ambrosius, nihil ex arbitrio suo facit, sed iuxta leges, & iura pronuntiat. Quo autem modo bonus iudex esse poterit, qui leges, & ius ignorat? Qui uolunt igitur ut iudices iuris periti non sint, hi procul dubio uelle uidentur, ut iura & leges pessum eant, & imperitorum hominum arbitrio, & libidine malè cuncta gerantur.

Alciatus lib. 1. Parergon cap. 30.

- 8 Tranquillus in Caligula: de iuris consultis, quasi scientiæ eorum omnem usum aboliturus, sæpe iactauit, se effecturum, ne quid respondere possent præter æquum. Hoc uidelicet significans, iuris scripti libros, se aboliturum. Quod immanissimi tyranni dictum, habet, etiam num declamatores aliquos, quibus maximè arrideat: quorum in iure consultos, eadem sunt uota, quæ libitinariorum in medicos. Sublato enim iure scripto, quid aliud supererit, quam ut omnes pro stultiæ suæ capti iudicent, sententiasque in cuiusque gratiam uel odium arbitrato suo ferant? uniuersaque litium trichis inuoluant?

Terentius in Heautontim.

- 9 Quid cum illis agas, qui neq; ius, neq; bonum, atq; æquum sciunt. Melius, peius, pro sit, ob sit: nihil uident, nisi quod lubet.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo Senatore.

- 10 Quis prudentius causas, & controuersias decideret, quis ciuium seditiones melius componeret, quis reipublice leges, populi consuetudinem, libertatem, mores, sapientius defenderet, quam iuris legumque peritus? & paulo post: ciuili disciplina, nihil aliud est, quam uitae nostrae, ciuitatisque bene, & iuste gubernandae scientia.

De concordia magistratuum. Cap. 16.

- 1 Praeclara quidem illa est Aristotelis sententia: reip. rectores, si concordēs sint, faciliē rempublicam moderaturos: discordibus uerō plebem ipsam dominari.

Idem lib. 5. polit. cap. 6.

- 2 Quod inter se discedet, infirmum est.

Linus lib. 10.

- 3 Quintus Fabius censura, duobusque consulatibus, simul gestis, expertum se esse dixit, nihil concordiae collegio firmitus, ad rempublicam tuendam esse.

Idem Linus lib. 34. ait.

- 4 Aduersus consentientes neminem satis validum fore: discordiam & seditionem omnia opportuna insidiantibus facere: cum pars, quae domestico certamine inferior sit, externo potius se applicet, quam cui cedat.

Polybius lib. 6.

- 5 Duo sunt, quibus quaeuis respublica seruetur, fortitudo uidelicet, aduersum hostes, & mansuetudo inter se concordia.

Plutarchus in Politicis.

- 6 Honos magistratibus ille in primis habendus est concordia, atque consensu collegarum: & quidem multo amplior, quam qui impositione coronae atque purpura, & auro contexta ueste comparatur.

Idem eodem libro.

- 7 Quibus, quæso, artibus, modestus quisquam & frugi homo haberi possit qui existimationi collegæ per inuidiam detrahat? qui alicubi erranti per maleuolentiam insultet? qui factis præclare gestis per æmulationem obtrechet? uel denique inde laudem benefactorum per ambitionem extorquens, sibi ipsi postea per impudentiam arroget, & ascribat?

idem

Idem in Marco Crasso.

- 8 Marcus Crassus quamuis serius, quam oportuit, collegæ tamen suam dexteram porrexit, & conuersus ad populum, nihil humile, inquit, arbitror aut parum me dignum facturum. Quirites, si prior ad amicitiam, gratiamque cum Pompeio conciliandam surrexero, quem uos ad huc impuberem, magnum cognominastis, cuique nondum in senatorum ordinem ascito triumphum decreuistis.

Idem in Apoph.

- 9 Aristides cum Themistocle, cui inimicus erat, orator missus: Vis ne, inquit o Themistocles, in finibus inimicitias relinquamus. Nam si uidebitur, cum reuersi fuerimus, illas resumemus.

Aulus Gellius lib. 12 cap. 8.

- 10 AEmilius Lepidus, & Fluius Flaccus nobili genere, amplissimisque honoribus, & summo loco in ciuitate præditi, odio inter se graui, & similitudine diutina conflictati sunt. Postea populus eos simul censores fecit. Atque illi, ubi uoce præconis renuntiati sunt, ibidem in campo statim nondum dimissa concione, ultro uerque, & pari uoluntate conuincti, complexique sunt, ex quo eo die, & in ipsa censura, & postea iugi concordia fidissimè, amicissimèque vixerunt.

Valerius Maximus lib. 4. cap. 2.

- 11 Existimant uiri illi amplissimi, non oportere, eos priuatis odiis dissidere, qui publicè summa iuncti essent potestate,

Idem eodem cap.

- 12 Liuius Salinator, & si Neronis odio ardens in exilium profectus fuerat, testimonio eius præcipuè afflictus: tamen postquam eum inde reuocatum ciues collegam illi in consulum dederunt, & ingenij sui quod erat accerrimum, & iniuriæ quam grauissimam acceperat, obliuisci sibi imperauit: ne si dissidente animo consortium imperij usurpare uoluisset, pertinacem exhibendo inimicum malum consulem agere quicquid plurimum salutis Romæ, atque Italiæ attulit, exemplum quidem clarissima, Christianis magistratibus nunquam obliuiscenda.

Ioan. Chrysostomus super Ioan. homilia. 77.

- 13 Nihil est concordiae, & mutuae uoluntati æquiparandum. vnus enim multiplex est. si enim concordēs sunt duo, uel decem, non amplius erit vnus, sed eorum vnusquisque fit decuplum, & inuenies in decem vnum, & in vno decem. singuli eorum viginti manus habent, & oculos viginti: & totidem pedes. Decem animis vnus quisque spirat: non enim ipse sibi tantum curæ est, sed & illis.

Quod

Quodd si centum essent, idem contingeret, & uirtus augetur.

Paulus AEmilius lib. 3.

- 14 Concordia aureum est, ac adamantinum vitæ uinculum: regina heraque omnia in pace, uita, festiuitate tenet: discordia vastitatem solitudinem, orbitatem, agris, oppidis, regnis affert.

Procopius lib. 4. de bello uandalico.

- 25 Quemadmodum amicitiam multas est apta obtexere querelas, ita inimicitia, ne minima sustinet errata sed omnia superiora perscrutatur.

Xenophon de factis & dictis Socratis.

- 16 Concordia maximum esse ciuitatibus bonum uidetur: sine concordia autem neque ciuitas bene gubernabitur, neque domus bene habitabitur.

De clementia. Cap. 17.

Cicero lib. 1. officio.

- 1 Nihil est laudabilius, nihil magno, & preclaro uiro dignius placibilitate, & clementia.

Idem pro Ligario.

- 2 Nulla uirtus, nec gratior, nec admirabilior misericordia est. Homines enim ad Deos nulla re proprius accedunt, quam salutem hominibus dando. Nam ut alibi retuli sola Deos æquat clementia nobis.

Seneca lib. 1. de clementia.

- 3 Nullam ex omnibus uirtutibus magis hominibus conuenire scimus, quam clementiam, cum sit nulla humanior.

Idem lib. 2.

- 4 Clementia est, lenitas in constituendis pœnis, siue inclinatio animi ad lenitatem in pœna exigenda. Clementia liberum arbitrium habet, nec sub formula, sed sub æquo & bono iudicat: & absolvere illi dicet, & quanti uult estimare litem. Et nihil ex his facit tanquam iusto minus fecerit, sed tanquam id quod constituit iustissimum sit, id est, non contra legem, sed intra metas rectæ rationis.

Sopater quondam in epist.

- 5 Gratia quæ iustitiam transgrediuntur, ne gratia quidem dici debere uidentur. Amicas autem iustitiæ nemo reiecerit ultro, qui modo non ex quercu, aut petra natus sit

Idem

Idem in eadem.

- 6 Iudicia quidem, quæ occupantur circa iustitiæ emendationem in contractibus, omnino non agnoscunt gratiarum genus: quæ autem circa delicta versantur, mansuetam, & humanam gratiarum faciem non recusant.

Ammianus Marcellinus lib. 19.

- 7 Quærendæ sunt ignoscendi causæ, non puniendi occasiones: quod iudicis considerati est, proprium.

Antiphon apud Stobæum sermone de magistratu.

- 8 Si peccandum sit, iniuste reum absolvere, quam iniuste perdere, melius fuerit. Illud enim quidem peccatum est, hoc uero impietas.

Aristoteles in Problemat. part. 29.

- 9 In dubiis causis ad eam partem vergere oportet, in qua si erratum sit, peccetur leuius: grauius autem est innoctentem damnare, quam absolvere nocentem.

Ulpianus cap. 5. de pœnis.

- 10 Traianus Adsidio scripsit satius esse impunitum relinqui facinus nocentis, quam innocentem damnari.

Sopater epistola iam ante laudata.

- 11 Oportet moderatam iustitiæ castigationem inferre iis, qui delinquerunt: ita ut parua quidem & uulgaria peccata dissimulentur (nec enim conducit, & qualibet & omnia simpliciter punire, neque cognoscentem negligere) quæ uerò iam ingrauescunt, his cura secundum leges adhibeatur.

Idem ibidem.

- 12 Desiderandum quidem est, animam à uitiiis puram esse: interim tamen cogitabis, homini congenitum esse peccare. Quo circa, qui punit homines tanquam impecabiles, modum transgreditur rectæ & secundum naturam castigationis.

Cicero lib. 3. officio.

- 13 Nihil quod crudele, uile, est enim hominum naturæ, quam sequi debemus, maxime inimica crudelitas.

Seneca lib. 2. de clementia.

- 14 Crudelitas est, inclinatio animi ad asperiora.

Ex Aegidio Romano lib. 3. parte 2. cap. 29.

- 15 Seueritas, & clementia, æquitas & rigor, non contradicunt iustitiæ. Nam humani actus propter uarias circumstantias, non possunt una regula metiri: & ideo lex, quæ nil aliud quam regula est, non debet esse ferrea, & omnino inflexibilis, sed potius plumbea, ut philosophus

Sophus docet in Ethicis. igitur ex uariis circumstantiis, quæ lex definire non potuit, oportet nonnunquam recto arbitrio, uel clementia, uel seueritate: dum modo semper id fiat non excedendo metas iustitiæ.

Creandi sunt magistratus officijs apti.

Cap. 18.

Plato lib. 2. de rep.

N Ascimur quidem non admodum similes, sed differentes. inuicem, singulosque ad singula opera promptos natura producit. Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 9.

2 Tria quædam adesse iis oportet, qui summis magistratibus præesse debent. Primum præsentis status reip. charitas: deinde, maxima facultas ad munera magistratus obeunda: idest, ut facultatem, ingenium, & usum ad rem gerendam habeant. tum virtus, & iustitia cuiusque reipublicæ rationi accommodata.

Isocrates in Areopagitico.

3 Nec promiscuè omnes ad sortitionem magistratuum admiserunt: sed meliores, & singulis muneribus abundis aptissimos adhibito iudicio prætulerunt.

Plutarchus in Politicis.

4 Qui inexplibili quadam cupiditate gloriæ, & potentiæ vniuersam rem sibi arrogant, & commissam singulariter volunt: his plerunque præesse muneribus, atque admodum exhibere coguntur, ad quæ ipsi nec natura idonei, nec exercitatione, & usu accommodati, & apti sunt, ut Cleonem legimus ad copias ductandas haud aptum fuisse. Philopæmenem ad rei naualis imperium: ad concionandum Annibalem, quorum quidem errata nulla ratione excusari possunt. Ad quos Euripideum illud aptè accommodari potest: cum esses faber lignarius, rem ipsam lignariam minimè exercebas: cum oratione ad persuadendum parum valeres, legationes inibas: cum in re familiari curanda inertia torperes, rempublicam gubernare uolebas: calculandi, ratiocinandi que imperitissimus cum esses, quæstorem agebas: imbecillus, & senes, ductandi copias, & foris imperitandi studio flagrabas.

Homerus lib. 13. Iliados.

5 Sed mihi crede, uni non dat Deus omnia, uerum

Dotibus

Dotibus hos illis, alios his dotibus auget. Nec ratione pari dispensat cuncta, vides ne Hunc belli præstare aliis uirtute gerendi? Illum magno animo per aperta pericula ferri Inductum? aliosque veloci excellere cursu? Nonnullos citharæ neruis, atque arte canendi? Diuersis ita diuersas dat Iupiter arteis. At quos consiliis voluit superare ferendis Mortales alios, & sana mente ualere. Hi sunt præcipuè, qui possunt esse saluti, Urbibus, & populis, & rebus rectè gerendis.

Cassiodorus lib. 10. variarum.

6 Necessarium reipublicæ est personas dignitatibus aptas eligere, ut cui iustitia committitur malis moribus non grauetur. alioqui inefficax est ab homine exigere, quod agnoscitur non habere: contra, confidenter quæritur, quod inesse sentitur.

DE REPUBLICA LIBER SEXTVS.

De improbis magistratibus. Cap. I.

Isocrates ad Demonium.

IMPERIVM gerens, nullius mali opera ad gubernandum vitior: illius enim peccatorum causæ in te referentur.

Iamblicus in exhortatione ad philosophiam.

Perinde periculosum est, insanienti gladium, ac improbo viro magistratum committere.

Enripides in Eteclitheo.

Improbos in ciuitate nunquā promoueris.

- 3 Mali enim, uel pecuniis ditati,
Vel aliquo reipublicæ magistratu aucti,
Exultant, repente fortunatis, ipsorum domibus factis.
- 4 Quantum probi magistratus ciuitatibus prosunt, tantumdem reipublicæ improbi nocere possunt. Itaque vitia omnia uitare debent magistratus, ut rectè suum officium faciant.

Diuus Ambrosius lib. 2. de Cain, cap. 4.

- 5 Cum renunciatur improbitati statim adsciscitur uirtus, egressus enim malitiæ, uirtutis operatur ingressum, eodemque studio, quo crimen excluditur, innocentia copulatur.
- 6 In primis autem fugienda est à magistratibus superbia, cui sæpe coniuncta sunt insolentia, arrogantia, iactantia, contemptus, & alia uitia Deo, & hominibus odiosa, & inuisa.

Beatus Gregorius.

- 7 Vnusquisque præsidens, toties in apostasiæ culpam labitur, quoties hominibus præesse delectatur.

Claudianus lib. 12.

- 8 Inquinat egregios adiuncta superbia mores.

Idem lib. 6.

Quin ipsa superbia longè.

Disce

- 9 Discessit, vitium rebus solenne secundis.
Virtutumque ingrata comes.

Ne sint auari magistratus. Cap. 2.

Cicero lib. 2. officio.

- 1 Aput est in omni procuratione negotii, & muneris publici, ne auaritiæ pella:ur etiam minima suspitio: nec enim ullum tetrius vitium, quàm auaritia, præsertim in principibus, & reipublicæ gubernantibus. habere enim quæstui reipublicam non modo turpe est, sed sceleratum etiam, & nefarium.

Diuus Augustinus de uerbis domini sermone. 19.

- 2 Militare nō est delictum, sed propter quæstum militare, peccatum est, nec reipublicam gerere criminofum est: sed ideo gerere reipublicam ut diuitias augeas, uidetur esse damnable. 23. q. 1.

Ex lib legis Boioariorum tit. 3.

- 3 Iudex talis ordinetur, qui ueritatem secundum hoc dictum iudicet. Non sit personarum acceptor, neque cupidus pecuniæ: perit lex cupiditatis amore: præmia & dona legibus vires tulerunt: impunita manet male uiuendi licentia. Propterea talis constituatur iudex qui plus diligit iustitiam, quàm pecuniam.

Demosthenes aduersus Aristocratem.

- 4 Non est, non est, Athenienses, apud istos, quorum omnia studia, cogitationes omnes, ad auaritiam referuntur, quicquam vel firmi, vel sancti.

Diuus Hieronymus in Iob cap. 36.

- 5 Optimus iudex est, qui his pessimis, iracundia, & cupiditate non mouetur.

Iustinianus nouella constit. 8.

- 6 Prouinciarum moderatores, si lucro, & prædæ intenti sint, multos reos fontes accepta pro delicto pecunia absoluunt; multos rursus infontes, ut fontibus gratiam faciant, condemnant. In summa hæc est omnium malorum causa: & pecunias ex officiis conquirere omnium flagitiorum principium est, & finis. Et profecto quod sacra docent eloquia, admiratione dignum simul, & uerissimum est, auaritiam omnium malorum matrem existere, & maxime cum in animis non piuatorum, sed magistratu um innascatur, & cætera.

Leo

Leo Magnus de passione domini sermone. 9.

- 7 Nullum est in illo corde iustitiæ vestigium, in quo sibi auaritia fecit habitaculum.
- 8 Memoria traditum est, magistratuum statuas à Thebanis ita solere formari, ut sine manibus essent, principum uero clausis oculis nimirum eam iustitiæ naturam esse ostendentes, ut incorrupta sit: nec pretio precibusve, aut alienæ ulli uoluptati cedat.

Horatius Satyra 2. lib. 2.

- 9 Dicam si potero, malè uerum examinat omnis Corruptus iudex.

Herodianus lib. 2.

- 10 Pertinax vir erat grauis, & pauper, siquidem id quoque illius laudibus accedebat, quod cum plurima omnium administrasset, tamen erat omnium pauperrimus.

Ne munera accipiant. cap. 3.

Exodi cap. 23.

- 1 NE accipias munera, quæ excæcant etiam prudentes, & subuertunt uerba iustorum.

Deuteronomij cap. 16.

- 2 Ne accipias personam, nec munera: quia munera excæcant oculos sapientum, & mutant uerba iustorum: efficiunt enim, ut iudices, ita sint affecti erga eos, qui munera mittunt, ut illis appareat fouenda, uel excusanda, uel toleranda causa eorum.

Theophylactus enarrans cap. 1. Abacuc.

- 3 Quia iudices inquit, munera accipiunt, dispersa est lex, id est reiecta est, confusa est, genuinam naturam non seruat, neque conueniens iudicium rebus adhibetur.

Plato lib. ultimo delegibus.

- 4 Qui patriæ in aliqua re ministrant, nullo modo munera accipiant nec sibi persuadeant in rebus bonis suscipienda esse in aliis uero non. Nam neque id cognoscere facile est, neque ubi cognoueris, continere. Idcirco tutius est legibus obtemperare, dicentibus nulla pro patriæ ministerio munera esse suscipienda. Si quis uero minus obtemperasse damnatus fuerit, moriatur.

Demosthenes Philippica. 3.

- 5 Fuit aliquid, fuit Athenienses, in populi animis quod nunc non est:

est: quod & Persarum uicit opulentiam, & græciæ libertatem asseruit, id postquam nunc perditum est omnia corrumpit, quid igitur fuit illud? perpetuum odium eorum, qui pecuniam accipiebant, grauissimum crimen erat, si quis accepisse munera conuinceretur, eumque maximis pœnis afficiebant. Nunc tanquam è foro, & diuendita sunt hæc omnia & contra importata ea, per quæ Græcia & periit, & laborauit. Ea quæ sunt? admiratio, si quis aliquid accepit: risus, si constitetur: uenia si conuincitur, odium si quis ista reprehendit: cetera omnia, quæ pendent à corruptelis.

Idem de falsa legatione.

- 6 Legislator seuerè uetuit accipere munera: existimans, ut mihi uideatur, eum qui semel acceperit, & largitionibus sit corruptus, non iam constantem manere iudicem publicorum commodorum.

Idem oratione de pace.

- 7 Si in utranque partem, ueluti in trutinam, argentum imposueris: id argentum præcipitat cogitationem, & ad sese deorsum arripit.

Iustinianus constitutione nouella. 8.

- 8 Subiit animum cogitatio, quo tandem facto quidquid uspiam in prouinciis nostris noxium exiit, possemus uno generali actu ad meliora traducere. Et re ipsa hoc euenturum deprehendimus, si demus operam, ut gentium præsides, qui ciuilia in prouinciis officia administrant, puris utantur manibus, & omni præda abstineant, his solis contenti, quæ præbentur ex publico.

Ex actis Apostolorum cap. 24.

- 9 Fœlix præses sperans quod pecunia ei daretur à Paulo, frequenter accersens eum, loquebatur eum eo, & cum pecuniam non daret, per biennium in carcere innocentem retinuit, & tandem uolens gratiam præstare iudæis, reliquit Paulum uinctum.

Amplius de muneribus. Cap. 4.

Herodotus lib. 5.

- 2 Si Isamnem Otanis patrem, unum è regibus iudicibus, quod iniuste Sob pecuniam iudicasset rex Cambyles interemerat, interemptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunas, in quo ille sedens iudicaret, intendit: idemque eius filium Otanen sedere iudicem præcepit, atque in memoria habere, in quo loco iudicaret.

Idem

Idem lib. 7.

- 2 Thaumastium Darius ob hanc causam capiti cruce affecerat, quod cum è regis iudicibus esset, iniquam sententiam ob pecuniâ tulerat.
- 3 Caius Pontius Samnis gravissime dixisse fertur: Utinam ad illa tempora fortuna me servasset, & tunc essem natus, quando Romani dona accipere cepissent: non essem passus diutius eos imperare.

Clemens Alexandrinus lib. 6. Stromatum.

- 4 Antimachus dixit, ex donis hominum generi mala plurima sunt, & Auxias.

Namque hominum mentes cum factis munera fallunt.

Ex epistola Seneca. 98. & ex alia Ciceronis epistola.

- 5 In Clodiana causa dati iudicibus nummi sunt, & apud solutus Clodius, qui reus erat ob id adulterium, quod cū Caesaris uxore in aperto commiserat. Hi iudices à senatu petierant præsidium, quod non erat nisi damnaturis necessarium: & impetrauerant. Itaque eleganter illis Catulus absoluto reo, Quid vos, inquit, à nobis præsidium postulabatis? an ne nummi à vobis eriperentur, timebatis?

Spartianus in Pescennio.

- 6 Pescennius niger addidit salaria consiliariis, ne eos gravarent, quibus assidebant, dicens, iudicem nec dare debere, nec accipere.

Iustinianus constitutione. 8.

- 7 Absurdum quidem fuerit, si in lenibus furtis deprehenso iudices ipsi coerceant, tormentisq; subiiciant, nec prius veniam dent, quam res ablatas restituerint: ipsi vero maximorum furtorum rei absque causa dictione noxa solvantur: neque exempli eos pudeat, quod subiectis in hoc exhibent.

Cassiodorus lib. 9. variarum.

- 8 Nescio quo pacto, rara est in hominibus manus clausa, & aperta iustitia.

Platina de vitis pontificum.

- 9 Innocentius Sextus, iuris utriusque consultissimus, vir integerrimæ vitæ, sacri Palatii auditoribus salaria instituit, ne muneribus corrumpi ob inopiam possent: dicebat enim, famelicos non facile etiam ab alieno cibo abstinere, si sit oblata quo vis modo edendi facultas.

Iudices

Iudices ne affectibus serviant. Cap. 5.

- 1 **A**ffectus, quos vulgo passiones vocant. Cicero affectiones appellat libro primo de inuentione dicens, eas esse, animi ex tempore aliqua de causa commutationes.

Seneca epistola. 60. inquit.

- 2 Affectus esse, motus animi improbabilis, subditos, & concitados. Denique sunt affectus, animi perturbationes, qui rem consilio, & cogitatione videre non sinunt.

Georgius Agricola lib. 3. de inuentione. cap. 1.

- 3 Affectus autem mihi non aliud videtur esse, quam impetus quidam animi quo ad appetendum, auersandumve aliquid vehementius quam pro quieto statu mentis impellimur.

- 4 Hi affectus sunt ira, cupiditas, metus, amor, dolor, timor, aliaque animi perturbationes, quæ ut ille ait. sæpe solent hominum rectos pervertere sensus.

Aristoteles lib. 2. Rhetori. cap. 1.

- 5 Affectus sunt quibus homines commoti differentur, ludicant. Non enim eadem iudicibus videntur, cum diligunt, & cum oderint nec iratis, & quietis, sed vel omnia diuersa vel magnitudine diuersa. Nam reus aut nullam, aut parvam fuisse iniuriam amanti uidetur: contra uerò, ei qui oderit, cupienti autem, sperantiq; si quod dicitur futurum, iucundum sit, & fore, & bonum fore uidetur: contra uerò ei uidetur, qui aspernatur, atque desperat.

Seneca lib. 3. de beneficijs.

- 6 Omnia maiora, aut minora erunt, prout fuerit iudex, aut ad hæc, aut ad illa inclinatus animo.

Philo. lib. de indice.

- 7 Sacrae leges cum ab omnibus exigunt sinceritatem, & animum tranquillum, nullis obnoxium perturbationibus, tū præcipue ab his, quibus iudicandi potestas, aut per electionem, aut sorte obuenit, absurdum enim sit, eos in culpa hære, qui iura præscribunt aliis, quando quidem ab his potissimum exemplum vitæ petendum est.

Quintilianus lib. 6. cap. 3.

- 8 Probationes efficiunt sanè, ut causam nostram meliorem esse iudices putent: Affectus præstant, ut etiam uelint, sed id quia uolunt credunt quoque. Nam cum irasci, fauere, odisse, misereri ceperunt: agi iam rem suam existimant. Et sicut amantes de forma iudicare non possunt, quia sensum oculorum premit amor: ita omnem inquirendam.

R

rendæ.

rendæ ueritatis rationem iudex amittit occupatus affectibus, estu-
fertur, & uelut rapido flumini obsequitur.

Boetius lib. 1. metro. 7.

9 Tu quoque si uis	Pelle timorem
Lumine claro	Spemque fugato
Cernere uerum,	Nec dolor adsit.
Tramite recto	Nubila mens est
Capere callem.	Vinctaque frenis
Gaudia pelle,	Hæc tibi regnant

Salustius in coniuratione Catilinae

- 10 Omnes homines, qui de rebus dubiis consultant, ab odio, amici-
tia, ira, atque misericordia vacuos esse decet: haud facile animus
uerum prouidet ubi illa officiant.

Isidorus lib. 3. cap. 58.

- 11 Quatuor modis peruertitur humanum iudicium, timore, cupidi-
tate, odio, & amore. timore, dum metu alicuius ueritatem loqui pa-
uescimus. cupiditate, dum præmio aut munere corrumpimur. odio,
dum contra quælibet aduersa molimur. amore, dum amico, uel pro-
pinquis complacere contendimus. his enim quatuor causis sæpe
æquitas uiolatur, sæpe innocentia læditur.

Ne sint iracundi magistratus. Cap. 6.

Ex Seneca libris de ira.

- 1 **I**Ra ex affectibus omnibus maximè teter, ac rabidus est, cuius co-
mites sunt rabies, sauitia, crudelitas, furor.
- 2 Est ira turbidus animi motus, inimicus rationis, mentisque tran-
quillæ. Ira sibi indulget & ex libidine iudicat, & audire non uult, &
patrocinio non relinquit locum, & iudicium eripit: sæpe in festra
patrono reum damnat: etiamsi ingeritur oculis ueritas amat, & tue-
tur errorem coargui non uult, & in malè conceptis honestior illi
pertinacia uidetur, quàm penitentia. Itaque magistratum ira ex-
cutiendæ ueritati plurimum obstat, & subiectos omnes uehemen-
ter exasperat. *Cicero lib. 1. officio.*
- 3 Qui reipublicæ præfunt, legum similes sint, quæ ad puniendum
non iracundia, sed æquitate ducuntur.
- 4 Statuo, duo præcipue contraria esse ad bene consulendum, cele-
ritatem,

ritatem, & iram: quorum alterum inscitè fieri amat: alterum teme-
rè ac parum consideratè.

Plutarchus Problemate 82.

- 5 Quid est, quod prætorum uirga securibus alligatæ præferuntur?
an signum est, non oportere magistratus iracundiam promptam, ac
dissolutam esse? an uirgarum dissolutio mora, & tarditate iram fran-
git, & impetum moderatur?
- 6 Maximum remediæ iræ dilatio est, ut primus eius seruior, & ut
Seneca inquit) caligo, quæ premit mentem, aut resideat, aut minus
densa sit. Nam ut canit Ouidius.
Ut fragilis glacies, interit ira mora.
- 7 Quod cum non ignoret beatus Ambrosius iram Theodosii nostri
dilatione triginta dierum compescuit, lata lege saluberrima, quæ
etiam nunc in Codice Iustiniani extat.

Seneca lib. 2. de ira.

- 8 Potest pæna dilata exigi: non potest exacta reuocari.
Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

- 9 Quodam percontante, quare capitales causas pluribus diebus se-
niores audiunt. Respondit Anaxandridas: Pluribus diebus iudicant,
quia de morte qui errauerint, ij consilium mutare non possunt.

Ioan Chrysost. ad populum Antiochenum homilia. 29.

- 10 Vir iracundus insuauis est omnibus, & communis hostis ciuium,
& peregrinorū & qui facile irascitur, diaboli ludibrium est, demo-
num officina, & nequitia illius dignus minister.

Isidorus lib. 3. cap. 56.

- 11 Quidam dum iudicare incipiunt irascuntur, ipsamque iudicii sen-
tentiā in insaniam uertunt: de quibus rectè per prophetam dicitur.
Qui conuertunt in furore iudicium. Iracundus iudex, iudicii exa-
men plenè considerare non ualeat, quia caligine furoris non uidet.

Aristoteles lib. 4. Ethic. cap. 5.

- 12 Qui non irascitur pro quibus oportet, & ut oportet, & cū oportet,
& in quos oportet: is proculdubio fatuus, & stupidus est.
- 13 Sed cohibenda est iracundia freno rectæ rationis, & ita irascen-
dum ut peccare nolumus.

Plato in Philebo.

- 14 Vir prudens non nunquam irascitur, eo tamen pacto ut eius af-
fectus dulcior sit melle iugiter distillante.

Stephanus lib. sententiarum.

- 15 Plato iracundos ad disciplinas edicendas idoneos, ad regendum rempublicam prorsus inutiles esse dixit.

Nec odio, nec amore uincantur. Cap. 7.

Aristoteles lib. 5. polit. cap. 10.

- 1 Iram partem esse odii statuendum est, nam quodammodo actionum earundem causa fit.

Idem lib. 2. Rhetor. cap. 4.

- 2 Ira tempore sanabilis est, odium non item, qui irascitur multis modis miserebitur, qui odit nullo pacto.

Cicero lib. 4. Tuscul.

- 3 Odium est ira inueterata.
4 Ex quibus omnibus, aliisque multis perspicuum est odium non minus, quam iram à magistratibus esse uitandum.

Plutarchus lib. de officio auditoris.

- 5 Aequi iudicis est, nihil in odium alicuius audire, uel in gratiam, sed sincere ad ius redendum in causa omnia expendere.

Gregorius theologus in apologia de fuga.

- 6 Ab odio, de beneuolentia ueritas ipsa, ut plurimum, subripi solet.
7 Fugiendus quoque est improbus amor, qui plurimos magistratus, et Appium Claudium decem uirum perdidit, ut prolixè Dionysius Halicarnensis memorat. lib. 11. antiquitatum Romanorum.

Pausanias lib. 1.

- 8 Multæ, & magnæ solent ex amore hominibus existere calamitates.

Idem Pausanias lib. 7.

- 9 Eam uim selemnum amnem habere creditum est: ut qui uiri, quæ uè feminae se in eo abluerint, amorum suorum obliuiscantur: quod nisi commentitium esset, quantauis pecunia uideri posset, ea selemnis aqua preciosior.

Cicero lib. 4. Tuscul.

- 10 Omnibus ex animi perturbationibus nulla profectò uehementior est, quam amor.

Plutarchus lib. de discrimine adulatoris & amici.

- 11 Quisquis amat, hallucinatur, ac cæcutit in eo, quod amat.

Diuus Hieronymus lib. 1. aduersus Goninianum.

Amor

- 12 Amor non consilio, sed furore ducitur: turbat consilia, altos, & generosos, spiritus frangit: à magnis cogitationibus ad humilimas trahit: querulos, iracundos, temerarios, durè imperiosos, seruili ter blandos, omnibus inutiles facit.

Idem diuus, sermone de assumptione.

- 13 Ignorat amor iudicium, ratione sapenúmero caret: modum nescit, nec aliud cogitare potest, quam quod diligit.

Cicero lib. 1. officio, & Plutarchus in Pericle.

- 14 Pericles cum haberet collegam in pretura Sophoclem poetam, hique de communi officio conuenissent, & casu formosus puer præteriret, dixissetque Sophocles, o puerum pulchrum Pericle, ait, At enim prætorem Sophocle, decet non solum manus, sed etiam oculos abstinentes habere.

Ne timidi sint, nec uoluptatibus dediti. Cap. 8.

Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 5.

- 1 Timor est, ex imaginatione futuri mali perturbatio quædam, aut dolor.

Idem lib. de somno & uigilia cap. 2.

- 2 Timentes facile circa sensum decipi solent.

Xenophon lib. 3. de pædia Cyri.

- 3 Metus rerum omnium horribilium maximè animos perterret.

- 4 Ex quibus liquido perspicitur potest minimè decere, ut sint magistratus timidi.

Plato lib. 9. de legibus.

- 5 Qui principatum ad hominis arbitrium redigit, ei que lege subigit, atque ita ciuitatem subiicit factionibus, hic uniuersæ ciuitati hostis est maximus omnium iudicandus. secundus ille hostis est, qui quamuis particeps huius sceleris non sit. tamen cum amplissimis fungatur in ea republica magistratibus, eas coniurationes non animaduertit: & si animaduertit, timiditate quadam patriæ non succurrit.

Ioan. Cbrysoft. sermone de Ioanne Baptista.

- 6 Facile deuiat a iustitia, qui in causis non Deum sed homines pertimescit.

Cicero lib. 5. epist. famil.

- 7 Præter culpam, ac peccatum, homini accidere nil potest, quod sit

fit horribile, aut pertimescendum.

- 3 Archytas Tarentinus nullam capitaliorem pestem, quam corporis uoluptatem hominibus dicebat, à natura datam. Hinc patriæ prodictiones, hinc rerum publicarum euersiones nasci dicebat: Nullum denique scelus, nullum magnum facinus esse, ad quod suscipiendum non libido uoluptatis impelleret: supra uerò, adulteria, & omne tale flagitium, nullis aliis illecebris excitari, nisi uoluptate.

Plato in Timæo.

- 9 Voluptas, doloresque admodum uehementes, morborum animæ omnium grauisissimi sunt iudicandi.

Cicero pro Sestio.

- 10 Qui uoluptatibus ducuntur, & se uirtutum illecebris & cupiditatum lenociniis dediderunt missos faciant honores, nec attingant rempublicam.

Plutarchus in Annibale.

- 11 Corruptunt blandæ uoluptates omne robur animi, indolemque uirtutis, ingenium labefactant, & consilium eripiunt.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 10.

- 12 Qui se uoluptatibus dederant, facile in contemtionem ueniant, & multas se opprimendi occasiones præbent.

Silius Italicus lib. 15.

- 13 Quippe nec ira Deum tantum, nec tela, nec hostes: Quantum sola nocet animis illapsa uoluptas. Ebrietas tibi fida comes, tibi luxur, & atris. Circa te semper uolitans infamia penis.

Ebrietatem fugiant, & nihil cum dolore faciant. Cap. 9.

Cuius mens Seneca lib. primo de beneficiis hæc de ebrietate dixit.

- 1 Hæbebitur aliquando ebrietati honor, & plurimum meri cepisse, virtus erit.
2 An hoc sit iam receptum apud multos aliarum nationum homines, ipsi uiderint: certe religioni, iustitiæ, fortitudini, cæterisque nostratum uirtutibus, hæc quoque accedit, quod Hispano homini, cui-cunque priuato, nedum magistratui, vile admodum, ac turpissimum est, unquam usquam inebriari.

Aristo-

Aristoteles lib. 3. Ethic. cap. 10.

- 3 Seruiles, et ferine sunt voluptates, quæ tactu, & gustatu percipiuntur.

Plato lib. 1. de legibus.

- 4 Vini usus, uoluptates, dolores, iras, amores uehementius concitat, & sensus, memoriam, opinionem, & intelligentiam extinguit, si quis ebrietate fuerit occupatus.

Idem lib. 2. eiusdem operis.

- 5 Gubernatores atque iudices munus suum subituros, à uino penitus prohiberem: deliberaturos quoque de rebus omnino negligendis.

Isocrates ad Demonicum.

- 6 Cum mens obruitur uino, idem quod corribus ei enenit, è quibus aurigæ sunt excusi. Nam ut hi temerè feruntur cæcæ gubernatoribus, sic animus in multa delicta impellitur ratione subuersa.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

- 7 Quodam interrogante, quam ob causam parum bibant spartiatæ, respondit Leotychidas: Ne pro nobis alii consultet, sed nos pro aliis.

Idem oratione consolatoria.

- 8 Cum multæ sint animi perturbationes, omnium quàm grauisima est dolor.

Aristoteles lib. 1. Magnæ moral. cap. 6.

- 9 Quemadmodum uoluptate allekti improba factitamus, ita dolori succumbentes, ab honestis deficimus.

Idem lib. 6. Ethic. cap. 5.

- 10 Dolor quidem corrumpit, atque peruertit iudicium, rectamque existimationem ad res gerendas.

Seneca in Troade.

- 11 Leuis est dolor, qui consilium capere potest.

Quatenus iudex debeat esse misericors.

Cap. 10.

Seneca lib. 2. de clementia.

- Misericordia est egritudo animi ob speciem alienorum malorum, uel tristitia ex alienis malis.
Et quanuis Seneca cum Stoicis suis, hunc affectum à sapiente non admodum sapienter auferat: ipse tamen fatetur, à plerisque misericordiam, ut uirtutem laudari & bonum hominem vocari misericordem.

Aristo-

Aristoteles lib. 2. Rhetor. cap. 9.

- 3 Commiseratio, & indignatio, perturbationes sunt bonorum am-
bar morum. Oportet enim condolare cum quis indigne vexetur, si-
militer, & propter illum indignari.

Plinius lib. 2. epistolarum.

- 4 Adnotatum est experimentis, quod fauor & misericordia acreis,
vehementes primos impetus habent paulatim consilio, & ratione
quasi restincta confidunt.

Diuus Iacobus in epistola cap. 2.

- 5 Super exaltat misericordia iudicium.

Ecclesiasticus lib. 4.

- 6 In iudicando, esto pupillis misericors, ut patet, & pro uiro matri il-
lorum, & eris tu uelut filius altissimi obediens, miserebitur tui, ma-
gis quam mater.

- 7 Sed his ob stare uidetur lex illa Exodi cap. 23, pauperis non mise-
reberis in iudicio.

Cui respondit B. Augustinus super Exodum quest. 8.

- 8 Nisi addidisset in iudicio, magna esset questio, sed cum additum
est, nulla questio est, hoc esse preceptum, ne forte, cum iudicamus
recte nobis facere uideamur, si contra iustitiam pauperi fauamus,
causa misericordiae. Itaque sine alterius iniuria, & pauperi, & pu-
pillo, & uidua semper fauendum est.

Ne quid iniustum propter amicos fiat. Cap. 11.

Ex Aristotele lib. 9. Ethic.

- 1 **A**micitia est amor quidam super abundans, qui oculos amico-
rum nonnunquam excecet. Amicus enim, est alter ipse.

Idem Aristot. lib. 1. Rhetor.

- 2 Iudices ijs gratificantur, quos amant, & aut omnino absoluunt,
aut parui condemnant.

Cicero lib. 3. officio.

- 3 Neque contra rempublicam, neque contra iusiurandem, ac fidem
amici sui causa uir bonus faciet: ne si iudex quidem erit, de ipso ami-
co. Potest enim personam amici, cum induit iudicis. Tantum dabit
amicitiae, ut ueram amici causam esse maluit, & ut peroranda liti tem-
pus quod per leges liceat, accommodet. Cum uero iurato dicenda
sententia sit, meminerit Deum se adhibere testem.

Idem

Idem paulo post.

- 4 Honestam amico a iudice concedi possunt. Nam si omnia facien-
da sunt, quae amici uelint: non amicitiae tales, sed coniurationes pu-
tandae sunt.

Idem in Lelio.

- 5 Nulla est excusatio peccati, si amici causa peccaueris. Prima lex
in amicitia saciatur ut nec rogemus res turpes, nec faciamus rogati.

Valerius Maximus lib. 6. cap. 4.

- 6 Publius Rutilius, cum amici cuiusdam iniusta rogationi resiste-
ret, atque is per summam indignationem dixisset. Quid ergo mi-
hi opus est amicitia tua? Respondit: immo quid mihi tua, si propter
te aliquid in honeste facturus sum?

Plutarchus in politicis.

- 7 Quorum uis amicorum inepta, & incommoda postulata amoue-
as ipse, depellasque, necesse est: non tamen acerbe, & truciter: sed
placide, leniterque commonefaciendo, quae abs te petunt, non esse
digna, quae ab illis impetrentur, quando a uirtute, atque extimatio-
ne eorum, iure abhorreant uideri possunt.

- 8 Molestis, & importunis amicis nonnunquam ego respondi: Tu sa-
tis superque sanctus es officio rogatoris: define me, recto iudicis of-
ficio fungi.

Ne respiciant personam sed causam. cap. 12.

Deuteronomij cap. 1.

- 1 **Q**uod iustum est iudicate. siue cuius ille sit: siue peregrinus:
nulla erit distantia personarum: ita paruum audietis, ut ma-
gnum, nec accipietis cuiuspiam personam.

Leuitici cap. 19.

- 2 Non consideres personam pauperis, nec honores uultu poteris.

Philo lib. de iudice.

- 3 Praecipitur iudici, ut causas parium examinet ante iudicium, se-
moto in totum respectu personarum, siue sint ciues, amici, dome-
stici: siue contra, inimici, alieni exteri, ne quid, uel beneuolentia, uel
odium, cognitione impediatur: alioqui necesse est, iudicem impingere
uelut si caecus incedat absque baculo, ducente, sustinente uel nemine.
Ideo decet bonum iudicem personas, quae iudicantur non animadu-
tere: sed solam naturam negotiorum sinceram, nudamque conside-
rare.

S rare

rare. ut non iuxta opinionem, sed iuxta veritatem iudicet, sic cogitans: Dei esse iudicium, iudicem uero ministrum, & procuratorem; Procuratori autem non permittitur largiri de eo quod Dei est, a quo ut optimo, accepit hoc depositum rerum omnium optimum.

Aristoteles lib. 5. Eth. cap. 4.

4 Iustum in commercijs sine personarum consideratione fit. Nihil enim refert an bonus prauo detraxerit, uel contra,

Idem eodem lib. cap. 5.

5 Siquis magistratum gerens, percusserit quempiam: non decet eum reperi, & si quispiam eum qui magistratum gerit percusserit, is non solum reperiendus est, uerum etiam supplicio afficiendus.

6 Itaque in honoribus, & pœnis consideranda sunt circumstantiæ personarum: alioqui nihil esset tam inæquale, quam æqualitas ipsa.

Plato lib. 6. de legibus.

7 Inæqualibus æqualia inæqualia sunt, nisi mensuram accipiant.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. ultimo.

8 Ut corporibus perniciosum esset, si cibo, aut ueste pari imparēs uerentur: sic est de honoribus statuendum.

Ne sint ambitiosi. cap. 13.

Ecclesiasticus cap. 7.

1 **N**oli querere ab homine ducatu, neque a rege cathedræ honoris.

Beatus Ambrosius super Lucam lib. 3.

2 Sepe quos uita nulla delectat, quos nulla potuit mouere luxuria, nulla auaritia subuere, facit ambitio criminosa.

Plato lib. 1. de rep.

3 Turpe est, ut quis sponte ad imperandum accedat, neque expectet necessitatem. Quod si bonorum uirorum extaret ciuitas: in ea haud aliter, non imperandi gratia pugnaretur, quam nunc certetur imperandi cupiditate. ibique pateret, re uera legitimum principem non sui ipsius, sed eius qui sub ipso est commoditatem respicere. Quare uos quisque, qui non amens sit, potius eliget, alium sibi prodesse, quam dum alijs ipse consulit, multis sese negocijs implicare.

Idem lib. 7. de rep.

4 Ciuitas in qua ciues ad expetendos magistratus minimè ambicio- si sunt, procul a seditionibus permanet: contra uero, quæ aliter af- fectos habent ciues.

Magi-

5 Magistratus dandi sunt hominibus imperii minimè cupidis: alio- qui simultas inter æmulos oritur.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7.

6 Pleraque uoluntaria crimina ex ambitione, & pecuniarum cupi- tate inter homines oriuntur.

Isocrates in Areopagitico.

7 A publicis uectigalibus adeo sanctè abtinebant, ut illis tempo- ribus difficilius esset inuenire, qui rempublicam capeffere: quam nunc qui priuatam uitam agere uelint: nec enim reipublicæ curam, negotiationem, & quæstum, sed publicam occupationem, & mini- sterium existimabant. Nec à primo initi magistratus die computa- bant, an priores magistratus sordidi aliquid lucelli reliquissent: sed multo magis, an aliquid neglexissent, quod primo quoque tempore conficiendum esset.

Cicero lib. 1. officio.

8 Miserrima est omnino ambitio, honorumque contentio. De qua præclare apud Platonem est: similiter facere eos, qui inter se con- tenderent, uter potius rempublicam administraret, ut si nauaræ cer- tarent, quis eorum potissimè gubernaret.

9 Maxime adducuntur plerique, ut eos iustitiæ capiat obliuio, cum in imperiorum, honorum, gloriæ cupiditatem inciderint.

10 Faciliè ad res iniustas impellitur, ut quisque est altissimo ani- mo, & gloriæ cupido.

Lex Valentiniani, & Martiani lib. legum nouel-

larum Martiani tit. 1.

11 Multa remedium genera, nostræ clementiæ provincialibus suis prospicere gestiendi & crebra cogitatio suppetit, & ipse rerum usus apportat. Nam cum venalem iudicium ambitum radicitus ampu- tasse, & ad res priuatas, vel publicas sincerissimè gubernandas, ho- mines expectandos, atque consultos traxisset inuitos, sciens quippe scelerem fore rempublicam, si à nolentibus, & actus publicos repul- santibus gubernetur, & cetera.

Plutarchus in Politicis.

12 Ambitio etsi speciosior videri potest auaritia, & lucri faciendi cu- piditate: nihilo tamen minus mihi videtur perniciosa reip. quippe cui maior inest audacia, & quæ non deiectis, neque ignauis innascitur animis, sed nouis vigentibus, & iuuenilibus.

Pausanias lib. 1. Atticorum.

13 Illud mihi præclare dictum videtur, hominum nimis reip. admi- nistrati-

S 2 nistrati-

nistratiōi deditum, & populari aura fidentem, haud vnquam feliciter diem extremum claudere.

Plautus in Amphit.

- 14 Virtute ambire oportet, non fautoribus,
Sat habet fautorum semper, qui recte facit.

Boetius lib. 3. metro. 8.

- 15 Quid dignum stolidis mentibus imprecet
Opes, honores, ambiant
Et cum falsa graui mole parauerint
Tum vera cognoscant bona.

Dionysius Bernardus lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

- 16 O ambitio ambitiosarum crux, quomodo omnes torquens, omnibus places?

- 17 Quamuis charitas ambitiosa non sit (vt scribit Apostolus in epistola priore ad Corinthios) ambitio tamen in hoc similis est charitati, quod omnia suffert, omnia credit, omnia sperat, vt recte dixit Euthymius.

- 18 Ambitio simia est charitatis, charitas enim patiens est pro æternis, ambitio autem omnia patitur pro caducis: charitas benigna est pauperibus, ambitio verò diuitibus, charitas suffert pro veritate, ambitio pro vanitate: vtraque omnia credit, omnia sperat, sed longè dissimili modo.

Lampridius in Alexandro.

- 19 Alexander Seuerus dicere solebat: Inuitos non ambientes in Republicam collocandos.

Plutarchus in Apoph.

- 20 Pædaretus inter trecentos non delectus, qui in ciuitate quidem ordine primus erat honor, hilaris, ac ridens abibat, se gaudere dicens, si trecentos Sparta haberet ciues semeliores.

Seneca in Tyeste.

- 21 Rex est, qui posuit metus
Et diri mala pectoris
Quem non ambitio impotens
Et nunquam stabilis fauor
Vulgi præcipitis mouet:
Qui tuto positus loco
Infra se uidet omnia
Occurritque suo libens
Fato, nec quaeritur mori.

Mens

Mens Regnum bona possidet

Rex est qui metuit nihil

Hoc regnum quisque sibi dat.

Ne sint venales magistratus. Cap. 14.

Plato libro octauo de Republica.

- 1 Absurdam eam esse ait reipublicæ constitutionem, in qua principatus venduntur, & regna venalia sunt.

Aristoteles lib. 2. polyticorum cap. 9.

- 2 Turpe est maxima imperia, regna, & ductum militarem facere venalia.

Sextus Aurelius Victor in Septimio.

- 3 Septimius Seuerus nulli in dominatu suo permisit, honores vendicare.

Ex Cornelio Tacito lib. 13. annalium.

- 4 Nero cum optimæ spei iuuenis esset, curiam ingressus, egregia multa facturum se esse promisit, & inter alia: nihil in pœnatibus suis venale, aut ambitioni peruium esse permissurum.

Dionysius Halicarnassensis lib. 2. Romanarum antiquitatum.

- 5 Cum alii temerè plerumque ac inconsideratè Sacerdotes eligant, quidam licitato ribus proponentes hunc honorem. Romulus, neque venalia esse voluit sacerdotia, neque forti subdita: sed lege sanxit, vt è singulis curiis legerentur bini, annum egressi quinquagesimum, qui virtute, ac genere præcellerent ceteros, censumque sufficientem haberent, & integro essent corpore.

Zonaras tomo primo annalium.

- 6 Zeroboamus falsum illud editorum locorum Sacerdotium quibusuis pretio uenditabat, quæ res noxæ illi fuit imputata, & in familiaris eius perniciem, & interitum vertit. Quod si prophanum illud Sacerdotium addicere pecunia nefas est habitum: quid de his dicemus, qui verè diuinum illud Sacerdotium, quo veneranda illa, & in cruenta uictima immolatur, vendunt, atque redimunt?

Dionysius Chrysostomus in epistolam Pauli ad Ephesios sermone 6.

- 7 Dignitates factæ sunt uenales, mille hinc mala nascuntur, & tamen nemo est, qui corrigat, nemo qui reprehendat, sed uiam quandam, atque sequelam nacta est hæc merces.

Beatus

Beatus Gregorius epistola 14. lib. 7.

- 8 Vbi non merita, sed pecuniæ suffragantur, restat, ut nihil sibi gratias, nihil sibi defendat industria.

Quintilianus lib. 12. cap. 7.

- 9 Pleraque sanè hoc ipso videri possunt vilia quòd pretium habent.

Claudianus in Eutropium.

- 10 Patricius consul maculat, quos uendit honores.

Seneca epistola 116.

- 11 Hæc ipsa res, quæ tot magistratus, & iudices facit, pecunia: ex quo in honore esse cepit, verus rerum honor cecidit, mercatoresq, & uenales inuicem facti, quærimus, non quale sit quidquid, sed quati.

Sallustius in oratione ad Cæsarem, de republica ordinanda.

- 12 Verùm hæc & omnia mala pariter cum honore pecuniæ desinent, si neque magistratus, neque alia vulgò cupienda, venalia erunt.

Valeianus Maximus lib. 4. tit. de paupertate.

- 13 Cùm animi uirorum, & foeminarum uigebant in ciuitate, & patriæ rem unusquisque augere properabat. Nihil eorum, quæ virtuti debentur, emere pecunia licebat.

Theodorus Anagnostes in collectaneis.

- 14 Anastasius Augustus uenationes sustulit, & magistratus, qui uenales fuerant, gratis contulit.

Idem ibidem.

- 15 Martianus illyrius genere, cùm tribunus esset & ætate prouectiore inque bellis gerendis strenuus, imperator à toto exercitu creatus est, hic contestim decreuit nemini per pecuniam conferendum esse magistratum.

De eadem re. cap. 18.

Aristoteles lib. 2. Politicorum cap. 9.

- 1 **Q**ui magistratus emerint, hos quæstibus assuescere probabile est, cùm facto sumptu imperia sint assecuti: nec enim credibile est fore, ut vir egenus quidem, probus tamen, quæstui rempublicam habere velit: deterior, qui sumptus fecerit non velit.

Iustinianus constitutione 8. c. 1.

- 2 An uerò omnibus manifestum non est, quod qui aurum dat, quique eo pacto officium redimit, non hoc tantum dat, quod prætextu (ut appellant) suffragiorum excogitatum est, sed etiam aliud extrinsecus

trinsecus multò amplius accumulat: ut prius ab eis gratiam ineat, qui uel conferre officium, uel ambire solent.

Idem in eadem constitutione.

- 3 Pecunias ex officiis conquirere, omnium flagitiorum principium est & finis, hinc enim nundinarum & publicorum conuentuum confusio, hinc legum contemptus, & magistratuum: hinc demum in rebus publicis malorum omnium causa, & origo.

Seneca lib. 1. de beneficijs.

- 4 Nam prouincias spoliari, & nummarium tribunal audita utrinque licitatione, alteri addici: non mirum quando quæ emeris, vendere, gentium ius est.

Lampridius in Alexandro seuer.

- 5 Honores iuris gladii, nunquam uendi passus est, dicens, necesse est, ut qui emit, vendat: ego non patiar mercatores potestatum: quos si patiar damnare non possum. Erubescō enim punire eum hominem qui emit, & vendit.

Iustinianus constitutione nouella 8.

- 6 Volentes illiberalia illa, & seruilia furtâ tollere, & collatores nostros tueri, ne quid asperum à prouinciarum moderatoribus patiantur: propterea gratis illis officia conferre studuimus, ne quam ad delinquendum, dicipiendumque subditos occasionem habeant, dedignant, imitari eos, qui ante nos imperio præfuerunt, qui pro pecuniis conferentes officia, sibi ipsi iuste increpandi eos, qui iniuste se in officiis gerebant, copiam ademerunt. digni profectò quibus propter turpiter acceptam pro officiis pecuniam, capita obuoluerentur pallio: Cùm neque suos ea re collatores ab improbis præsidibus eripere, neque ob prædictam causam ipsos præfides coercere potuerint.

Idem ibidem.

- 7 Subiit animi cogitatio, quò tandem facto, quidquid uspiam in prouinciis nostris noxium existit, possemus uno generali actu ad meliora traducere: & re ipsa hoc euenturum deprehendimus, si demus operam, ut gentium præfides, qui ciuilia in prouinciis officia administrant, puris utantur manibus, & omni præda abstineant: his solis contenti, quæ præbentur ex publico: quod quidem aliter non fiet, nisi quoque ipsi officia gratuita susceperint, neque prætextu (ut vocant) suffragiorum, neque iis, qui magistratus gerunt neque cuiquam alii quidquam dantes.

Aemiliu

- Aemilius Probus lib. 7.*
8 Decuriae honoresque largitionibus parari ceperant: hunc morem graui edicto diuus Ludouicus soluit: sibi primum imperans, quod virtuti, meritisve deberetur, fortunae, aurove non dari.
- Claudianus lib. 6. de laudibus Stiliconis.*
9 Ad primum scelerum matrem, quae semper habendo Plus sitiens patulis rimatur faucibus aurum Tradis auaritiam: cuius scedissa nutrit Ambitio, quae uestibulis, fortibusque potentum Excubat, & pretiis commertia poscit honorum Pulsa simul: nec te gurges corruptior cui Traxit ad exemplum, quod iam firmauerat annis. Crimen, & in legem rapiendi uerterat vsum.
- Aristoteles lib. 2. polycicorum cap. 9.*
10 Turpe est ministeria publica uenalia facere, & lex hoc permittens diuitiis, quam uirtuti maiorem dignitatem tribuit, & in omnem ciuitatem auaritiam inducit.
- Zonaras in imperio Leonis Armenij.*
11 In republica administranda non segnis erat, sed acer admodum, & vigilans: magistratus tam ciuiles quam militares delectu ex optimis habito conferebat: Romanarumque prouinciarum praefecturas, neque pecunia uenum exponebat, neque ex gratia uiris ineptis ad magistratus aut auaris, & ius pecunia uendentibus, largiebatur quod si etiam nunc fieret, res bene se haberent.
- Nicetas lib. 2. de rebus gestis Alexij angeli.*
12 Initio principatus proclamari iussit se magistratus non uenditum: sed delectu ex optimis habito, gratuito mandaturum, atque id consilium liberale & praeclarum erat, & optimae gubernationis firmissimum fundamentum.
- Synesius ad Arcadium imperatorem libro de Regno bene administrando.*
13 Qui magistratum pecunia comparauit, nescit profecto iustitiam colere atque ius suum unicuique tribuere. Nam qui magistratum emit, hunc meo iudicio non facile iniustitiae odium capiet: nec is pecuniam pro nihilo ducet: sed ius pretio, potius quam aequitate describet non enim credibile est, hunc toruis oculis aurum intuiturum verum illud reuerberitur, atque amplectetur, ut cui acceptum referat, quod parte diuitiarum impenia, rem publicam comparauerit, & quod uti res aliae solent, ita ciuitatum gubernationem mercede

condukerit, uidet enim se opera diuitiarum in magistratum uenisse: uidet se suscipi, cum ab alia multitudine tum etiam ab hominibus iustis, & egentibus

Thomas Cayetanus.

- 14 Magistra rerum experientia docet, ibi reipublicae ruinam esse, ubi officia sunt uenalia.

Cur magistratus minus quam priuati peccare debeant. Cap. 16.

- 1 **Q**uatuor causas reperio, quomobrem magistratus minus peccare debeant, quam priuati. Vnam, quod priuatorum uitia occulta esse possunt, magistratuum uero non item. Alteram quod grauiora sunt horum quam illorum peccata, praesertim si in officio delinquant. Tertiam quod qui aliorum crimina puniunt, hi carere debent omni labe. Quartam, quod exemplo plurimum nocere solent.
- Plutarchus in Politicis.*
2 Vitam sibi quisque & mores pulcherrime excolere debet, quo prorsus omni nota uituperationeque careat, quando praesertim eorum qui reipublicae praesunt, non modo singula uerba, nec res tantum publicitus gestae animaduerti notarique solent; sed uirtus quoque ioci, simul & seria quaeque, domus, ipsa familia, uxor, cubile, curiosius exquiruntur. vulgus, mores, uitam, actiones, consilia omnia eorum qui reipublicae praesunt curiosè rimari, atque introspicere solent, etiam si hoc aliè admodum obtegatur, & tanquam uelamentis obnubatur & abdas.
- 3 Athesienses Cimoni vinum, populus Romanus Scipioni somnolentiam, soliti exprobare traduntur, quippe qui nihil praeterea aliud, quod illis obiectari posset, haberent. Et in Cneum Pompeium inimicos cauillatos accepimus, unico digito caput scalpere deprehensum.
- 4 Quemadmodum enim indignius ferri, maiori que haberi solent dedecori verruæ sicut in facie, quam notae, naui, atque mutilationes in reliquo corpore: sic etiam ob eam, quae plerosque omnes de principatu, atque ciuilibus magistratibus tenet, opinionem: uipote de re magna, atque dignissima, quae omni facinore, atque temeritate vacare debeat: minima quaeque principum, & rem publicam administrantium errata notantur, & pro magnis habentur.

Diuus Ambrosius sermone 20.

- 5 Iudicet ille de alterius errore, qui non habet in se ipso quid condemnet. Iudicet ille, qui non agit ea, quæ in alio putauerit puniendæ: ne cum de alio iudicat, in se ferat sententiam.

Diuus Cyprianus lib. 2. epist. 2.

- 6 Fœnore quodam nocendi, quàm fuerit amplior summa dignitatis, & honorum: tam maior exigitur, & vsura pœnarum.

Beatus Hieronymus epistola ad Heliodorum.

- 7 Cui plus creditur, plus ab eo exigitur: potentes enim potenter tormenta patientur.

Consilia magistratibus data. Cap. 17.

Cicero lib. 1. officio.

- 1 **Q**ui reipublicæ præsumt duo Platonis præcepta teneant, vnum ut utilitatem ciuium sic tueantur, ut quidquid agant, ad eam referant, obliti commodorum suorum. Alterum, ut totum corpus reipublicæ curent, ne cum partem aliquam tuentur, reliquas deserant.

- 2 Est proprium munus magistratus, intelligere se gerere personam ciuitatis, debereque eius dignitatem, & decus sustinere, seruare, leges, iura describere, & ea fidei suæ commissa meminisse.

Idem lib. 2. officio.

- 3 Si qui Rempublicam tuebuntur, in primis operam dabunt, ut iuris, & iudiciorum æquitatem suam quisque teneat, ut neque tenuiores propter imbecillitatem circumueniantur, neque locupletibus ad suam, vel tuendam, vel recuperanda obsit inuidia.

Idem pro Cluentio.

- 4 Est sapientis iudicis meminisse, se hominem cogitare: sibi tantum esse permissum, quantum commissum sit, & creditum. Et non solum sibi soli potestatem esse datam, verum etiam fidem habitam esse, meminisse: posse quem oderit absolvere, quem non oderit, condemnare, & semper non quæ uelit ipse, sed quid lex & religio cogat, cogitare.

- 5 Cum hæc sunt uitanda, tum illud est hominis magni, iudicis, atque sapientis, habere in consilio legem, fidem, religionem, æquitatem: libidinem autem & inuidiam metum, cupiditates omnes amouere: maximi æstimare conscientiam mētis suæ, quàm à Diis immor-

tali-

talibus accepimus, quæ à nobis diuelli non potest.

Idem pro Milone.

- 6 Timida est ambitio, & sollicita cupiditas magistratus, omnia non modò quæ reprehendi palam, sed etiam quæ obscurè cogitari possunt, timeamus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur. nihil est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quàm uoluntas erga nos, sensusque ciuium.

Idem ad Quintum fratrem proconsulem Asia.

- 7 Toti sit provincie cognitum: tibi omnium quibus præsis, salutem, liberos, famam, fortunas esse charissimas. Denique hæc opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam qui dederint, te inimicum (si id cognoueris) futurum. Neque quispiam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant, se apud te multum posse, abs te solere impetrari.

Plutarchus in Politicis.

- 8 Nec enim tanquam ad nundinas, & lucella eundum est, iis, qui sibi gubernacula reip. committi uolunt, quemadmodum Stratoctem illum, & Dromocidem accepimus solitos sese mutuo ad messem aut ream inuitare: sic enim loco tribunal, & curiæ appellare consueverunt;

De magistratibus Miscellanea. Cap. 18.

Plutarchus in Apoph.

- 1 **C**um Rex Philippus Magni Alexandri pater, quendam ex Antipatri amicis iudicum numero adscripsisset: posteaquam, & barbam, & capillos eum sibi inficere sensit, remouit: quod diceret, eum qui in capillis infidus est, qualem in negotiis remur futurum?

Aulus Gellius lib. 2. cap. 2.

- 2 Tauri philosophi sententia, hæc fuit: in publicis locis, atque muneribus, atque actionibus, patrum iura cum filiorum, qui in magistratu sunt potestatibus collata interquiescere paululum, & connuere, sed cum extra rempublicam in domestica re, atque uita sedeat, ambuletur, in conuiuio quoque familiari discumbatur: tum inter filium, magistratum, & patrem priuatum publicos honores cessare: naturales, & genuinos exoriri.

Aristoteles lib. 2. politic. cap. 9.

- 3 In qua republica uirtus non est maximè omnium in pretio, in hac

T 2 optima-

optimatum imperium stabilitatem habere non potest. Nam qui magistratus emerint, hos quæstibus assuescere probabile est, cum facto sumptu imperia sint assecuti. Nec enim credibile est fore, ut uir egenus quidem. Probus tamen quæstui remp. habere uelut; deterior, qui sumptus fecerit non uelit.

Callistratus lib. 1. digesto tit. 17.

- 4 Iudex in cognoscendo neque excandescere debet aduersus eos, quos malos putat, neque precibus calamitosorum, illachrymari oportet: id enim non est constantis, & recti iudicis, cuius animi motum vultus detegit. Et summam ita ius reddere debet, ut auctoritatem dignitatis ingenio suo augeat.

Ulpianus lib. 50. digesti tit. 4.

- 5 Si ita quidam tenues, & exhausti sunt, ut non modo publicis honoribus pares non sint, sed & uix de suo uictum sustinere possint, & minus utile, & nequaquam honestum est talibus mandari magistratum, præsertim cum sint, qui conuenienter rei, & suæ fortunæ, & splendori publico possunt creari.

Plutarchus in Politicis.

- 6 Videtur vulgus satietate, atque fastidio quodam eorum quibus cum iam diu consuevit, ut in spectaculo nouam certatorem, ita cum qui recens Rempublicam capessit, alacriter excipere.

- 7 Si inueniri non queant uiri perfecti, qui magistratus gerant: hi saltem deligantur, qui eruditi sint, & prudentes. uitii nemo sine nascitur, optimus ille est, qui minimis urgetur.

Trebellius Pollio in Posthumo secundo Valeriani epistolam retulit.

- 8 Transrhenani limitis, & Galliarum præsidem Posthumum fecimus, uirum dignissimum seueritate Gallorum: præsentem quo non miles in castris, non iura in foro, non in tribunalibus lites, non in curia dignitas pereat: qui unicuique proprium, & suum seruet: uirum quem ego præ cæteris stupeo, & qui locum principis mereatur iure: de quo spero quod mihi gratias agatis. Quod si me fefellerit opinio, quam de illo habeo: sciat, nusquam gentium reperiri, qui possit penitus approbari.

Zonaras in fine annalium.

- 9 Sine crimine certè quidem, & deteriorum affectuum prorsus expers nemo reperietur. id enim diuinæ felicitatis proprium fuerit, nec unquam in hominis naturam cadet.

DE REPUBLICA

LIBER SEPTIMVS.

De Regno Hispania. Cap. 1.

ACTENVS de ciuitate de republica, de rege, de legibus, magistratibus generaliter, ac uniuersè multa dispersa collegi: deinceps autem de republica Hispania alia quædam ordine paululum immutato congregabo.

Monarchia quidem aliis omnibus reip. formis melior & præstantior est: sed tunc proculdubio est perfectissima, cum fuerit bonis coniuncta legibus (ut Plato docebat) & cum abundat optimis magistratibus & ex aliis quoque rebus publicis constat.

Archyta Pythagoræ lib. de lege, & iustitia.

- 3 Oportet sanè ut cum lex, tum respublica, quæ excellere debet, ex omnibus rerum publicarum formis constet: ita ut & popularis aliquid insit, & paucorum, & regia, optimatum aliquid reip. Ad hunc modum Lacedæmoniorum respublica composita est: in ea enim monarchia ad regem: Aristocratia ad senes: Oligarchia ac Ephoros: Democratia denique ad Hippagreteas, & coros pertinet.

Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 10.

- 4 Solonem quidam probum legumlatorem fuisse putant, qui paucorum imperio intemperanter abutentium dominatum sublulerit, & seruientem populum in libertatem uendicauerit, statumque popularem rectè respublica temperata, in morem maiorum constituerit. Nam consilium Arcopagi ad paucorum potentiam pertinere tradit quod autem suffragio magistratus mandentur ad optimatum imperium tribunalium uerò rationem popularem esse.

- 5 Plato quoque uult, ut senatus probatissimorum hominum, sit collega regis, quasi quædam respublica optimatum, atque hæc quidem regis nostri dominatio est, multis consiliariis præstantissimis plena. Itaque regis nostri re & nomine uere catholici, tales habent consilio

rum, & actionum adiutores, quales esse possent illi qui Aristocratiam & Democratiam optime gubernarent.

Hanc reip. formam disiderasse uidetur Claudianus cum cecinit lib. 7.

- 6 Fallitur egregio quisquis sub principe, credit
Seruitium: nunquam libertas gratior extat
Quam sub rege pio: quos praeclit ipse rogendis
Rebus, ad arbitrium plebis, patrumque reducit,
Conceditque libens: meritis, seu praemia pascant
Seu punire uelint posito iam purpure factu
De se iudicium non indignatur haberi.

De magistratibus Hispaniae. Cap. 2.

- 1 N Emini dubium est (ut inquit Plato libro de Regno) quin omnis rex, parum quid manibus, ac reliquis membris ad Regni salutem possit. Tamen autem, & intelligentia, & animi robore plurimum ualeat, solus tamen, ne unam quidem urbem regere, nedum prouincias plures, & uniuersum regnum gubernare poterit.

Exodi. cap. 18

- 2 Tetro uidens Moysen a mane usque ad uesperam ius dicentem populo: Cur solus sedes (inquit) & omnis populus praestolatur de mane usque uesperam? Non bonam rem facis, stulto labore consumeris: ultra uires tuas est negotium: solus illud non poteris sustinere. Proinde de omni plebe uiros potentes & timentes Deum, in quibus sit ueritas, & qui dederint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & centuriones, qui iudicent populum omni tempore: quidquid autem maius fuerit, referant ad te atque ea quidem sanctissimus ille Moyses protinus fecisse traditur.
- 3 Ad eundem profusum modum, reges nostri ad regnorum, & prouinciarum administrationem plurimos creauerunt magistratus, tam ciuiles quam militares: multis utuntur gubernatoribus, praesidibus & praefectis; habent, & tribumalia summa de quibus iam nunc disseremus.
- Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo senatore.*
- 4 Rex magnam utilitatem exhibet reipublicae consiliis senatus eam gubernans, consilio enim senatus obtemperans, melior, & sapientior sit omnibus: instructam etenim, & perfectam rationem gerit, disciplina, consiliisque multorum; hoc igitur modo rex optime gubernabit

bernabit non enim propria, quae saepe distractum cum reddere potest sed communi omnium ratione, & consilio res administrabit, eoque modo perfecta & absoluta rationis erit.

De praefecto praetorio summo. Cap. 3.

- 1 P Rimus Hispaniae magistratus est, praefectus praetorio summus quem praesidem consilii regii, siue praesidentem vocant. Is in Hispaniae curia primum locum post regem obtinet, & regio consilio praest. Ad hunc grauissima quaeque negotia totius regni referuntur, & ea omnia ipse cum regis consiliariis confert, sed maximamque praecipuum eiusdem munus est (ut mihi quidem uidetur) uiros idoneos eligere, quibus administrationem reip. rex tuto committere valeat, salus enim reipublicae in magistratibus sita est.

Isocrates oratione de regno.

- 2 Operam dare, ut honores & magistratus ad optimos quosque deferantur & ceteri tuti sint ab omni iniuria: elementa prima, & maxima sunt salicis reip.
- 3 Munera quidem, & officia publica ad utilitatem reipublicae sunt inuenta, non autem ad huius uel illius commoditatem; debentur sane meliora melioribus, sed optima omnium reipublicae.
- Plato lib. 3. de legibus.*
- 4 Oportet ciuitatem, quae pro humanis uiribus salua felixque futura est recte honores distribuere. Recta uero distributio est, quae promeritis, ac dignitate sit, quemadmodum Aristoteles docet lib. 3. Ethic. cap. 3.

Isocrates ad Philippum epistola 4.

- 5 Omnes boni & docti eos qui praestantibus doctrina & uirtute iuris honorem habent, non minus laudant & uenerantur, quam si in ipsos omnia collata fuissent.
- Plinius in Panegyrico ad Traianum.*
- 6 Omnium quidem beneficiorum, quae merentibus tribuantur, non ad ipsos gaudium magis, quam ad similes redundat.
- Philostrophus lib. 4. de uita Apollonii cap. 5.*
- 7 Est uiris sapientibus erga sapientes affinitas quaedam.
- Claudianus lib. 6.*
- 8 Non obruta uirtus,
Paupertate later, lectos ex omnibus oris

Euchis,

Euchis, & nunquam meriti canabula quaris
Et qualis, non unde satus sub teste benigno
Viuatur, egregios inuitant pramia mores.
Hinc prisca redeunt artes, foelicibus inde
Ingeniis aperitur iter, despectaque musa
Colla leuant: opibusque fluens, & pauper eodem
Niritur ad fructum studio, cum cernat uterque
Quod nec inops iaceat probitas, nec inertia surgat.
Diuitiis.

Biesius lib. 4. de republica.

9 Sapienibus non admodum difficile est discernere bonos viros a malis, doctos ab indoctis, idoneos ab inutilibus, hec enim cognita facilia sunt nisi cecutiremus; sed habemus ferme mentis oculos caligine priuati fauori obscuratos: qui nos dignitatem cuiusque & utilitatem reipublice intueri non sinat. Hinc etiam fit, ut quisque potissimum eos, quos quacunque de causa maxime diligit, ad honores summos euectos cupiat.

10 Inuiti & non ambientes in rempublicam collocentur. Nam qui honores ambiunt, suam ipsorum, non reipublice commoditatem querunt. Adde quod ambicio ut recte Cassiodorus ait, iustitie semper est inimica. Sequamur igitur praeceptum consequens.

Iustinianus constitutione. 8.

11 Ad officia publica gerenda iis sunt eligendi, qui grauitate morum ceteros praecellant, & peritiam habeant rationum publicarum, & qui bonitatis de se experimentum dederint, & gerendis officiis sint idonei.

De consiliarijs regijs. Cap. 4.

1 M Vltima sunt in regis curia tribunalia summa, quorum consilio rex cuncta gubernat. In praesentia tamen de tribunali duntaxat summo, quod regium consilium uocant, non nulla succincte commemorabo. Nam de sacro sancto illo tribunali, in quo de causis religionis agitur in nostris catholicis institutionibus, copiosissime distulerimus. Cetera vero tribunalia (Aragonie, rerum italicarum, Indiarum, militiarum, siue ordinum, & patrimonii principis) & regia sunt & summa & regii consilii instar obtinent.

Aristo-

Aristoteles lib. 3. Polit. cap. 12.

2 Incredibile est quenquam melius uidere duobus oculis & duabus auribus iudicando, & duobus pedibus duabusque manibus agendo, quam multis multis. Quamobrem principes, ac reges nunc quoque multos sibi oculos, multas aures, multas item manus, atque pedes faciunt.

Idem eiusdem lib. cap. 7.

3 Cum conueniunt multi suam quisque partem habent uirtutis, atque prudentiae: suntque quasi unus homo multi pes (ut ita loquar) & multi manus, ac multis sensibus, multisque moribus, & intelligentijs praeditus. Quo fit, ut multis rectius iudicium, quam singuli ferant.

Proclus de anima & demone.

4 Vnumquodque sufficientiam non habens per communionem tuam supplet naturae defectum. hac utique ratione homines singuli seorsum debiles, in commune ad consilium congregantur, diuisam ita mentem inuicem copulantes, & quasi ex scintillis multis, lumen unum accendere contententes.

Philo lib. de creatione Principis.

5 Summae potestatis officium est, eligere aliquot administrationis, reddendique iuris socios. Vnus enim non sufficit, quantumuis altis fortisque corpore, simul atque animo in tanta mole negotiorum ac multitudine, quotidie alijs affluentibus super alia, proinde assumendi sunt optimates selecti, spectatae prudentiae fortitudinis, iustitiae, pietatis, incorrupti, & ante omnia insensu superbiae. Nam huiusmodi uiri maxime idonei sunt, ad subleuandum ope sua bonum, honestumque principem.

Herodotus lib. 7.

6 Bene consultare, comperio maximum esse lucrum. Nam etiam si quid e contrario euenturum est, nihilo tamen minus bene consultum est, superauitque fortuna consilium. Et post aliqua dixit Artabanus ad Xerxem, Apud me rex tantundem ualeat, bene sentire per se, & alteri bonam dicenti sententiam accedere.

Homero lib. 10. Iliados.

Maior adest, & plena duobus

Pectoris atque animi praestantia, copia rerum

Vberior, uis consilij praesentior omnis.

Dum nunc hic nunc ille aliquid, quod, & utile credat.

Inuenit alter, & alterius saepe indiget usu.

V

At

At qui solus erit, si forte quid utile rebus

Cogitet, inueniatque animo per sæpe labanti

Delicit, & timidum fugit omnis consilij uis.

Plato in Protagora.

- 8 Arbitror haud ab re ab Homero dictū fuisse: si duo simul coeant, alter altero magis intellexerit: expeditiores namque sumus cuncti ad quod libet opus, uerbum, & sensum inuestigandum, quam singuli.

Plautus in Milite glorioso.

- 9 Nemo solus satis sapit.

Onofander lib. de optimo Imperatore.

- 10 Quæ per se quisque inuenerit, secum solus meditatione discutere potest, sed non continuò eadem probare debet. Cogitationes enim atque consilia nostra, ut quibus natura afficimur, nisi fidele foris per consultationem sit adhibitum consilium, fallere nos facile possunt: & errorum plena sæpenumero comperiuntur. Contra quæ alieno iudicio, atque sententia comprobantur: securitatem comparant animo, & firmitatem in rebus tuentur.

Plato diuinus in Theage.

- 11 Consilium sacram rem esse dicit.

Pronerbiolum cap. 11. & 13. & 15.

- 12 Salus erit, ubi multa consilia.

Qui agunt omnia cum consilio reguntur sapientia. Dissipantur cogitationes, ubi non est consilium: ubi uerò plures sunt consiliarij confirmantur.

Dinarchus oratione contra Demosthenem.

- 13 In bonis ducibus, & probis consiliarijs omnis, & ciuitatis & gentis est posita salus.

Ex Aegidio lib. 3. parte. 2. cap. 16.

- 14 Sub deliberatione atque consultatione non cadunt aliqua: primò ea quæ sunt immutabilia. secundò, quæ sunt necessaria, tertio ea quæ sunt à natura frequenter. quartò, quæ casu, aut fortuna contingunt. quinto, ea quæ à nobis mutari, & prouideri non possunt. sexto neque finis rerum agendarum: sed ea, quæ sunt ad finem.

Ex eodem cap. 17.

- 15 Quanto aliquid est magis terminatum, tantò minus eget consilio neque debet consiliū esse de rebus minimis neque unus deliberare debet solus, sed alios adhibere in consiliū. deinde consilia debent esse arcana, & ueracia; postremo, ubi rectè deliberatum fuerit, mature opus est facto.

Ex

Ex Aristotele lib. 3. Eth. cap. 3.

- 16 Id consultabile est, de quo mentis compos uir, non qui uis stolidus consultaret. de æternis autem nemo consultat: neque de ijs quæ naturalia sunt, uel fortuita, neque de his, quæ per nos agi non possunt. consultamus autem de agendis rebus, atque ijs, quæ in nostra sita sunt potestate: & quæ non semper eodem modo adueniunt. Ad magnas uerò res consultores adhibere consueuimus, ac consultamus quidem non de finibus, sed de ijs, quæ ad finem tendunt, nam neque uir civilis, an bene legibus institutam patriam reddere debeat, nec ex alijs quispiam de fine consultat: sed omnes, cum finem quondam statuerint, quomodo, ac per quæ euenire is possit, deliberant, quòd si is per plura fieri posse uideatur, per quod nam facillimè, atque optimè fieri queat, considerant: si per unum, quomodo per id effici rectè ualeat: & illud item per quid, donec ad primam causam deuenierint, quælibet autem consultatio, quæstio, & inquisitio est: consultabile autem, & eligibile idem est; nisi quod eligibile definitum iam est, cum nihil aliud sit, quàm id quod ex deliberatione antepositum fuerit. Bona uerò consilio rectitudo ea esse uidetur, quæ secundum utilitatem ad quendam finem spectat, cuius uera existimatio prudentia est, ut idem docet libro 6. Eth. cap. 9.

- 17 Tum illud addo; non esse consultatione digna, quæ prodesse possunt, & non nocere: nec ea, quæ nocere possunt, & non prodesse; nec ea, quæ nec nocere possunt, nec prodesse, illa quoque uel nulla, uel certè parua consultatione egent, quæ multum prodesse possunt, & nocere parum: & contra: quæ nocere, plurimum, & prodesse parum.

Ex Aristotele lib. 3. Topicorum.

- 18 Quod diuturnius, stabiliusue, eligibilius est eo, quod minus huius modi: & quod per se, eo quod per accidens, & quod melioris proprium, eo quod peioris, & finis, eo quod est ad finem, & duorum, quod propinquius est fini, & id cuius finis melior est, & id cui consequens est maius bonum, uel minus malum, & id, ex quo plura bona, & quod in eo tempore magis ualet, & quod in omni tempore, uel in pluribus utilius & quod propinquius uel similis bono: & id ex quo nulla molestia sequitur, eligibilius est, & cætera.

Ex Fabio lib. 3. cap. 8.

- 19 Omnis deliberatio de dubijs est, ac de honesto, uel utili, & possibili, & post aliqua: exempla plurimum in consilijs possunt; quia facillimè ad consentiendum homines ducuntur experimentis.

De eodem summo tribunali. cap. 5.

Tam necessarii sunt regi assessores, consilarii, quam oculi, quam manus, quam pedes.

Arcadius, & Honorius lib. 9. Codicis Iustiniani tit. 8.

2 Qui consiliis, & consistorio nostro intersunt, pars corporis nostri sunt.

3 Ex quibus perspicuum est, esse magnificendos regis consiliarios, praesertim sapientes, & probos, & qui consilia salutaria regi, & reipublicae suggerunt.

Isocrates ad Nicoclem.

4 Cordatos homines, & eos qui longius quam alii perspicere possunt, magnifico, & colito, ac persuasum habeto, bonum consiliarium utilissimam & regi omnium dignissimam esse possessionem.

5 Summum hoc regis tribunal, tanquam in specula, & loco superiore positum, omnia fere gravissima regni negocia tractat, & omnes penè Hispaniarum provincias rectè gubernat. sic olim Solon superiorem senatum constituit, eumque speculatorem rerum omnium, ac legum custodem esse voluit: Auctor Plutarchus in vita Solonis.

6 Cicero, summum consilium senatum esse dixit, & alibi addit, senatus reipublicae custos, praeses, propugnator, senatus princeps salutis, mentisque publicae senatus officium est, consilio, & uirtute, & studio reipublicam iuvare.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo senatore.

7 Senatores, viros summa uirtute praeditos esse volumus: qui sint inter regem, populumque interiecti, quorum consiliis gubernetur respublica, ut salua sit semper, & incolumis. horum potestas omnis, & autoritas in consulendo, iudicando, imperando, consistat, illosque rex ut amicos, & consiliarios habeat, atque illorum uirtute, consilioque rebus in arduis utatur, & propter eos multorum pedum, oculorum, manuum rex dicatur.

Herodianus lib. 6. & Lampridius in Alexandro.

8 Alexander seuerus sedecim ordinis senatorij viros, aetatis gravitate, uitaque sanctimonia praecellentes, assessoresque & consiliarios delegit: nihilque aut dicebatur, aut agebatur, nisi illorum ac cedente suffragio. Hi autem fuerunt Vlpianus, Paulus, Sabinus, Pomponius, Alphenus, Africanus, Florentinus, Martianus, Callistratus,

Hormo-

Hormogenes, Venuleius, Triphonius, Metianus, Celsus, Proculus, & Modestinus: omnes illustres iure consulti omnes iuris professores celeberrimi.

Diuus Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

9 Diligenter omne quod faciendum erit, tracta apud te, & cum his qui te diligunt. Et hoc tibi persuade, qui admittendi sunt, difficile in curia posse probari, & ideo si fieri potest, viros probatos oportere deligi, non probandos. Ergo ad curiae tribunalia summa uiri experientes, & probati sunt eligendi, non iuuenes minus experti.

Zonaras in imperio Adriani.

10 Omnes res magnas, & necessarias non privato consilio, sed senatoribus adhibitis egit Adrianus.

Iustinianus, de iudicibus constitutione nouella. 82.

Deligere nobis visum est iudices, qui ex omni parte rerum praclare gestarum testimonium habeant: qui quidem generales omnium iudices futuri sunt, ut potè ex omnibus undique partibus à nobis delecti iudices. Et statim nominat nouem iuris peritos. Et priusquam alios quinque illis adiungat, inquit. Quia uerò conueniens est, ut etiam maiores quidam inter iudices sint, qui, & dignitate praecellant, & multarum insuper rerum experientia, ac longaua maximorum magistratum tractatione, uel horum multitudine, exercitati sint, nec non pietati nostrae constantissime deseruerint: propterea visum est nobis, in ceterum nostrorum allegere iudicum, Platonem, Victorem, Phocam, Marcellum, & Appionem.

Dionysius Halicarn. lib. 1. 6.

11 Optimus consultor est, qui non ad odium, aut gratiam sed ad utilitatem publicam attemperat sua consilia.

Philo lib. de Ioseph.

12 Rectus iudex, auctor & assertor esse debet sententiarum reipublice conducibilium, tamen si parum iucundae auditu fuerint.

Martinus Laudensis, tractatu de consiliariis principum.

13 Iudices & principum consilarii priuatam utilitatem, & affectionem abiciere debent, & assumere publicam: quod & olim Romani monebant, qui pro foribus curiae scripterunt: hoc limen intrantes, posita priuata charitate, publicam induant.

Ioannes Magnus lib. 2. Historia gothica cap. 32.

14 Pereant improbi consilarii, qui aures principum adulationibus, & mendaciis, milleque aliis fraudibus in perniciem innocentium seducunt.

cunt profecto nunquam tot bella, tot seditiones, tot regum, ac regnorum auersiones audiremus, si lateribus principum illi fideles consiliarii assisterent, qui suaderent, maiorem rationem iustitiae, atque honestatis habendam esse: quam fordidi lucri, auri, & argenti.

Solon apud Laetium lib. 1.

16 Principi consule non dulciora, sed optima.

17 Haec est praecipua pars boni consultoris, dispicere non solum quid per se optimum sit, sed quid pro temporum ratione possit obtineri. Nam in consultationibus non solum quid sit pulcherrimum, spectandum est, sed etiam quid fieri possit.

Thomas Morus lib. 2. de optimo reip. statu.

18 Id quoque moris habet senatus, ut nihil quo die primum proponitur, eodem disputeretur: sed in sequentem senatum differatur: ne quis, ubi quod in bucam primum uenerit, temere effutierit: ea potius excogitet postea, quibus decreta tueatur sua, quam quae ex reipublicae usu sint: malique salutis publicae, quam opinionis de se iacturam facere: peruerso quodam, ac praepostero pudore, ne initio parum prospexisse uideatur, cui prospiciendum initio fuit, ut consulto potius, quam cito loqueretur.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

19 Prudens senator pericula reipublicae, inclinationes, casus, mutationes, prospicere debet. Est enim eius officium non solum uidere praesentia, uerum etiam providere futura, quae uirtus a prauidendo prouidentia est appellata.

Idem post aliqua.

20 Cum viri prudentis animus, rerum, & actionum humanarum cognitione est imbutus: tum praeterea agnoscit praesentium, & praeteritarum rerum, quae fuerint principia: qui exitus, quae mutationes quae inclinationes: habet etiam in animo comprehensam ideam, ac formam rerum generalium: quas natura uel ratio certo, & inuolubili cursu gubernat: is in qua omnibus edoctus, informatusque: rebus, ubi mentis aciem paululum excuerit, omniumque actionum humanarum, & rerum publicarum statum prehenderit: haec certe ratione prauidebit, & praesciet quid in illis bonum, quid malum, quid caducum, quid firmum, durable, certumne fuerit.

Et paulo post.

21 Exemplis quoque & rerum usu, certa quaedam prouidentia comparatur, si enim ob mutatam religionem incommoda reipublicae praecognoscere uelit, animum uertet ad ea pericula, quae Germanis, Galliam

Galliam, Boemiam, Vngariam, Angliam, propter religionem mutatam labefactarunt: atque id in ceteris rebus, & casibus praesentendis efficit.

De consiliarijs Camera ut uocant, cap. 6.

1 EX ipso tribunali summo delegi solent unus, duo, uel tres, qui regi sint a consiliis camerae, ut nominant. Ad horum officium pertinet referre ad regem de decretis, siue dispensationibus, quae a solo rege conceduntur: qualia sunt, aetatis uenia, quarundam poenarum condonatio, facultas constituendi primogenita, siue maioratus, & mille talia.

Plato libro civili.

2 Lex nequit, quod optimum est omnibus, & iustissimum sincere comprehendendo semper ita, ut opere pretium est praecipere: quando hominum, actionumque distantia & instabilis rerum humanarum conditio facit, ut ars nulla simplex quicquam, & in uniuersum de omnibus, perque omne tempus ualens, constituere possit: nec legislator dum cunctis in unum consulit, singulorum commoditatem, iusue prospicere ualet.

Haec eadem Aristoteles tradit lib. 5. Eth. cap. 10. post alia dicens.

3 Quando lex in uniuersum dixerit, & praeter uniuersale postea quipiam contigerit: tunc recte se habet, si qua legislator omisit, absoluteque, ac simpliciter loquendo peccauit, corrigatur defectus: id quod legislator ipse si adesset, dixisset, & si sciisset, ita praescribentem legem instituisset.

4 Iustum igitur decretum regis, & recta dispensatio, non est legum uolatio, sed exceptio, declaratio, & emendatio: quae tunc demum fieri debet, cum id episcopia cogit, aut certe suadet, praegrauante, equibonique lance, perpensis temporum, personarum, locorum, & aliorum qualitativis, & circumstantiis.

Aristoteles lib. 2. Magno. Moral. cap. 1.

5 AEquus est, qui descripta legibus iusta diminuit, ac moderatur. Nam quae legislator particulatim ad unguem definire non potest, sed in uniuersum loquitur: hic in eisdem intercedens ea diligit, quae legislator particulariter quidem definire uolebat.

Verum ei facere non licuit, eiusmodi certe aequus est, non omnino iusta diminuens: quandoquidem, quae natura, ac uere iusta sunt,

sunt, non diminuit: sed ea duntaxat, quæ legislator deseruit, cum ex-
plere non potest.

- 6 Peruelim equidem, ut hi regii consiliarii tria semper ante oculos
habeant; vnum, ne quid regi persuadeant, quod æquum, & bonum
non sit.

Alterum, ut æquo animo ferant, si quis decreto vel dispensatio-
ne læsus, principi supplicauerit: nec aditum ad iustitiæ tribunal inter-
cludant: quandoquidem ea decreta, sine causæ cognitione, & parte
inaudita altera fieri solent.

Tertium, ut in dispensationibus tribuendis meminerint Beati Ber-
nardi (libro tertio de consideratione ad Eugénium) dicentis: ubi ne-
cessitas urget, excusabilis dispensatio est: ubi utilitas prouocat, dis-
pensatio laudabilis est: utilitas dico communis, non propria, non pri-
uata. Nam cum nihil horum est, non planè fidelis dispensatio,
sed crudelis dissipatio est.

Concilium Tridentinum sessione suprema cap. 18.

- 7 Sicuti publicè expedit, legis vinculum aliquando relaxare, ut ple-
nius euentibus casibus, & necessitatibus pro communi utilitate
satis fiat: sic frequentius legem soluere, exemploque potius, quàm
certo personarum, neminemque delectu potentibus indulgere, nihil ali-
ud est, quàm unicuique ad leges transgrediendas aditum aperire.
quod siurgens necessitas, iustaque ratio, & maior quandoque utili-
tas postulauerit, cum aliquibus dispensandum esse id causa cognita,
ac summa maturitate, atque gratis, à quibuscunque dispensatio per-
tinet, erit præstandum.

Salustius in posteriore oratione de republica ordinanda.

- 8 Ego multa legendo, atque audiendo, ita comperi: omnia regna,
ciuitates, nationes, usque eo prosperum imperium habuisse, dum
apud eos uera consilia inauerunt: ubi autem gratia, timor, uoluptas,
ea corrumpere: paulò post imminuta, deinde adeptum imperium, po-
stremò, seruitus imposita est.

Herodotus lib. 3.

- 9 Ex optimis uiris credibile est, optima existere consilia.

De ætate consiliariorum. Cap. 7.

- 1 **R**egis assessores, & summorum tribunalium consiliarii, senes
esse debent.

Plato

Plato lib. 6. de legibus.

- 2 Custos legum, non plusquam annos viginti hunc habeat magistra-
tum: nec pauciores natus, quàm quinquaginta, cum gerat.

Aristoteles lib. 7. polit. cap. 16.

- 3 Mens, & intellectus in plerisque maximè uiget circa quinquage-
simum annum.

Philostratus lib. 5. de uita Apollonij cap. 9.

- 4 Claudius annos natus quinquaginta imperium est adeptus, quo
tempore in hominibus uigere maximè solet ingenium.

Plato lib. 3. de rep.

- 5 Non iuuenem, sed senem iudicem bonum esse oportet, qui sero
quale quid iustitia sit, didicerit: tanquam qui non propriam in ani-
mo suo eam senserit, sed alienam in aliis animis longo tempore no-
uerit: atque idcirco cuiusmodi sit malum discernat, scientia potius
quàm propria experientia iudicans: generosissimus certè iudex hu-
iusmodi esse uidetur.

Ecclesiasticus cap. 25.

- 6 Quàm speciosum canicie iudicium, & speciosa ueteranis sapien-
tia, & gloriosus intellectus, & consilium.

Iob, cap. 2. & 31.

- 7 In antiquis est sapientia, & in multo tempore prudentia.
Annorum multitudo docet sapientiam.

Isocrates Iasonis liberis, epist. 6.

- 8 Experientia, & rerum multarum usus senes erudit, atque efficit, ut
quidquid expediat, acutius quàm alii perspicere posse uideantur.

Cicero in Catone Maiore.

- 9 Mens, ratio, & consilium in senibus est: qui si nulli fuissent, nullæ
omnino ciuitates essent.

Liuius lib. 3. scribit.

- 10 Feruorem, & audaciam ætatem quotidie auferre: consilium autem
indies crescere senescentibus uirtus, maturecente uirtute.

Euripides in Phenissis.

- 11 Experientia senum
Plus sapientiæ demonstrare potest, quàm iuuenes.

Idem in Bellerophonte.

- 12 Manus quidem iuueniles ad agendum robustæ sunt, seniorum au-
tem sententiæ præstant.

Tempus enim multam, & uariam doctrinam parit.

X

Sophocles

Sophocles in Thyeste.

- 13 Solent senilem aetatem mens etiam, & opportuna consilia sequi.
Ovidius lib. 5. Fastorum.
- 14 Nec nisi post annos patuit tunc curia seros.
Nomen, & aetatis mite senatus habet.
Idem lib. 9. Metamor.
- 15 Iura senes norint, & quid liceatque, nefasque
Fasque sit, inquirat, legumque examina seruent.
Cassiodorus lib. de anima.
- 16 Aetate maturi melius sapere iudicantur, quia senescentibus membris, & corporalibus sensibus emollitis, proxima parte in consilium transeunt, ubi dum mens amplius occupatur, robustior virtute adnationis efficitur.
Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo senatore.
- 17 Senes igitur dicenda sententia ualent, tametsi sint indocti: usu enim & experientia tertium quendam oculum sunt adepti, quo rerum principia, & euentus facile perspiciunt.
- 18 Sed senes decrepiti, bis pueri sunt, & res omnes, (vt ait Horatius) timide, gelidaeque ministrant.
Aristoteles lib. 2. Polit. cap. 7.
- 19 Vt corpus, sic item mens, suum habet senium.
Idem lib. 7. Polit. cap. 8.
- 20 Qui aetate confecta sunt in Deo colendo requiescere debent.

De consilio iuuenum. Cap. 8.

- 1 **T**emeraria, & periculosa esse consilia iuuenum multis & magnis exemplis iam pridem comportum est: sed vno dumtaxat memorabili contentus ero.
Lib. 3. regnorum. cap. 12.
- 2 Cum Israelitae loquerentur ad regem Roboam dicentes: Pater tuus durissimum iugum imposuit nobis: tu itaque nunc imminue paululum de imperio patris tui durissimo, & de iugo grauissimo, quod imposuit nobis & seruiemus tibi. Inuit consilium Roboam cum senioribus qui assistebant coram Salomone patre eius, qui dixerunt ei, si hodie petitioni eorum cesseris, locutusque fueris ad eos uerba lenia, erunt tibi serui cunctis diebus. Qui dereliquit consilium senum, & adhibuit adolescentes, qui nutriti fuerant cum eo & assistebant illi

- illi, dixitque ad eos: quod mihi datis consilium, ut respondeam populo huic? Et dixerunt ei iuuenes: sic loquere populo: Minimus digitus meus grosior est dorso patris mei, & ego addam super iugum uestrum: pater meus cecidit uos flagellis, ego autem cadam uos Scorpionibus.
- 3 Placuit consilium hoc Roboam, & respondit populo dura, ut iuuenes consulerunt. Deinde misit Aduram, qui erat super tributa: & lapidauit eum omnis Israel, & mortuus est: & ipse Roboam fugit in Hierusalem, & recessit Israel a domo Dauid usque in presentem diem. Itaque toto (quod aiunt) caelo errauit Roboam, quia relicto consilio seniorum, secutus fuit consilia iuuenum.
Cicero in Catone Maiore.
 - 4 Temeritas est florentis aetatis, prudentia senectutis: multoque maiore, & meliora faciunt senes prudentes, quam iuuenes. Non enim uiribus, aut uelocitatibus, aut celeritate corporum res magnae geruntur, sed ratione, consilio, auctoritate, & sententia, quod si legere, & audire uoletis externa: maximas respublicas per adulescentulos labefactatas, a senibus sustentatas, & restitutas, reperietis.
Ex Aristotele lib. 6. Ethic. cap. 9.
 - 5 Consultare, aliquid quærere est, & qui consultat, quærit, & ratiocinatur, & bona consultatio rectitudo quaedam consilii est: nec sine ratione consultatio bona est: & recte aiunt, cito agenda esse, quæ consulta ueris: tardè uerò, ac diu consultandum.
Idem lib. 2. eiusdem operis. cap. 10.
 - 6 Deliberatiuam facultatem uoco: cuius principium est consultatio, itaque deliberatio esse uidetur electio alicuius eorum, quæ in consultatione discussa sunt.
Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.
 - 7 Ex bona, prudentique deliberatione prudens solet nasci consilium: quod præcipuum est ad res bene gerendas fundamentum. Est autem consilium aliquid faciendi, uel non faciendi excogitata ratio. Consilium subsequitur sententia, quæ nihil aliud est, quam animi, & consilii nostri explicata significatio: quæ enim cogitamus, ea necesse est, uoce, & oratione exprimere, ut sciatur id quod in mente hominis, & ratione latet.

- Q**uidam sunt iuridici conuentus in Hispania, sed duo præcipui: Valdolitani, & Granatensis: quos audientias, & cancellarias vulgò appellant, ac de his in præsentia nonnulla dicemus.
- In utroque horum conuentuum sedecim selecti iudices (quos auditores vocant) in quatuor aulas, siue classes, diuisi, causis civilibus finem imponunt. Hi causas appellationum excutunt: & aliorum omnium iudicum sententias, aut confirmant, aut in melius reformant. Ab his prouocare non licet, sed eisdem supplicari potest.
- Ad onera huius officii subeunda viribus opus est: quamobrem aptiores erunt huic muneri iuuenes, quam senes. Vetus quidem dictum est: hæc officia senum esse, verum præ nimio labore, à senibus non sat commodè administrari posse.
- In summis curiæ tribunalibus prudentia, & experientia maximè opus est. In his uerò conuentibus patientia, & magna iuris peritia necessaria est. Et hinc assumendi sunt ad illa gubernationis tribuna- lia, posteaquam hoc summum iustitiæ munus rectissimè iudices gesserint.
- Aetas huic officio idonea (mea quidem sententia) erit à trigesimo ad quinquagesimum annum.
- Ioan. Chrysost. in euangel. Marci, homilia postrema.*
- Hominibus perfecta ætas triginta annorum est.
- Theophilactus in Euangel. Lucæ cap. 3.*
- Aetas triginta annorum perfectissima est, & illa homo uel probus, uel improbus cognoscitur.
- Dionysius Halicarnas. lib. 2.*
- Quadraginta annorum ætas est prudentissima.
- Plinius Traiano lib. 10. epistolarum.*
- Cautum est domine Pompeia lege, quæ Bithynijs data est, ne quis capiat magistratum, neque sit in senatu, minor annorum triginta.

Cicero in Catone Maiore.

- N**on cani, non rugæ repente auctoritatem afferre possunt, sed hanc

Prouer-

Prouerbi iorum cap. 16. & 20.

- Corona dignitatis est senectus, quæ in uiris iustitiæ reperitur. Dignitas senum canities, sed ut Ecclesiasticus inquit, Canities hominum prudentia est.

Sapientia cap. 4.

- Senectus uenerabilis est, non diuturna, neque annorum numero computata. Cani autem sunt sensus hominis: & ætas senectutis, uita immaculata.

Philo in fine libri de Abrahamo.

- Re uera senior, non ex longitudine temporis, sed ex laudata uita spectatur, siquidem qui multum ætatis in corpore uiuunt sine probitate: longæui pueri dicendi sunt, quia nunquam disciplinas attigerunt dignas canicie.

Origenes super Genesim homilia. 3. & in librum Iesus Nave homil. 10.

Hieronymus in Esaiam cap. 3.

Chrysostomus in epistolam Pauli ad Hebræos homilia. 7.

- Omnes uno ore dicunt: non senectam corporis, sed cordis maturitatem ueram senectutem esse.
- Non igitur eligendi quilibet senes, nec omnes iuniores sunt repudiandi: sed ex uiris probis iurisque peritis permiscendi erunt iuuenes cum senioribus ut illorum iuribus & horum prudentia, & utro- rumque scientia, controuersiis ciuium, finis optimus imponatur.

Aristoteles lib. 7. Polit. cap. 9.

- Non est eodem tempore omni ætati committenda respublica: sed prout ratio naturæ postulat: quæ ut iunioribus uires, sic senioribus prudentiam largitur.

Euripides in Menalippa.

- Vetus hoc dictum est: opera quidem iuniorum, consilia autem seniorum uim habere.

Iuuenes sanè aptiores sunt ad labores: sunt item diligentiores, & acutiores: senes uerò, & si prudentiores sint, debiliores tamen atque tardiores esse solent.

Ioan. Chrysost. in epist. Pauli ad Titum homilia. 4.

- Vitia quædam propria senectuti insunt, scilicet, segnitie quædam, ac tarditas, obliuio profunda, obtusio sensuum, iracundia, atque pusillanimitas.

De diuersis, & prolixis sententijs. Cap. 11.

Q Vanus iudices amici. & unanimes sint, fieri tamen non potest, quin in ferendis suffragiis nonnunquam dissentiant: vel propter naturalem hominum ad dissentiendum facilitatem vel ut Iustinianus ait, quod nihil in rebus humanis sit usque adeo semotum ab omni controuersia, tametsi maximam cum iustitia coniunctionem habeat, quod dubitationem & controuersiam non recipiat, si subtiliter animi curas intendas: vel quia nihil est in iure non undique controuersum: siue id faciat legum obscuritas siue rerum ipsarum iniquitas, siue ingeniorum diuersitas, siue imbecillitatis humanae infelicitas quaedam, siue horum singula, siue omnia simul.

2 His accedunt questiones inexplicabiles, facta dubia & obscura, testimonia uaria & pugnancia, ut magis sit mirum collegas frequentissime consentire, quam dissentire non nunquam. Accedit eodem quod ut quidam eleganter scripsit, homines non facie tantum sed omnino consilio, opinionibus, iudiciis, quam dissimilimi sint adeo ut uix in tanta multitudine, haud temere duos reperiatis, qui aut vultu sint simili, aut probent eadem. Quot homines, tot sententiae quod huic bonum illi malum. quod illi suaue, huic amarum: inde etiam Horatio tres conuiuae prope dissentire uidentur.

Poscentes uario multum diuersa palato
At multo maiorem inesse ingeniis, quam palatis diuersitatem, vel caeco appareat:

3 Iuniores id est, qui nouissimi sunt, suas primum sententias dicunt ne antiquorum auctoritati cedant, neque pudore uitioso illis contradicere nollunt & minus libera sint eorum suffragia.

Dion Cassius lib. 39.

4 In omnibus comitijs, ubi quid cum populo agendum erat, prius priuatis hominibus concio dabatur, quam magistratum tenentibus, ne quis potentioris (ut fieri assolet) sententiae preuentus, suam ipse suppresserit, sed summa cum libertate, quod sentiunt, exponeret.

Cicero philippica. 11.

5 In recta sententia, ne uicta quidem causa uituperanda est, debet unusquisque rectissimam sententiam dicere, tametsi solus in ea singularis sit, nec enim ad eum pertinet rei exitus sed consilium, & suffragium optimum, itaque maximas gratias & habeo, & ago (dicebat idem Cicero) Lucio Pisoni, qui non quid efficere posset

set in rempublicam cogitauit, sed quid facere ipse deberet. haec ille philippica. 1.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo senatore.

6 Vitale reipublice in sapientum, & proborum senatorum sententias, ceteros pedibus ire: contingit enim ut omnium idem sit sensus, eadem de re aliqua uoluntas loquacitatisque fugienda causa, melius est adherere aliis, quam sesquipedalibus uerbis diem conterere: cauendum autem est semper ne in sententia dicenda, ingenii ostentationisque suspitio appareat.

Et paulo post.

7 Cauendum est praeterea ne diem extrahamus longa sententia dicenda: duplex enim committimus uirum, nos loquendo, ceteros audiendo defatigantes: Ceterum Caesar ob id aliquando punire non dubitauit, haec ille, uidi ego non nullos, qui ne parum eruditi esse uiderentur, ea quae ab aliis recte dicta erant longis ambagibus repetentes ac tandem nihil afferentes noui, non sapientes, aut prudentes, sed insipientes, & importuni reputati sunt.

8 Multiloquium non solum molestum est auditori, uerum etiam ad persuadendum inutile, praesertim apud principes, tum uariis curis occupatos, tum auribus fastidiosos.

Plutarchus in apophtheg. Laconicis.

9 Samnitum legatis multa locutis Lacones responderunt: adeo fuit longa, & Samnites, uestra oratio, ut priorum quidem obliti simus: quo factum est, ut quorsum posteriora dixeritis, non intelligamus.

Utrum disputare iudicibus liceat. Cap. 12.

Non debent iudices pertinacibus argumentis aduersus collegas contendere, neque disputare nimium. Nihil tamen prohibet contrarias, diuersasque sententias dicere, ac leni disputatione comiter modestaeque ueritatem inquirere.

Plutarchus in Politicis.

2 Si qui alicubi dissonant, atque discrepare uidentur, hos amice, & placide uelut musicum ad modum, atque concinnitatem oportet reducere: non iracunde, duriter, atque per contumeliam adoriri: quin autore Homero mitius, & moderatius pertractare: te scilicet, equidem ceteros prudentia ante ire arbitror. Item te certe scio meliorem

meliozem ista oratione excogitare facile posse. His & similibus est utendum.

Herodotus lib. 7.

- 3 Nisi diuersæ inter se sententiæ dicantur, non potest quis eligere meliorem: sed necesse habet ea, quæ dicta est, uti. At cum plures dictæ sunt, licet tanquam aurum purum diligere, quod per se discerni cum nequeat, comparatum cum altero, discerni potest.

Isocrates oratione de pace.

- 4 Qui fieri potest, ut ulli, uel de præteritis rectè iudicent uel de futuris prudenter deliberent, nisi contrarias inter se rationes conferant & æquos utrisque auditores se præbeant?

Cicero lib. 2. officio.

- 5 Contra omnia disputatur à nostris: quod hoc ipsum probabile elucere non possint, nisi ex utraque parte causarum sit facta contentio.
- 6 Herennius Modestinus, & notando, & disputando bene, & optima ratione nonnulla decreuit, autor Arcadius lib. de muneribus ciuilibus.

- 7 Nec reprehendenda est ea quæ non animorum, sed iudiciorum est dissensio, quam, & in omni republica utilè esse Philostratus lib. 4. de uita Apollonii affirmat, & eam dissidentem concordiam appellat. Nam quod alius alio melius in consilio sententiam dicat aut magistratum rectius gerat, aut splendidiore conferuet ædificia, aut in aliquo huiusmodi excellat. talem contentionem, aut æmulationem plurimum ciuitati conferre existimabat.

- 8 Ad extremum id fieri debet, quod Plinius uerso lib. 6. epistolarum scripsit: senatus ipse mirificus. Nam illi quoque, qui prius negarant Vareno, quæ petebat eadem danda post quam erant data, censuerunt, singulos enim integra re dissentire fas esse: peracta, quod pluribus placuisset, cunctis tuendum.

De arcanis. Cap. 13.

- 1 Omnes iudices & magistratus arcana occultare tenentur, & quicumque operta recluserit, seuerissimè puniendus est.

Proverbiorum. cap. 11.

- 2 Qui ambuat fraudulentè reuelat arcana.

Seneca lib. de quatuor uirtutibus.

- 3 Iustus secreta non prodit, tacenda enim tacet, loquenda loquitur.

idem

Idem epistola. 89.

- 4 Fides sanctissimum humani pectoris bonum est, nulla necessitate ad fallendum cogitur, nullo corrumpitur præmio. Vre (inquit) occide, non prodam: sed quo magis secreta quæret dolor, hæc illa altius condet.

Quintus Curtius lib. 2. de arte.

- 5 Eximia est virtus præstare silentia rebus. At contra, gravis est culpa tacenda loqui.

Plutarchus in Apoph. grecorum.

- 8 Quodam ex iunioribus tribunis militum percontante quid acturus esset Cæcilius Metellus: si hæc, inquit, tunicam mihi consciam esse putarem, ipsam exutus in ignem iniicerem.

Quintus Curtius lib. 4.

- 7 Lingua grauius apud persas castigatur, quam ullum probrum. Nec magnam rem sustineri posse credunt ab eo, cui tacere graue sit quod homini facillimum uoluerit esse natura.

Quintus Curtius lib. 2. elegiarum.

- 8 Quis minor est autem, quam tacuisse labor.

Ammianus Marcellinus lib. 21.

- 9 Apud Persas neio consiliorum est conscius, præter optimates & cunctos, & fidos.

- 10 Vetus disciplina Persarum, silentium uitæ periculo sanxerat.

Fabius Quintil. declamatione. 19. ait.

- 11 Non prodere secretum, primam fuisse sapientiam in priscis illis morum, mentiumque rectoribus.

Valerius Maximus lib. 2. cap. 1.

- 12 Adeo magna charitate patriæ veteres Romani tenebantur, ut arcana consilia patrum conscriptorum, multis seculis nemo senator enunciauerit. Quintus Fabius Maximus tantummodo, & is ipse per imprudentiam, de tercio punico bello indicendo, quod secreto in curia erat actum, Publio Crasso, rus petens domum reuertenti, in itinere narrauit, ignarus nondum à senatoribus in ordinem senatorum electum, sed quamuis honestus error Fabii esset, uehementer tamen à consulis obuiugatus est. Nunquam enim taciturnitatem optimum, & tutissimum administrandarum rerum vinculum labefactari uolebant.

Horatius Satyra. 4. lib. 1.

- 13 Fingere qui non uisa potest commissa tacere. Qui nequit, hic niger est, hunc tu Romane caueto.

Y

Ite-

Iterum de occultis. Cap. 14.

Isoocrates oratione prima ad Demonicum.
Diligentius tuere deposita uerborum, quam pecuniarum. Ne cui arcana tua credas, nisi res illas taceri non minus iis, qui audiunt, quam dicenti tibi expediat.

Cuius meus Seneca lib. de moribus.

2 Quod tacitum esse uelis, nemini dixeris, si enim tibi non imperasti, quomodo ab alio silentium speras?

Alter Seneca in Hippolyto.

3 Alium filere quod uoles, prius file.

Fabius declamat. 19.

4 Ex omnibus, quos humana pectora feris, grauiusque complectuntur affectibus, nullam difficiliorem, quam silentii credo uirtutem, adeoque promptissimo sermone facile delinquimus, ut constantiam tacendi, neque in aliis ferre possimus.

Plutarchus in Apoph.

5 Hieron tyrannus dictabat, qui sermonem arcanum efferrent, in iuria afficere etiam eos, quibus reuelassent. Odio namque habemus, non eos solum, qui efferunt, sed etiam eos, qui, quæ nolumus audierint.

6 Simonides Musicus dicente quodam, quod multi ipsum apud se deferrent: Ecquando tandem desines, inquit, tu auribus me calumniari?

Horatius lib. 1. epistol.

7 Arcanum neque tu scrutaberis ullius unquam,

Commissumque reges, & vino tortus, & ira

Percontatorem fugito nam garulus idem est.

Nec retinent patula commissa fideliter aures.

Clemens Alexandrinus lib. 4. Stromatum siue contextorum.

8 Zeno Eleates dum cogeretur quoddam arcanum enunciare, restitit tormentis, nihil confitens, ac tandem linguam erodens, eam ex puit in tyrannum. Quod idem fecisse dicuntur Theodorus Pythagoræus, & Paulus Lacidis familiaris. Posthumus quoque Romanus captus à Peucetione, non modo nihil ex ijs, quæ erant occulta retexit, sed cum etiam manum in ignem immisisset: constitit vultu firmo & planè immutabili.

Iustinus Historius lib. supremo, de Hispanis

loquens, inquit.

9 Sepe tormentis pro silentio rerum creditarum immortui: adeo illis fortior taciturnitatis cura, quam vitæ fuit.

Sextus Aurelius uictor in epitome.

10 Octavius Augustus Cæsar Mæcenatem nimium dilexit ob taciturnitatem.

Cæsar lib. 1. commentariorum, de Gallis vetustissimis scribit.

11 Quod cum in concilium conuenissent, iureiurando, ne quis enuntiaret, nisi quibus communi consilio mandatum esset, inter se sanxerunt.

Idem lib. 6. de bello Gallico.

12 Magistratus, quæ uisa sunt occultant quæque esse ex usu iudicauerint, multitudini produnt.

Capitolinus in Gordianis.

13 Exemplum senatus consulti taciti non aliud est hodie, quam quod uestra clementia conuocatis ad interiora maioribus ea disponit, quæ non sunt omnibus publicanda: de quibus adiurare etiam soletis, ne quis ante rem completam quicquam uel audiat, uel intelligat, hunc autem morem apud ueteres necessitates publica reppererunt, ut si fortè aliqua occulta constituere oporteret, senatus consultum tacitum fieret, ita ut non scribatur, non serui publici, illis actibus interessent, senatores exciperent, senatores omnium officia, scribarumque complerent, ne quid fortè proderetur.

14 Ac mea quidem sententia iudices & magistratus, qui iure iurando violato, enuntiant arcana: tum alijs pœnis afficiendi, tum etiam officiis mouendi sunt. Quæ enim esse potest perfidia maior, quam retegere occulta reip? Angelus Perusinus hostes & preuaricatores illos appellat, qui secreta produnt: quod metum eorum reip. consuli non possit. Nam coram eis non sunt libera suffragia: & præterea odia, dissidia, & inimicitias seminant.

De iuramento iudicum. Cap. 15.

Iurant iudices, se leges seruatuuros: arcana calatuuros: pupillos, & uiduas protectuuros, & ea omnia, quæ ad eorum officium pertinent fideliter præstatuuros.

dispendii tuebor, reis fontibus secundum leges irrogabo supplicium: & tam in publicis quam in priuatis contractibus iustitiam obseruabo.

4 Nec ego tantum ista perficiam, sed etiam qui vnquam mihi adfident, quique circa me sunt tales studebo assumere, ut non solus ego innocenter viuere, qui verò circa me sunt rapere, & delinquere videantur, si quis autem circa me talis inuenietur, præstabo, quod ipse admisit, eumque abigam.

5 Quod si non omnia hæc, quæ dixi, obseruauero, omnibus incommodis ero expositus tam hic, quam in futuro seculo, in horrendo iudicio magni Domini Dei, & saluatoris nostri Iesu Christi, habebōq; partem cum Iuda, & Lepram Giezi, & tremorem Cain, ultra hoc quod etiam pœnis legibus comprehensus ero obnoxius.

6 Medici quoque iuramentum hipocratis præstare deberent saltem, prout in his capitulis continetur, iuro me in curandis egrotis pro uiribus, & pro iudicio meo rebus utilibus vsurum: nemini aegritudinem dilaturum, artem meam puram, atque integram seruaturum, quamcunque domum ingressus fuero, dumtaxat liberandis aegrotis operam daturum, omnem iniuriam, omnem corruptelam, omne genus turpitudinis, res etiam venereas sponte mea euitaturum: quæ inter curandum, uel videro, uel audiero, uel etiam extra curationem in uita hominum cognouerō, quæ reticenda esse intelligam, nemini aperturū, sed intemeratam taciturnitatem seruaturum.

De quatuor uiris capitalibus. cap. 17.

1 **I**n regis curia, & in utroque conuentu iuridico quaterni uiri de causis capitalibus iudicant, & ab eis prouocare non licet.

2 Quales hi magistratus eligendi sint, ex Iustiniani constitutione, de plebeis prætoribus, licet cognoscere. Inquit enim. Cogitauimus, quod si ob causas pecuniarias, in quibus non de maximis rebus uersatur periculum, sed tantum de pecuniis summi magistratus ius dicunt sapenumero etiam alii adduntur iudices, & plus mille curis inuolui mur, ne res sine causæ dictione procedant: quomodo indecorum sit omnem nos prouidentiam eo conferre, ut iudices periculum uitæ damnatis irrogantes, hi eligantur, qui pro dignitate in aliqua reputatione sint, ne temerè uita hominis pereat, qui semel quidem nascitur, amissam autem uitam recipere nequit.

Princi-

3 Principio igitur sancimus, ne quis omnino ad prædictum magistratum accedat, antequam à nobis eius administrationis codicillum perceperit: neque ulla etiam ratione eam functionem sine imperatoris codicillis expectet, in scriptis promulgandam. Nemini enim prædictam administrationem trademus, nisi qui eam suscipiunt, hi de numero sint magnificentissimorum illustrium, aut spectabilium comitum, aut sublimissimæ tribunalis clarissimorum tribunorum prætorianorum: aut qui alioqui officiorum in prouinciis administrationem habuerint, & idonei, nostroque testimonio digni uisi sint, quod magis prædicta grauitate, & honore insigniti, ius diligenter reddant; præsertim quia de uita certamen est. Consueuerunt enim, ut plurimum de perpetratis cadibus, de adulteriis, de aggressuris, de rapinis, & id genus aliis iudicare. Vnde oportet cum qui tam magnis criminibus præsidet, uirum esse ex omni parte grauitatis plenum, irreprehensibilem, & tanta audientia dignum.

4 Oportet quidem, ut hi iudices sint perspicaces, ac diligentes, & ut suspicionibus non magis moueantur, quam leges ipsæ: quarum custodes, & ministri sunt, non domini.

Plura de iudicibus criminum. cap. 18.

Seneca lib. 1. de ira.

Nihil minus quam irasci punientem decet: cum eo magis ad emendationem pœna proficiat, si iudicio lata est.

Iudex rerum damnaturus in tribunal procedat, non iratus, & furens, sed vultu legis seuerus.

Idem lib. 2. de ira

3 Dandum semper est tempus, ueritatem enim dies aperit. Potest pœna dilata exigi: non potest exacta reuocari.

Herodotus lib. 7.

4 Omnis res properando parit errores: unde magna detrimenta fieri adsolent. In cunctando autem bona insunt: si non talia, quæ statim uideantur esse bona, certè, quæ suo tempore bona quis esse comperiat.

Statius lib. 8. Thebaidos.

Ne fræna animo permittite calenti.

Da spatium, tenuemque moram: malè cuncta ministrat impet-
tus.

Et

Et vulgatus ille versiculus.
6 Nulla unquam de morte hominis cunctatio longa est. Præcipitatio nouerca iustitiæ est. & (ut Publius Minus admonet) ad penitendum properat cito, qui iudicat.

Et rursus inquit.
7 Deliberate utilia: mora tutissima est. Caueant hi iudices, ne sub styli, aut consuetudinis prauæ prætextu, quidquam contra leges, aut præter leges committere audeant.

Neminem torqueant in auditum. Nam ut Iulius Paulus inquit: Rei subitis accusatorum criminibus non sunt opprimendi: & quocumque tempore defensionem postulante reo, negari non oportet.

Seneca lib. 2. de ira.
8 De paruula summa iudicatur: tibi res sine teste non probaretur. Testis sine iureiurando non ualeret, utrique parti dares actiones: da res tempus: non semel audires. Et cum tormenta sint morte ipsa amariora, hominem torquere audes, antequam illi uel iudicia nosse liceat, uel testes: antequam eum audias dilatione concessa, ut suspensiones diluat: sed de his plenius in nostris catholicis institutionibus.

9 Ad extremum hi iudices neque crudeles sint, neque remissi: sed semper animos reuocent ad illius sententiæ memoriâ, quam Martianus iureconsultus eleganter his uerbis scripsit.

10 Respicendum est iudicanti, ne quid durius, aut remissius constituatur, quam causa deponit. Nec enim, aut seueritatis, aut clementiæ gloria adfectanda est, sed perpenso iudicio, prout quæque res postulat statuendum est. Planè in leuioribus causis proniores ad lenitatem iudices esse debent: in grauioribus poenis seueritatem legum, cum aliquo temperamento benignitatis subsequi.

De executoribus. Cap. 19.

1 **E**xecutores appello apparitores siue lictores quos vulgus Merinos & Alguaziles nominat. Hi sunt qui mandata & sententias iudicum exequentur.

Aristoteles lib. 1. Polit. cap. 8.
2 Proximis huic magistratus est, ex omnibus ferè, & maximè necessarius & idem molestissimus qui in iudiciorum executionibus versatur

satur: siue damnatus quis fuerit, siue factus reus, isque carceri, custodiisque præest. Itaque propter odium, quod magnum incurrit, molestus est. Quamobrem ubi non est merces magna proposita, huc magistratum homines recusant: nec qui susceperunt fungi munere ex legis præscripto uolunt, est tamen necessarius. Frustra enim exercentur iudicia nisi ad finem perducantur.

Quare si communitas constare nequit, nisi iudicia fiant, ne constabit quidem, si nemo quod iudicatum fuerit exequatur.

3 Itaque commodius est hunc magistratum non esse unum, sed alios ex aliis tribunalibus: ut causas, quas unus magistratus condemnauerit, alius exequatur. Nam quo minus odii executores contraxerint, hoc magis executiones ad finem perducuntur. Igitur si condemnantes iidem sint, & exequentes, duplex odium contrahetur.

4 Quas ob causas mea quidem sententia necesse est, ut executores, quoad fieri commodè possit, urbanitate quadam, atque adeo modestissima comitate utantur, & eo magis, quod præsto illis esse potest excusatio iusta, quia officii necessitate coacti mandata iudicum exequentur, sed plerique illorum superbi & insolentes sunt, quo circa multorum odium iure ac merito incurrunt.

5 Hi ferè per omnem Hispaniam officio uigilum funguntur. Quam obrem oportet eos uigilare, ut ciues securi dormiant. Pleraque enim facinora noctu perpetrari solent. Nec soli ut ait Horatius ut ingulèt homines sui gunt de nocte latrones, sed adulteri, sicarii cæteri que facinorosi lucem fugiunt, ac tenebras amant.

Patricius lib. 3. de institutione reip.

6 Qui Reip. præsent, non mediocri diligentia curare debent ut uigilia ita per urbem disponantur, ut nequid incommodi, de decoris uel ciues patiantur. Pessima namque facinora noctu potius quam interdiu perpetrantur. Malè quidem eum ea ciuitate agitur, quæ satis tuta non est ab adulteris, nocturnisque furibus. Omnes metu præ noctu domi se contineant: nihil enim boni agere cupit, qui lucem fugit, qui testem, iudicemque formidat.

7 Pro sunt præterea hi executores incendiis accendis, quæ noctu solent esse periculosissima, quorum cura olim fuit maximi, ut uidere est in titulo digestorum de officio præfecti uigilum.

A Bundat Hispania nostra patronis, & aduocatis plurimis, quorum non pauci & iuri probi sunt & uiris peritissimi. Officiū autem eorum admodum necessarium omnibus est.

Extat Leonis lex vulgaris, & pernulgata, cuius hæc sunt uerba.

2 Aduocati, qui dirimunt ambigua facta causarum, suæque defensionis uiribus, in rebus sæpe publicis ac priuatis lapsa erigunt, fatigata reparant: non minus prouident humano generi, quam si præliis, ac vulneribus patriam, parentesque saluarent. Nec enim solos nostro imperio militare credimus illos, qui gladiis, clypeis, & thorace nituntur: sed etiam aduocatos. Militant namque patroni causarum, qui gloriosæ uocis confisi minimè laborantium spem, uitam & posteros defendunt.

3 Sed inter plurimos aduocatos probos iuris, legumque peritos, cōsentaneum est, esse aliquos illis non omnino dissimiles, qui Platoni diuo Augustino, aliisque displicuerunt.

Plato in Epinomide.

4 Neque sapientes dici eos uolumus, qui litigantibus dicendi uiribus adsunt, quippe cum memoria, & usu opinionis moribus se accommodent & à ueræ iustitiæ intelligentia procul aberrent.

Idem lib. 1. de legibus hanc legem tulit.

5 Si quis iustitiæ uires in animis iudicum in contrarium uertere conetur, ac præter opportunitatem multa litigia mouet, aut mouentibus adest: agat in eum quicumque uoluerit malè agendi uel defendendi crimine iudiciumque huiusmodi apud electos iudices agatur. Quod si conuictus fuerit disentiatur, utrum avaritia, an ambitiosa quadam contentione id fecerit. Ac si contentione, certum ipsi iudices tempus præferant: in quo neque pro alio ullam agat dicat uel causam: sin autem avaritia peregrinus quidem à regione, nunquam rediturus abito, & si redierit moriturus. Cuius autem si avaritia id fecisse deprehendatur, quoniam pecuniam tanti fecerit, omnino moriatur. Quod si ambitiosa contentione bis tale quid fecisse iudicatus fuerit: id ipsum supplicium subeat.

Fabius Quintil. lib. 12. cap. 7.

6 Paciscendi quidem ille piraticus mos, & imponentium periculis pretia procul abominanda negotiatio etiam à mediocriter improbis aberit:

aberit: cum præsertim bonos homines bonasque causas tuenti non sit metuendus ingratus, qui si futurus est: malo tamen ille peccet. Nihil ergo acquirere uolet Orator ultra quam satis erit: ac ne pauper quidem tanquam mercedem accipiet, sed mutua beneuolentia uetur: cum sciet se tantò plus præstitisse, quia nec uenire hoc beneficium oportet, nec perire. Denique ut gratus sit, ad eum magis pertinet, qui debet.

Iterum de aduocatis. Cap. 21.

Diuus Augustinus Macedonio epistola. 54.

Iustus dicitur aduocato redde, quod accepisti, quando contra ueritatem stetit: iniquitati adstisti: iudicem sefellisti: iustam causam oppressisti: de falsitate uicisti: quis tandem aduocatus, aut ex aduocato ita uir optimus facile reperitur, qui suscepto suo dicat: Recipe quod mihi, cum tibi malè adessẽ, dedisti, & redde aduersario tuo, quod me agente inique abstulisti: & tamen quem prioris non rectæ uitæ rectissimè pœnitet, etiam hoc facere debet ut si ille, qui iniquè litigauit, non uult admonitus corrigere iniquitatem, eius tamen iniquitatis nolit iste habere mercedem nisi fortè restituendum est alienum, quod furtim elanculo aufertur: & restituendum non est alienum, quod in ipso foro ubi peccata puniuntur, decepto iudice & circumuentis legibus abeinentur.

Diuus Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium.

2 Nisi agitentur causæ: audiantur partes: inter partes iudicare quis potest? Agitentur causæ sed sicut oportet. Nam is modus qui frequenter: execrabilis planè, & qui non dico Ecclesiam, sed nec forum deceret. Miror namque quemadmodum religiosæ aures tuæ audire sustinent huiusmodi disputationes aduocatorum, & pugnas uerborum, quæ magis ad subuersionem, quam ad inuentionem proficiunt ueritatis. Corrige prauum morem, & præcide linguas uaniloquas, & labia dolosa claudere. Hi sunt qui docuerunt linguas suas loqui mendacium: disertis aduersus iustitiam: eruditi pro falsitate. sapientes sunt, ut faciant malum: eloquentes, ut impugnent uerum. Hi sunt, qui instruunt, à quibus fuerant instruendi: astringunt non comperta, sed sua: struunt de proprio calumnias innocentiae: destruant simplicitatem ueritatis: obstruunt iudicii uias. Nihil ita absque labore manifestam facit ueritatem, ut breuis, & pura narratio.

2 2 Ergo

Ergo illas quas ad te necesse erit intrare causas, diligenter uelim, sed breuiter decidere assuescas, frustariasque & venatorias percidere dilationes.

- 3 Habeant semper aduocati ante oculos iuramentum, quod quotannis prestare solent, cuius capita ex Iustiniani formula decerpta esse uidentur. Iurant enim quod omni uirtute sua, omni que ope, quod iustum, & uerum existimauerint, clientibus suis inferentibus studi relinquentes, quod sibi possibile sit: quod credita sibi causa cognito, quod improba sit, uel penitus desperata, & ex mendacibus allegationibus composita, ipsi scientes prudentesque mala conscientia liti non patrocinentur: sed etsi certamine procedente aliquid sibi tale cognitum fuerit, à causa recedent ab huiusmodi communione sese penitus separantes.

Fabius lib. 12. cap. 7.

- 4 Neque uerò pudor obstat, quo minus susceptam cum melior uideretur, litem, cognita inter disceptandum iniquitate, dimittat cum prius litigatori dixerit uerum. Nam & in hoc maximum, si æqui iudices sumus, beneficium est, ut non fallamus uana spe litigantem. Nec enim dignus est opera patroni, qui non utitur consilio.

Patricius lib. 3. de institut. reip.

- 5 Agant causas patroni uiri optimi iurisque periti, qui nihil astute, nihil dolo committant, sed omnia uerè loquantur: sitque illis mendacium non impunitum. Nihil enim in republica tam incorruptum esse debet, quam iudicium; quod quidem sapius lingua, quam pecunia corrumpitur. Vnde eleganter se non intelligere Cicero dicebat, cur qui iudicem pecunia corrumpit, pœna dignus sit; qui uerò, eloquentia laudem ferat? Mihi quidem, inquit, hoc plus mali facere uidetur, qui oratione, quam qui pretio iudicem corrumpit: quia pecunia corrumpere prudentem nemo potest, dicendo autem potest.

Onidius lib. Elegiarum

- 6 Turpe reos empta miseros defendere lingua
Quod faciat magnas turpe tribunal opes.

Describis. Cap. 22.

- 1 Scribæ Hispaniarum innumerabiles ferè sunt, sed ut multi mecum sentiunt, pauculi esse deberent, & illi quidem spectata fidei, & bono genere nati. Nam & priuatim & publice prodesse pluri-

plurimum & nocere possunt.

Cassiodorus lib. 12. variarum.

- 2 Scribarum officium, securitas solet esse cunctorum, quoniam in quantum eius sollicitudine custoditur, Armarium tabellionis fortuna cunctorum est, & merito refugium omnium dicitur, ubi uniuersorum securitas inuenitur.

Scribæ potius, quam ipsi iudices iudicant, quia causarum uincula dissolunt. Nec enim iudices aliud facere possunt, quam fidem eorum sequi, quæ apud istos probata fuerint, contractuum, testamentorum, & actorum omnium robur, ex fide scribarum pender. Adde quod cum fas sit, promulgatam sententiam appellatione suspendere, istis non licet obuiare. Nam horum scripturæ paratam habent executionem, & ab eis pronocare non licet.

- 4 Quamobrem, ut in pretio habendi sunt, qui suis stipendiis contenti, fideliter, & diligenter suum officium faciunt: sic puniendi sunt, seuerissimè, qui spretis legibus, litigantes deplumbunt, & res publicas & priuatas depeculantur. Sed hi sine ulla miseratione durissimis suppliciis afficiendi erunt, qui falsi aliquid pro testimonio scripserint. Actum enim est de rebus humanis, si scribæ improbi sint, & impuniti, & sola eorum spectatur fides.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- 5 Eum notarium qui falsum causæ breuem in consilio imperatoris retulisset, incisus digitorum uernis, ita ut nunquam posset scribere, deportauit.

- 6 Philo Alexandrinus libro in Flaccum, memorat, Lamponem quendam scribam sedentarium, qui tunc uenalem habebat, iudicum obliuionem, & in actis publicis quædam delebat, quædam prætermittebat, data opera, nonnunquam inferebat, quæ in iudicio dicta non fuerant: rursus alia mutabat, transponebatque pro libito, & lingulis syllabis, atque etiam apicibus quæstum faciens, qui sæpe conclamante populo appellatus est calamosphactes apissimè, quod scribendo multos calamo ingularet. Atque utinam hodie non sint discipuli Lamponis, & successores.

Cassiodorus lib. 6. in formula notariarum.

- 7 Non est dubium, ornare subiectos principis secretum: dum nullis æstimatur posse committi, nisi qui fuerint fide magna solidati: publicum est quidem omne quod agimus, sed multa non sunt ante scienda, nisi cum fuerint, Deo auxiliante perfectæ. quæ tanto plus debent oculi, quanto amplius desiderantur agnosci. regis

confi-

consilium solos decet scire grauisimos: imitari debent armari, quæ continent monumenta chartarum: ut quando ab ipsis aliqua instructio queritur, tunc loquantur. totum autem dissimulare debent, quasi nesciant scientes. nam sollicitis inquisitoribus sæpe, & vultu proditur, quod taceatur.

De officio eorum quos visitatores nominant. Cap. 23.

Vtilissimum quidem rebus publicis est, ut omnes magistratus muneris gesti rationem reddant, sic etenim fiet, ut qui perperam se in officiis gesserint, iustissime puniantur. qui uero recte, laudem, & honorem consequantur. Denique ut cauti sint omnes, non ignari haud ita multo post rationem ab eis esse reddendam.

Aristoteles lib. 6. polit. cap. 4.

2 Commodum est, ut animi magistratuum pendeant, nec eis quidquid uelint efficere, liceat. Nam licentia quidquid libet agendi, non potest malum: quod est in quoque homine cauere.

3 Erant Athenis Logistæ, quibus omnes magistratu functi, intra triginta dies, quam magistratu decessissent, administrationis rationem reddebant. Preco autem proclamabat, his uerbis: Quis uult talem, tali functum magistratu, de antea ætate uiræ accusare facinoribus? Et qui accusare uolebat admittebatur. Sed hæc magis ad eam rationem, quam residentiam uocant, quam ad uisitationem pertinent.

Plato lib. 6. de legibus.

4 Nemo iudex magistratusve sit, qui gesti officii sui rationem non referat: præter eos, qui regum instar, finem rebus imponunt.

5 Obserua exceptionem diuini Platonis, qui prudentissimè censuit, summorum iudicium auctoritatem exponendam non esse calumniis, & accusationibus impudentissimis subiectorum.

Idem Plato lib. 1. de legibus.

6 De repetendis rationibus, quas magistratus referre debent, quid dicemus? Quis enim sufficiens repetendarum iudex erit? si quis magistratus rerum pondere pressus dixerit, feceritue suo aliquid indignum principatu. Difficile inuentu hoc est. Nam cum delecti magistratus uirtute alios antecellant, quo pacto præstantiorem eis inueniemus? Et tamen diuini aliqui uiri rationum referendarum ex actores, & iudices nobis querendi sunt: quos oportet in omni uirtu-

tum

tum genere, cunctis excellere: & qui non pauciores, quam quinquaginta nati sint annos.

Cornelius Tacitus lib. 15. annalium.

7 Olim quidem non modò prætor, aut consul, sed præuati etiam mittebantur, qui provincias uisarent, & quid de cuiusque obsequio uideretur, referrent. Trepidabantque gentes de æstimatione singulorum.

8 Ex quibus perspicere patet, uetus, & antiquum esse, ut in iudices, & magistratus generaliter inquiratur, & ad principem referantur bene ac malè gestalitorum. Nam ut præmio digni sunt, qui bene præsunt: sic è republica est, ut iudicium seuerissimum fiat in eos, qui malè se gesserint.

Demosthenes oratione 2. contra Aristogitonem.

9 Repellendi, & coercendi sunt a uobis, cum omnes legum uiolatores, tum uerò in primis, qui magistratu funguntur, & in republica uersantur. Per hos enim, & maximas respublica clades accipit, si mali sint: & uicissim inuatur plurimum, si sint boni uiri, & legum studiosi. Quod si rempublicam capessentibus semel permiseritis, ut leges uiolent, & recepta iura despiciant: necesse erit uniuersos, qui in ciuitate degunt, improbitatis eorum poenas sustinere, ut enim delictorum, quæ in nauibus committuntur inter nauigandum, si quis nautarum deliquerit, paruum est damnum, si gubernator deceptus fuerit, aut aberrauerit, communi calamitate uectores omnes inuoluerit, sic & plebeiorem peccata non in populi, sed in ipsorum damnum cedunt: sed magistratum & rempublicam gubernantium peccata ad uos uniuersos pertinent. Quapropter, & Solon plebeis tarda, magistratibus & populi gubernatoribus uelocia supplicia constituit: quod existimabat, ab illis quouis tempore sumi posse poenas, hos moram ultionis non admittere.

Zonaras in imperio Valentiniani.

10 Summus iustitiæ cultor Valentinianus fuit. Itaque multos magistratibus præditos, uel iniurios multauit, cum diceret, a principe in primis iustitiæ flagitari curam.

DE

DE REPUBLICA

LIBER OCTAVVS.

De prefecto urbi. Cap. 1.

- H**ic fere toto libro de his magistratibus differemus, qui urbibus prefiuntur, quos correctores appellare solemus. Omnes enim ciuitates Hispanie ab his magistratibus gubernantur, & quae olim praesides prouinciarum, praetores, atque praetores administrabant: ea omnia praefecti urbibus hodie gerunt.
- Sic etiam ad praesides prouinciarum omnia pertinebant, quae Romae plures magistratus curabant, & quaeque ciuitas Hispaniae cum municipiis, & vicis suis: instar prouinciae obtinet.
- Hermogenianus, & Martinus sub titulo de officio praesidis.*
- De omnibus causis, de quibus, uel praefectus urbi, uel praefectus praetorio, itemque consules, & praetores, ceterique Romae cognoscunt: correctorum, & praesidum prouinciarum notio est. Omnia enim prouincialia desideria, quae Romae uariis iudices habent, ad officium praesidum pertinent, & praefecti urbibus nostris, eorum omnium magistratum uice, atque officio funguntur.
- Urbibus praefectos rex mittere solet, ut biennio ciuitates regant: & plerumque ad consequentem annum iurisdictione eorum porrigitur, praesertim cum id ciuitatum senatores, ac decuriones postulant.
- Iustinianus de plebeis praetoribus, hac eadem fere tradit constitutione 9. dicens.*
- Scire autem eos pro certo oportet, quod si incorruptos se conseruauerint, & a Deo auxilium habebunt, neque beneuolentia nostra frustrabuntur: & magistratus in longiora illis tempora prorogabitur. Quis enim uellet eum, qui pulchre, & recte se gereret, temere mutare?
- Qualis autem sit eligendus ad huius magistratus munera docet Plato dialogo 3. de rep.*
- Is qui singulis aetatibus semper pueritia, adolescentia matura

etate

etate, probatus est, & immaculatus existit, custos, & princeps est ciuitatis constituendus.

Idem dialogo 6.

- Oportet eum, qui passim sincerus, & incorruptus euadit, tanquam aurum in ignis examine comprobatur, gubernandae ciuitati praeficere, muneribusque ornare, & uiuentem, & mortuum.

Dio Cassius lib. 53.

- Augustus Caesar tradens praecipua bene administrandae reipublicae, dixit: prouincias optimis, ac prudentissimis mandare, non inuidentes, hic cuiquam, neque certorum hominum commoda, sed urbis incolumitatem, & felicitatem spectantes.

Ex eodem Dione lib. 52.

- Maecenas Augusto Caesari dixit, omnes illi quibus aliquod extra urbem imperium committitur singulatione sui officii congruentem accipiant mercedem, nam neque ex suis facultatibus in alienis locis uiuere eos consentaneum est, neque rursus immensis, ac nullo certo modo definitis sumptibus eos uti.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- Vbi aliquos uoluit, uel rectores prouinciis dare uel praepositos facere, uel procuratores, id est rationales ordinare, nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis aliquid haberet criminis, probaret manifestis rebus: si non probasset, subire poenam capitis: dicebatque, graue esse, cum id Christiani & Iudaei facerent in praedicandis sacerdotibus, qui ordinandi sunt, non fieri in prouinciarum rectoribus, quibus, & fortunae hominum committerentur, & capita.

Quid primum faciet praefectus urbi. Cap. 2.

- V**rbibus praefecti in primis iuramentum praestent, quale iam ante retuli: Deinde, ad urbes protinus proficiscantur. Neque moram alicubi trahant, aut demigrent prius ad alias regiones, inuisuri forte patriam, & quaecunque alia delicati, dissolutique homines facere consueverunt: sed celeriter ad officium, cuius habenas susceperunt, proficiscantur, quemadmodum Iustinianus edixit constituit 93.

- Adhaec, ea omnia urbis praefectus faciat, quae Ulpianus prudentissimè tradit, lib. de officio proconsulis.

- Antequam fines prouinciae sibi decretae ingressus sit, edictum debet de suo aduentu mittere, continens commendationem aliquam

A a

sui,

fui, si qua ei familiaritas sit cum provincialibus, uel coniunctio: & maxime excusans, ne publice, uel priuatim ei occurrant. esse enim conueniens ut unusquisque in sua eum patria excipiat. Recte autem & ordine faciet, si edictum decessori suo miserit, significetque, quae die fines sit ingressurus: plerumque enim incerta, & inopinata turbant provinciales; & actus impediunt.

Iustinianus constit. 93.

4 Antè duo dumtaxat dies, quam provinciam ingrediatur, in qua est, qui magistratu defungitur, ad eum amicè conscriptam mittat epistolam, quæ velit ut cohors mittatur in eius occursum: atque ex eo tempore annonas percipiat, ex quo iam cum magistratu est & huc administrat.

5 Usque adeo uiris sapientibus nouitates displicuerunt, ut Vlpianus loco prænotato scripserit, hoc obseruare debet proconsul, ut per eam partem provinciam ingrediatur, per quam ingredi moris est. Magni enim faciunt provinciales, seruari sibi consuetudinem istam & huiusmodi prærogativas.

Idem lib. 2. de officio proconsulis.

6 Si in aliquam celebrem ciuitatem, uel provinciae caput peruenerit: pati debet commendari sibi ciuitatem, laudesque suas non grauè audire, cum honori suo provinciales id uendicent, & ferias secundum mores & consuetudinem, quæ retro obtinuit, dare.

7 Quod uero præfectus, urbem ingressus primum facere debet, illud est: ut ad consistorium sine curiam ciuitatis accedat: ibidemque coram decessore, & senatoribus, diploma regium, quo sibi ea ciuitas decreta, & comissa est, exhibeat, ac perlegi faciat: & ex more infulas, & insignia magistratus, hoc est, uirgas iustitiæ accipiat.

De uxore præfecti. Cap. 3.

1 **A** Cris olim contentio fuit inter seuerum Cæcinnam, & Valerium Messalinum, de uxoribus proconsulum, & aliorum magistratuum, ut est apud Cornelium Tacitum lib. 3. annalium.

2 Seuerus Cæcinna censuit, ne quem magistratum cui provincia obuenisset, uxor comitaretur multum antè repetito, concordem sibi conjugem, & sex partus enixam: seque quæ in publicum statueret, domi seruauisse, cohibita intra Italiam: quanquam ipse plures per provincias quadraginta stipendia expleuisset.

3 Haud enim frustra placitum olim, ne foeminae in socios aut gentes

tes externas traherentur. Inesse mulierum conuitatui, quæ pacem luxu, bellum formidine morentur: non imbecillum tantum, & imparem laboribus sexum, sed si licentia adsit, seuum ambitiosum, potestatis audidum, incedere inter milites, habere ad manum centuriones, cogitarent ipsi, quoties repetundarum aliqui arguerentur, plura uxoribus obiectari: his statim adhærescere deterrimum quemque provincialium: ab his negocia suscipi, transigi: duorum egressus coli, duo esse prætoria, peruicacibus magis, & impotentibus mulierum iussis; quæ oppiis, aliisque legibus constrictæ, nunc uinculis exolutis, domos, fora iam, & exercitus regerent.

4 Cui Valerius Messalinus respondit: Multa duritiæ ueterum melius, & lætius mutata, nec enim ut olim obsideri urbem bellis, aut provincias hostiles esse, & pauca foeminarum necessitatibus concedi: quæ ne coniugum quidem penates, adeo socios non onerent: cætera promiscua cum marito: nec ullum in eo pacis impedimentum; bella planè accinctis obeunda, sed reuertentibus post laborem, quod honestius; quam uxorium leuamentum? At quasdam in ambitionem, aut auaritiam prolapsas. Quid ipsorum magistratuum? nonne plerisque uariis libidinibus obnoxios? non tamen ideò neminem in provinciam mitti; corruptos saepe prauitatibus uxoribus maritos, nū ergo omnes cœlibes integros? placuisse quondam Oppias leges, sic temporibus reipublicæ postulantibus: remissum aliquid postea, & mitigatum, quia expedierit. Frustra nostram ignauiam alia ad uocabula transferri. Nam uiri in eo culpam, si foemina modum excedat: Porro ob unius, aut alterius imbecillum animum, malè eripi maritis confortia rerum secundarum, aduersarumque: simul sexum natura inualidum, deferri, & exponi suo luxu cupidinibus alienis: uix præsentis custodia manere illæsa coniugia: quid fore si per plures annos in modum dissidii oblitterentur? Sic obuiam irent ijs, quæ alibi peccarentur, ut flagitiorum urbis meminissent: Addit pauca Drusus de matrimonio suo, nam principibus adeunda sapius longinqua imperij: quoties diuum Augustum in occidentem, atque orientem meauisse comite Liuiæ? se quoque in Illyricum profectum, & si ita conducatur, alias ad gentes iturum, haud semper æquo animo, si ab uxore charissima, & tot communium liberorum parente, diuelleretur, sic Cæcinnæ sententia elusa, Messalinus obtinuit, ut uxores maritorum comites ad provincias essent: possent.

5 Sed Vlpianus lib. 1. de offic. proconsulis, inquit. Proficisci proconsulem melius quidem est sine uxore, sed & cum uxore potest, dum-

summodo sciat, Senatum Cotta, & Messala consulibus censuisse, futurum, ut si quid uxores eorum, qui ad officia proficiscuntur, delibuerint, ab ipsis ratio, & uindicta exigatur. Ac mea quidem sententia ex qualitate coniugum, profectionis, & officiorum, id rectius estimari poterit.

De comitibus praefecti urbi. Cap. 4.

Praefectus urbi comites eligere debet, probos, prudentes, & muneribus aptos. Nam si quid perperam gesserint, id a praefecto praestandum est, quippe cum debeat bonos uiros ad reipublicae ministeria eligere.

Isocrates ad Dæmonium.

- 2 Delectus ad magistratum, nullius improbi ministerio in obsequiis negotiis utitur. Nā quidquid ille deliquerit, id tibi imputabitur.
- 3 Comites praefecti urbi esse solent assessor, quem locum tenentem uocant, & alter iudex criminum, & apparitores, siue executores, quos quidem idoneos facile praefectus inueniet, si modò iusta illis stipendia dederit. Nam si uno quod aiunt nummo, comites istos conduxerit, aut salarii praestituti parte malè illos fraudauerit: sibi, & auaritia suae, imputare debet, quidquid praefecturae suae tempore parum feliciter euenierit.

Lex Diocletiani, & Maximiani lib. 1. c. tit. 47.

- 4 Studiorum labor meretur, ut ij, qui in publicis administrationibus constituti, sociari sibi consiliorum participes cupiunt: spe praemiorum, atque honorificentia sua prouocent eos, quorum prudentiam sibi putant, esse necessariam.

Cicero ad Quintum fratrem.

- 5 His autem in rebus iam te uisus ipse praefectus erudit, nequaquam satis esse, ipsum has te habere uirtutes, sed esse circumspectum diligenter, ut in hac custodia provinciae non te unum, sed omnes ministros imperii tui, sociis, & ciuibus, & reipublicae praestare uideare. Quos uero aut ex domesticis conuictoribus, aut ex necessariis apparitoribus tecum esse uoluisti, horum non modò facta, sed etiam dicta omnia praestanda nobis sunt.

Idem ad eundem: de his loquens, quos habebat adiutores imperij.

- 6 Si quis, inquit, fortè eorum esset sordidior, ferres eatenus, quoad per se negligeret eas leges, quibus est astrictus: non ut ea potestate, quam

quam tu ad dignitatem permisisses, ad quæstum uteretur. Et mox, quanta sit in quoque fides, tantum cuique committe.

Et paulò post.

- 7 Sed habes eos tecum, quos polsis rectè facientes facile diligere: minus consulentes existimationi tuae, faciliè coercere. sint aures tuae, quæ id quod audiunt, existimentur audire, non in quas fictè, aut simulatè quæstus causa insusurrentur. si licetor, non suæ, sed tuae lenitatis apparitor: maioraque preferant fascès illi, ac secures dignitatis insignia, quam potestatis. si quis est eorum, in quo iam offenderis, de quo aliquid senseris, huic nihil credideris, nullam partem existimationis tuae commiseris.

Idem in Verrem actione 4.

- 8 Si innocentes aestimari uolumus, non solum nos abstinentes, sed etiam nostros comites praestare debemus. primum omnium operanda est, ut eos nobiscum ducamus, qui nostræ famæ, capitiq; consulant: deinde, si in hominibus eligendis nos spes amicitiae fefellerit, ut uindicemus, missoque faciamus, & temper ita uiuamus, ut rationem reddendam nobis arbitremur.

Ne familia praefecti munera accipiat. Cap. 5.

- 1 **S**atis multa iam ante dixi, ut ne magistratus accipiant munera. Addendum eodem est, ne familia praefecti urbis quippiam doni, aut muneris capiat: si secus fecerit, poena septupli aduersus praefectum ipsum lege regia sancita est, idq; iure quam optimo, ne fraus legibus fiat, & fortè per uxorem, filios, domesticos, & familiares, ad magistratum perveniant munera.

Atque ea quidem olim Cicero Verrem commisisse ait.

Nam actione 4. in eundem inquit,

- 2 Non nego tibi ipsi nullum nummum esse numeratum: sed cum ob tua decreta, ob imperata, ob iudicata pecunie dabantur, non erat querendum, cuius manu numerarentur, sed cuius iniuria cogerentur. Comites illi tui delecti, manus erant tuae: praefecti, scribae, medici, accensi, aruspices, praecones, manus erant tuae: ut quisque te maximè cognatione, affinitate, necessitudine aliqua attingebat, ita maximè manus tua putabatur. Cohors tota illa tua, quæ plus mali Siciliae dedit, quam si centum cohortes fugitiuorum fuissent, tua manus

nus sine controuersia fuit, quidquid ab horum quopiam captum est, id non modo tibi datum, sed tua manu numeratum iudicari necesse est. Nam si hanc defensionem probabit: non accepit ipse: licet omnia de pecuniis repetundis iudicia tollatis. Nemo unquam, tam reus, tam nocens adducetur, qui ista defensione non possit uti.

Cassiodorus lib. 1. in mariarum.

3 Non solum nostras sed & officii innoxias custodimus manus, alio qui inutile bonum est, iudicem non accipere, & multis accipiendi licentiam præbuisse.

4 Obseruet præfectus urbi consilium illud Ciceronis ad Quintum fratrem atque operibus præstet, & nemo erit, qui familiaribus suis munera dare uelit. Denique ait: Hæc opinio sit, non modo iis, qui aliquid acceperint, sed iis etiam, qui dederint te inimicum (si id cognoueris) futurum. Neque uero quisquam dabit, cum erit hoc perspectum, nihil per eos, qui simulant, se apud te multum posse, absit solere impetrari.

5 Ad hæc, præfectus rem boni exempli: & ciuibus gratissimam faciet, si familiarium crimina præsertim eorum, qui in officio delinquit seuerè punierit, eo enim efficietur, ut intelligant omnes, quod qui suis non pepercit, nec alienis parcat.

Extat lex Honorij, & Theodosij lib. 1. Codicis.

Iustiniani sub titulo 29. cuius uerba sunt.

6 Omnes prouinciarum apparitores, pro inueterata autoritate iuxta motum iudicis nudatos uerberibus (si ita res tulerit) subiacere præcipimus, ut & facilis executio rerum publicarum sit, & officiorum insolentia comprimatur, & iudicum seueritati competens addatur autoritas.

Aeneas Syluius lib. 4. commentariorum.

7 Cum quæreret aliquis ex Nicolao Quinto qualis esset Eugenius Papa Quartus, at inquit, hoc facile est cognitu. Nam qualis familia est, talem, & principem inuenias.

Ne comites indigenæ sint, aut consanguinei præfecti. Cap. 6.

1 **N**ec præfectus urbi, nec eius comites indigenæ esse possunt: ne odio, aut gratiæ multa concedant itaque locum præfecti tenens, iudex criminum, assessor, apparitores & executores alium de sunt

de sunt assumendi.

Lex Anastasij lib. 1. C. tit. 39.

1 Nulli patriæ suæ administratio sine speciali permissu principis permittatur.

Lex Constatij lib. 12. C. tit. 60.

3 Nullus apparitor ad eam prouinciam, ex qua oriundus est, uel in qua collocauerit larem, obtentu publicæ necessitatis, uel executor priuati negotii dirigatur. Apparitor uero, qui huic se muneri passus est deputari, militia spoliabitur. Hæc autem poena etiam cæteris officialibus irrogata est.

Lex Gratiani lib. 9. C. tit. 29.

4 Ne quis sine sacrilegii crimine desiderandum intelligat, gerenda, ac suscipienda administrationis officium, intra eam prouinciam, in qua prouincialis, & ciuis habeatur: nisi hoc cuiuspiam ultronea liberalitate per diuinos assatus imperator indulgeat.

Iulius Paulus lib. 5. sententiarum tit. de fisci aduocato.

5 In ea prouincia, ex qua quis originem ducit, officium fiscale administrare prohibetur, ne aut gratiosus, aut calumniosus apud suos esse uideatur.

6 Qui eiusdem ciuitatis non sunt, & administratione deposita, alio migrare debent: si proculdubio sine respectu cuiuslibet officium suum liberè faciunt: contrarium uero indigenis euenire solet, quid quod, odia, & inimicitia inter municipales ipsos oriuntur, & crescunt, cum ciuis in suum ciuem, tametsi iustissimè, animaduertit.

7 Quas ob res legibus regiis, & mandatis ueritum est, ne officia ista indigenæ gerant, & eisdem mandatis adiicitur, ne comites consanguinei, aut affines sint præfecti urbi, cum his enim amicitiam natura ipsa peperit; quo fit, ut seuerè in eos præfectus animaduertere non facile queat.

De Senatoribus, siue decurionibus. Cap. 7.

1 **S**enatores urbium, rectores vulgò appellantur, & præfectus ipse, corrector: nempe quia omnes simul regunt ciuitates. Hi præfectorum socii, atque consilarii, & nonnunquam assessores, uiri prudentes, & probi, & nobiles esse deberent, ut publicis, & priuatis rebus rectius consulere possent.

Dio

Dio Cassius lib. 52.

- 3 Mæcenæ Cæsari Augusto dixit: equites multis negociis obeundis clari, digni sunt, qui in ordinem senatorium recipiantur, quin etiam ex his, qui ordines in ciuilibus legionibus duxerunt, in senatum adscribendi aliquando nonnulli sunt, modo ne stipendia meruerint: quippe turpe, ac probum sit, eos in senatorum numero haberi, qui aliquando storeas, & corbes gestauerint.
- 3 Hi ferè hodie sunt, quos olim defensores ciuitatum nominabant. Nam idem penè est utrorumque officium, quemadmodum ex his legibus perspicuè patet.

Lex Gratiani lib. 1. C. tit. 51.

- 4 In defensoribus ciuitatum, erit administrationis hæc forma: scilicet, ut in primis parentis uicem plebi exhibeas: descriptionibus rusticos, urbanosque non patiaris affligi: officialium insolentia, & iudicum procacitati (salua reuerentia pudoris) occurras. Ingredi cum uoles ad iudicem, liberam habeas facultatem.

Lex Valentiniani sub eorum tit.

- 5 Defensores nihil sibi insolenter, nihil indebitum uindicantes, nominis sui tantum fungantur officio: plebem ab omni improborum insolentia, & temeritate tueantur: ut id tantum quod esse dicuntur, esse non desinant.
- 6 Ad officium senatorum pertinet, omni ope curare, ne quid res publica detrimenti capiat. libera sint illis suffragia semper, sine respectu cuiusquam. sit illis propositum commune bonum, & ab eo se auelli nunquam patiantur: ne priuata odia publicis uilitatibus anteponant: ne bona ciuitatum depeculentur. demum quæ facturos se ac seruatueros iurant, fideliter ea omnia præstent.

Cassiodorus lib. 4. variarum.

- 7 Decet quidem cunctos patriæ suæ augmenta cogitare, sed eos maxime, quos respublica sibi summis honoribus obligauit, quia ratio rerum est, ut cum necesse sit plus debere, qui uisus est maiora suscipere.

Ex Dione lib. 52.

- 8 Mæcenæ ad Augustum Cæsarem de ætate senatorum, inquit: adscribendi in senatum annos uiginti quinque habere debent. quomodo enim non sit turpe, ac damnosum, cum nemini ante id ætatis suorum bonorum administrationem concedatis, his qui eam nondum attingerint, rempublicam uos credere?
- 9 Sed illud præterire non possum, in quo senatores quosdam, rimarum

rum plenos faciliè deprehendas: qui arcana reipublicæ tanta licentia produnt, ut nihil minus quàm sese inique agere, credere uideantur: cum & perfidi hoc solo, ac periuri sint, & tamen iam id iniqua consuetudine leue, & pro nihilo esse putatur.

Cicero lib. 1. de legibus.

- 10 Tantam esse ait corruprelam malæ consuetudinis ut ab ea tanquàm igniculi extinguantur à natura dati, exorianturque & confirmentur uitia contraria.

Dionysius Augustinus in enchiridio. cap. 30

- 11 Magna etiam & horrenda peccata, cum in consuetudinem uenerint, aut parua, aut nulla esse creduntur.

De ratione reposcenda quam vulgò residentiam vocant. Cap. 8.

- 1 Mandatis cauetur, ut iudex residentia, siue præfectus urbi, rationem administrationis à decessore reposcat. Is autem qui eodem officio functus est, permanere debet, ac residere quinquaginta diebus in ciuitate, cui præfuit, idque est, quod à residendo vulgus residentiam nominat.

Lex Zenonis lib. 1. C. tit. 45.

- 2 Nemo ex omnibus magistratibus, postquam sibi successum fuerit, audeat excedere de locis, quos rexisse noscitur, antequàm quinquaginta dierum constitutus numerus finiatur: sed per id tempus publice, non domi, uel intra sacrosanctos terminos, aut potentes domos latitantes: sed in celeberrimis locis antè omnium, quos nuper gubernauerat, ora uersentur: ut pateat omnibus facultas libera super furtis, aut criminibus querimoniam commouendi, & ille accusare uolentibus, pro legum ratione respondeat.
- 3 Ipse autem, qui præsentem fugiens non obseruauerit legem: ubicunque repertus fuerit, sine ullo penitus obstaculo deducatur, per sex menses ibidem moraturus, ne possint eius crimina uel furta celeri: quòd si intra quinquaginta dies, cepta necdum finita lis fuerit, si ciuilitè fuerit pulsatus, dato procuratore instructo, post quinquaginta dies protinus discedere ualeat. Si uerò de crimine fuerit accusatus, usque ad terminum causæ ibidem necessario permaneat.
- 4 Hæc eadem renouans Iustinianus constitutione 95. inquit: Sancimus,

cimus, ne cui præfidi prius licentia sit prouintie deferenda; quam magistratum deponat, & ut eo deposito per quinquaginta dies sub publico aspectu commoretur in prouincia, cui præfuit: referatque in acta publica eum diem, quo discedit ex prouincia, ut perspicuum sit, in rebus, ne gestis suis fiduciam collocet, an non.

- 5 Prætereâ si quis magistratum siue, militarem siue civilem, uel ad huc gerens: uel eo abdicatus, prouinciam relinquat: is sanè magistratus, qui absque iussione nostra hanc reliquerit, tum criminis perduellionis reus esto, tum denudò in prouinciam remissus postquam his, qui crimen ei ingerunt responderit, ut perduellionis reus extremum supplicium excipito.

De eadem re. Cap. 9.

- 1 Ergo præfectus urbi, (si id ei commissum fuerit) actiones, & ac culationes aduersus decessorem, & comites eius propositas audire, ac breuiter eas definire debet: alioqui iudex ad hoc missus, id ipsum tenetur facere.

Lex Arcadij, & Honorij lib. 1. C. tit. 47.

- 2 Consiliarios iudicum, & cancellarios, & eos qui domesticorum, funguntur officio, post depositam administrationem quinquaginta dies in prouinciis residere præcipimus. Pro confesso autem tenebitur, qui accusatus, huiusmodi personam subtraxerit eaque in quadruplum restitui iubemus, quæ desiderantur ablata: ut duplum spoliatus accipiat, & duplum noster fiscus adquirat.

Pars legis Honorij, & Theodosij sub eodem tit.

- 3 Cancellarii post depositam administrationem prouincialibus præsentiam sui exhibeant, quo uolentibus sit accusandi eos facultas, si enim idonea causa exegerit ad detegenda iudicis flagitia, etiam quæ stioni eos subdi oportet.

- 4 Variis pœnis magistratuum crimina coercentur, quas nunc referre nihil attinet: eam dumtaxat memorasse sufficit, quam Horodotus lib. 5. retulit, in hanc sententiam: Sisannem, unum è regis iudicibus, quod iniuste ob pecuniam iudicasset, rex Cambyfes interemerat, interemptoque detractum corium in lora concidit, quibus tribunal, in quo ille sedens iudicarat, intendit: ibidemque eius filium Otanem sedere iudicem præcepit, atque in memoria habere, in quo tribunali iudicaret.

Irenaus

Irenaus lib. 5. aduersus Hæreses.

- 5 Magistratus indumentum iustitiæ leges habentes, quæcunque iustitiam, & legitime fecerint, de his non interrogabuntur, neque pœnas dabunt; quæcunque autem ad euerfionem iusti, iniquè, & impiè contra legem & more tyrannico exercuerunt, in his & peribunt, iusto iudicio Dei ad omnes æqualiter perueniente, & in nullo deficiente.

- 6 Inquiritur quoque secreto in decessorem, & eius comites, ut etiâ officio iudicis constet, utrum bene, an malè rempublicam administrauerint. Quod si quempiam inuenerit ex cane in lupum conuersum, seuerissimis eum suppliciis afficiat.

Demosthenes oratione 1. contra Aristogitonem.

- 7 Canis iste est populi, qui eos, quos ut lupos insimulat, non mordeat: quas uerò se tueri profitetur oues, ipse deuoret. At qui dicunt: canes, qui de ouibus gustent, esse iugulandos. Itaque primo quoque tempore è medio tollendus est.

Diuius Bernardus ad comitem Theobaldum epist. 37.

- 8 An ignoratis quis minetur? cum accepero tempus, ego iustitias iudicabo: quod si iustitias: quanto magis iniurias? an non timetis, quod rursum scriptum est: quia in qua mensura mensi fueritis, remetietur uobis.

- 9 Debet, etiam præfectus urbi rationes excutere uestigalium publicorum, & accepta, & expensa perspicere, & ut reliqua soluantur, eo gere, & quæ perperam fuerint expensa, delere.

Plinius Traiano lib. 10. epist.

- 10 Nunc reip. Prusensium impendia, redditus: debitores excutio: quod ex ipso tractu magis, ac magis necessarium intelligo. Multæ enim pecuniæ uariis ex causis à priuatis detinentur. Præterea quædam minimè legitimis sumptibus erogantur.

Cui Traianus respondit.

- 11 Rationes in primis tibi rerum publicarum excutiendæ sunt. Nam & eas esse uexas, satis constat.

Idem Plinius eidem Traiano alia in epist. scribit.

- 12 Requirenti mihi Byzantium reipublicæ impendia, quæ maxima fecit, indicatum est domine, legatum ad te salutandum annis omnibus cum psephismate mitti, ei que dari nummorum duodena millia. Memor ergo propositi tui, legatum quidem retinendum, psephisma autem mittendum putavi, ut simul, & sumptus leuaretur, & impleretur publicum officium. Eidem ciuitati imputata sunt terna millia, quæ uaticini nomine annua dabantur legato eunti ad eum, qui

Bb 2 Mesia

Mesia præest, publicè salutandum. Hæc ego in posterum circuncidenda existimaui. Te domine rogo, ut quid sentias, rescribendo, aut consilium meum confirmare, aut errorem emendare, digneris.

Traianus respondit.

- 13 Optimè fecisti, secunde charissime, duodena ista Byzantiis, quæ ad salutandum me in legatum impendebantur, remittendo. Fungetur his partibus, & si solum eorum psephisina per te missum fuerit, ignoscat illis, & Mesia præses, si minus illum sumptuosè coluerint.

De pratorijs, & operibus publicis. Cap. 10.

- 1 **S**il fortè publica domus in ciuitate non sit, in quam præfectus urbi, & senatores, commodè conuenire possint: curare præfectus debet, ut quàm primum fieri queat, ædificetur. Prætoria quoque id est, domus quas præfecti habitant, reficiantur.

Lex Anastasii lib. 1. C. tit. 39.

- 2 Nulli iudicum, qui prouincias regunt in ciuitatibus, in quibus sacra palatia, aut prætoria sunt, liceat, his relictis priuatorum sibi domos ad habitandum, ueluti prætoria uendicare: sed sacratissima modis omnibus habitare palatia, seu prætoria, ut hac necessitate compellantur eorum reparationi prouidere.

- 3 Opera quoque omnia publica ad officium præfecturæ urbanæ hodie pertinent: quæ olim ad ædiles pertinebant.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 8.

- 4 Secunda procuratio est urbanarum rerum tum communium, tum etiam priuatorum, ut cum decente ornati ædificia, & uix conseruentur, & collapsa reficiantur, & cætera, quæ similem procurrationem attingunt, qui magistratus, ædilitas, à plerisque nominatur.

Vlpianus lib. 2. de offic. procons.

- 5 Aedes sacras, & opera publica proconsul circumire debet, inspiciendi gratia, an facta tecta sint, & quæ sint, uel an aliqua refectione indigeant, & si qua cæpra sunt, ut consumantur, prout uires eius reip. permittunt, curare debet. Curatoresque operum diligentes, & solenniter præponere, ministeria quoque militaria, si opus fuerit ad curatores adiuuandos dare.

- 6 Quod si Vlpianus ethnycus in primis aedes sacras uisendas & reficiendas esse à proconsule, tradit: multò id magis à ueræ religionis cultoribus faciendum est. Itaque præfectus urbi ciuitatis Episcopo

in

in templis ædificandis, & reficiendis adesse, ac suffragari debet.

Biesius lib. 3. de republica.

- 7 **T**empla rebus diuinis consecrata sunt, in quæ nos à tumultibus recipere, quo possemus commodius de religione, negotiisque salutis nostræ cum Deo tractare. Diligenter autem obseruandum est, ut nihil indecens sit, unquam in templis, ac non uehementer religiosum. Res sacræ nihil admittunt, nisi quod omnino serium sit, atque seuerum. Ludicra uerò omnia, quæ suapte natura stulta sunt, & inepta, si propter stolidam nostri partem ad contentioris animi relaxationem interdum uilia sint: uel in foro, uel priuatim, in ædibus, non autem in templis exerceantur. Certè legimus sapientissimos omnes, præcipue tamen christianos, ab huiusmodi ineptiis plurimum abhoruisse.

De nouis operibus. Cap. 11.

- 1 **P**ræfectus, & senatores opus nouum facere nequeant, nisi consulto principe.

Lex Valentiniani lib. 8. C. tit. 12.

- 2 Nullus iudicum nouum opus informet, quoties serenitatis nostræ arbitria cessabunt: nisi de suis pecuniis huiusmodi opus uoluerit constituere. Ea tamen instaurandi, quæ iam deformibus ruinis intercidisse dicuntur, uniuersis licentiam damus.

Lex Arcadij, & Honorij eodem tit.

- 3 Nemo iudicum in id temeritatis erumpat, ut inconsulta pietate nostra noui aliquid operis existimet inchoandum. Si quis contrafecerit, sex libris auri mulctabitur. Similis etiam condemnatio ordinis ciuitatis manebit.

Lex Leonis sub eodem titulo.

- 4 Memini iudicum liceat, noua opera inchoare, priusquam ea, quæ cæpta inuenerit à decessore, uel decessoribus suis uetustate dirupta, aut desidia derelicta, diligenti studio, instantiaque compleuerit: Cum ex hoc plurimum laudis acquirat, si ea culta, & perfecta reddiderit, quæ uetusta sunt, & instauracionem requirunt, quæque ab alijs initiata, & imperfecta resederant.

- Ac si diceret. Multò maiorem laudem ferent, qui uetusta instaurauerint; quàm ij qui rebus hisce neglectis, noua opera fuerint aggressi.

Lex

*Lex Constantini lib. 15. C. Theodosiani tit. 1. ubi alia
multæ leges similes referuntur.*

- 6 Prouinciarum iudices commoneri præcipimus, ut nihil se noui operis ordinari ante debere cognoscant, quam ea compleuerint quæ à decessoribus inchoata sunt: exceptis dumtaxat templorum ædificationibus.

Plinius Traiano lib. 10. epistolarum.

- 7 Quærenti mihi domine, Prusæ ubi posset balineum, quod indulgisti fieri placuit locus, in quo fuit aliquando domus (ut audio) pulchra, nunc deformis ruinis. Per hoc enim consequemur, ut fedissima facies ciuitatis ornetur, atq; etiam, ut ipsa ciuitas amplietur, nec ulla ædificia tollantur, sed quæ sunt uetustate sublapsa reparentur.

De muris, & uia publica. Cap. 12:

- 1 **A**D officium quoque præfecturæ urbanæ pertinet, murorum & uiarum cura, muri enim, & uia publicæ refici & extrui debent.

Papinianus lib. 69. ad edictum.

- 2 Muros municipales, nec reficere licet sine principis uel præsidis autoritate, nec aliquid eis coniungere uel supponere.

Martianus lib. 4. regularum.

- 3 In municipiis quoque muros esse sanctos, Sabinum recte respondisse, Cassius refert: prohiberi quoque oportere nequid in his immitteretur.

Lex Honorij lib. 8. C. tit. 12.

- 4 Omnes prouinciarum rectores literis moneantur, ut sciant: ordines, atque incolas urbium singularum, muros, uel nouos debere facere, uel ueteres firmitus renouare.

- 5 Quæ de muris retuli, eadem de pontibus, & itineribus reficiendis, sunt accipienda, item de fontibus.

Lex Honorij lib. 1. C. tit. 2.

- 6 Ad instructiones itinerum, pontiumque etiam diuinas domos, tam laudabili titulo libenter adscribimus, quia non est inter sordida munera muneratum.

Plato lib. 6. de legibus.

- 7 Variarum urbis curam habeant ædiles, vulgariūque itinerum, quæ à regione in urbem tendunt: ædificationum quoque, ut secundum leges omnes fiant.

Papinia-

Papinianus lib. 43. digest. tit. 10.

- 8 Aediles curam gerant per urbem publicorum itinerum, ut complanentur: ne uel flumina damnum dent ædibus, & ut ponticuli sint quocunque loco opus fuerit.

- 9 Procurent etiam, ne quis publica itinera profodiat, aut aggeribus congestis obruat, ne uel quid in publico itinere exædificet, si contrafactum erit: seruus quidem flagellis, à quocunque, qui eum deprehenderit cædatur. liber uero ædilibus, ædiles autem lege in eum animaduertant, & quod factum est destruant.

- 10 Præterea curent, ut ante suas quisque ædes publicas uias reparet, repurgetque aquagia, quæ subditi sunt, ita quidem ut ne quid impedimento sit, quo minus eatur, agatur.

- 11 Procurent insuper, ne quid ante officinas propositum sit: præterquam si fullo uestimenta ab excoctione, ad auram recreet, uel faber rotas exponat: ut tamen ita collocent, ne impedimento sint ducendo uehiculo. Hæc prudentissime Papinianus.

- 12 Sunt qui putent, ad officium præfecturæ urbanæ in primis attinere, ut refecentur contignationes illæ, quæ ex ædibus eminent supra calles, quia singulariter deformant ipsam urbis uenustatem: sed id nec legibus cautum, nec mandatis adiectum est, nec fieri quidem potest, nisi consulto principe. Adde quod magno priuatorum incommodo contignationes illæ diruuntur, nec semper deformes sunt, nec rebus publicis nocent.

Memorat Cornelius Tacitus lib. 15. annalium.

- 13 Post magna urbis incendia, præcepisse Neronem, ut erigerentur domus dimensis uiciorum ordinibus, & latis uiarum spatiis patefactis areis, additisque porticibus, quæ frontem insularum protegerent eas porticus Nero sua pecunia extructurum pollicitus est. Addit præmia, pro cuiusque ordine, & rei familiaris copiis, finiuirque tempus, intra quod effectis domibus præmium adipiscerentur. Aedificia ipsa certa sui parte sine trabibus esse uoluit & ut saxo gabino albanoque solidarentur: quod is lapis igni imperuius est.

- 14 Ea ex utilitate accepta decorem quoque nouæ urbi attulere. Erant tamen, qui crederent, ueterem illam formam salubritati magis condidisse, quoniam Augusti itinerum, & altitudo tectorum, non perinde solis uapore perurperentur: at nunc patulam latitudinem, & nulla umbra defensam grauiore aestu ardescere. Ac mea quidem sententia in regionibus calidis, & satis amplis callibus, ea contignationum destructio, minimè necessaria est.

De

De ædificijs priuatis. Cap. 13.

1 **C**Vrare debet præfectus urbi, ne priuatorum ædificia uis publicis, aut ædificijs reipublicæ noceant, nec ita fiant, ut publicus deformetur aspectus.

Lex Alexandri seueri lib. 8. C. tit. 10.

2 **N**egociandi causa ædificia demoliri, & marmora detrahare, edito Vespasiani & senatusconsulto uetitum est. Cæterum de alia domo in aliam transferre licere, exceptum est; sed nec dominis ita transferre licet, ut publicus deformetur aspectus.

Lex Arcadij eodem tit.

3 **S**i cui loci proprietas ædificandi iuxta publicas ædes animum dederit: is quindecim pedum spatio interiecto publica, & priuata ædificia, ita sibi nouerit fabricandum, ut tali intervallo publicæ ædes à periculo uendicentur.

Lex Honorij sub eodem tit.

4 **M**æniana, siue olim constructa, siue in posterum constituenda, nisi spatium inter se per decem pedes liberi aeris habuerint: modis omnibus detruncantur. In his uero locis, in quibus ædificia priuatorum, horreis publicis uidentur obiecta obstructione mænianorum quindecim pedum interualla seruentur. Qui secus fecerit, sciat non solum fabricata demolienda, sed etiam domum ipsam fisco adscribendam.

Lex Arcadij eodem lib. tit. 12.

5 **A**edificia priuata, uel si qua alia opera mœnibus, uel publicis operibus, sociata cohærent, ut ex his incendium uel insidias, uicinitas reformidet, aut angustentur spacia platearum, uel minuatur porticus latitudo, dirui ac prosterni præcipimus.

Lex Gratiani sub eodem tit.

6 **P**ræscriptio temporis iuri publico non habet obsistere, sed ne rescripta quidem. Atque ideo diruenda sunt omnia, quæ per diuersas urbes in foro, uel in quocunque publico loco contra ornatum, & com-
modum, ac decoram faciem ciuitatis extructa esse noscuntur.

Papinianus lib. 43. digest. tit. 10.

7 **A**ediles curæ habeant, ut si priuati parietes cum alii tum domesti-
ci, qui in publicam uiam feruntur, ruinam minentur: ædium domini eos, ut oportet demoliatur, ac reparent. Quod si non demoliatur uel non reparent, multa in eos dicat, quoniamque uitium emendauerint.

Paulus

Iulius Paulus lib. 39. digest. tit. 2.

8 **A**d curatoris reipublicæ officium spectat, ut diruptæ domus à dominis extruantur. Domum uero sumptu publico extructam, si dominus ad tempus pecuniam impensam cum usuris restituere noluerit, iurè eam reipublica distrahit.

De operibus publicis, & priuatis. cap. 14.

Ulpianus lib. 1. digest. tit. 18.

1 **P**ræses provincie inspectis ædificijs, dominos eorum, causa cognita rescire ea compellat: & aduersus detrectantem competentem remedio deformitati auxilium ferat.

Lex Diocletiani lib. 11. C. tit. 19.

2 **S**ic secundum legem ciuitatis reipublica cuius meministi, ruina col-
lapsis ædificijs tuis, distraxit aream: nihil contra huius legis tenorem rector provincie fieri patietur.

3 **P**luribus regijs legibus uetitum est, ne à priuatis hominibus ar-
ces, uel turres ædificentur.

Plutarchus in Tiberio & Graccho.

4 **C**aius Gracchus maxime diligentem circa viarum procuratio-
nem se præstitit, tum utilitatis causa, tum etiam ornatus. Rectis qui-
dem regionibus vias deduxit, & eas partim lapide incusso strauit,
partim arenæ muniuit aggeribus: iniqua adæquans, & quantum ual-
les, torrentesque obrumpebant, pontibus æquali altitudine, ac pro-
cliuitate coniungens, pulcherrimam operis speciem ostendit. Di-
mensio præterea viarum spatio, singulis milliariis columnas lapideas
spatii signa præferentes, constituit. Alios insuper lapides parum in-
ter se distantes, ex utraque parte uiarum disposuit, ut ex illis facili-
ter, & sine saltu in equos esset ascensus, & ob hæc à populo Roma-
no laudatus est.

5 **S**ed in huiusmodi, aliisque omnibus rebus nouis ne opera impen-
sa pereat, magni interest, ut Aristoteles lib. 2. politicorum capite 3.
inquit. Longi temporis, & multorum annorum memoriam replicare:
in quibus si recta ea, & commoda essent, non lauissent. Cuncta
enim ferè inuenta sunt, sed quædam in consuetudinem non inducta
quædam ab expertis repudiata: multa quidem olim tentata sunt
frustra, quæ hodie, ut noua magnis impensis, ne quidquam reno-
uantur.

Cc

Pa-

Patricius lib. 8. de inst. reip.

- 6 Secundum vias publicas in vrbe priuatae aedes longo ordine, ad pares, si fieri potest, dimensiones constituendae sunt, ut speciem urbium exornent. Et ut ait Cicero, dignitatem viri auget aedium pulchritudo. Auaritiam autem eorum vituperandam censeo, qui cum ditissimi essent, nihil unquam aedificauerunt, ut pecuniae parcerent: Quod si tale quippiam maiores nostri sibi persuasissent, adhuc pastorum tuguria, & rusticas casas in urbibus haberemus. sed sit nescio, quo pacto, ut homines quidam ardentes avaritia, in domibus aedificandis propè modum prodigi esse videantur.

De Horreis publicis. cap. 15.

C Vra horreorum publicorum ad urbis praefecturam pertinet.

Lex Valentiniani lib. 10. C. tit. 26.

- 1 Cum ad quamlibet urbem accesseris, protinus horrea te inspicere uolumus. Nam si per incuriam officii grauitatis tuae factorum tectorum neglecta procuracione, aliqua pluuiis infecta perierint: ad damnum tuum referentur.

Alia lex eiusdem ibidem.

- 2 Omnia quae in horreis habentur expendi uolumus: ita ut non prius ad frumentum extendatur expensa, quod sub praefectura tuae urbis horreis infertur, quam vetera condita fuerint erogata. Et si forte vetustate species ita corrupta est, ut per semet erogari sine querela non possit: eidem ex noua portione misceatur, cuius adiectione corruptio uelata, damnum fisco non faciat.
- 3 Ad istud autem negotium, arbitrato, ac iudicio tuo, nobis prudens, fidelis, optimè sibi conscius, pro integritate mentis apponatur custos, ac mensor: qui uel frumenta modio metiatur, uel iustis estimationibus colligat, quanta habeantur incondito.
- 4 Extat, & inibi alia constitutio Arcadij, qua eos, qui aliquid ex horreis publicis usurpauerint, deportatione ac bonorum publicatione condemnat. Quam sanctionem iustissimam, si hodie in illos exequeremur, qui publicum frumentum occupare solent, longè quidem melius rebus publicis consultum esset.
- 5 Vbi horrea publica defunt, curare debet praefectus urbi, ut aedificentur.

Pars legis Anastasii lib. 1. C. tit. 39.

- 6 Vbi palatium est, & praetorium: palatium quidem habitationi praesidis, praetorium autem suscipiendis, conseruandisque speciebus publicis horreorum vice deputetur.

- 7 Debent autem frumento repleti horrea ubertatis tempore, ut Pharaoni consuluit Iosephus Genesis 41.

Lex Leonis lib. 10. C. tit. 48.

- 8 Statuimus, omni excusatione cessante, nullaque personali dignitate penitus excepta, in quibuscunque locis administrationi tuae commissis opus exegerit murorum constructionem, seu comparationem frumenti, aliarumque specierum, sine ullo impedimento, prout commodum, atque necessarium magnitudo tua prospexerit, fieri.

- 9 Horrea publica praefenda sunt omnibus priuatis hominibus in frumenti emptione, sicuti, regia lege cauetur.

Renouanda esset illa consuetudo, cuius meminit Vlpianus, his uerbis, Solent possessores certam partem fructuum municipio vilio re pretio addicere lib. 7. digest. tit. 1.

- 10 Quo tempore sit frumentum emendum, uendendum, & renouandum, & quo pacto sit in horreis publicis conseruandum, multis ciuitatum ordinationibus prouisum est, quas praefectus urbi seruare, & exequi debet.

De fontibus, & aquis. cap. 16.

Plato lib. 6. de legibus.

- 1 C Vram aquarum aediles habeant, ut in fontes, quam liquidissimae, sufficientesque ducantur, ac ciuitatem inuent pariter, & exornent.

Aristoteles lib. 7. polit. cap. 11.

- 2 Quod verò pertinet ad aquas, & fontes primum est, ut aquarum suppetat intima copia. Quod si non contingat, inuenta est à prioribus huic incommodo medendi ratio per cisternas, imbribus excipiendis comparatas, magnas & multarum aquarum capaces, quae nunquam oppidanos deficiant, si bello intra oppidum compulsi usu agri prohibeantur.

Et paulo post.

- 3 In ciuitatibus, quae prudenter administrantur, aquas nisi omnes si miles sint, nec fontium, puteorumque copia suppetat, diuisas esse oportet.

ter, ut quæ potui sunt aptæ separatæ sint ab his, quæ aliis vñibus accommodantur.

Lex Zenonis lib. 11. C. tit. 42.

4 Diligenter inuelligare decernimus, qui publici ab initio fontes, uel cum essent ab initio fontes priuati, postquam publicè usum præbuerunt, ad priuatorum usum conuersi sunt, siue sacris apicibus per subreptionē impetratis, ac multò amplius, si auctoritate illicita, nec appetitio colore sacri oraculi, huiusmodi aliquid perientatum fuisse cognoscitur: ut ius suum ciuitati restituatur, & quod publicum fuit aliquando, minimè sit priuatum, sed ad communes usus recurrat: sacris oraculis, uel pragmaticis sanctionibus aduersus commoditatē urbis quibusdam impertitis, iure cassandis, nec longi temporis præscriptione ad circumferibenda ciuitatis iura profutura.

5 Præfectus urbi, & eius apparitores circumueant priuatas domos ad requirendum, ne qua deceptio, uel suppressio in aquæ ductibus fiat contra publicam utilitatem: & seuerissima pœna eos afficiant, qui aquam ad prædia sua ex aquæ ducto publico, uel castellis deriuauerint, quemadmodum multis eiusdem tituli sancitum est.

Pennulus lib. 43. digest. tit. 21.

9 De riuis reficiendis ita interdicitur, ut non queratur, an aquam ducere actori liceret. Non enim tam necessariam refectionem itinerum, quam riui esse: quando non refectionis riuis, omnis usus aquæ auferretur, & homines siti necarentur, & sanè aqua peruenire, nisi refectione riui non potest. At non refectione itinere, difficultas tantum eundi, agendique fieret, quæ temporibus æstiuus leuior esset.

Diuus Thomas lib. de regimine principum cap. 2.

7 Sicut aer temperatus, ita & salubris aqua est requirenda, ex his enim maxime pendet sanitas corporum, quæ sapius in usum hominum assumuntur, inter ea uerò, quæ per modum nutrimenti assumuntur, aqua est, qua sapissimè utimur tam in potu, quam in cibo, ideoque nihil est præter aeris puritatem magis pertinet ad sanitatem, quam aquarum salubritas.

De aquis, & balneis. Cap. 17.

Plato lib. 6. de legibus.

1 Diligenter procurent ædiles, ut pluuiales aquæ non solum non noceant, uerum etiam conferant ab altis montibus cauas in ualles fluentes, ubi foueis, parietibusque stagnare eas cogant, ut illic alueis pluuiales aquæ combibita inferioribus locis, agrisque omnibus scatebras, fontesque aquarum efficiant: locaque siccissima isto modo humore multo, salubrique irrigent. Fontes autem, & fluuios arboribus, ædificationibusque exornent. Lucos quin etiam ingi irrigatione, & dedicatos Dijs agros quis immisis pinguefacere curent, & metallis humore, scatebrasque adhibeant. Atque ita, & abundantia omnia reddant, & templa Deorum ornatiore.

Plinius Traiano lib. 10. epistol.

2 In aquæ ductu domine. Nicomedentes impenderunt sestertia triginta. Qui imperfectus adhuc relictus, ac etiam destructus est, rursus in alium ductum erogata sunt ducenta. Hoc quoque relictum nouo impendio est opus, ut aquam habeant, qui tantam pecuniam malè perdiderunt. Ipse perueni ad fontem purissimum: ex quo uidetur aqua debere perducì, sicut initio tentatum erat, arcuato opere ne tantum ad plana ciuitatis, & humilia perueniat. Manent ad hoc paucissimi arcus, possunt, erigi quidam lapide quadrato, qui ex superiore opere detractus est: aliqua pars, ut mihi uidetur, testatè opere agenda erit. Id enim, & facilius, & uilius. Et ut in primis necessarium est, mitti à te uel aquilegem, uel architectum, ne rursus eueniat, quod accidit. Ego unum illud affirmo, & utilitatem operis, & pulchritudinem seculo tuo esse dignissimam.

Traianus Plinio respondit.

3 Curandum est, ut aqua in Nicomedensem ciuitatem perducatur, uerè credo, te ea, qua debetis diligentia, hoc opus adgressurum, sed medius, fidius ad eam diligentiam tuam pertinet, inquirere, quorum uitio ad hoc opus tantam pecuniam Nicomedenses perdiderint: ne cum inter se gratificantur, & inchoauerint aqueductus, & reliquerint. Quid itaque compereris, perfer in notitiam meam.

4 Has atque alias huiusmodi epistolas huic operi inserui, ut perspicue

spicue pateat, qua diligentia: olim publicæ res administrarentur, utque in his ædificiis caueant præfecti, & urbiū senatores, ne fortè multi reperiantur Nicomedenses, Plinius nullus, sed iterum Plinium audiamus.

Plinius Traiano lib. 10. epist.

- 5 Sinopenfes domine, aqua deficiuntur, quæ uidetur, & bona, & copiosa ab sexto decimo milliario posse perducì. Est tamen statim à capite paulò amplius mille passibus locus suspectus, & mollis, quem ego interim explorare modico impendio iussi, an recipere, & sustinere opus possit. Pecunia curantibus nobis contracta non deerit, si tu domine hoc genus operis, & salubritati, & amantitati ualde sitientis Coloniæ indulseris.

Cui Traianus ibidem ita respondit.

- 6 Ut capisti Secunde charissime, explora diligenter, an locus ille, quem suspectum habes, sustinere opus aquæductus possit. Nec enim dubitandum puto, quin aqua perducenda sit in Coloniā sinopensē, si modo, & uiribus suis ipsa id assequi potest, cum plurimum ea res, & salubritati, & uoluptati eius collatura sit.
- 7 De balneis Plato lib. 6. de legibus inquit, Gymnasia iuuenes tam sibi commoda, quam senibus præparent, calidis balneis constitutis, & copiose siccis appositis lignis ut & remedium ægotantibus, & emmen labore defessis beneuolè afferatur: quæ sanè curatio longè melior est, quam medici parum periti medela.
- 8 Ad curam quoque urbanæ præfecturæ attinere uidetur, ut balnea salubria conferantur. Quam in re non possum non imputare multis, damnum quidem nunc infectum, sed quod iam cum plurimorum exitio imminet. Nam in agro Salmanticensi propè Ledesnam, balneum quoddam saluberrimum est: cuius beneficio quotannis quam plures homines ex magnis, & diuturnis, etiam desperatis, morbis, facile liberantur, id balneum ruinam minatur, & modica impensa nunc rescipi poterit: quod si semel fuerit lapsum (ut audio) irreparabile erit.

De mundicia urbis. cap. 18:

Plato lib. 6. de legibus.

- 1 Urbs quidem tota in circulum in locis sublimibus deducatur, ut

& munitior sit, & munitior.

Idem post aliqua.

- 2 Curent ædiles, ut urbs, quam mundissima sit: nec à priuatis unquam patiantur, aut ædificando aut fodiendo, publicum aliquid occupari.

Ulpianus lib. 43. digesti tit. 22.

- 3 Cloacarum purgatio, & resectio ad publicam utilitatem spectare uidetur. Curabit autem prætor, ut cloacæ purgentur, & reficiantur: quorum utrumque ad salubritatem ciuitatum, & ad tutelam pertinet. Nam & cælum pestilens, & ruinas minantur immunditiæ cloacarum, item si non reficiantur, de cloacis priuatis interdictum prætoris propositum est, publicæ enim cloacæ publicam curam merentur.

Idem Ulpianus eodem lib. tit. 8.

- 4 Si odore soli locus pestilentiosus fiat, non erit ab re de ea re interdicto uti.

Papinianus eiusdem lib. tit. 10.

- 5 AEdiles, neque rixari in itineribus, neque stercora prolicere, neque morticina, aut pelles iactare permittant.
- 6 Præter hæc omnia prouidendū est, ne quid effundatur, uel deijciatur in calles, & uias publicas: id enim edicto prætoris iam diu uetitum est. Atque his etiam in rebus nostratium diligentiam desidero qui ciuitates Hispaniæ florentissimas, oppida, & municipia nobilissima, luto, & fæore abundare sinunt: testis Granata, testis Valdiolum, testis Toletum, testis Madridium.

Plinius Traiano lib. 10. epist.

- 7 Amastrianorum ciuitas domine, & elegans, & ornata, habet inter præcipua opera pulcherrimam, eandemque longissimam plateam: cuius à latere per spatium omne porrigitur, nemine quidem flumē, re uerò cloacæ foetidissima: quæ sicut turpis & immundissima aspectu ita pestilens est odore teterrimo. Quibus ex causis non minus salubritatis, quam decoris interest, eam contegi, quod fiet, si permiseris curantibus nobis, ne desit quoque pecunia operi tam magno, quam necessario.

Traianus Plinio inibi.

- 8 Rationis est, mi Secunde charissime, contegi aquam istam, quæ per ciuitatem amastrianoram fluit, si detecta salubritati obest, pecunia ne huic operi desit, curaturum te secundum diligentiam tuam certum habeo.

- H**oc quoque urbi praefecto curae esse debet, ut montes, & syl-
uae provinciae suae conferantur. Itaque diligenter provideat
ne praeter leges extirpentur montes: aut excidantur.
- 2 Ignis quidem ad uitam sustentandam maximè necessarius est:
cuius alimentum ligna, & carbones sunt. Montes quin etiam do-
mibus aedificandis materiam, gregibus, & armentis pascua saluber-
rima suppeditare solent.
- Patricius lib. 7. de institut. reip.*
- 3 Sylva cedua, quae materiam aedificiis, nauigiisque praestat, dili-
gentius custodienda est, & singulis annis a sentibus, & uepribus per-
purganda, ne nouis furculis, arbutulisque crescentibus impedimen-
to sint, quo minus proceritatem suam absoluant.
- 4 Quibusdam uidetur, singulis annis septimam partem sylvarum,
& motiu, aliis decimam, aliis decimam sextam duntaxat cedi posse, tor enim
annorum spatium indigere, aut, quercus, & illides, ut adolescant, &
iterum cedi queant. sed urbibus praefecti, & senatores rebus ipsis
edocti, & agricolarum consilio adhibito, pro montium, & provincia-
rum qualitate, melius id statuere poterunt.
- 5 Eligendi sunt montium, & sylvarum custodes, quos quidam sal-
tuarios uocant, & Aristoteles eos magistratibus annumerare uidetur.
- Inquit enim lib. 6. polit. cap. 8.*
- 6 Aliam procuratio est necessaria, edilitati finitima, est enim eisdem
de rebus, per agrum tamen extra urbem: cui qui praesunt, agrorum
praefecti, & ab alijs sylvarum inspectores nominantur. Hi sunt, qui
maiores custodes appellantur: saltuarios uero generaliter montium,
& agrorum custodes uocant.
- Ulpianus lib. 7. digest. tit. 8.*
- 7 Dominus proprietatis, etiam inuito usufructuario, uel usufructu-
ario, uel edes per saltuarium, uel insularium custodire poterit.
Interest enim eius fines praedii tueri.

De terminis. Cap. 20:

- P**raefectus urbi terminos provinciae sibi commissae, visitare debet: ut
pattores terminorum punire, & appellatione posthabita, motos &
auulsos terminos restituere.

- 2 Agriculture leges primò ponantur primaque terminalis Iouis
haec: Nemo fines atque terminos agri moueat, nec cuius uicini, nec
finitimi peregrini, si agri extrema possideat: sed putet, id esse uerè,
quod dici solet, hic immobilia mouet, malitque unusquisque saxum
ingens mouere, quam paruum lapidem iureiurando à diis firmatum
quo amicitiae & inimicitiae terminentur. Alterius enim Iupiter con-
tribulis, alterius hospitalis est testis: qui hanc legem dispunxerit, du-
plices poenas luat, primò quidem Deo iudice, deinde lege: quae iu-
bet, ut nemo sponte uicini agri terminos moueat. Eum uerò qui mo-
uerit, quicumque uoluerit, ad agricolas deferat, agricolae ad iudicium
ducant, à quo damnatus utpotè terminorum clam, uique turbator
reddat, patiaturque, prout iudices iudicauerint.

- 3 Rex Numa, ut Romani contenti propriis aliena non concupisce-
rent, cauit lege, de praedijs terminandis. Cum enim unumquemque
iussisset, agrum suum circumscribere, ac in finibus statuere lapides:
hos sacros esse Ioui Terminali uoluit: iussitque ut quotannis stato-
die res diuina eo loco in paganorum ceteru fieret, sacratio cum primis
nobili festo in honorem Deorum, qui terminis tutelares praesident.
Id Romani uocant terminalia, sicut lapides ipsos terminos: quos si
quis transferre ausus fuisset, aut tollere: lege terminali caput eius
his Diis deuouit: interfectori ipsius, tanquam sacrilegii impunitate
promissa, & puritate à scelere, nec de priuatorum tantum agris hoc
ius sanxit, uerum etiam de publicis hos quoque certis complexus fi-
nibus, ut Romanum agrum à uicinarum urbium agris terminales di-
scernerent, & priuatum à publico. Qui mos ex illo seculo reliquus
Romanis religiosè seruatur, etiam nostro tempore: Nam Deos pu-
tant terminos, eisque sacra faciunt, non hostias eedentes, quod ne-
fas sit cruentari, hos lapides: sed liba cerialia, frugumque offeren-
tes primitias.

- 4 Terminorum auulsorum non multa pecuniaria est, sed pro condi-
tione admittentium coercionem transigendum est.
- Callistratus ibidem.*
- 5 Diuus Hadrianus in hac uerba rescriptit: quin pessimum factum
sit eorum, qui terminos finium causa positos protulerint, dubitari
non potest. De poena autem, modus ex conditione personae, & men-
te facientis magis statui potest, &c.

Petrus Crinitus lib. 8. cap. 10.

- 6 Romani illi uetustiores acerrimis poenis contra eos uindicabant, qui agrorum fines, ac terminos exemissent, aut loco mutassent: quod in primis Numæ regis instituta, & leges probant, in quibus uir egregie prudens statuit: licere omnibus tanquam sacrilegum eum occidere, qui uiolare ius termini ausus esset. unde etiam uersus ex antiquis legibus.

Qui secus faxit, & terminum exarsit,

Ipsus & boues sacri sunt.

- 7 Sed quamuis hæc leges abolitæ sint, & Hadriani rescripto secundum Platonis legem, poena sit iudicis arbitrio relicta: seuerissimè tamen puniendi sunt, qui crimen hoc perpetrauerint. Nam si fures mobilium, & uilium rerum septuplo, uerberibus, & sæpe morte afficiuntur, quanto seuerius puniendi sunt, qui auulsis priuatis, ac publicis terminis, pretiosum agrum usurpant? certe poena illa uideatur esse iustissima, quam Constantinus sanciuir, sub titulo Codicis finium regundorum, ut usurpator agrorum tantum agri modum, quantum adimere tentauit, amittat.

De cibarijs. Cap. 21.

Aristoteles lib. 6. Polit. cap. 8.

- 1 Prima ex necessarijs procuratio est, quæ in foro uersatur: cui muneri magistratum, qui commercia & decencia dispiciat, præficere oportet. Nam ferè omnibus ciuitatibus, quædam emere, alia uendere, ad mutuos rerum necessariarum usus necesse est: quod proximè ad rerum copiam accedit, cuius gratia in unam rempublicam homines conuenisse uidentur.

Idem lib. 7. cap. 8.

- 2 Sex opera sunt, sine quibus constare ciuitas nequit: quorum primum est alimentum: cuius copia suppetat, necesse est ad uitam degendam.

Cicero lib. 3. officio.

- 3 Omnes qui rempublicam gubernabunt, consulere debebunt, ut earum rerum copia sit, quæ sunt necessariae.

Plinianus lib. de officio præfecti urbi.

- 4 Cura carnis omnis, ut iusto pretio præbeatur, ad curam præfecturæ pertinet. Ideo & forum suarium sub ipsius cura est, sed & cæterorum

rorum siue pecorum, siue armentorum, quod huiusmodi præbitio-nem spectat, ad ipsius curam pertinet. Ergo & piscium, & aliorum esculentorum cura ad urbi præfectum atinet.

Cassiodorus lib. 7. nauarum in formula curatoris ciuitatis.

- 5 Illius ciuitatis curam ad te uolumus pertinere, ut moderata pretia ab ipsis quorum interest, facias custodiri. non sit merces in potestate sola uendentium, æquabilitas grata custodiat in omnibus,

Lex Valentiniani lib. 1. C. tit. 28.

- 6 Studentibus nobis statum urbis, & annonarium rationem aliquando firmare: in animo subiit: eiusdem annonæ curam non omnibus deferri potestatis. Ac ne præfectura urbis abrogatum sibi aliquid putaret, si totum ad officium annonarium redundasset, eidem præfecturæ sollicitudinis necessitatem mandamus, ut ambæ potestates tueantur ciuilem annonam, sitque societas muneris.

Iustinianus de præside Pisidiæ constit. 24.

- 7 Præsidem provincie prospicere atque curare oportet, ut affluens rerum copia sit in urbibus nequid ciuis deficiat.

- 8 Itaque præfectus urbi curare debet, ut cibariorum sit copia & ut carnes, pisces, uinum, & esculenta omnia, iustis prætiis uendantur, sed id maximè necessarium est sterilitatis tempore, ne populus annonæ caritate prematur & pro uenditorum libidine, aut fame conficiantur ciues, aut bona perdere cogantur. Hoc autem esse iustissimum, & ius, & ratio & natura ipsa conuincit. Nec enim paucorum auaritia perire debet uniuersa res publica.

Plato diuinus lib. 3. de legibus.

- 9 Res uenales curæ censoribus sint, qui ne quis uendendo, emendovè iniuriam faciat uehementer provideant, & immoderatos, contumeliososque omnes compeſcant. Hi considerent, nunquid ciues peregrinis res singulas conuenienter, atque ut lege cautum est uendant.

Idem post aliqua.

- 10 Si quid uerò uenditum, emptumque plaris, minorisve est, quam lex iusserit, qua rerum uenaliu mensuræ, & prætia constituta sunt apud legum custodes plus illud conscribatur, & contrarium deleatur: nempe iniustis uenditoribus punitis.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- 11 Cum edulitate populus Romanus ab eo peteret, interrogauit per Curionem, quam speciem annonæ caram putarent: illi continuo exclamauerunt. carnem bubulam, atque porcinam. Tunc ille nō

quidem edulitatem proposuit, sed iussit, ne quis summatam occideret, ne quis lactantem, ne quis uaccam, ne quis damalionem: tantumque intra biennium, uel prope annum, porcinæ carnis fuit, & bubule ut cum fuisset octominutalis libra ad duos tantum utriusque carnis libra redigeretur.

- 12 Cum erit annonæ difficultas inopia rei frumentariæ, præfectus urbi cogere debet frumenti dominos (ut excepto eo quod ipsis, & eorum familiæ necessarium esse uidebitur) reliquum ceteris ciuibus publicè nendant. Quod ut commodius fiat compellendi sunt frumenti possessores, ut illud profiteantur. Qui uerò aliquid occultauerint, aut pluri, quàm estimatum sit uendiderit, ut potè uiolator legum, & hostis uniuersæ reipublicæ, seuerissimè puniendus est.

Dionysius Halicarnas. lib. 7.

- 13 Cum Roma bello Hetrusco magna inopia frumeti laboraret: Spurius Seruilius, & Aulus Virginius consules dimissis in propinqua loca, qui comæatus cocmerent per singulas quoque domos ciues frumentum profiteri iusserunt, ut quod superesset familiari usui, conferretur in publicum. Quibus artibus effecerunt, ne pauperum audacia prorumperet in facinora.

Ex Lilio lib. 4. alijs.

- 14 Cum dira fames urbem urgeret, constitutus est, Lutius Minutius præfectus annonæ qui ex Hetruria frumentum aduexit, & ciues frumentum profiteri coegit, & uendere quod usui menstuo superesset. Huius magistratus difficili tempore, & caritate annonæ, usus potissimum, atque opera exigebatur: frumentumque undique coemendum, & si quis ultra proprios usus possideret, in medium ponendum curabat: aduehi undique, & aduectum iusta pretio uenire nitabatur: Cuius magistratus ope, populo Romano penuria laboranti egregia saepe opera nauata est.

- 15 Herodes idipsum Iudæis diligenter præstitit in summa annonæ difficultate, & ad sementem faciendam fruges quoque distribuit ut Iosephus lib. 1. 5. antiquitatum Iudaicarum. cap. 12. autor est.

- 16 Ioseph externas quoque gentes fame pressas curauit, paterna diligentia distribuens alimenta, futuris etiam necessitatibus prospiciens non solum presentibus. Nam incunte anno egestatis septimo, accitis agricolis (iam enim ubertatis spes affulgebant) dedit hordeum, & triticum ad sementem: diligenter cauens, ne quis hæc in alium usum uerteret, appositis custodiis ex optimatibus, qui sationem obseruarent, ut Philo retulit, lib. de Ioseph prope finem.

Cassiodo-

Cassiodorus lib. 1. uariarum.

- 17 Copia frumentorum prouinciæ debet primum prodesse, cui nascitur: quia iustius est, ut incolis propria fecunditas seruiat, quàm peregrinis commerciis studiosæ cupiditatis exhauriat.

Rex Athalaricus apud eundem Cassiodorum lib. 9.

- 18 Vbi frumentorum condita potuerint inneniri tantum sibi unusquisque dominus, uel familiæ suæ retineat, quantum se expendere posse cognoscit, reliquum aliis uendat, moderata tamen pretii qualitate, ut ne nimium grauetur, qui emit, & aliquo compendio fouetur ille, qui distribuat.

De Dardanarijs. Cap. 22.

- 1 NE oneretur annona, & adeo rerum uenaliu pretia iniqua sint, animaduertere oportet in dardanarios, quæ omnia preemunt, ut ea postea carius uendant. Hi quidem perniciosissimi rebus publicis esse solent, utpote genus auarum, & iniusti lucri cupidissimum.

Cicero lib. 1. officio.

- 2 Sordidi putantur, qui mercantur, à mercatoribus, quod statim uendant, nihil enim proficiunt nisi admodum mentiantur.

Ulpianus lib. 47. digesti tit. 11.

- 3 Annonam attentare, & uexare uel maximè dardanarii solent, quorum auaritiæ obuiam itum est tam mandatis quàm constitutionibus, mandatis denique ita cauetur. Præterea debetis custodire, ne dardanarii ullius mercis sint, ne aut ab his, qui coemptas merces supprimunt, aut à locupletioribus qui fructus suos æquis pretiis uendere nolunt, dum minus uberes prouentus expectant, annona oneretur. Pæna autem in hos uaria statuitur. Nam plerumque si negociantes sunt negotiatione tantum eis interdicitur: interdum, & relegari solent, humiliores ad opus publicum dari.

- 4 Multis quoque legibus regiis occursum est dardanarijs, sed illa omnium est optima, & rebus publicis utilissima, quæ uetat, ne quisquam unquam frumentum emat, ut uendat. Ea enim effectum est, ut res frumentaria iustis pretiis uendatur & utilitas annonæ consequatur. Quamobrem plurimum reipublicæ interest, ut ea lex conseruetur: & qui secus fuerit, accerrimè coercetur.

Proco-

Procopius lib. 3. de bello Gothorum.

5 Milites omnes, quos Belisarius ad urbis Romæ tutelam reliquerat, Cononem eorum ducem obruncant id illi crimini dantes, quod frumentum, & cæteros commeatus cum eorum iactura coemeret simul & uenditaret, cuius facinoris poenam Iustinianus facile condonauit.

De his uerò qui Monopolium exercent extat Zenonis constitutio, regis legibus comprobata, cuius hæc sunt uerba lib. 4. C. tit. 39.

6 Iubemus, ne quis cuiuscunque uestis, uel piscis, uel cuiuslibet alterius ad uictum uel ad quemcunque usum pertinentis speciei Monopolium audeat exercere, neque quis illicitis habitis conuentionibus coniurare, aut pacisci, ut species diuersorum corporum negotiationis, non minoris quam inter se statuerint, uenundentur. Aedificiorum quoque artifices, aliorumque diuersorum operum professores penitus arceantur, pacta inter se componere, ut nequis, quod alteri commissum sit, opus impleat, aut iniunctam alteri sollicitudinem alter intercipiat. si quis autem Monopolium ausus fuerit exercere: bonis propriis expoliatus perpetuitate damnetur exilii.

De carcere & uinctis. cap. 23.

1 Vbi præfectus carcerem habere debet ad custodiendos reos. Eleganter enim dixit Aeschines.

Nullum esse usum ciuitatis, quæ neruos contra facinorosos non habeat.

Plato lib. 10. de legibus.

2 Tres sint in ciuitate carceres, unus plurimis communis, in fororum uanaliu, ubi multi ne fugiant custodiantur. Alter, ubi cæcus eorum sit, qui noctu congregantur, correctionis nomine appellatus. Tertius in media regione, ubi quam maxime desertus Syluestrisque locus sit, supplicii nomine notatus.

Titus Livius lib.

3 Cum in tanta multitudine hominum facinora clandestina fierent carcer ad terrorem incrementis audaciæ media urbe imminens foro ædificatur.

Ulpianus lib. 48. digest. tit. 19.

4 Solent præfides in carcerem continendos damnare, ut in uinctis contineantur; sed id eos facere non oportet. Nam huiusmodi

penæ interdictæ sunt. Carcer enim ad continendos homines, non ad puniendos haberi debet.

Lex Constantij lib. 9. C. tit. 4.

5 Reo comprehenso non ferreas manicas, & inhærentes ossibus mitti oportet, sed prolixiores catenas si criminis qualitas etiam acerbiter catenarum postulauerit, ut & cruciatio desit, & permaneat fida custodia. Nec uerò sedis intimæ tenebras pati debet inclusus, sed usurpata luce uegetari, ac subleuari, & ubi nox genuerit custodiam, vestibulis carcerum, & salubribus locis recipi: ac reuertente iterum die, ad primum solis ortum ilico ad publicum lumen educi, ne penitus carceris perimatur: quod innocentibus miserum, noxiis, non satis Seuerum esse cognoscitur.

Ulpianus lib. 48. digest. tit. 3.

6 De custodia reorum præconul est: mare solet, utrum in carcerem recipienda sit persona, an militi tradenda, uel fideiussoribus committenda, uel etiam sibi. Hoc autem, uel pro criminis, quod obicitur, qualitate uel propter honorem aut propter amplissimas facultates, uel pro innocentia personæ, uel pro dignitate eius, qui accusatur, facere solet.

Macer eodem tit. cap. 7.

7 Solent præfides provinciarum in quibus delictum est scribere ad collegas suos, ubi malefactores agere dicuntur, & desiderare, ut cum persecutoribus ad se remittantur, & id quoque quibusdam rescriptis declaratur.

Lex Gratiani lib. 9. C. tit. 4.

8 De his quos tenet carcer inclusos, id aperta definitione sancimus: ut aut conuictum uelox poena subducatur, aut liberandam custodiam diuturna non maceret, & cætera.

Lex Honorij lib. 9. C. Theodosiani tit. 3. quam nescio quamobrem

Iustinianus, non transtulit in suum Codicem.

9 Iudices omnibus dominicis diebus productos reos e custodia carcerali, videant, interrogent, ne his humanitas clausis per corruptos carcerum custodes negetur. Visualem substantiam non habentibus faciant ministrari libellis duobus, aut tribus diurnis, uel quod existimauerint commentariensi decretis, quorum sumptibus provideant alimoniam pauperum.

Iulius Paulus lib. 48. digest. tit. 3.

10 Carceri præpositus, si pretio corruptus, sine uinctis agere custodiam passus est: officio iudicis puniendus est si nescit, ob negligentiam

tiam remouendus est officio.

Lex Valentiniani lib. 9. C. tit. 4.

- 11 Ad commentariensem receptarum personarum custodia, obseruatioque pertineat, nec putet hominem obiectum, atque uilem obiciendum esse iudici, si reus modo aliquo elapsus fuerit: Nam ipsum uolumus eiusmodi poena consumi, qua obnoxius docebitur fuisse, qui fugerit.

Aristoteles lib. 6. polit. cap. 8.

- 12 Multis in ciuitatibus custodiarum praefectus diuersus est ab execute- tore. Itaque commodius est, ut hic magistratus diuisus sit, & soler- ter, quod eius ratio postulat provideatur. Nec enim minus neces- sarius est praefectus carceri, quam iudiciorum executor. Nam uiri prohi maxime magistratum hunc recusant: improbis non recte com- mittitur, qui custodiri magis debent, quam alios custodire.
- 13 Ex quibus omnibus perspicuum est, quid facere debeat praefe- ctus urbi, tam in carcere condendo, quam in comprehendendis, cu- stodiendis, uisitandis & iudicandis reis, ac denique in eligendis, & puniendis custodibus carceris.

De cauponibus & Stabularijs. cap. 24.

Plato lib. 11. de legibus.

- 1 SI optimi uiri diuersorij praesent, & mulieres sanctissimae ad haec similiter descenderent: cognosceremus plane, honesta, & approbata haec omnia esse. Quippe nisi corrupte fierent, ma- trum, nutricumque personam gerere non iniuria putarentur. Nunc uero in desertis locis, ad quae multae longaeque ducum uiae, caupo- rum gratia domos aedificant: oprato diuersorio rempestare pullos suscipiunt & caloribus pressos recreant, deinde non tanquam ami- cos hospitalibus muneribus donatos remittunt: sed ut inimicos at- que captiuos crudeliter se redimere cogunt, rebusque omnibus spo- liant. Haec autem ceteraque huiusmodi in his omnibus turpiter acta faciunt, ut huiusmodi studia, quae indigentibus opem ferunt, calumiae sint subiecta. Quorum remedium a latore legum excogitandum est.
- 2 Iam pridem curam gessit praetor (ut inquit Vlpianus) reprimende improbitatis, hoc genus hominum, & ita edixit: nautae, caupones, sta- bularii, quod cuiusque saluum fore receperint nisi restituant, in eos iudicium dabo. Quod nisi esset statutum: materia daretur cum fur- ribus

ribus aduersus eos quos recipiunt, coeundi: cum ne nunc quidem abstineant huiusmodi fraudibus.

- 3 Hoc edicto omni modo, qui recipit, tenetur, etiam si sine culpa eius res perierit, uel damnum datum est nisi si quid damno fatali con- tigerit & haec actio in duplu est, caupo autem praestat factum eorum, qui in ea caupona eius exercendae causa ibi sunt: item eorum qui habitan- di causa ibi sunt. Viatorum autem factum non praestat. Namque uiato- rum sibi eligere caupo, uel stabularius uidetur, nec repellere potest iter agentes. Inhabitantes uero perpetuos ipse quodammodo ele- git, qui non reiecit, quorum factum oportet eum praestare. Haec VI- pianus lib. 4. digesto. tit. 9. & lib. 47. tit. 5.

Caius eodem tit. 9. cap. 5.

- 4 Nauta & caupo & stabularius mercedem accipiunt, non pro cu- stodia, sed nauta ut traiciat uectores: caupo, ut uiatores manere in caupona patiat, stabularius, ut permittat iumenta apud eum stabu- lari & tamen custodire nomine tenentur. Na & fullo & sarcinator no- pro custodia, sed pro arte mercedem accipiunt, & tamen custodire nomine ex locato tenentur.
- 5 Mandatis adiicitur, ut curet praefectus urbi nequid detrimenti uia- tores a cauponibus, & stabularijs accipiant. Praeterea uisitandi sunt & in eos est inquirendum: ne ut solent, aliquid a uiatoribus capiant praeter id quod publicitus ipsis taxatum est.
- Bisius lib. 4. de rep.*
- 6 Diuersoria commoda sint, & tam multa, quae sufficiant homini- bus externis, & in his omnia sint, non tantum quae famem, & sitim tollere, sed etiam quae lassos recreare possint. Praefecti uero tales sint qui nemini iniuria fieri patiantur: uiri nimirum boni autoritate publica constituti: Nam quantum id ipsum referat, exempla & experimenta multorum satis euidenter docent.

De criminum punitione. cap. 25.

Plato lib. de philosophia.

- 1 Ciuitates tunc optime gubernantur, cum iniusti dant poenas.
- Cicero in Vatinius.*
- 2 Ut medici membrum saepe putrefactum incidunt, atque in totum eradicant, ne aliam corporis partem labefactare aut corrumpere possit: sic necesse est, si rempublicam saluam esse uolumus, ut per- ditissimos homines ex urbe penitus extirpemus, ne corruptus in- tegro

regro, uiolatus casto, labem infringat.

Iulius paulus lib. 1. digest. tit. 18.

3 In mandatis principum est, ut curet is, qui provinciae praest, malis hominibus purgare provinciam: nec distinguitur, unde sint.

Vlpianus eodem tit. cap. 13.

4 Congruit bono, & graui praesidi curare, ut paccata, atque quieta provincia sit, quam regit. Quod non difficile obtinebit, si sollicitudine agat, ut malis hominibus provincia careat, eosque conquirit. Nam & sacrilegos, latrones, plagiarios, fures, conquirit debet, & prout quisque deliquerit, in eum animaduertere, receptoresque eorum coercere, sine quibus latro diutius latere non potest.

5 In mandatis quoque regis est, ut praefectus urbi aleatores, lenones, maledicos, feneratoros, & ceteros facinorosos omnes, iustis poenis afficiat.

6 Exploratores habeat praefectus urbi, qui ad se referant diligenter, quid homines improbi, ubique moliantur. Hi forte sunt, quos lex curiosos appellat, qui denunciabant delicta iudicibus.

Vlpianus lib. de offi. praefecti urbi.

7 Quies popularium, & disciplina spectaculorum ad praefecti urbi curam pertinere uidetur. Et sane debet dispositos milites stationarios habere, ad tuendam popularium quietem, & ad referendum sibi, quid ubi agatur. Melius quidem est opportunè occurrere, quam post uulnera remedium querere. Cur enim (inquit Iulianus) ad arma & rixam procedere patiatur praetor, quos potest iurisdictione sua componere.

Herodotus lib. 1.

8 Deioces in exercenda iustitia seuerus erat, & incorruptus: si quē audiret iniuriam, hunc ad se ascitum indicta pro delicti modo poena multauit: in quem usum exploratores auscultatoresque destinauit, per uniuersam regionem cui praerat.

9 Ceterum aures praefecti urbi tales, esse debent, quales Cicero ad Quintum fratrem his uerbis scribit. Sint aures tuae, quae id quod audiunt existimentur audire, non in quas fictae, aut simulate, quaestus causa insinuetur: quod & alibi retuli, sed ut Plato inquit in Gorgia, bis, atque ter pulchrum esse ferunt, ea quae pulchra sunt, dicere, atque considerare.

10 Sunt etiam praefecto urbi multa dissimulanda, ea praesertim, quae leuia sunt, aut occulta, & quae maius malum vitare possunt, quae in re maximè prudentia opus est.

Diuus

Diuus Augustinus lib. 1. de libero arbitrio cap. 5.

11 Ea uindicanda sibi lex populi assumit, quae satis sunt conciliandae paci hominibus imperitis, & quanta possunt per hominem regi.

Beatus Ambrosius in priorem pauli epistolam ad

Corinthios cap. 5.

12 Iudicis non est, sine accusatore damnare quenquam: quia & dominus Iudam, cum super esset sequebatur, sed quia non est accusatus, minime abiicit.

Plutarchus in Apoph.

13 Scipio minor Caium Liciniam cum praetereuntem uidisset: Istum inquit, hominem ego peierasse scio, sed cum illum nemo accuset, non possum ipse, & accusator esse, & iudex.

14 Satis quidem reipublicae consultum est, si graua & publica peccata non dissimulentur.

Nec enim debet magistratus, tanquam hostes, occulta peccata praeter leges, perdere, sed ut patres aut secretis corrigere, aut dissimulare.

Plutarchus in Politicis.

15 Nonnunquam dissimulandum est, atque consulto non nihil praetereundum, tanquam nec uideris quidquam, nec audieris, id quod domi plerumque puerorum errata de industria non obseruant, quia si nesciamus, facitare solemus.

Idem post aliqua.

16 Quemadmodum mediet est, magna ex parte corruptiore sanguine diminuto, parum aegrotis deinceps innocui, & salubris cibi afferre: sic uir civilis, & reip. princeps, dempta prius ignominia, damnatae ciuitatis summo, leni deinde gratia, & humanitate quascunque molestias, & querelas leniet, atque solabitur.

De factionibus, & seditionibus. cap. 26.

1 Si forte ciuitas, uel provincia factionibus diuisa sit, neutri parti praefectus urbis faueat: id enim scelus maximum esset, immo uero summa ope, ac diligentia curet, ut utrosque ad amicitiam ducat, uel certe ad concordiam trahat. Quod si seditio aliqua tum primum orta sit, confestim reprimenda & componenda est, ne uniuersam ciuitatem inficiat.

Aristoteles lib. 5. polit. cap. 4.

2 Seditiones non de paruis rebus sunt, sed ex paruis orta seditione

Ec 2 de

de rebus magnis dissidetur. Ceterum tunc possumus parua seditio-
nes inualescunt, cum inter reipub. principes agitantur. Itaque tali-
bus malis initio occurrere, & principum, potentiumque discordias
protinus dirimere oportet, quoniam peccatum est in principio: ac
paruus error in ipso, proportionem responder in aliis partibus.

3. Nam peccatum in principio cuiusque rei magna errata, & in om-
ni modis in ceteris partibus, ipsaque tota republica parit. Quare
nascenti in principio rei malo, occurrendum est, tunc enim paruum
est, id malum, & facile tolli potest, antequam ulterius serpat: sin au-
tem inualuerit, in alias partes diffusum difficulter curatur. Ad sum-
mam nobilium dissensiones secum uniuersam ciuitatem trahunt.

Plutarchus in politicis.

4. Non semper incendia de sacris, publicisque aedibus initium su-
munt, sed saepenumero de domuncula, lucerna parumper neglecta, in-
gens erumpit flamma: uel ignis sensim conceptus, palea deinde, &
fomentis refocillatus, mirum in modum ardere incipit, & primis qui-
busque correptis longius serpere, & maximam stragem dare. Ita se-
ditiones in ciuitatibus, non magne semper contentiones, nec de pu-
blicis rebus dissidia, incendere, concitareque solent, verum plerum-
que priuatis creata offensionibus in publicam pestem certando pro-
gressae sunt, studiis, & contentionibus mutuis auctae.

5. Quas ob res principem ciuitatis, & uirum ciuilem oportet eiusce-
modi parua futurae cladis initia nihilo segnius praenire: itaque cu-
randa, & opprimenda suscipere, ut aut nusquam existerent, aut
si qua extiterint, praefocentur: ne palatium assumptis uiribus luculen-
ter succrescant, postremo suapte magnitudine rem publicam taxent
& occupent. Quod si tolli penitus nequeant, ad eos saltem reuocentur,
e quorum priuatis studiis, & dissensionibus ortum sumpsisse
uidentur.

6. Ciuilem itaque uirum eiusmodi tanquam in corpore aliquo uicia
quae possunt emanare latius, nequaquam contemnere, & flocci fa-
cere decet, sed prouisa eminens statim opprimenda suscipere. Qui
enim haec prospicit, & magnas, quae sunt parua efficere, & parua ip-
sa in nihilum redigere possit, ut inquit Cato.

7. Ergo praefectus urbi, qui princeps est ciuitatis, & cuius fidei haec
omnia commissa sunt: diligentia sua, prudentia, & autoritate, omnes
reprimet seditiones: ac pacificatoribus, fœderibus, induciis, uadibus,
fide publica, carcere, exilio, penitis, ita discordias, ac dissensiones di-
luet, ut nullum earum uestigium deinceps inueniri queat.

De

De ociosis, & vagis. cap. 27.

Plato lib. 8. de rep.

1. Ociosi fucis aculeatis similes sunt, & in quacunque fuerint ciui-
tate, eam turbant, quemadmodum pituita, ac bilis corpus.
Quos oportet bonum medicum, & legum fundatorem, non
minus quam solertem apum cultorem, eminus praecauere: primum
quidem ne oriantur in ciuitate: quod si oriuntur, ut cum ipsis fauis
protinus excidantur.

Xenophon lib. de rep. Lacedaemo.

2. Per multa ab otiosis, & absurda patrarī solent,
Multa mala docuit ociositas inquit Ecclesiasticus. cap. 33.

Herodotus lib. 2.

3. Amasis legem hanc apud Aegyptios condidit, ut singulis eorum
annis apud prouinciarum praesides demonstrarent, unde uiuerent.
Et qui aut hoc non faceret, aut non demonstraret, se legitime uiuere,
is morte afficeretur. Quam legem Solon ab Aegyptiis mutatus,
Atheniensibus tulit, quam illi quod sit castissima, assidue usurpant.

Diodorus siculus lib. 2.

4. Cogebantur Aegyptii omnes, scripta sua nomina ad praesides re-
gionum, & simul quo exercitio uiuerent, deferre: qua in re, si quis me-
tureretur, aut si iniusto uiueret quatuor, in mortis poenam inuidebat. Di-
citur hanc eandem legem a Solone, cum ad Aegyptios penetrasset,
ad Athenienses traductam.

Patricius lib. 1. de institutione reip. hanc legem laudans, addit.

5. Ociosi & ignaui homines, uenenum sunt ciuitatis, prouisi ad libidi-
nem sunt, bonis inuidet, aliena appetunt: denique seditiosi, & turbu-
lenti euadunt: ut non omnino male draconis lege, ocij damnati, ca-
piti punirentur.

Euripides inquit.

6. Idem est ociosus, & malus ciuis, & Cato:
Nihil agendo homines male agere discunt. Ouidius,
Ignatum corrumpunt ocia corpus, & Catullus
Ocium reges prius, & beatas perdidit urbes.

7. Haec atque mille talia diuitibus ociosis saepe sunt inculcanda: ne-
mini enim, eas perquirenti occupationes iustae deesse poterunt. Pla-
to lib. 6. de legibus. Oportere aut magistratus esse tales, ut intermis-
sa suorum cura ocium habeant ad publica procuranda.

Et

7 Et Isocrates in Areopagitico: Is qui propter opum affluentiam ocium agere possint, curandam esse remp. non minori fide, ac diligentia, quam rem familiarem.

Biesius lib. 3. de rep.

8 Non sunt homines illi laudandi, qui suo censu citra publicam utilitatem sibi tantum viuunt, nec aliquod commodum in commune conferunt. Non enim nos nostris tantum, sed & respublica nostris & nobis frui debet: nobis inquam, non ociosis, sed diligentiam summam adhibentibus ad felicitatem communem. Non es ideo potentior, ac ditior, ut ociosus sis, sed ut præstatiores negocia exerceas. Omnes igitur in usum publicum aliquid conferamus, & pro ingeniis, & locis instituamur primum ad virtutem, deinde ad reliquas utilitates ciuitatum.

9 Homines ociosos, quos vagabundos appellant, præfectus urbi flagellis caesos in exilium mittere debet: idque lege regia sancitum est. Prius tamen monendi sunt, ut uel alicui seruiant, uel operas suas locent: quod si non fecerint, ea poena in illos omni modo exequenda est. Nam qui semel ocio sunt assueti, si desit, quo illud alant, ad malas artes confugiunt: & ut plurimum, latrones, lenones, & his deteriores, euadunt.

De peregrinis. Cap. 28.

1 Ad religionem præfecti urbi cura peregrinorum pertinet: ut ne a quoquam eis illudatur, nec afficiantur iniuria.

Plato lib. 5. de legibus.

2 Ad peregrinos sanctissima esse fœdera quisque cogitet. Fœræ enim omnia peregrinorum, & contra peregrinos peccata, præ illis quæ inter ciues committuntur, ultori Deo, curæ sunt. Nam cum peregrinus amicis, cognatisque careat, maiorem, & apud Deos, & apud homines meretur misericordiam.

Idem lib. 13. de legibus.

3 Aduenæ benignè suscipiendi sunt. Quatuor autem sunt peregrinorum genera, primum eorum, qui semper æstinales sunt, & quasi aues per mare ad alias deuolant ciuitates, & cetera, nec esu & hostiis peregrini pellendi sunt, nec atroci edicto à finibus nostris arcendi.

Cicero lib. 3. officio.

4 Qui ciuium rationem dicunt esse habendam externorum negant. Hi diri-

dirimunt communem humani generis societatem: qua sublata, benevolentia, libertas, bonitas, iustitia, funditus tollitur.

Charondas in proœmijs legum:

5 Peregrinum quemuis, secundum leges proprias, bene precando, & familiariter suscipere oportet ac remittere. Iouis hospitalis memores, qui Deus apud omnes communis est constitutus, & hospitalitatem inspicit.

Simplicius in enchiridion epicteti, cap. 65.

6 Habitus quidam est erga peregrinos nobis à Deo hospitum præfide inditus, atque insertus. oportet itaque his quoque officium præstare, tum ob præsidem eorum Deum, tum ob humanitatis nostre amplificationem, quæ in genus hominum uniuersum porrigi debet. Officium uerò est ut nunquam peregrino faciamus iniuriam, sed si ab aliis fiat, pro uiribus opitemur. Præterea ad negotium illud cuius gratia profectus est, ipsi præsto esse oportet, qui possit, & rerum necessariarum inopi pro facultate largiri, & si morbum incidit peregrinus, quoad fieri potest, curare: & ad reditum in domum opem pro uirili ferre.

Cicero lib. 1. officio.

7 Peregrini officium est, nihil præter suum negotium agere, nihil de alio inquirere, minimeque in aliena reip. esse curiosum.

Biesius lib. 3. de rep.

8 Magistratus nullos externos nebulones, qui tantum uagari & grassari per itinera sciunt, admittet. Tales quippe sunt ii, qui se aiunt Aegyptios esse, cum nihil minus, quam Aegyptii sint. Hos præfectus urbi ut illusores, impostores, & fures suppliciiis seueris afficiat.

De pauperibus & uiduis. Cap. 29.

Diuus Augustinus ad fratres in eremo, sermone. 35.

1 Vdices, duces populi esse debent, orphanorum patres, uiduarum mariti, iustitiæ zelatores, & reip. amatores. Quæ quidem omnia cunctis magistratibus inesse debent: sed urbibus præfectis multo profectò magis, quia eorum fidei, ciuium fortunæ omnes committuntur & capita.

2 Ut pauperum misereamur, eisque semper faueamus literæ sacræ nos assatim admonent, & illa in primis sententia, quam Christus Deus noster in iudicii uniuersalis supremo die laturus est, qua uel sola

sola patet, quod impij sunt huius temporis hæretici, qui fidei solæ, si ne operibus mortuæ iustificationem tribuunt, sed ad propositum reuertamur.

3. Quemadmodum præfectus urbi curare debet, ut ne pauperes opprimantur, aut conficiantur inedia: sic etiam ualidos mendicantes omnimodò ex ciuitate exterminabit, & puniet.

De quibus Plato lib. 11. de legibus.

4. Nullus ciuitate nostra mendicus sit. Quicunque uerò id tentauerit: uictumque inexplebilibus precibus colligere coeperit à rerum uernalium curatoribus è foro pellatur, ab ædili magistratu ex urbe eiiciatur, ex tota denique regione ab agri magistratu exterminetur: ut ab eiusmodi animali omnino uniuersa regio munda sit.

Lex Valentiniani lib. 1. c. tit. 25.

5. Cunctis quos in publicum quæstum incerta mendicitas uocauerit, inspectis: exploretur in singulis & integritas corporum, & robur annorum, & cætera.

6. Quod si quotannis semel saltem exploraretur, quis sit unusquisque pauperum, & quamobrem mendicus sit, & curarentur morbi eorum & nemini liceret mendicando uiuere, nisi prius ab episcopo & urbi præfecto causa cognita id illi permitteretur: longè quidem melius consultum esset uiris mendicis atque reip. sed id rectissimè legibus regiis est cautum, & nusquam ad affectum perducitur, quia nec præmia proposita sunt exequentibus, nec poena imposita negligentibus.

7. De uiduis iam ante dixi, & ecclesiasticus cap. 35. inquit, Non despiciet Dominus uiduam, si effundat loquelam gemitus. Non ne lacrimæ uiduæ ad maxillam descendunt, & exclamatio eius super deducentem eas? à maxilla enim ascendunt usque ad cælum, & Dominus exauditor delectabitur in illis. Tucatur ergo uiduas præfectus urbi, & rem Deo gratissimam faciet.

Ex diuo Thoma lib. 2. de regi. princip. cap. 15.

8. Ad bonum regimen pertinet, ut de comuni æratio provideatur indigentia pauperum, pupillorum, & uiduarum. si enim natura non deficit in necessariis, multò minus deficere debet ars, quæ illam imitatur. inter omnes uerò artes, uiuendi, & regendi ars amplior & superior est. Ergo rectores populorum in necessariis deficere non debent, sed indigentibus subuenire. Præterea qui uicem Dei gerunt in terra, curam pauperum habere tenentur, & cò magis quia communes habent actiones, & reipublicæ administrationem, & omnium subditorum curam: ideoque hospitalia sunt instituta, quæ ma-

gna

gna diligentia erunt conseruanda.

De pupillis & expositis. Cap. 30.

1. Pupillos uiduis æquiparant scripta sacra. Dominus deprecationem læti exaudiet, non despiciet preces pupilli, nec uiduam. Et apud Isaiam subuenite oppresso, indicate pupillo, defendite uiduam & uenite & arguite me, dicit Dominus. Quin etiam leges ciuiles eodem respexisse uidentur.

Lex Constantini lib. 3. c. tit. 14.

2. Si contra pupillos, uiduas, uel diurno morbo fatigatos & debiles, impetratum fuerit nostræ lenitatis iudicium: à nullo nostrorum iudicum compellantur comitatu nostro sui copiam facere, &c.

Lib. 26. digest. tit. 6.

3. Seuerus Eufipio Rufino, ita scripsit. Omnem me rationem adhibere subueniendis pupillis, cum ad curam publicam pertineat, liquere omnibus uolo.

4. Ad præfectum urbi attinet, pupillis tutores dare, & ubi educari tutius ac melius debeant, & ne bona eorum sine decreto alienentur prospicere, ac prouidere. Nec perfunctoriè, aut oscitanter pupillis tutores dabit, sed causa cognita.

Modestinus lib. 26. digest. tit. 5.

5. Inter cæteras causas magistratus oportet creandorum mores animaduertere. Nec enim tam facultates, aut dignitas apta sunt ad fidem eis habendam, quàm uita institutum decens, & mores probi. Semper autem maximè hoc magistratus obseruent, ne creent eos qui se ingerunt, ut creentur, aut ob id pecuniam dant, quos poenæ quoque obnoxios esse constitutum est.

6. Si pupillam tutor corruerit, seuerissimè puniendus est. Quare lex Constantini extat lib. 9. c. tit. 10. quæ plenior legitur in Codice Theodosiano lib. 9. tit. 8.

7. Si tutor pupillam suam uiolata castitate stuprauerit, deportatione plectatur, atque uniuersæ eius facultates fisci iuribus uenduntur: quamuis eam poenam debuerit sustinere, quam raptori leges imponunt.

Ulpianus lib. 2. de offi. proconsulis.

8. Aduocatos petentibus debet indulgere: plurimumque scæminis uel pupillis, si quis eis petat, uel si nemo sit qui petat, ultro eis dare debet.

Ff

bebit;

bebit; eorum quoque negocia celeriter expedienda sunt, ne litium sumptibus consumantur.

- 9 Infantes expositi educandi sunt cura præfecti urbi, ne inedia moriantur, aut à canibus, & porcis dilacerentur. Magis enim eorum miserandum est, quàm aliorum omnium pauperum, qui fari, & ambulare possunt. Plutarchus libro de specialibus legibus, Impietatem esse ait, infantes exponere, & parentem, qui hoc committit immanem, & homicidam esse, atque adeò infanticidam prolis propriæ. Punienti quidem ij sunt qui filios suos quodammodo ad mortem exponunt, & ius aliquod in infantes expositos tribuendum nutritoribus esset: quandoquidem charitas iam per se refrixit. constitutio nouella 153.

Lex Constantini. lib. 11. C. Theodo. tit. 27.

- 10 A reis tabulis, uel ceruissatis, aut linteis mappis scripta per omnes ciuitates Italiae proponatur lex, quæ parentum manus à parricidio arceat, uotumque uertat in melius; officiumque tuum hæc cura perstringat, ut si quis parens afferat sobolem, quam pro paupertate educare non possit, nec in alimentis, nec in ueste impertienda tardetur: cum educatio nascentis infantia moras ferre non possit, ad quam rem, & fiscum nostrum, & rem priuatam indiscreta iussimus præbere obsequia.

Præfectus urbi ad rempublicam se accommodare debet. cap. 31.

- 1 SI non est respublica trahenda ad leges, sed leges sunt accommodandæ reipublice, ut alibi ex Aristotele retuli: multò id magis de præfecto urbi legum ministro, dicendum est. Itaque ut urbem fidei suæ commissam præfectus gubernare faciliè possit, ad mores ciuium cognoscendos, & senatorum exploranda & pertractanda ingenia animum attendere oportet. Varii enim sunt populorum mores, uaria ciuitatum ingenia: nec omnis respublica eodem modo tractari uult.

Plutarchus in Politicis.

- 2 Decet uirum ciuilem, & rempublicam tractare incipientem, tantum diu ciuium moribus consentaneè uiuere & se ad eorum naturam accommodare, ac scire, coniecturaque sectari ea & assequi, quibus populus soleat delectari & quibus adduci faciliè: donec opinione uirtutis, & fide iam comparata, autoritate initi possit.

Sanè

- 3 Sanè ciuem, qui rempublicam rectè administrare uelit, mores, & uias vulgi effingere, atque imitari minimè decet: scire diu taxat, ac probe tenere, qua quisque maximè ratione capi, adduci que possit. Ignoratio enim eorum, quibus cum tibi uiuendum est, ut opinione, & spe frustreris, ac cæptis sæpenumero decidas, in causa est: quod non minus in ciuitatibus, quàm in amicitiis regum usu uenit. Mores proinde ciuium, tum leniter atque scitè tractandos, moderandosque, meliores efficiendos aggredi debes, cum iam tibi uires sunt, & auctoritas comparata apparet. Hæc Plutarchus.

- 4 Quamuis autem præfectura urbis satis magnam auctoritatem habeat, nihilo tamen minus necesse est, ut præfectus urbi placidè pertractet ciuium animos, & capiet uoluntates eorum, præsertim senatorum, & illustrium, atque nobilium, saluis legibus, & iustitia, saluo officio & autoritate; Nec enim laudandi sunt, qui sibi subiectos nimis aspere tractant.

Lex Valeriani lib. 12. C. tit. 1.

- 5 Nemo præfectus urbi citra præceptionem, uel scientiam nostram, ulli muneri subiuguet senatorem. nemo curiam nostram inani pulset iniuria, &c.

Plato epistola 4.

- 6 Necessaria est ad res gerendas hominum beneuolentia. Hanc præfectus urbi iustitia, & prudentia, cæterisque uirtutibus faciliè conciliabit. Nam (ut Plutarchus inquit) ille amor ualidissimus omnium, iureque optimo habetur, quem per uirtutem quispiam à ciuibus, & popularibus sibi comparauerit.

De familiaritate cum ciuibus. cap. 32.

- 1 PRæfectum urbi placidum esse oportet, ac mitem, ita tamen, ut auctoritatem dignitatis conseruet.

Callistratus lib. 1. digest. tit. 17.

- 2 Obseruandum est ius reddenti, ut in adeundo quidem facilem se præbeat, sed contemni non patiatur, unde mandatis adiicitur, ne præfides prouinciarum in ulteriorem familiaritatem prouinciales admittant. Nam ex conuersatione æquali contemptio dignitatis nascitur.

Cicero ad Quintum fratrem proconsulem Asiae.

- 3 In prouincia ipsa, si quem es nactus, qui in tuam familiaritatem

FF 2 penitus

penitus intrarit, qui nobis ante fuerit ignotus: huic quantum credendum sit, uide: non quin possint esse multi principales uiri boni, sed hoc sperare licet, iudicare periculosum est. Multis enim simulationum inuolueris, tegitur, & quasi uelis quibusdam obtenditur uniuersaeque natura. Frons, oculi, vultus, saepe mentiuntur, oratio uero sapientissime. Quamobrem, qui potes reperire ex eo genere hominum, qui pecuniae cupiditate adducti, careant his rebus omnibus, a quibus nos diuulsi esse non possumus: te autem alienum hominem ament ex animo, ac non sui commodi causa simulent. Mihi quidem per magnum videtur, praesertim, si iidem homines priuatum non ferre quinquam, praetores semper omnes amant. Quo ex genere, si quem forte tui cognosti amantiorum (fieri enim poterit) quam temporis: hunc ad tuum numerum libenter ascribito. Sin autem id non perspicies, nullum erit genus in familiaritate cauendum magis: propterea quod, & omnes uias pecuniae norunt, & omnia pecuniae causa faciunt, & qui cum uicturi non sunt, eius existimationi consulere non curant.

- 4 Caueant ergo urbibus praefecti a familiaritate nimia senatorum, & ciuium: caueant ab scribis & apparitoribus, qui modis omnibus eos capere cupiunt: caueant denique ab amicis simulatis. Nemo enim ferre est, qui se non simulet praefecti amicum, ut quo iure, qua iniuria sibi, & suis amicitia illius abutatur.

Ne praefectus urbi negocietur, aut uxorem ducat in prouintia. Cap. 33.

- 1 NE forte praefecti urbibus aliis negociis occupentur, aut sordidis lucris inhiare possint: uetitum est mandato regio, ne ipsi, aut comites eorum emant bona immobilia, aut aedificent, aut negociantur, quod idem iamdiu prohibitum, & poenis sancitum est.

Martianus lib. 18. digesto. tit. 1.

Non licet ex officio, quod administrat, quis emere quid, uel per se uel per aliam personam: alioqui non tantum rem amittit, sed in quadruplum conuenitur, secundum constitutionem Seueri, & Antonini.

Modestinus eodem tit. cap. 61.

- 3 Qui officij causa in prouincia agit, uel militat: praedia comparare in

re in eadem prouincia non potest.

Idem Modestinus lib. 12. digesto. tit. 3.

- 4 Principibus constitutionibus cautum, ne hi, qui prouinciam regunt, qui uero circa eos sunt negociantur mutuam pecuniam dent, sed uisus exercereant.
- Sed Iulius Paulus eodem tit. inquit.*
- 5 Praeses prouinciae mutuam pecuniam se nebre sumere non prohibetur.

Hermogenianus lib. 49. digesto. tit. 14.

- 6 Quod a praefide, seu procuratore, uel quolibet alio in ea prouincia in qua administrat (licet per suppositam personam) comparatum est: infirmato contractu, uendicatur, & aestimatio eius fisco infertur: & nauem in ea prouincia in qua quis administrat, aedificare prohibetur.

Eadem fere omnia complexus est Iustinianus lib. 1. C. tit. 51.

cuius haec summa est.

- 7 Quicumque administrationem gerunt, nec res immobiles emere, nec domum aedificare possunt, nisi concessu principis: nec donationes accipere debent: nec res mobiles comparare queunt, praeter eas, quae ad alimoniam, uel uestes pertinent, quod idem uetitum est domesticis, & consiliariis eorum.

Aristoteles lib. 5. politico. cap. 8.

- 8 Caput est in omni republica, ut legibus, & omni alia ratione prouisum sit, ne qua facultas quaestus facienda magistratibus relinquatur.

Vulcatius Gallicanus in Auidio Casio.

- 9 An ego proconsules, an ego praefides putem, qui ob hoc sibi prouincias datas credunt, ut luxurientur, ut diuites fiant? audisti praefectum praetorii nostri ante triduum quam fieret, mendicum & pauperem sed subito diuitem factum: unde quaeso nisi de uisceribus rei publicae, prouincialiumque fortunis?

De nuptijs Iulius Paulus lib. 23. digesto. tit. 2.

- 10 Siquis officium in aliqua prouincia administrat: inde oriundam, uel ibi domicilium habentem uxorem ducere non potest, qui in prouincia aliquid administrat in ea prouincia filias suas in matrimonium collocare, & dorem constituere non prohibetur.

Martianus eiusdem tit. cap. 57.

- 11 Qui in prouincia officium aliquod gerit, prohibetur etiam consentire filio suo uxorem ducenti.

Ex lege

Ex lege Gratiani lib. 5. C. tit. 7. & lib. 3.

Codicis Theodosiani tit. 6.

- 12 Siquis in potestate publica constitutus, qui parentibus, aut tutoribus, & curatoribus puellarum potest esse terribilis: inuitis eis, uel puellis, metu, uel terrore illas sibi, aut filiis, nepotibus, propinquis, domesticis, aut comitibus, in uxores accipere tentauerit: licet prohibitas nuptias non peregerit, attamen pro tali conamine, decem libris auri mulctetur.

Grauiora quæq; ad regem esse referenda.

Cap. 34.

- 1 Siquis in ciuitate uel prouincia contigerit, statim præfectus urbi ad regem, & consiliarios eius illud referre debet, qui uero secus fecerit, officio monebitur, sicuti lege quadam regia constitutum est.

- 2 Sic olim Moyses elegit uiros strenuos de cuncto Israel, & constituit eos principes, & indices populi: qui iudicabant plebem Domini omni tempore: quidquid autem grauius erat referebant ad eum, quemadmodum in Exodo traditur, cap. 18.

Lex Constantini lib. 1. C. tit. 39.

- 3 Præfides prouinciarum oportet, si quis potentiorum extiterit infolentior, & ipsi uindicare non possunt aut examinare, aut pronuntiare nequeunt: de eius nomine ad nos, aut certe ad prætorianæ præfecturæ scientiam referre, quo prouideatur, qualiter publicæ disciplinæ & lætis tenuioribus consulatur.

Lex Constantini lib. 1. C. Theodo. tit. 29.

- 4 Super paucis, quæ iuridica sententia decidi non possunt, nostram debes consulere maiestatem: ne occupationes nostras interrumpas.

Idem lib. 15. eiusdem Codicis tit. 1.

- 5 De rebus præcipuis maximisque, non de quibuscunque uilissimis, nostrum debet interpellari consilium.

Lex Valentiniani lib. legum nouellarum

Martiani tit. 1.

- 6 Nemo à nostra pietate maioribus occupata nisi in maximis, ac necessariis rebus, subsidium poscat.

Zonaras de imperio Tiberij.

- 7 Narrat Eusebius, Pilatum Iudæ prælidem Domini acta ad Tiberium

rium scripsisse, cum moris esset, ut prouinciarum præfecti, si quid noui accidisset, id principi significarent, ne ullius rei, quæ apud externos gereretur, ignarus esset.

Officia publica non esse continuanda.

Cap. 35.

- 1 Præfectus urbi biennio dumtaxat magistratu fungitur, nisi rex ipse magna ex causa tempus id prorogauerit: hæc enim officia perpetua esse non debent.

In duodecim illis Romanorum tabulis hæc lex,

ut referunt, scripta erat.

- 2 Eundem magistratum ni interfuerint decem anni, nequis capito, ciuitatem annali lege seruanto.

Dionysius Halicarn. lib. 4.

- 3 Superest unum ad retinendos in officio summos magistratus, omnium, quæ hæcenus memorauimus, utilissimum: ut perpetuum non sit, & cum uita demum finiendum imperium. Prægrauis enim est omnibus magistratus, cui nullum certum tempus præfinitum est eoque rationem repositur à nemine: unde tyrannis nascitur. Contrahenda igitur potestas, exemplo Atheniensium intra tempus annum. Imperandi enim, parendique uicissitudo, & potestas antequam corrumpat animum, relinquenda, reprimat ingenia fastuosa, nec finit inebriari licentia nimia.

Cornelius Tacitus lib. 2. Annalium inquit.

- 4 Superbire homines etiam annua magistratus designatione: Quid si honorem per quinquennium agitent? quid si per omnem uitam?

Ex Dione lib. 52.

- 5 Inter consilia, quæ Mæcenæ Augusto Cæsari dedit, inquit, urbi- bus, & prouinciis præfecti neque minus triennio (nisi quis quid deliquerit) neque plus quinquennio magistratum obeant. Nam & anni illi magistratus, ac paucis tempore circumscripti, hoc habent, ut cū quis aliquid in his addidit erit, prius decedat, quàm eius specimen adhibere possit: & diuturna imperia multos ad fastum ac temandas res nouas extollunt, sed mitiores efficiuntur, si aliquando priuatim post gestum magistratum uixerint, domumque reuersi meliores red- duntur.

Ex

Titus Livius lib. 3. tradidit.
9 **S**enatum censuisse magistratus continuari contra rempublicam esse.

7 Extant leges plurimæ in iure civili de honoribus, & muneribus nõ continuandis, quas huc transferre non attinet, quia vulgares, & per uagatæ sunt: sed unam, aut alteram propter earum rationes, præterire non possum.

Lex Valentiniani lib. 10. C. tit. 70.

8 Neminem susceptionis munere functum ad idem munus astringi, nisi se prius vinculo sollicitudinis superioris absoluerit. Namque neque eos, qui placuerint gravare iustitiam est, neque eos, qui displicuerint, tenere, prudens est.

Ulpianus lib. 50. digesti tit.

9 Præses provinciæ provideat, munera & honores in ciuitatibus æqualiter per uices, secundum ætates, & dignitates, aut gradus munerum, honorumque qui antiquitus statui sunt, iniungi: ne sine discrimine, & frequenter his oppressis, simul uiris & uiribus respublicæ destituantur.

10 Ad summam, is qui solus iudicat, & sine collega gubernat, & qui de causis in primo iudicio, & in prima instantia cognoscit, non debet perpetuò in eodem magistratu manere: id enim non expedire iam pridem experientia docuit.

Regios consiliarios, & senatores perpetuos esse debere. Cap. 36.

1 **H**uius qui de causis appellationum cognoscunt, & qui collegas habent: quales in Hispania sunt omnes consiliarij regii, & senatores: magistratus perpetui sunt, & esse debent.

Aristoteles lib. 2. polit. cap. 1.

2 Satiùs esset haud dubiè, si fieri posset, ut semper iidem gererent magistratus.

Isocrates in Symmacchico.

3 Qui singulis annis magistratus inveniunt, homines imperiti sunt in uita priuata nati, & educati: neque in republica quidquam prius intellexerunt aut usu edocti compertum habuerunt. Qui uerò iisdem rebus perpetuò præfunt, etiam munus ingenii ualeant, longè tamen experientia cæteris antecellunt. Illi præterea dum aliis alios intueren-

intuentur, multa negligunt: hi uerò, cum sciant, à se omnia perfici oportere, diligenter de singulis cogitant.

Idem in Busiride.

4 Ut singuli easdem res perpetuò tractarent, imperauit, haud ignarus, eos qui subinde aliud, atque aliud munus susciperent, nihil exquiritè cognitum habere, aut dextrè obire: eos autem, qui rebus iisdem perpetuò sunt occupati, in suo genere plurimum excellere.

Julius Capitolinus in Antonino Pio.

5 Successorem uiuenti bono iudici nulli dedit, nisi Orphito præfeto urbi, sed petenti.

Lex Valentiniani & Martiani lib. 1. Codicis tit. 47.

6 Liceat omnibus iudicibus illustri præditi potestate, consiliarios sibi eosdem secundo, ac tertio, & sepius adiungere, quia qui semel rectè cognitus est, ob hoc solum non debet, quod iam probatus est, improbari.

Iosephus lib. 18. antiquitatum iudaicarum cap. 8.

7 Tiberius Cæsar, neque legationes sine mora admittebat, & præsidibus provinciarum, uel procuratoribus, successorem non mittebat, nisi mortuis. Proinde uinctos quoque negligebat audire: moræ hæc ratione reddens amicis suscitantibus: legatos quidem ideo admitti tardius, ne illis citò dimissis, alii denuò creati redeant, atque ita obruatur continuò excipiendis, & dimittendis legationibus. Potestates autem semel constitutas, ideo sinere: ut parceatur subditis. Cum enim natura omnis magistratus ad auaritiam sit pronior: externum, cui nullus certus sit præstitutus terminus, eò magis ad rapinam sollicitare homines. Itaque si diutius eo fruuntur exlatis lucris, segnitiores ad rapiendum fieri. Quòd si successor immineat, non suffecturos eorum auiditati provinciales, dum decessor tantò magis spoliatur, quantò minus temporis ad hoc faciendum sibi putat esse reliquum. Vtebaturque hac similitudine. Consauciati cuiusdam uulnera muscæ agmiratim ingruentes, operuerant, eum quidam fortè fortuna præteriens miseratus est, putans languidiorem, quàm ut illas posset arceat: accedensque propius, parabat eas depellere. Orante autem Sancio, ut sic eum sineret, quasiuit alter causam, cur ita liberari ab hac molestia negligeret: Tum ille: his ab actis maiorem molestiam mihi faceres: Nam hæc iam saturata sanguine, remisissent, non nihil. Quòd si recentes accederent, & famelicæ me iam ante pessimè affectum, faciliè perderent. Quare se quoque aiebat hac ratione providere subditis, multorum rapacitate uexatis, qui more muscarum eos

infestarent, maxime si ad innatam cupiditatem metus cito desinen-
di accederet.

- 8 Sed uerius id socordiae, atque desidia Tiberii tribuunt Historici.
Nā auari nunquam replentur pecunia: immo uerò, crescit amor num-
mi, quantum ipsa pecunia crescit.
Non ergo depeculatores illi tolerandi erant, sed cito puniendi seue-
rissime.

Thomas Morus quodam epigramate.

- 7 Nec me nota mouet, quæ pastam fabula muscam
Ferre iubet, subeat ne malè pransa locum.
Fallitur expleri virum, qui credit auarum.
Nunquam hæc non vacuam mittet hirundo cutem.

Præcepta data præsidibus. Cap. 37.

Iustinianus constitutione nouella. 8.

- 1 **P**ræsides provinciarum oportet, ut subiectos nostros ex omni
parte illæsos conseruent, nihil quidquam ab ullo eorum acci-
pientes, sed æquos se in disceptandis controuersis æquos in con-
seruanda disciplina publica præbeant. in persequendis quidem crimi-
nibus, insontes à calumniis reddentes liberos: reis uerò fontibus pec-
nas legitimas imponentes: neque aliter inter subditos imperium ex-
ercentes, quàm patres solent inter filios: ut diligant quidem eos, si
crimine uacui sint: coerceant uerò ac puniant si criminibus uidean-
tur esse obnoxii: iustitiam denique illis exhibentes, tam incausis publi-
cis, quàm priuatis contractibus.
- 2 Neque ut ipsi tantum hoc agant, sed etiam, ut assessorē, & omnes
circa ipsos uersari solitos, sibi similes assumant: nequando cum ipsi
culpa careant, per alios delinquere, & furari & (quod multò fædus
est) maleficiorum sibi socios asciscere uideantur.
- 3 Præsides autem si omni munere abstineant nihil timori Dei, legis,
& nostri preponent: sed eo respicientes, subiectis conseruabunt iusti-
tiam, omnia secundum leges nostras & iudicantes, & agentes.

Idem Iustinianus consli. 13.

- 4 Compertum habemus, quod improbi admodum ex cohorte ho-
mines iudicibus sint in ministerio: nempe conscii latronum, venefi-
ciarii, crumenifecæ & reliqua multitudo: quorum unumquemque sa-
tius est puniri, quam ad istum modum uiuere. Hoc enim hominum
genus

genus, cui cum latronibus intercedit notitia eiusmodi est, ut nihil bo-
ni peragat: sed in hoc tantum fures cognoscunt, ut sibi, suisque iudi-
cibus aliquid ueniantur lucrī. Quæ omnia conuenit, ut iudices ode-
rint, & aduersentur, & puris utantur manibus & omnia delicta iusta
animaduersione persequantur, & urbem veluti bestiis furta exercen-
tibus, perpurgent. Industrios præterea homines ad hæc ministros
assumant, & ea moderatione aduersus cohortem usam utantur, ut ab
ipsis tanquam iudices metuantur, & omnia agant cum summa animi
intentione ac beneuolentia.

Ex eiusdem constitutione nouella. 7.

- 5 In administranda prouincia instructos eos esse oportet, qui officia
suscipiunt, & ideo certa præcepta dantur officium suscipienti, quibus
edoceatur, quomodo prouinciam gubernare conueniat, quorum hæc
summa est: puras Deo & nobis, ac legi manus conserues.
- 6 Nullam contra subditos negotiationem exerceas.
- 7 Publica tributa uigilanter exigas.
- 8 Prospicias ne populares seditionem aliquam moueant.
- 9 Causas cum summa æquitate cognosceas,
- 10 Breues causas, & uiles sine scripto decidas & iudices.
- 11 Pauperum causas gratis cognosces.
- 12 Rerum uictui necessarium copijs, & ciuitatum operibus adhibe-
bis diligentiam.
- 13 Pontium, uiarum, & portuum prouinciæ, cui præses, murorum
quoque curam habebis.
- 14 In omnes res, in quibus aliqua uel fisci, uel ciuitatum utilitas uer-
satur, consilia, & actiones tuas reicias, deque his ad nos referes.
- 15 Neque committes, ut privilegijs apud te utantur malefici.
- 16 Maleficia omnia cum tanta uehementia persequeris, ut paucorum
supplicijs omnes alios salues.
- 17 Cohortales tuos, idest comites & ministros, in officio continebis
& nemo illorum imperium in tuam habeat uoluptatem.
- 18 Assessorem uirem bonum assumes, qui si tibi fidem non seruaue-
rit, hunc abiges, & altero uteris, qui & leges, & ius in contaminatis
tractet manibus.
- 19 Delinquentibus maximo sis terrori, mansuetissimus uerò ac mi-
tissimus erga probos, quibus paternam impertieris prouidenti-
am.
- 20 Si quādo ad alia loca te proficisci iubemus, cōtentus iis, quæ largi-
untur ex publico, non gratis sumptus facias, neque subditos nostros
Gg 2 atteras

atteras, & proprijs iumentis, proprio item sumptu profectionem conficias.

- 21 Sed neque si milites te sequantur, permittes, ut gratis, & aliter sumptum faciant, quàm de suis annonis.
- 22 Hæc omnia igitur obseruabis, & simul ac provinciam ingressus fueris, conuocatis Episcopo, & Clero & nobilioribus ciuitatis, hæc sacra mandata publicè propones, ut omnes agnoscant, quibus conditionibus magistratum susceperis, respiciantque, si hæc obserues, & nostro dignum te ostendas iudicio.

Cassiodorus lib. 7. uariarum in formula præsidentis.

- 23 Decessorum bona exempla sequere: à uitiosorum te imitatione disjunge: non putetur omnis consuetudo probabilis. cautum debet reddere, non sequacem, error alienus. voluntatem regiam in legibus habes: illis obtempera, & nostra cognosceris implere mandata.

De quibusdam alijs ad urbis præfecturam pertinentibus. Cap. 38.

- 1 **P**ræfectus urbi, & senatores nemini salarium dare debent nisi cōsulto principe. Itaque ipsi viderint, ne fortè, ut cuiusdam gratificentur in publica commoda peccent, & sint restitutioni obnoxii.

Lex Constantini, siue Alexandri lib. 10. C. tit. 36. C.

Theodo. lib. 12. tit. 2.

- 2 Nulli salarium tribuatur ex iuribus reipublicæ nisi ei, qui iubentibus nobis specialiter fuerit consecutus. Grauitas igitur tua placitis obsequatur.
- 3 De ponderibus, & mensuris curæ debet esse urbi præfecto, nequid respublica detrimenti capiat.

Lex Gratiani lib. 12. C. Theodo. tit. 6.

- 4 In singulis stationibus, & mensuræ & pondera publicæ collocentur, ut fraudare cupientibus, fraudandi adimant potestatem.

Lex Valentini eodem tit. & lib. 12. C. tit. 70.

- 5 Modios æneos, uel lapideos cum sextariis per mansiones, singulasque ciuitates iussimus collocari, ut unusquisque tributarius sub oculis constitutis rerum omnium modiis, sciat, quid debeat susceptoribus dare & c. Extant ea de re leges regie, quas urbi præfectus, ad uigilantiam

guem seruare, & exqui debet. *Ex diuo Thoma lib. 2. de regim. princi. cap. 14.*

- 6 Ponderus & mensura necessaria sunt ad reipublicæ conseruationem, illis enim conseruatur fidelitas in contractibus. unde cum Moyses in Leuitico exhortaretur populum ad iustitiam faciendam: statim subiungit. regulas naturalis iustitiæ: non facietis, inquit, iniquum aliquid in pondere, & mensura: statera iusta, & æqua sint pondera: iustus modus æquusque sextarius. ergo reges pondera & mensuras tradere debent populis sibi subiectis, ut rectè se in commerciis habeant.

Nec prætereunda est lex Valentini lib. 14. C. Theodo. tit. 4.

- 7 Illud à decessore tuo salubriter institutum est, quo suarum estimandi licentia denegetur, pondusque porcorum trutinæ examine, non oculorum libertate quærat. ita uidelicet, ut ne uolenti quidem possessori tradere animal liceat, cuius modum non prius ponderatione certa deciderit suarius: animal uero à possessore tradendum ob digestionem, prius unius noctis tantum ieiunitate vacuetur.

Marius Salominius sub titulo de officio præfecti urbi, hæc scripta reliquit.

- 8 In carinis inter ruinas effossum uidimus lapidem, in quo hoc editum scriptum erat. Ex autoritate Turci Aphoniani, uiri clarissimi, præfecti urbis. Ratio docuit utilitate suadente, consuetudine micandi summoti, sub exagio (idest pondere) potius pecora uendere, quàm digitis concludentibus tradere: ut appenso pecore, capite, pedibus, & sauo, lactente, & subgulari, lanio cædentibus: reliqua caro cum pelle, & intertaneis proficiat uenditori, sub conspectu publico, fide ponderis comprobata: ut quantum caro occisi peccoris appendat & emptor norit, & venditor: commodis omnibus, & præda damnata: quam tribuni officium, cancellarius, & scriba de pecuariis capere consueuerant. Quæ forma interdicti, & dispositionis sub gladii periculo perpetuò custodienda mandatur.

De Templis. Cap. 39.

- 1 **S**i ius suum cuique tribuendum est: si beneficia & priuilegia principum conseruanda sunt, priuatis etiam, & prophanis: quænam est ista irreligiosa mentis audacia, quæ sacratissimis Dei ueris templis, quo iure, qua iniuria vim, & uolentiam infert? quæ intemperie, ut præsidium sanctitatis loci temere, atque impiè uioletur. Erant olim

olim apud Hebræos ciuitates quædam refugii: demoniorum quoque delubris, & fanis ius à Syli concessum, inuiolabile erat: & nos catholici, qui in sacris edibus ex aqua & Spiritu Santo nascimur: qui cetera sacramenta omnia ibidem quotidie participamus: qui tandem illic sepeliendi sumus: templorum immunitatem nihilo minus ledere, atque imminuere non formidamus?

- 2 Non tantum Pontificio iure, sed & multis regis legibus hoc priuilegium templis tributum est: refugium quidem admodum necessarium humani generis fragilitati, & Gundericus Gothorum rex, ante nongentos annos hanc immunitatem edibus Hispaniarum sacris concessit, & confirmauit: ut Historici nostri omnes autores sunt. Quid autem magni est, id ius templis seruare, quæ Deus ipse domos suas, & orationis domos esse ait: cum alibi hominum priuatorum, quin etiam puerperarum domibus idem priuilegium inuiolabile sit?
- 3 Extant quoque imperatorum leges sanctissimæ sub titulo codicis Iustiniani, de his, quæ ad ecclesias confugiunt: quarum aliquas breuiter commemorabo.

Lex Honorij & Theodosij.

- 4 Fidei, deuotaque præceptione sancimus, nemini licere ad sacrosanctas Ecclesias confugientes abducere, sub hac uidelicet definitione: ut si quisquam contra hanc legem uenire tentauerit, sciat se maiestatis crimine esse retinendum.

Lex Leonis.

- 5 Præsentis lege decernimus per omnia loca ualitura: nullos penitus cuiusque conditionis sint, de sacrosanctis Ecclesiis expelli, aut tradi, uel protrahi confugasque, qui hoc moliri, aut facere, aut nuda saltem cogitatione, atque tractatu, ausi fuerint tentare, capitali, & ultimi supplicij animaduersione preteritis.

Ex lege Theodosij & Valentiniiani lib. 9. codicis

Theodo. tit. 34.

- 6 Pateant summi Dei templa timentibus, nec sola altaria, & oratorium templi circumiectum, quod Ecclesias quadripertito intrinsecus parietum septo concludit, ad tuitionem confugientium sancimus esse proposita, sed usque ad extremas fores Ecclesiæ, quas oratum gestiens populus primas ingreditur, confugientibus oram salutis esse præcipimus, ut inter templi, quod parietum descripsimus cinctu, & post loca publica, & ianuas primas Ecclesiæ, quidquid fuerit interiacens, siue in cellulis, siue in domibus, hortulis, balneis, aræis, atque porticibus, confugas interioris templi uice tueatur. Neque in extrahendo

hædo eos conetur quisquam sacrilegas manus immittere: ne qui hoc ausus fuerit, cum discrimen suum uideat, ad expectandam opem ipse quoque confugiat. Abducentibus enim capitalem poenam uolumus esse propositam: Nam humanitati præferenda religio est.

- 7 Diuus Chrysostomus, homilia ad Eutropium, arguit illum, quia refugium Ecclesiæ prohibuit, & legem dederat, quæ confugere reos ad diuinum altare prohiberet, & cum ipse met eutropius ad altare Dei (uerum asylum) confugisset, idem beatus pater, illo prius obiurgato, pro eo intercessit: & rogemus, inquit, Imperatorem, ut honoret Ecclesiam, honoret altare, & hominem, qui ex eo sperauit salutem, non patiat inuicem id credidisse.

Paulus Diaconus lib. 13. uerum Romanarum.

- 8 Macezil elatus rerum secundarum insolentia & tumens, Ecclesiam Dei temerere ausus est, atque ex ea quosdam non dubitauit extrahere, secuta mox poena sacrilegum est. Nam iisdem superstitionibus, atque insultantibus, quos ab Ecclesia ad poenam protraxerat, post aliquantum tempus solus ipse punitus est.

De diebus festis ludorum. cap. 40.

Lex Honorij lib. 15. C. Theodo. tit. 9.

- 1 Vinctos iudices admonemus, ut ludorum quidem, quibus moris est, intersint festiuitati: & oblectamenti fauorem eliciant populorum, uerum expensarum non excedant duorum solidorum liberata impendia, nec inconsulta plausorum insania, fortunas ciuium, Reip. robur euellant.

Lex Arcadij lib. 11. C. tit. 45. & altera lib. 15. codicis Theo.

- 2 Clementiæ nostre placuit, ut Maiumæ provincialibus lætitia reddatur: ita tamen, ut seruetur honestas: & uerecundia castis moribus perseueret.
- 3 Ludicras artes concedimus agitari, ne ex nimia harum restrictione tristitia generetur: sed prociac fædum, atque indecorum spectaculum denegamus.

Laëtantius lib. 6. cap. 20.

- 4 Histriionum impudicissimi motus, quid aliud nisi libidines doceant, & instigant? quid de mimis loquar, corruptelarum præferentibus disciplinam? qui docent adulteria dum fingunt, & simulatis erudiunt ad uera? quid iuuenes, aut uirgines faciant, cum & fieri sine

sine pudore, & spectari libenter ab omnibus cernunt, admonentur, utique quid facere possint, & inflamantur libidine, quæ aspectu maximè concitatur & c.

Lex Theodosii & Valentiniani lib. 15. codicis Theodo. tit. 5.

5 Quo tempore commemoratio Christi passionis totius Christiani tatis magistratibus cunctis iure celebratur: omni theatrorum voluptate per uniuersas urbes earumdem populis denegata, totè christianorum ac fidelium mentes Dei cultibus occupentur. Aliud enim est supplicationum tempus, aliud uoluptatis.

6 Ergo præfecti urbium, uim ædibus sacris non inferant: neque ludis sumptuosos onerent ciuitates, neque fædum aliquid iniuriosum, aut inhonestum in publicis spectaculis agi permittant, neque in quadragessimæ diebus tauros agitari, aut hastiludia fieri sinant.

Varia de Præfectis urbium. Cap. 41.

Iustinianus constitutione 25. de prætore Lycaonia. Idem quæ est de præfecto.

1 **O**portet ipsum providere, ut omnia rectè, atque ordine fiant in ciuitatibus. Et primum quidem ut ciuitates sub ipso collocatæ seditionibus careant, ex omni parte æquitatem conseruans, & summo studio prospiciens, ne nimium subditis indulgeat, & freno relaxet. Deinde neque opera in ciuitatibus negligat, ne per hanc causam deminuantur, uel aquarum ductus, uel ipsorum pontium transitus, uel murorum munitio, uel cura itinerum, sed omnia reficiat, uel saltem ad nos referat & c.

Idem de prætore Thracia constit. 26.

2 Descriptum iusiurandum est, quo magistratus nostros conueniat, cum officia suscipiunt animam suam deuouere Deo, & tueri subditos nostros in æquitate, & iustitia, ab omnibus sordibus, inimicitiis, gratia remotissimos.

3 Curabit quoque illic omnia opera publica, neque patietur, ut uel portus, uel muri, uel pontes, uel itinera, uel denique alia, vitium contrahant: sed ipse quæcunque ex publicis redditibus possunt refici, ea procureti: si quid verò ex his maiore cura indiget, id ad nos referat.

4 Propterea magnam pecuniæ uim despiciamus, & ita amplis annis tam præfides, quàm cohortes, & circa illos uersari solitos, conso-
lati sumus, ne per egestatem fortè, aut eiusmodi aliquid, parum de-

centi-

centibus factis occupentur.

5 Damus ei curiosius crimina indagandi & prohibendi, & ad nos per suggestionem nunciandi facultatem, ut partim ipse per se ea corrigat partim celerius ad nostram referat notitiâ, ut si qua in re imbecilliores sunt ibi, uires crescant, & suppleantur scientiæ & iussio-
nis nostræ accessione.

Idem de iudicibus constit. 82.

6 Si iudex aliquid improbè, & maliciosè quenquam ministrorum suorum agere senserit: expellat auditorio suo eos, qui non bonam habent in gerendis rebus opinionem, & alios in illorū locum sufficiat.

Idem de præfide Pisidiæ constit. 24.

7 Oportet, ut qui hunc magistratum suscipit, his solis quæ ex publico soluuntur, contentus sit: iustè, & purè & cum quadam asperitate humanitè se erga subditos gerat: omne maleficium provincia expellat: & eos qui delinquant, secundum leges nostras puniat, & per omnia ius tueatur: & ad nostras leges respiciat, & secundum eas iudicet: & ut subditi nostri secundum illas uitam, suæque studia instituunt, efficiat, & c.

Clemens Alexandrinus lib. 7. Stromatum.

Officium iustitiæ salutaris est, unumquodque semper deducere ad id quod est melius.

Plato lib. 5. de legib.

9 Re uera nimius in se ipsum amor, omnium peccatorum, omnibus semper est causa, Occæatur quippe circa amatum, qui amat. Quapropter, qui se amat, cum se ipsum magis, quàm ueritatem honorandum putet, quid iustū, bonum, pulchrumue sit, malè iudicat. Decet sanè eum, qui magnus uir futurus est, neque se ipsum, neque sua diligere, sed iusta semper, siue à se ipso siue ab alio quouis gerantur. Ex hoc ipso delicto accidit omnibus ut ignorantiam suam, esse sapientiam opinentur hinc fit, ut quamuis nihil, (ut ita dicam) sciamus scire tamen omnia arbitremur. Cum uerò nec aliis committamus facultatem agendi, quæ ipsi facere ignoramus, facientes ipsi, errare compellimur. Quamobrem nimium sui ipsius amorem fugere quisque debet, & meliores sequi, nullo rubore uerecundiæ impeditus.

Idem lib. 6. de legibus.

10 Quidquid in ciuitate legis ordinisquæ est particeps, cuncta ex eo bene procedunt. Quæ uerò ordine carent, uel malè ordinata sunt, ea etiam quæ bene sunt ordinata, confundunt.

Hh DE

DE REPUBLICA LIBER NONVS.

Difficile esse bene imperare. Cap. 1.

VPEREST quidem, ut ea iam colligam, quæ ad optimam Regni gubernationem pertinere possent uisa sunt, ac primum generalia referam: deinde uero singula persequar.

Plato Dionis propinquis epist. 7.

Cum animaduertent homines, qui in reipublica gubernatione uersabantur, legesque & mores: quanto magis considerare, quantoque magis ætate progresserent, tanto difficilius arbitrabar esse, rectè reipublicam gubernare.

Xenophon lib. 1. de pædia, Cyri.

Noui te dicere semper solitum, haud fas esse à Diis petere, neque victoriam eos equestri pugna, qui equitare non didicissent, neque sagittarum ignaros superare illos sagittando, qui huiusmodi peritiam calarent; neque gubernandi imperitos optare, nauium salutem gubernando: huiusmodi enim omnia esse præter diuina instituta.

Et paulò post.

Scire aliis præesse hominibus, ut habituri sint omnes res necessarias affatim, & ut futuri sint omnes, quales oportet, hoc nobis mirabile sanè uidebatur. Ita medijsfidius, o pater, memini hoc dixisse te: itaque mihi quoque uidebatur opus esse maximum, pulchrè imperare: ac nunc eadem mihi uidentur, cum ipsum imperandi munus mecum ipse considero.

Cornelius Tacitus lib. 1.

Tiberius variè differebat, de magnitudine imperii: solam diui Augusti mentem tantæ molis capacem: se in partem curarum ab illo uocatum, experiendo dedicisse, quàm arduum, quàm subiectum fortunæ regendi cuncta onus.

Flavius Iosephus in Aureliano.

Ego à patre meo audiui, Diocletianum principem iam priuatum dixisse:

dixisse: nihil esse difficilius, quàm bene imperare. Colligunt se quatuor, vel quinque, atque unum consilium ad decipiendum imperatorem capiunt: Dicunt quid probandum sit. Imperator, qui domi clausus est, uera non nouit: cogitur hoc tantum scire, quod illi loquuntur. facit iudices, quos fieri non oportet: amouet à reipublica, quos debeat obtinere. Quid multa? ut Diocletianus ipse dicebat, bonus, cautus, optimus, uenditur imperator.

Naxianzenus in Apologetico.

Re uera mihi uidetur esse ars artium, & disciplina disciplinarum, hominem regere: qui certè est inter omnes animantes maximè, & moribus varius & voluntate diuersus.

Patricius in proæmio de regno.

Magna quidem res est, hominibus imperare, cum sit homo (ut Xenophon ait) animalium omnium, in rectorem, & custodem suum ingratisimum. Nullum siquidem aliud animal in pastorem suum seditiosum est, præter hominem, qui insidias semper in eos, qui sibi præesse, aut imperare quærunt, insidias meditatur, nouisque rebus studet, eosque odio habet, quamuis nihil mali ab eis unquam perpeccus sit.

Ex diuo Thoma lib. 2. de regi. princi. cap. 15.

Cum reges habeant vniuersales actiones, & curam totius reipublicæ: necesse est, ut in multis deficiant, quia regnam gubernare, atque unicuique secundum merita providere, transcendit virtutem naturæ, quamobrem impossibile est, ut reges sæpe non errent, nisi ad conditorem, & gubernatorem omnium tota se mente conuertant.

Probis consiliarijs, & sapientibus opus esse. Cap. 2.

ERgo multis prudentibus uiris, atque sapientibus Rex indiget, ut rectè gubernare possit; nec enim princeps tantam rerum, ac negotiorum molem solus ualeat sustinere.

Exodi cap. 18. dixit Iethro, ad Moysen: cur solus sedes, & omnis populus præstolatur à mane usque ad uesperam? Non bonam rem facis, stulto labore consumeris & tu, & populus iste: ultra vires tuas est negotium, solus illud non poteris sustinere. Provide de omni plebe viros sapientes, & timentes Deum, in quibus sit ueritas: & qui

H h 2 oderint

oderint auaritiam, & constitue ex eis tribunos, & alios qui iudicent populum &c.

- 3 Solus nemo, ne priuata quidem & domestica peragere potest, regibus autem quanto plura & maiora administranda sunt, eo pluribus est opus, qui maiore cum beneuolentia auxilium ferant, necesse est enim, quæ maxima sunt, & summa sedulitate peragenda, aut aliis committere, aut omnino negligere.

- 4 Omnes Regum opes, & facultates in bonorum hominum prudentia, atque uirtute collocandas arbitror, nec enim aliquis princeps ullo modo potest, uel in bella uictoriam consequi, uel in pace dignitatem tueri, uel in negotio callide uersari, uel in ocio tranquillitatem retinere, qui non est bonorum hominum comitatu circumspectus.
- 5 Fallitur autem opinione ineptissima quisquis putat, homines in-eruditos, aut consiliarios regios, aut iudices esse posse.

- 6 Stultum est putare artes eas, quæ minores sunt, non posse absolutas reddi sine instructiore: ciuitati uero præesse cum sit omnium maximum, posse quenquam ex se satis nosse.

- 7 Electio sagacitatis est, & intelligentiæ, ac perspicacitate indiget, recteque indicare, opus est maximum.

- 8 Diuus Augustinus (lib. de ordine, propè finem) iure ac merito laudat Pythagoram, quoniam regendæ reipublicæ disciplinam suis auditoribus ultimam tradebat, iam doctis, iam perfectis, iam sapientibus, iam beatis. Tantos enim ibi fluctus uidebat, ut eis nollet committere, nisi uirum, qui & in regendo penè diuinæ scopulos euitaret, & si omnia defecissent, ipse illis fluctibus, quasi scopulus fieret.

- 9 Semper sanè cum optimatibus, non solum bellicas res, sed etiam ciuiles, priusquam faceret aliquid, contulit. denique sententia illius præcipua semper hæc fuit. equius est, ut ego tot, & talium amicorum consilium sequar, quam ut tot, ac tales amici unius uoluntatem sequantur.

- 10 An sacerdotes reipublicæ præficiendi sint, dicendum uidetur. satis apparet, eos ab illo bonorum omnium autore & legislatore Christo Iesu institutos esse: qui sanè effecit, ut Sacerdotum dignitate ni-

hil

hil in cœlis sanctus, nihil in toto orbe excellentius habeatur. his enim iura, leges iudiciaque diuina tractanda commisit, illosque suæ diuinitatis uicarios effecit, unde omnis bene instituta respublica in administrando imperio, Sacerdotes, aut principes, aut socios sibi putat iustum utile & necessarium asciscere. nec id quidem immerito, quid enim præclarus, & ad rempublicam iuste, sancteque administrandam utilius esse potest, quam eos reip. præesse uelle, qui sapientiam non ex Delphico templo deproptam, sed ab illa cœlesti, sacraque mente acceptam habent, eiusque institutis rempublicam omnem regere, conseruare, ac piè, iuste, sanctè instituere, sciunt? quos quidem qui ex rebus publicis reiciunt, aut iniusti, rudes, imperiti, barbarique sunt: aut non nostra, id est, Christianæ reipublicæ ciues, aut impuri, impiique religionis hostes cenferi debent. Si enim omnis respub. Dei cultu, & religione cōseruatur, iisq; uirtutibus Sacerdotes maximè excellunt: iuste profectò, sancteque facere sunt illi putandi, qui hos reipublicæ muneribus, muniisque obeundis, socios sibi asciscunt: ut amplissimi, sanctissimi que ciues, rempublicam religiose & sanctè gubernando, religionem sapienter interpretando, corpus totum reipublicæ sanum, incolumeque conseruent: quod Romanos, Egyptios, Hebræos, & alios multos fecisse legimus: quibus enim Deus salutem & felicitatem hominum commisit, quis ita uicors, amens, & insanus erit, ut libertatem, bona, fortunas, domicilia, eisdem gubernanda non putet, iustū, & necessarium committere?

Quis sit scopus rectæ gubernationis. Cap. 3.

- 1 Necesse est, eam maximè, ac solam rectam existimare rempublicam, in qua, qui magistratibus funguntur re uera gubernare sciunt. Quatenus autem scientia, & iustitia freti ex deteriori meliorem pro uiribus ciuitatem efficiunt, eatenus rectam appellari rempublicam uolumus, & in eo ipso duntaxat definitionem rectæ gubernationis consistere. Ceteras uero omnes, neque legitime, neque uerè dici, putandum est.

- 2 Vir sapiens bonusque gubernabit semper ita ad subditorum salutem respiciens, ut ad nauarum nauisque salutem respicit gubernator. Ad summam quidquid prudentes principes agant, nunquam delinquant,

quunt, quamdiu unum hoc potissimum seruant, ut mente, & arte quod iustissimum est ciuitatibus inducentes tueri eos ualeant, melioresque ex deterioribus, quoad fieri potest, efficere.

Aristoteles lib. 1. Etbi. cap. 13.

3 Videtur is, qui uerè ciuili est, circa uirtutem maximè laborare. Vult enim ciues bonos efficere, ac legibus obtemperantes & iterum lib. 2. cap. 1. legumlatore enim ciues assuefaciendo bonos reddunt, & hæc est uniuscuiusque legumlatoris uoluntas, qui uerò id bene non efficiunt, peccant, atque in hoc bona respublica à mala differt.

4 Hoc igitur debet esse propositum Reipublicæ gubernatoribus, quo intueri, & quo cursum suum dirigere debeant: nimirum ut ciues bonos, & beatos efficiant: idque ipsum est, quod sapientes omnes legumlatore uolunt.

Xenophon lib. 8. De patria Cyri.

5 Similia sunt opera boni pastoris, & boni regis. Nam & pastorem decet id præstare, ut pecora habeant feliciter, & iis uti: si tandem pecudum est felicitas & regem identidem decet, urbes atque homines felices facere, & iis uti.

Iamblicus epistola ad Dyoscolium.

6 Verus princeps magna cum dignitate, & bonitate præest, magnifica bonorum munera subditis exhibet, uictus abundantis salutis, omnimodæ, & uitæ tranquillitatis autor est. Hunc enim finem sibi proponit honestus princeps ut subditos felices efficiat. Et tum sanè præ ceteris, qui ab eo gubernantur in primis eximius est, cum illi beatam uitam agunt, qui se ipsos ei commiserunt. siquidem utilitas publica non separata est à priuata, quin potius in uniuersali singulis etiam utile continetur, & partes in toto seruantur, tum in animalibus, & ciuitatibus, tum in aliis quoque naturis.

Cicero quadam in epistola.

7 Ac mihi quidem uidetur huc omnia esse referenda ab iis qui præfunt aliis, ut n, qui eorum in imperio sunt, sint quam beatissimi.

Simplicius in enchiridion epitecti cap. 47.

8 Illud tamen non ignorandum est deteriores republicas in uniuersum animis officere, & maximè diuinum illum fulgorem extinguere atque honestiora studia perspicere, bonæque uitæ exempla delere.

Diuus Thomas lib. 1. de regimine princ. cap. 13. & 14.

9 Ad omnes reges pertinet gubernatio, & à gubernationis regimine regis nomen accipitur. Est autem gubernare, id quod gubernatur,

natur, conuenienter ad debitum finem perducere itaque ad officium gubernatoris pertinet, non solum conseruare rem illam, sed etiam ad finem illam perducere. ultimus uerò finis multitudinis congregatæ uidetur esse uiuere secundum uirtutem: ad hoc enim homines congregantur, ut simul bene uiuant, bona autem uita est secundum uirtutem: igitur uirtuosa uita est congregationis humanæ finis, sed quia homo uiuendo secundum uirtutem ad ulteriorem finem ordinatur, qui consistit in fruitione diuina, non est ultimus finis multitudinis congregatæ, uiuere secundum uirtutem: sed per uirtuosam uitam peruenire ad fruitionem diuinam.

De felicitate Reipublicæ. Cap. 4.

1 **E**X bona Regni gubernatione felicitas subiectorum nascitur: quo uel solo patet, quanti faciendæ sit optima constitutio reipublicæ.

Isocrates in Areopagitico.

2 Notum quidem omnibus est, felicitatem potissimum, & parare & retinere eos, non qui maximis, & pulcherrimis mœnibus muniti sunt, aut qui maximam hominum turbam in eodem loco congregatam habent: sed eos, qui suam urbem optimè, ac modestissimè gubernant. Nec enim alia ciuitatis anima est, quam forma & constitutio reipublicæ, quæ uim eandem habet, quam in corpore prudentia, siquidem hæc est, quæ de rebus omnibus deliberet, & cum res secundas tueatur, tum calamitates effugiat. Ad hanc & leges, & oratores, & homines priuatos semet accommodare, & quasi eosdem fieri necesse est, & ea quosque fortuna uti, talemque uitam agere, qualem remp. habuerint.

3 Finis uerò rectæ gubernationis felicitas est: nam unicuique priuatim, & publicè omnibus finis quidam est, quem conuicentes, alia persequuntur, alia fugiunt. Is uerò felicitas est, aut eius pars aliqua, ut Aristoteles tradit lib. 1. Rhetoricæ. 5.

Plato in Euthydemio ait.

4 Felicitatem ab omnibus summum bonum uocari. sed ea felicitas sub luna nulli conceditur. Idcirco alia est felicitas reipublicæ, atque hominum in hac uita, quam Aristoteles definit, ut sit fortuna secunda cum uirtute, uel uita tuta & iucundissima. Huc igitur tendere debet recta respublica, ut ciues bonos efficiat, omni que uirtute præditos,

præditos; ut in pace, ac tranquillitate degentes, eam felicitatem assequantur, per quam ad summum illud bonum post hanc vitam peruenire queant.

Xenophon lib. de reſtigilibus.

5 Hæ dicuntur beatissimæ Respublicæ, quæ plurimo tempore in pace uixerunt.

Plato lib. 8. de rep.

6 An ex quercu forte existimas, aut illic Respublicas fieri potius, quam ciuium moribus, qui quocunque fluxerint, cætera secum rapiunt? ex moribus procudubio.

Aristoteles lib. 8. politic. cap. 1.

7 Semper optimi quique mores melioris reip. sunt causa.

Idem lib. 7. cap. 18.

8 Optima Respublica est, per quam optimè ciuitas administratur: per hanc uero administratur optimè, per quam licet fieri beatam.

Beatus Thomas lib. 1. de regimine princip. cap. 14. & 15.

9 Veram felicitatem, idest, fruitionem Dei, non consequantur homines per uirtutem humanam, sed uirtute diuina. Itaque perducere ad illum finem, non est humani, sed diuini regiminis: quod non Regibus, sed Sacerdotibus est commissum, rex tamen per diuinam legem edoctus, curare debet, ut multitudo sibi subiecta bonam uitam degat, ad quod tria requiruntur: unum, ut in pace multitudo uiuat, alterum, ut uinculo pacis vnita dirigatur ad bene agendum; tertium, ut necessariorum ad bene uiuendum adsit copia sufficiens: atque ea quidem cõseruare, ac promouere magna cura, & sollicitudine debet.

Feliciſſimam esse Hispaniarum Rempublicam. Cap. 5.

10 Ex quibus omnibus, aliisque multis perspicuum est, Hispaniarum rempublicam esse felicissimam: quia, & pace, & religione catholica, & iustitia fruimur. Etenim optimo Philippo rege incolunt, religio uera, & mens omnibus una est: eademque semper fuit sub Carolo Maximo, Regibusque catholicis Ferdinando & Isabella: atque eandem futuram speramus regnantibus eorum posteris: ut cum Claudiano etiam nunc uerè dici possit.

Quid dignum memorare tuis Hispania tæris

Vox

Vox humana ualet,

Diues equis, frugum facilis, pretiosa metallis,

Principibus secunda piis.

2 Vera quidem religio est, primam, atque ad eam arctissimum felicitatis reipublicæ uinculum. Hanc nos puram inuiolatamque seruamus, qua & boni effici possumus, & æternam consequi felicitatem. Cæteræ uerò ferè omnes Respublicæ labefactantur, exagitantur, ac dilacerantur hæresibus: quæ dirimunt ciuium coniunctionem & numerum uirtutibus obstant, atque homines deteriores efficiunt.

Plato lib. 6. de legibus.

3 Extrema omnia subeunda sunt potius, quam in eam gubernationem ciuitas commutanda, quæ peiores solet homines facere.

Idem lib. 5. de rep.

4 Habemus ne ullum perniciosus ciuitati malum, quam quod eam diuidit, & ex una plures facit? uel melius quicquam eo, quod ipsam uincit simul, & unam efficit? non habemus.

5 Quemadmodum extra controuersiam est nulla re magis, quam efficaci religione, atque eius unitate, in unius corporis societatem conciliari, contineri que liberos homines: sic omnibus perspicuum est nihil eos magis separare, & contra se diuidere, quam in religione dissidium, pugnam, atque discordiam. Id namque dissidium omnium maximum & perniciosissimum est: Primum quod rem præstantissimam, religionem scilicet, perturbet. Deinde quod societatem omnibus communem, & arctissimam sua contagione laxet. Denique quod Christianam amicitiam soluat, qua, neque iucundior ulla, neque sanctior quidem esse potest, sed de his alibi plura.

Bonam gubernationem esse quæ iustitiam seruat. Cap. 6.

Plato Dionis propinquis epist. 7.

6 Si philosophia una cum potentia uerè in idem quasi domicilium concurrisset, per omnes homines & Græcos & Barbaros, elacertem, ueramque opinionem omnibus ostendisset: nec ciuitatem, neque hominem unquam fore felicem, nisi & cum prudentia, & sub iustitia uixerit: siue per se illas possideat, siue sub sanctorum principum moribus ritè educetur, atque erudiatur.

Ii

Idem

Idem in Minoe.

- 3 Iustitia ciuitates, ac reliqua omnia seruat, iniustitia uerò peruer-
tit, atque corrumpit.

Idem lib. 1. de rep.

- 1 Iniustitia seditio nis inimicitias, contentioneque parit,
Iustitia uerò concordiam, & amicitiam.

Aristoteles lib. 5. politic. cap. 7.

- 4 Maxime tum respublica, tum status optimatum dissoluuntur, si
ius in ipsa republica uioletur. Hoc autem solum confirmat, stabilem
que facit statum reipublicæ si pro dignitate paria tribuantur, & quæ
sunt quisque retineat.

Orpheus in hymnis.

- 5 O iustissima dea mortalibus beata, optabilis,
Quæ semper iustis hominibus propter æqualitatem gaudes:
Veneranda, felicissima, gloriosa iustitia:
Quæ pura mente semper digna cuique tribuis
Integra conscientia fruens: semper autem comminuis omnes
Quotquot stateram tuam non subeunt, sed ultra ipsam
Lancibus duris inexplēbiliter declinant: studiosa pacis, uitæ sta-
bilis æmula.
Semper enim quod nimium est odisti, gaudes autem æqualitate
Per te sapientiæ totum virtus finem assequitur.

Idem in alio hymno.

- 6 Oculum iustitiæ canto, retro videntis, formosæ
Quæ etiam Iouis principis sacro sedet folio
Cælitus dispiciens uitam mortalium, in uarias gentes diuisorum.
Iniustorum ultrix, suppliciis gaudens iustis,
Veritatis æqualitate concilians dissimilia.
Omnia enim, quæ mala mente homines committunt
Temere, nimium concupiscentes malis consiliis,
Tu sola puniens, pœnam sumis ab iniustis:
Hostis improborum, beneuola autem uersaris cum iustis.

Hesiodus in operibus.

- 7 Iustitia uirgo est Ioue prognata,
Casta & ueneranda Diis cælicolis
Et quando quis ipsam læserit, oblique iniuriam inferens.
Statim apud Iouem patrem sedens,
Iniustam narrat hominum mentem: donec luat
Populus peccata regum: qui malè sentientes,

Alio

Alio dessectunt, iura oblique interpretantes.
Dionysius Halicarn. lib. 2.

- 8 Mœnibus absolutis, perfectisq; ad præsentem necessitatem ædi-
bus: cum iam tempus moneret de futura forma reipublicæ dispice-
re: Romulus de materni aui sententia, sic pro concione locutus est:
Vrbem à se, cum publicis, tum priuatis ædificiis, ut recens condi-
tam, satis ornatam esse: cogitandum tamen, non in hoc sitam sum-
mam reipublicæ: neque enim amplæ, profundæque fossæ munimen-
tum, certam incolumitatis spem polliceri inclusis intus securis ciui-
bus: sed ad hoc tantum conducere, ne oppressis repentino incurfu
hostis cladem aliquam inferat: neque si intestinus tumultus inuadat
republicam priuatas ædes præbere tutum cuiquam refugium: hæc
enim ad uitam quietè, ac tranquille degendam inuenta esse subsidia:
quæ nihil uetent, quo minus uel uicinis insidiemur per iniuriam, uel
ipsi expositi simus aliorum insidiis: nec ullam urbem huiusmodi or-
namentis quæsisse sibi diuturnam felicitatem, & amplitudinem; aut
contra, sine his non potuisse amplam, & fortunatam euadere. Aliud
esse, quod seruet ciuitates, & è paruis magnas faciat: nimirum in ex-
ternis bellis armorum potentiam, quæ fortitudine pareatur, & assi-
duo studio; in ciuilibus uerò perturbationibus, concordiam ciuium;
eam iustitia, temperantiæque toneri in republica.

Plutarchus lib. de doctrina principum.

- 9 Veteres ita & loquuntur & scribunt, & docent: absque iustitiæ
principatum rectè gerere, ne Iouem quidem ipsum posse.

*Optimam omnium gubernationem esse,
leges seruare. Cap. 7.*

- 1 **M**aximum & præcipuum optimæ gubernationis præceptum est,
ut nihil præter leges, omnia uerò secundum leges fiant. Lex
enim est rectæ gubernationis constans, ac perpetua regula.
Nam sicuti ex Platone iam antea retuli: Lex est uera gubernandi ra-
tio, quæ per cōmoda media ad finem optimū dirigit res gubernatas.

Idem Plato in libro ciuili.

- 2 Ea sola recta ciuilis gubernatio est, quæ id efficit, ut nemo quid-
quam præter leges cōmittere audeat, & qui audeat, morte afficiatur.

Idem lib. 4. de legibus.

- 3 Non ideo magistratus alicui dabimus, quod diues sit, aut huius-

modi quidquam possideat, ut robur magnitudinem, generis claritatem: sed ei, qui positus legibus parebit maximè, & hac re cæteris in ciuitate præstabit.

Et paulò post.

- 4 Magistratus autem legum ministros appellari, non quia innouare uocabula cupiam, sed quia putem salutem hinc maximè ciuitati fore, & contrarium ex contrario. Interitum enim paratum illi ciuitati uideo, in qua non lex magistratibus, sed legi magistratus præfunt: salutè uerò illi, ubi lex seruientibus magistratibus dominatur. Cuncta certè bona, quæ Dii ciuitatibus præbent, huic affore cerno.

Idem Plato diuina epistola 7.

- 5 Lex regina esse debet, ac dominari, non aliis tantum ciuibus, sed ipsis etiam regibus.

Plutarchus lib. de vitiosa uerecundia.

Themistocles Simonidi petenti quiddam iniustum. Nec tu, inquit, bonis poeta fueris, si præter numerum canas: nec ego bonus princeps, si præter leges iudicem.

Idem libello, Num Seni respublica gubernanda sit.

- 7 Respublica, quæ à ciuibus probitate clari, secundum legum præcepta gubernatur, non honestum modo uiri sepulchrum est, sed & gloria quædam ante actæ uitæ, quæ aduersus mortem collocari solet. hoc uerò est, Simonide autore, quod postremum sub terras penetrat.

Iustinianus de prætoribus Lycaonia const. 25.

- 8 Neminem improbè agentium reuereatur, & si diues, & si maiore aliqua dignitate præditus sit. Propterea enim de numero præstantiorum electum ipsum mittimus, ut pro sua potentia necesse non habeat cui quam alii attendere, quàm nobis & legibus: secundum quas, & ipse iudicet, & subditos uitam instituere procuret. Et siue sordidis cum manibus uti, siue ad effectum aliquem respicere, siue leges nostras transgredi deprehenderit: nos uigore legis ad facti sui rationem reddendam eum sistemus.

- 9 Omnia quidem, quæ ad rectam reipublicæ gubernationem attinent, legibus iustissimis definita sunt. Proinde qui bene rempublicam administrare uoluerit, is leges diuinas, & humanas omni modo seruare debet: quas si sequatur duces, nunquam usquam aberrabit.

Pontanus lib. de obedientia.

- 10 Eorum qui moderandis populis, prouinciisque regendis præfecti sunt, una omnium hæc est ratio, legibus, ut pareant, & publicè,

priuatimque iustitiæ seruiant.

Aristoteles lib. 1. Rhetoric. cap. 7.

- 11 Qui legibus semper obtemperarunt, ij optimi esse videntur, & in optimatu in ciuitate gerendarum rerum principatu potiuntur.

Idem lib. 5. Ethic. cap. 1.

- 12 Iniustus homo est, qui à legibus exorbitat, & legum transgressio iniustitiam omnem continet.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

- 13 Si leges à uera ratione manant, necesse est, ut uirtutem solam respiciant, nihilque ab ea differant. Sunt enim hæc uirtutis, honestatis, rationis, naturæ, & uitæ honestæ quædam quasi regulæ, à quibus discedere nefas est: easque contemnere non aliud sit, quàm naturam, Deum, uirtutem, rationem spernere, ac despicere.

Naturalem rationem magistratus non efficere solam ad gubernationem rectam. Cap. 8.

- 1 **Q**uamuis lex nihil aliud esse uideatur, quàm recta ratio, & mensura quædam: nemo tamen usque adeò ratione perspicaci præditus est, ut arbitrio suo spectis legibus, recte rempublicam gubernare queat. Est enim ratio nostra, tum peccatis, tum affectibus admodum extenuata, atque obscurata.

Plato in Timæo.

- 2 Animam Deus mortali corpore clausit, quæ grauibus, necessariisque perturbationibus afficitur: quarum prima est uoluptas, esca maxima mali: deinde dolor, fuga, impedimentumque honorum: audacia præterea metusque consultores amentes: accedit, & implacabilis iracundia: spes etiam blanda, conciliatrixque cum irrationali sensu, amoreque omnium inuasore.

- 3 Ergo non rectum est hominem, quem affectus animi sollicitant, & non potius legem in republica dominari. Nam quod omnino caret affectibus, potius est, quàm cui natura sunt insiti: quod malum ut legibus abest. sic humanis omnibus animis adesse necesse est. Itaque qui legem uolunt ciuitati dominari ij uidentur Deum, & leges dominari uelle: qui uerò hominem dominari uolunt, ij addunt & feram. siquidem huiusmodi quidam est cupiditas: & excandescencia magistratus ipsos, & uiros quamlibet etiam bonos, deprauat. at qui lex mens est appetitione uacans. Hæc ex Aristotele lib. 3. polit. cap. 7. 8. 12.

Cicero

Cicero lib. 2. de oratore.

- 4 Plura iudicant homines, aut amore, aut cupiditate, aut iracundia, aut dolore, aut lætitia, aut spe, aut timore, aut errore, aut aliqua per-
motione mentis, quàm ueritate, aut præscripto, aut iuris norma ali-
qua, aut iudicii formula, aut legibus, atque id quidem iniquissi-
mum est.

Plato in lib. de regno.

- 5 Si legibus præficeremus unum quendam, qui spretis legibus alia
quædam præter hæc, quæ sunt instituta, imperitus rerum agere ten-
tet; non ne hoc magnum esset malum? Etenim quisquis præter le-
ges illas, quæ ex longo rerum usu latæ sunt, committere audet, in
scelus graue committit, & officia uitæ confundit, atque peruertit,
qua propter legibus constitutis, altera (quomodo dicitur) na-
uigatio est, ut nemo quidquam unquam præter illas facere per-
mittatur siue singuli, siue populus hoc conetur.

Thucydides lib. 3. in oratione Cleonis.

- 6 Planè intelligimus, uiliorem esse imperitiam cum modestia,
quàm peritiam cum immodestia: ac tardioris ingenii homines admi-
nistrare commodius plerumque ciuitates, quàm solertioris. Nam
illi, tum legibus sapientiores uideri, tum semper excellere dicendo
in consultatione reipublicæ uolunt: unde in multas calamitates ci-
uitates incidunt. Illi suæ peritiæ diffidentes, non abnuunt, se legi-
bus esse imperitiores: & cum inualidiores sint, quàm ut bene die en-
tis orationem refellant, potius ex æquo sunt iudices, quàm concer-
tatores: ideoque eis plerumque feliciter cedit.
- 7 Qui experimentis addiscunt administrare rempublicam, licet in-
genio felicissimo nati sint, tamen & sero & magno reipublicæ malis,
uix tandem boni magistratus euadent quia propter negotiorum ua-
rietatem, & rerum iniquitatem, experimenta sine iuris prudentia &
ca sunt, & fallacissima.
- 8 Ad summam hoc scire oportet, sapientium omnium consensu,
nil aliud esse rectam reip. gubernationem, quàm prudentem, ac di-
ligentem legum executionem. Nam ea quæ contra leges, aut non
secundum leges est: aberratio, destructio, Tyrannis, aut quid uis po-
tius, quàm recta gubernatio, dicenda est.

Quis

Quis optime gubernare queat. Cap. 9.

Plato diuinus lib. 5. de rep.

- 1 Nisi philosophi ciuitatibus dominantur, uel hi, qui nunc leges,
potentesque dicuntur, legitime, sufficienterque philosophen-
tur, in idemque ciuilem potentia & philosophia concurrant:
non erit ciuitas, uel hominum generi requies ulla malorum: neque
prius recta respublica oriatur pro uiribus & lumen solis aspiciet. Et
mox addit, nullam aliam gubernationem priuam, uel publicè fu-
turam esse felicem.

Idem Dionis propinquis epist. 7.

- 2 Ego dicere adductus sum, non prius definere humanum genus in
malis uersari, quàm aut homines rectè, uereque philosophantes re-
rum publicarum gubernationem adepti fuerint: aut hi, qui guber-
nant, diuina quadam sorte uerè philosophentur.

Cicero ad Quintum fratrem.

- 3 Plato tum denique fore beatas respublicas putauit, si aut docti,
aut sapientes homines eas regere cepissent, aut qui regerent, omnes
suum studium in doctrina, ac sapientia collocassent.

Plutarchus in Platone.

- 4 Quam salubre & illud est, beatissimas fore respublicas, si qui ea-
rum gubernationi præsent, aut sapientia præditi essent, aut sapien-
tiæ studio tenerentur.

- 5 Hæc autem philosophia non alia proculdubio, quàm ciuilem scien-
tia est; atque adeo philosophi illi, legum, iurisque periti sunt. Nec
enim admodum refert, an magistratus naturalium rerum peritiam
habeat, Academicus sit, uel stoicus: sed in primis opus est, ut leges,
iuraque noscat uerus quidem iuris prudentiæ scopus & finis est, rei-
publicæ gubernatio: quod si uerum est (sicuti est) rectam guber-
nationem esse, prudentem, ac diligentem legum executionem: quo-
modo gubernabit rectè, qui leges & ius ignorat.

Laetantius lib. 3. cap. 16.

- 6 Rectè Tullius ciuiles uiros, qui rempublicam gubernent, qui ur-
bes, aut nouas constituent, aut constitutas æquitate tueantur, qui
salutē, libertatemque ciuim, uel bonis legibus, uel salubribus consi-
liis, uel iudiciis grauib. conferuent, philosophis doctoribus præfert
bonos enim facere oportet potius, quàm inclusos in angulis faciendū
præcipere, quæ ne ipsi quidē faciunt, qui loquuntur.

Omnes

- 7 Omne quidem ius mutum & sine effectu est, nisi sint iuris periti, quorum scientia & consilio ius suum unicuique tribuatur & quemadmodum respublica sine iure, ac legibus, neque constitui, neque sustineri ualet: ita quidem neque administrari neque gubernari sine iuris legumque peritis ullo modo recte poterit.
- 8 Iurisconsultus non est, legum recitator dumtaxat (ut quidam recte dixit) sed interpret præterea, & explanator: ut sine illo præclara illa legislatoris præcepta, & inuenta, legesque ipsæ, mutæ penè sint nulliusque usus. Nam cum legislator quamuis diuino ingenio uir, singulas res, quæ in hominum controuersiam casuræ essent, legibus, & præceptis complecti non potuit, quippe, quæ infinitæ essent, sed capita tantum quædam posuit, ad quæ iudicia dirigantur, efficitur, ut ius, quod in pauculis illis legum capitibus lateret, hominibus sit obsecrum, neque facile ad innumeras controuersiarum species, quæ quotidie exoriuntur, accommodari à quouis homine possit, quæ res Iurisconsultos creauit: qui cum omnia quæ à legumlatoribus tradita sint, diligenter cognouerint, atque perceperint, eaque diuturna commentatione animo secum agitauerint, mentemque bene penitus in eam cogitationem iniecerint, atque defixerint; eam tandem facultatem assequantur, ut quid in quaque re ius sit, liquido respondeant, non quod ius illud in legibus sit per scriptum, sed quod ex legislatoris mente illud eliciant: idemque statuturus fuerit legislator, si ea causa ad illum fuisset delata.

Xenophon lib. 4. de factis & dictis Socratis idem esse ait.

- 9 Iustum uirum, & legibus obtemperantem. Et post alia inquit. Quem ciuitas digniorem putet magis quam qui legibus pareat, tum à quo magis parentes, propinqui, familiares, noti, ciues, aduenæ assequantur, quæ officii sunt? cui socii magis credant, aut principatum, aut ciuitatis custodiam, quam legibus parenti. Et paulò post. Qui legibus obtemperant, num hi iusta faciunt? Maxime. Quicumque igitur ea fecerit, quæ leges præceperint, iusta & quæ decet faciet, quid ni? Arbitraris ne igitur quosdam obtemperare posse legibus ignaros eorum, quæ leges præcipiant? Minime.

De eadem re.

Cap. 10.

- 1 **R**ex Assuerus interrogabat sapientes, qui ex more regio semper

per ei aderant, & illorum faciebat cuncta consilio; scientium leges, ac iura maiorum.

Spartianus in Hadriano.

- 2 Cum iudicaret, in consilio habuit, non amicos suos, aut comites, sed iurisconsultos, & præcipue Iulium Celsum, Saluium, Iulianum, Neratium, Priscum, aliosque, quos tamen senatus omnis probasset.

Capitolinus in Antonino philosopho.

- 3 Habuit secum præfectos, quorum & autoritate & periculo semper iura dictauit. Vfus autem est Sceuola præcipue iuris perito.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- 4 Vlpianum iurisconsultum pro tutore habuit, primum repugnante matre, deinde gratias agente, atque ideo summus imperator fuit, quod eius consilii præcipue rempublicam rexit.

Idem in eodem.

- 5 Negocia & causas prius à seniorum principibus, & doctissimis iurisperitis, & sibi fidelibus, quorum primus tunc Vlpianus fuit, tractari, ordinarique: atque ita referri ad se præcepit. leges de iure populi & fisci moderatas, & infinitas sanxit: neque ullam constitutionem sacrauit sine uiginti iurisperitis & doctissimis & sapientissimis uiris. Ibat per sententias singulorum, ac scribebatur, quid quisque dixisset: dato tamen spatio ad dilquirendum, cogitandumque: priusquam dicerent: ne incogitati dicere cogerentur de rebus ingentibus.

- 6 Apud Augustum Casarem Trebatius; apud Vespasianum Casius; apud Traianum Neratius; apud Hadrianum Iulianus; apud Antoninum Sceuola; apud Septimium Papinianus; apud Alexandrum Vlpianus, aliique iurisconsulti in magna fuerunt autoritate, atque illorum consiliis optimè rempublicam administrarunt.

- 7 Se d quid exemplis externis opus est? nunquam quieuit Hispania, nunquam legibus, & magistratibus, ut oportuit, obtemperauit, nunquam barbaras consuetudines exiit, donec iuris peritorum consiliis gubernata est.

- 8 Quod si lex est, (sicuti est) recta gubernandi ratio: quis rectè rempublicam administrabit, nisi iuris legumque peritus?

Xenophon lib. 2. de factis & dictis Socratis.

- 9 Omnes, quæ sciunt, facile, optimè, suauissimè, citòque operantur, & lib. 3. si cupis honoribus atque admiratione in ciuitate affici, conare quam maxime potes, ut scias, quæcunque agere uelis: si enim in his præstantior aliis effectus, incipias rempublicam regere, non mirarer, si ualde facile quæcunque cupis obtineas. Sciunt autem li-

citum ab illicito discernere, æquum ab iniquo separare, ac bonos ci-
ues efficere, qui leges, & ius probè norunt.

*Quo pacto qui ius ignorat, bene guber-
nare possit. Cap. I I.*

1 **E** Venire nonnunquam solet, ut regna, provinciæ, ciuitates ma-
gnas, iurisperiti soli administrare non queant; quamobrem du-
cibus & præsidibus opus est, qui arma magis, quam leges sciât.
Hi uerò, ut rectè rempublicam regant, iurisperitorum consilio ne-
gocia ciuilia tractare debent.

Hesiodus in Georgicis.

2 Optimus ille quidem est, ex sese, qui omnia nouit.
Prospiciens rerum fines meliora secutus.
Is rursus bonus est, qui paret recta monenti:
At qui ex se nescit, cuiquam nec porrigit aures
Ut bona percipiat: demens & inutilis ille est.

Laertius lib. 7.

3 Aiunt Zenonem Hesiodi uersus mutare solitū in hanc sententiā.
Optimus ille quidem qui paret recta docenti
Nec malus ille, potest qui per se noscere cuncta.
Præstantiorem enim eum esse, qui bene, quod dicitur, audire pos-
sit, atque eo uti: quàm qui per se ipsum omnia assequitur: huic enim
solum adesse intelligentiam, qui uerò obtemperet, inesse præterea,
& affectum.

Linus lib. 22.

4 Sæpe ego audiui eam primum esse virum, qui ipse consulat, quid
in rem sit: secundum eum, qui bene monenti obediat, qui nec ipse
consultare, nec alteri parere sciat, eum extremi ingenij esse.

Alciatus oratione de legibus.

5 Cùm eos cæterorum primores esse constet, qui sibi ipsis, quid in
re sit, sciant consulere: sicut secundos, qui rectè admonentibus obe-
diant. postremos uerò, & omnium deterrimos, qui nec ipsi quid agât,
norint, nec bene suadentibus parere in animum inducere possunt.
Merito iurisperiti cæteros omnes excellunt, qui non solum sibi
sciunt prospicere: sed etiam sui muneris id præcipuum habent, ut
alios quoque tueantur, bonoque consilio confirmant. Hi res publi-
cas ferè omnes tractant, nihil in domesticis, extraneisque negotiis

fine

sine his fieri tuto potest. horum uigilantia ciuilis concordia ser-
uatur. & cætera.

Cicero pro Cluentio.

6 Sapientissimum dicunt esse eum, cui quod opus sit, ipsi ueniat in
mentem: proximè accedere illum, qui alterius bene inuentis obtem-
peret: in stultitia contra est, minus enim stultus est is, cui nihil in
mentem uenit, quàm ille, qui quod stultè alteri uenit in mentem,
comprobat.

Iustinianus de iudicibus const. 82.

7 Nostri magistratibus omnino ad manum sunt, & assessores, qui
legum placita explicant, & illorum suppleant occupationes: quando
quidem multis undique curis impliciri, merito iudiciarias partes as-
sessorum suorum suppleant præsentia.

Idem Iustinianus, de moderatore Arabie const. 102.

8 Nullum habeat cum paganis caulis commercium: quandoqui-
dem magnum in medium interuallum est, inter ciuilem & militarem
administrationem.

Lampridius in Alexandro Seuerio.

9 Assessoribus salaria constituit: quamuis sæpe dixerit, eos esse pro-
mouendos, qui per se rempublicam gerere possent, non per assesso-
res: addens, militares habere suas administrationes: habere litera-
tos: & ideo unumquemque id agere debere, quod nosset.

10 Ergo prouinciarum præsides, & urbium præfecti, assessorum suo-
rum consilio, ciuilia omnia gerere debent: nec enim iuris ignoran-
tia excusari poterunt, si suo ipsorum arbitrio inique aliquid, aut per-
peram egerint: quia satis est, ut (Iulius Paulus inquit) copiam eorum
quos consularent, habuisse. Labeo quoque ait: iuris ignorantiam
ei non prodesse, qui iuris consulti copiam habuit.

De electione magistratuum. Cap. I 2.

1 **P**rimum, ac summum principis studium esse oportet, ut quàm
optimè de republica mereatur. Nec alia re melius mereri po-
test, quàm si curet, ut magistratus uiris integerrimis, ac publici
commodi studiosissimis committantur: hi enim rectissimè Rempu-
blicam gubernabunt.

Laurentius Grimalius lib. de optimo Senatore.

2 Inter omnia, quæ rempublicam eiusque felicitatem conseruant,

Kk 2 nihil

nihil est utilius, nihil præstantius, quam viros ad magistratus gerendos eligere, summa prudentia, sapientia & uirtute præditos, qui que ad honores obtinendos non potentia, non ui, non ambitione, non largitionibus, sed lege, uirtute, modestia, dignitate, sibi parent aditum.

Isidorus lib. 3. cap. 54.

- 3 Ad delictum pestinet principum, qui prauos iudices contra uoluntatem Dei populis præficiunt. Nam sicut populi delictum est, quando principes mali sunt, sic principis est peccatum, quando iudices iniqui existunt.

Agapetus ad Iustinianum.

- 4 Terrarum orbis à Deo cum concreditum tibi sit regnum, eade ne aliquo utaris ex prauis ad rerum administrationem: quæ enim illi perperam fecerint, eorum rationem reddet Deo, qui peccandi facultatem ipsis indulerit, magna igitur & diligenti cum perscrutatione magistratuum promotiones fiant, oportet.

Ex Lampridio in Alexandro.

- 5 Alexander Seuerus, optimus Imperator, proconsules, præsides, & ceteros magistratus, nunquam fecit ad beneficium, sed ad iudicium, uel suum, uel senatus. Et ubi aliquos uoluit prouinciis iudices dare, aut præfectos facere: nomina eorum proponebat, hortans populum, ut si quis aduersus eos, quid haberet criminis, probaret manifestis rebus. Dicebatque graue esse, cum id Christiani, & Iudei facerent in prædicandis Sacerdotibus, qui ordinandi sunt: non idem fieri in prouinciarum rectoribus, quibus fortunæ hominum committerentur & capita.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

- 6 Salua est omnibus uita, & dignitas uitæ: nec iam consideratus, ac sapiens, qui ætatem in tenebris agit. Amas constantiam ciuium, rectorumque ac uiuidos animos, non ut alii contundis, ac deprimis, sed foues, & attollis. His honores, his sacerdotia, his prouincias offers; hi amicitia tua, hi iudicio florent: acuantur isti integritatis & industria pretio, similes, & dissimiles alliciuntur: nam præmia bonorum, malorumque bonos, ac malos faciunt. Pauci adeo ingenio ualent, ut non turpe, honestumque, prout bene, aut secus celsit, Expetat, fugiant uero. ceteri, ubi laboris, inertie: uigilantie, somno, frugalitatis, luxurie merces datur: Eadem ista, quibus alios artibus affectos uident, consecretantur: qualesque sunt illi, tales esse, & uideri uolunt, & dum uolunt, fiunt.

Dion Cassius in uita Nera.

- 7 Traianus adoptatus à Nera, deinde imperator factus, atque in hoc bonitas Neræ & studium in rempublicam maximè apparuit. Nulla intercedebat cum adoptato cognatio: immo uerò propinquos & cognatos quam plurimos habebat: publicæ tamen utilitati, atque saluti, societatem sanguinis postposuit.

Zonaras in Macrini imperio.

- 8 Macrinus non per omnia rectè gessit imperium. Nam magistratus indignis largiebatur: quæ maxima pars est imperatorii muneris. 9 Et ut quidam rectè inquit, præcipua reip. felicitas in hoc sita est, ut purè creentur magistratus, & purè mandentur officia. Purè autem creabuntur, si princeps eos asciscat, non qui plurimo emant, non qui improbiissime ambiant, non qui cognatione coniunctiores, non qui ad illius mores, aut affectus, cupiditatesque sint accommodi: sed qui moribus sint integerrimis, qui uirtute ambiant, non fautoribus & qui ad functionem mandati officii aptissimi sint. Certe ea respublica felicissime gubernatur, in qua maximo consilio magistratus eliguntur.

Cassiodorus lib. 11. uariarum.

- 10 Dignus est nostro iudicio promoueri, quia multis meruit approbari. uni enim acceptum fuisse, interdum gratia est: multis placuisse iudicium.

Ex consilio Tridentino sessione. 25. cap. 1.

- 11 Omnes & singulos, qui ad promotionem præficiendorum quodcunque ius à sede apostolica habent, sacro sancta Synodus hortatur, & monet, ut in primis meminerint, nihil se ad Dei gloriam, & populi salutem utilius posse facere, quam si bonos pastores & ecclesiarum gubernandos idoneos promoueri studeant: eosque alienis peccatis communicantes mortaliter peccare, nisi quos digniores & ecclesiæ magis utiles ipsi iudicauerint, non quidem precibus, uel humano affectu, aut ambientium suggestionibus, sed eorum exigentibus meritis præfici diligenter curauerint, & quos uita, ætate, doctrina, atque aliis omnibus qualitatibus præditos sciant, quæ iuxta sacros canones, & Tridentinæ huius Synodi decreta requiruntur.

Dionysius Chrysostomus lib. 3. de Sacerdotio.

- 2 Vnde nam, quæso, existimas tam multas in ecclesiis turbas nasci? equidem non aliunde, opinor, quam ex episcoporum antistitumque electionibus, casu potius ac temerè, quam diligenter, atque accurate factis.

Quanti referat probos esse Magistra-

tus.

Cap. 13.

Ecclesiasticus cap. 10.

1 Secundum iudicem populi, sic & ministri eius, & qualis rector est ciuitatis, tales & inhabitantes in ea.

Plato lib. 4. de rep.

2 Magistratus, si custodes legum non sint, omnem ciuitatem simul perdunt: contra uero, si uere custodes sunt, beatam, uel soli ut eam efficiant oportunitatem habent.

Xenophon lib. 8. de pedia Cyri.

3 Vbi non essent hi, quales oportet, ex quibus maximè, ac plurimè res forent gerenda, futurum censebat Cyrus, ut res suæ malè haberent: si hi essent quales oporteret, putabat omnia pulchra fore.

Idem in eodem.

3 Quales fuerint præfecti, tales etiam qui sub ipsis sunt frequen-
tius fiunt.

Idem lib. de uetigalibus.

5 Ego semper illud uerum esse putaui, quales essent gubernatores, tales respublicas existere solere.

Isocrates ad Nicoclem.

6 Non ignores, totius ciuitatis mores, ad exemplum magistratum conformari.

Idem in Panathenæico.

7 Ego uero formas rerum publicarum tres duntaxat esse dico: oligarchiam, democratiā, monarchiam. Qui igitur his utuntur, si magistratus & cetera munia, ciuium prudentissimis & optimè, ac iustissimè curaturis omnia mandent: eos in quauis republica, cum in ter se, tum erga alios felici statu futuros. Qui uero improbissimos & audacissimos deligunt, qui cum reip. utilitatem negligant, tum ad explendam suam auaritiā, quid uis parati sint & facere, & perpeti: & ciuium eandem, quæ magistratum est improbitatem esse uelint: hos contra & sibi metipsis, & ciuibz pessimè consulere iudico.

Idem ad Mitylenæorum principes epistola. 8.

8 Deminor equidem eas ciuitates, quæ maiora præmia uictori-
bus in ludis gymnicijs decernunt, quàm his, qui ingenii solertia, & in-
dustria sua uitæ aliquid utile reppererunt; neq; considerant pedu ce-
leritatem

leritatem & robur, morte, una cum corpore interire: artium autem
eam naturam esse, ut perpetuè durent, sui que studiosos semper in-
uent. Hæc prudentibus consideranda sunt, ut maximi faciant bonos,
& iustos rerum publicarum gubernatores.

Biesius lib. 4. de rep.

9 Optimi magistratus foelicem ciuitatem reddunt. Certè legimus
eas respublicas semper maximè diutissimeque floruisse, quæ magi-
stratibus sapientissimis, & optimis utebantur. Quæadmodum enim
in grauissimis tempestatibus nisi peritissimus nauclerus sit, necessa-
rium est, summis periculis nauem exponi: sic in tantis rerum huma-
narum fluctibus, magistratus, nisi uariis experimentis, & eruditione,
cum probitate coniuncta rerum momenta didicerint, nequaquam
incolumem seruare possunt rempublicam.

Regem esse gubernationis regulam. Cap. 14.

1 Cvm sit princeps lex uiua & uidens, sitque subiectis exemplum
& norma: dubitabile non est, quin bona, uel mala governa-
tio reipublicæ ex regis ipsius moribus & uita pendeat.

Plato lib. 4. de legibus.

2 Non multo labore, nec longo tempore principi opus est ciuitatis
mores mutare uolenti. Nam siue ad uirtutis officia, siue contra ciues
perducere uelit, ipse primus uiam, per quam sequantur ceteri ingre-
diatur oportet: omniaque in se ipso primum expressa præferbat agē-
do: alia quidem laudans, atque honorans, alia uero uituperans &
eos qui non obediunt in singulis actionibus semper dedecorans.

Idem post pauca.

3 Nemo nobis persuadeat & amici, aliter unquam citius & faci-
lius quàm principum exemplo, leges in ciuitate mutari.

Et paulò procul.

4 Cùm in eodem homine bene cum prudentia & temperantia si-
mul potentia summa conuenierit, tunc demum gubernationis opti-
mæ, optimarumque legum elucebit origo, aliter autem nunquam.

Cicero lib. 3. de legibus.

5 Vt cupiditatibus principum & uitiis infici solet tota ciuitas: sic
emendari, & corrigi continentia, & post aliqua: nec enim tantum
mali est, peccare principes (quamquam est hoc magnum per se ip-
sum malum) quantum illud, quod permulti imitatores principum
existunt.

existunt. Nam licet uidere, si uelis replicare memoriam temporum qualescunque summi ciuitatis uiri fuerunt, talem ciuitatem fuisse: quaecunque mutatio morum in principibus extiterat, eandem in populo secuturam, quo perniciosius de republica merentur uicio si principes, quod non solum uicia concipiunt ipsi, sed ea infundunt in ciuitatem: neque solum obsunt, quod illi ipsi corrumpuntur, sed etiam quod corrumpunt, plusque exemplo, quam peccato nocent.

Isocrates oratione de Regno.

- 6 Extra controuersiam est, que madmodum reges animos suos excoluerint, talia eos regna habituros esse. Quare nulli pugili tam opus est corpus exercere, quam regibus animum & ingenium.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

- 7 Vita principis censura est, eaque perpetua: ad hanc dirigimur: ad hanc conuertimur: nec tam imperio nobis opus est quam exemplo: quippe infidelis recti magister est metus. Melius homines exemplis docentur: quæ in primis hoc in se boni habent, quod approbant, quæ præcipiunt, fieri posse. Et quis terror ualuisse efficere, quod reuerentia tui effecit?

Fabius declamatione. 3.

- 8 Hæc superiorum conditio est, ut quidquid faciunt, præcipere uideantur, & perniciosissimus sit, male rei maximus quisque autor.

Claudius de 4. Honorii consulatu.

Componitur orbis.

- 9 Regis ad exemplum, nec sic inflectere sensus

Humanos edicta ualent, quam uita regentis.

Mobile mutatur semper cum principe uulgus.

Cassiodorus lib. 3. uariarum.

- 10 Facilius est quippe (si dicere fas est) errare naturam, quam dissimilem sui princeps possit formare rempublicam.

Velleius paterculus lib. 2.

- 11 Facere recte ciues suos princeps optimus faciendo, docet: cumque imperio sit maximus, exemplo maior esse debet.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- 12 Prorsus censuram suis temporibus de propriis moribus gessit, imitati sunt cum magni uiri, & uirum eius matronæ per nobiles.

Seneca in Thyeste.

- 13 Rex uelit honesta, nemo non eadem nolet.

- 14 Principem facere, quod ab aliis fieri uelit, genus efficacissimum est exhortationis.

Biesius

Biesius lib. 4. de rep.

- 15 Principes intentissimis oculis ad diuinam uoluntatem semper aspiciant, & ad eam instituant omnem rerum, cum priuatarum, tum publicarum gubernationem. Aulas eorum oportet esse gymnasia quædam sapientiæ & pietatis, unde ciues omnes omnium uirtutum exempla sumant. Oportet enim a suis principiis causas felicitatis publice deduci, &c.

Basilii magnus oratione de principatu & potentia.

- 16 Honestum sanè & æquum est, ut semper deterius a præstantiore gubernetur, proinde necesse est huiusmodi uiris mandari magistratus, atque eos aliorum constituere duces, qui ceteros omnes prudentia, constantia, & uite probitate antecellant, ut uirtutes quibus præditi sunt, communes fiant eorum omnium, qui eos imitantur. Nam ad mores eorum, qui gubernacula tenent, componere sese totos, ii qui parent, solent: ita ut quales duces fuerint, tales etiam necesse sit, esse eos omnes, qui sequuntur: & quales fuerint in republica principes, tales ut plurimum existere solent etiam reliqui ciues.

De bello. Cap. 15.

Aristoteles lib. 7. polit. cap. 14.

- 1 Bellicas exercitationes non idcirco cogitare homines debent, ut in seruitutem redigant ea conditione indignos: sed primum ne ipsi aliis seruiant: deinde ut principatum quærant, quo subiectorum utilitati consulant, non ut in omnes dominatum exercent.

- 2 Caterum legumlatori id potius elaborandum esse, ut tum leges, quæ rem bellicam attingunt, tum cetera instituta ad ocium & pacem referantur, res ipsæ docent, cum rationibus congruentes.

Cicero lib. 1. officio.

- 3 Bella non nisi iustis de causis suscipiantur: ne inferantur, nisi rebus repetitis, nisi solemniter denunciata: ne læuiatur supra modum in uictos.

Plutarchus in Annibale.

- 4 Sapientes uiros, & optimos rerum publicarum gubernatores finè magis in rebus humanis, quam initium spectare, & prius quam ad arma bellaque prorumpant, experiri omnia consilio decet.

Sextus Aurelius Victor in Casare Augusto.

- 5 Dicebat Octavianus: iactantis ingenii & leuissimi esse ardore

L1 triumphæ

triumphandi in discrimen per incertos euentus certaminum, securitatem ciuium præcipitare: neque imperatori bono, quicquam minus, quam temeritatem congruere: satis celeriter fieri, quicquid com modo gereretur, armaque, nisi maioris emolumenti causa, nequaquam esse monenda: ne compedio tenui, iactura graui, petita uictoria, similis sit hamo aureo piscantibus: culus abrupti, amissi que detrimentum nullo capturae lucro pensari potest. Eadem commemorat Eutropius lib. 7. rerum Romanarum.

- 6 Cum nonnunquam oporteat principem præcipiti esse consilio, tum haud alibi cunctatior, quam in suscipiendo bello. Quod ex bello simul omnium bonarum rerum naufragium oritur, omnium malorum rerum pelagus exundat. Calamitosa quidem res est bellum, & magnum malorum agmen secum trahit, etiam si iustissimum sit.
- 7 Epende, & considera curas, sumptus, pericula, molestum & longum apparatus, ac dubium euentum belli. Accersenda est fex secleratisimorum hominum, quibus data pecunia blandiendum, ac seruiendum est.

Salomonius lib. 4. de principatu.

- 8 Quid ab his præclarum expectare possumus, qui stipem, quam se ipsos habent chariorem, aut stipe se putant uiliorem?
- 9 Nihil principi magis in uotis esse debet, quam ut suos incolumes & florentes uideat: In bello autem subiectos periculis obuiere cogitur: & una saepe hora tot orphanos, tot uiduas, tot orbos senes, tot mendicos, tot infelices reddit.
- 10 Moueat & hoc principem pium & clementem, quod perspiciat, ex tam immensis malis, quæ bellum omne secum inuehit, maximam partem ad eos redire, ad quos bellum nihil attinet, quiq; his calamitatibus sunt indignissimi. Adhæc, ita secum cogitet, unus ego tot malorum autor fuero, tantum humani sanguinis, tot uiduæ, tot luctu funestæ domus, tot orbi senes, tot indignè egentes, tanta morum, legum, ac pietatis perniciēs mihi vni imputabitur: hæc mihi luenda sunt?
- 11 Non potest princeps ulcisci hostem, nisi prius hostilia fecerit in suos: vexandus est populus, accipiendus miles, excludendi ciues ab hisce regionibus, quibus antea suo bono fruebantur, includendi ciues, ut includas hostes, & saepenumero fit, ut isti mercenarii milites atrociora committant in nostros, quam in hostes.
- 12 Sæpe maiore negotio, & impensa demolimur hostium oppidum, quam aliud nouum utile nobis ædificari potuisset. Ac bellum quidem tanto sumptu, tanto dispendio, tanto studio, cura que molimur,

ut

ut decima earum rerum portione pax constare potuisset. Prætereo seditiones, prodiciones, ac defectiones mercenariorum militum, ac denique incertum exitum, & ancipitem belli fortunam.

Ionianus lib. 1. de bello Neapolitano.

- 13 Qui dominari in bello fortunam dicunt, non temerè illi quidem mihi & sentire uidentur & dicere: propter ea, quæ repente accidunt, quæ nunquam satis perspicui possunt. longissimo rerum usu, qui humanarum actionum optimus, ac sapientissimus magister est, animaduersum est à me, non semel etiam leuissimum casum ex uicto uictorem, ex uictore uictum exercitum reddidisse.

De Pace. Cap. 16.

Xenophon lib. de Pædagogibus.

- 1 Hæc dicuntur beatissimæ respublicæ, quæ plurimo tempore in pace uixerunt.

Herodotus lib. primo.

- 2 Nec enim quispiam ita amens est, ut bellum, quam pacem præoptet. Nam in pace, filii patres: in bello patres filios sepeliunt.

Cicero Philippica 13.

- 3 Dulce est nomen pacis, res uero ipsa, cum iucunda, tum salutaris.

Idem Philippica 8.

- 4 Leges aut iudicia esse non possunt, pace sublata.

Euripides in Erechtheo.

- 5 Inquirunt, ut audio, philosophi, Et multum in hoc absumunt temporis: Quid nam sit bonum, necdum ullus inuenit, quid sit. Alias uirtutem, alius prudentiam inquit, & Hæc etiam intricant magis, quam quid bonum sit. At rusticus ego, terramque fodiens, Nunc bona quæ sint pacis inueni Amabilis illius, & benignissimæ diuæ. Nuptias, festa, cognatos, liberos, amicos, Diuitias, sanitatem, annonam, uinum, uoluptatem Pax confert: quod si hæc omnia defecerint, Perit omnis communiter uiuentium uita.

Vegetius in prologo libri tertij.

- 6 Qui desiderat, pacem præparet bellum.

Philo, libro de charitate.

7 Maximè ciuitatibus hoc præceptum utile fuerit, ut in pace de bello: in bello de pace cogitent.

Plutarchus in uita Pyrrhi.

8 Cyneas uir magni ingenii, Demosthenis auditor, qui maximè uires dicendi illius assequi uidebatur: Pyrrhum ad Italiam inclinaturn cernens, nactus illum aliquando ociosum, in huiusmodi sermonem adduxit: Egregii quidem bello Romani esse dicuntur, multisque bellicosus gentibus imperare; quòd si eos superare Dii nobis dederint, quid tunc agemus Pyrrhe? Ad hæc Pyrrhus: De re haudquaquam obscura, inquit, ò Cynea percontaris; neque enim barbara nobis, neque Græca ciuitas illic resistere ualeret, Romanis superatis: sed haberemus confestim Italiam totam, cuius magnitudinem, & potentiam minimè te ignorare arbitror. Parumper ergo commoratus Cyneas, enimuero cum Italiam ceperimus, inquit, quid tum agemus? Et Pyrrhus nondum mente eius intellecta, proxima, inquit, Sicilia est, insula felix, ac populosa, capi uero facilis ob seditiones, ac discordias ciuitatum. Rectè dicis, inquit, Cyneas: sed an finis militiæ nobis erit, Siciliam cœpisse? Deus modo, inquit Pyrrhus, uictoriam præstet. Nam his ueluti præludiis utemur ad res maximas conficiendas. Quis enim se Lybia abstineat, & Carthagine? his autem uictis nullus nobis resisteret hostis. Ita est, inquit Cyneas, sed uictis omnibus, ac subiectis, quid faciemus tandem? Et Pyrrhus ridens, ocium inquit, agemus, & quotidiana festiuitate, mutuisque sermonibus, lætitiæque perfruemur. Cum adhæc Cyneas Pyrrhum adduxisset: At, quid vetat, ò rex, quominus nunc ista lætitiæ, & festiuitate & ocio perfruamur? Adest quippe nobis sine labore facultas eorum, ad quæ per sanguinem, molestias, & pericula nostra, & aliorum peruenturi sumus. His Cyneas uerbis turbauit potius regem, quam ab incepto retraxit, spem eorum, quæ conceperat deponere nequeunt. Deinde ad bellum profectus, & ocium, & lætitiæ, & festiuitatem cum uita simul amisit.

9 Atque ea quidem omnia si principes considerare uelint: & ipsi tranquillam & felicem uitam degere poterunt, & subiectos suos longissima pace beatos efficient. Itaque dabit operam bonus princeps, ut cum omnibus pacem habeat, sed præcipuè tamen cum finitimis, qui plurimum nocent, infensi, prosunt autem amici: & sine quorum mutuo commercio, ne durare quidem posset res publica.

Denique

Denique ut canit Silius noster Italicus lib. 11.

Pax optima rerum.

10 Quas homini nouisse datum est, pax una triumphis
Innumeris potior: pax custodire salutem
Et ciues æquare potens.

De Militaribus officijs. Cap. 17.

1 Quid si fortè bellum inuitabile sit, oporteatque uel nostra tueri, uel ab hostibus ea recuperare: diligendi sunt ad militares administrationes clari bellica uirtute uiri, ac duces in primis prudentes, & fortes.

Dionysius Halicarn. lib. 6.

2 Nullare ad uictoriam æque opus est ac bonis ducibus. Numerosa porro turba si imperitos duces habeat, nihil agit ut decet, sed sua se impedit multitudine, tantoque magis conflictatur, quanto maior est. Boni uero imperatores, etiam si paruas acceperint copias, augent eas celeriter. Proinde quantisper bonos ductores habuerimus: non deerunt, qui eorum ductu libenter militent.

3 Sed (ut Euripides inquit) cautus imperator præferendus est audaci (Et Polybius ab eodem Euripide dictum scribit) Consilio sapienti magnam uinci militum manum.

Prouerborum cap. 20.

4 Cogitationes consiliis roborantur, & gubernaculis tractanda sunt bella, gubernaculis, id est prudentia, & consilio.

Thucydides lib. 2.

5 Magna ex parte bellum uincitur consilio & pecuniæ uir.

Cicero in Catone maiore.

6 Dux ille Græciæ nunquam optat, ut Aiæci similes decem habeat, sed ut Nestoris: Quòd si acciderit, non dubitat, quin Troia breui sit peritura.

Nam Agamemnon apud Homerum lib. 2.

Iliados cum Nestore loquens.

7 Certè, inquit, uenerande, senex te plurima lingua Gratia commendat: prudenti pectore cunctos Haud dubiè Graios superas, uincisque loquendo. Atque utinam tales mihi Dij bis quinque dedissent: Nempe breui nostris manibus caperentur, & alto Pergama

Pergama conciderent à culmine.

Ioannes Magnus lib. 14. historia Gothica cap. 20.

- 8 Quamuis multa sint ad re bellicam necessaria, nihil tamen æquæ ac consilium ualere putandum est, id enim non solum publico omnium cōsensu, sed ipsa experientia (quæ rerū est omnium magistra) compertum habemus, equi, arma, opes naues, classes, exercitus, corporis robor, animorum magnitudo, fortuna denique ipsa, quæ in bellicis rebus plurimum posse existimatur, nisi bono consilio dirigantur, tanquam fluxa & caduca euanescent: sæpeque illis perniciem asferre solent, qui eis uti nesciunt.

Ex Aristide oratione in regem.

- 9 Xerxem, qui multa hominum millia contra græcos adduxerat, nec uel terra, uel mari poterat capi, unius Themistoclis industria superauit. sanè contra hostes non armis solum, sed consilio in primis utendum est. Nam cum consultatione possumus superiores euadere, quid opus est pericula suscipere?

Rutilius lib. 1. itinerarii de imperio Romano loquens.

- 10 Omnia perpetuos, quæ seruant fidera motus
Nullum uiderunt pulchrius imperium
Quid simile Assyriis connestere contingit arma
Medi finitimos cum domuere suos?
Magni Parthorum reges, Macedumque Tyranni
Mutua per uarias iura dedere uices
Nec tibi nascenti plures animæque manusque,
Sed plus consilii, iudicii que fuit.
Iustis bellorum causis, nec pace superba
Nobilis ad summas grola uenit opes.

Herodianus lib. 6. de Alexandro Seuero.

- 11 Res autem cunctas, æque administrationes: ciuiles quidem & forenses, insignibus doctrina uiris, legumque peritissimis: militares autem claris bellica uirtute hominibus commendabat.

Thomas Morus lib. 1. de optimo reip statu.

- 12 Quam sit perniciosum, præsidia militum ociosorum alere, & Gallia suo malo didicit, & Romanorum, Cartaginesiū, ac Syrorum tum multarum gentium exempla declarant: quorum omnium non imperium modo, sed agros quoque, atque adeo urbes ipsas parati ipsum exercitus aliis, atque aliis occasionibus euerterunt, certè illud mihi nequaquam uidetur publicæ rei conducere, in euentum belli, quod nunquam habetis, nisi cum uultis, infinitam eius generis turbam

turbam alere: quodd infestat pacem: cuius tantò maior habere ratio, quam belli debeat.

- 13 Ergo uiris prudentibus, militarium rerum peritis opus est, ut regi sint à consiliis. Nam (ut inquit Cicero lib. primo officiorum) parua sunt foris arma, nisi est consilium domi.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- 14 Consuetudo illi fuit, ut si de iure, aut de negociis tractaret, solos doctos & disertos adhiberet. si uero de re militari: milites ueteres, & senes bene meritos, & locorum, ac bellorum & castrorum peritos, & omnino literatos, & maximè eos, qui historiam norant; requirere, quid in talibus causis, quales in disceptatione uersabantur, ueteres imperatores, uel Romani, uel exterarum gentium fecissent.

Belisarius apud Procopium lib. 2. de bello Persico.

- 15 Bellum sana, ac diligenti consultatione administratum feliciter succedere solet. in quo ante omnia deliberaturos uos ab omni pudore, ac metu. uacuos esse decet. timor enim mentem agens attonitam, non sinit utiliora decernere. pudor uero sæpe adumbratam bonorum opinionem cogitationem, in contrariam deducit sententiam.
16 Maximè autem prospiciendum est apparatus bellico tempore pacis: Nullum enim malum grauius est, quam inopinatum. sic uidemus innumeras ciuitates improviso bello facillimè oppressas. Et quia plurimi extant libri, de re militari, atque ea quidem mei muneris non est, pauca quædam retulisse sufficiet.

De armis & equis. Cap. 18.

- 1 Armis tormentis, & equis optimis, & plurimis instructam rem publicam esse oportet, ne ciues inermes ab armatis hostibus facillimè opprimantur.

Aristoteles lib. 7. polit. cap. 8.

- 2 Qui Reipublicæ præsumt, hos armis, tum ad tuendū imperium, ut detrectantes coercerentur; tum ad uim, si quis iniuriam extrinsecus inferre conetur, propulsandam, instructos esse necesse est.

Philo lib. 1. de uita Mosi.

- 3 Viris armisque florentes copiae, sunt murus inexpugnabilis.

Zonaras in imperio Aureliani.

- 4 Romanorum principatu potitus Aurelianus, magnates rogauit, quo pacto imperandum esset? quorum unus ei respondit: si rempublicam

- blicā ritē administrare uolueris, auro & ferro te munitum esse oportebit: ac ferro quidem contra hostes uti, tui uerō obseruantes auro remunerari.
- 5 Abundat Hispania uicis fortissimis: & contra ciues improbos & seditiosos, iustitiæ imperio satis armata est: armis tamen, & exercitio militari deficitur.
- 6 Archidamus Agesilai filius, quum catapultæ iaculum, tunc primum ex Sicilia aduectum uidisset, exclamauit: O Hescules, uiri perit uirtus. Auctor Plutarchus in Apoph.
- 7 Quāto id magis hodie exclamare licebit, posteaquam inuenta sunt instrumenta bellica, quibus unus quouis ē fece populi, emissa pilula ferri, uel plumbi, Hectorem aut Alexandrum faciliē possit occidere?
- 8 Itaque non aded securi esse debemus, aut ita tuti nostratium fortitudine, ut sine armis putemus hostes armatos à nobis superari posse. Mouere certē nos debet exemplum illud lamentabile Roderici Regis fortissimi, qui uniuersam ferē Hispaniam infanda clade confecit, ob hanc potissimum causam (ut historici tradunt) quod subiectos suos in praelia trussit inermes.
- D. mosthenes Philippica 4.*
- 9 Unusquisque cognoscere, atque uidere potest, quotidianam se-gnitiem & socordiam, ut in priuata uita, sic etiam in urbibus, non in singulis quæ negliguntur statim animaduerti, sed in summa rerum occurrere &c.
- 10 Satis constat, ciues Romanos olim arma priuatim non habuisse, sed in rupe Tarpeia fuisse condita, & inde accipiebantur, quoties exercitus deducendus erat. Et Iustinianus constituit, ut in publicis uniuscuiusque ciuitatis armamentarius armā publica reponantur, re parentur, ac renouentur, de armis const. 85. Lazius lib. 4. reipublicæ Romanæ cap. 6.
- Pericles apud Thucydidem lib. 1.*
- 11 Magna res est maris imperium.
- Thucydides lib. 6. in oratione Alcibiadis.*
- 12 Nostri progenitores hoc imperium comparauerunt, nullo alio, nisi quod magnitudine classis pollebant.
- 13 Abundat hodie Hispania omni materia nauium ædificandarum, qua olim quoque affluebat. Caesar discedens à Belgis, ea quæ sunt vsui ad armandas naues ex Hispania apportari iussit, ut ipsemet Caesar libro quinto de bello Gallico retulit.

Equorum

- 14 Equorum quoque magna cura esse debet, quandoquidem eos omnium optimos iamdiu procreat Hispania.
- Strabo lib. 3. Geographia.*
- 15 Equi Hispaniæ sunt Particorum similes. Nam & agilitate & currendi dexterritate ceteros antellunt.
- Lex Valentiniani Valentis, & Gratiani lib. 15.*
- C. Theodo. tit. 10.*
- 16 Equos Hispani sanguinis uendendi solitam factionarijs copiam non negamus.
- De exercitatione militum Iustinianus constitutione 26. de Pratore Thraciæ.*
- 17 Curæ autem habebit, ut milites quidem bellicis exercitationibus meliores, & alacriores efficiat; paganos uerō per legem componat, ut iusti, & ab omni improbitate, & malitia immunes reddantur: quo magis, hi quidem ad iustitiam, illi uerō ad uirtutem & fortitudinem progressus faciant.
- Idem lib. 1. C. tit. 27.*
- 18 Conuenit, ut semper custodes fines prouinciæ seruent, ne detur hostibus licentia incurrendi, aut deuastandi loca, quæ nostri subiecti possident.
- 19 Si aliquas ciuitates, seu castella, per limites Africæ constituta, prouiderit tua magnitudo nimiam esse magnitudinis, & propter hoc non posse bene custodiri: ad talem modum ea construi disponat, ut possint per paucos bene seruari.
- Trebellius Pollio de triginta Tyrannis cap. 17. hanc epistolam Valeriani memorat.*
- 20 Valerianus Ragonio claro præfecto Illyrici & Galliarum. Si quid in te bonæ frugis est, quam esse scio, parens clare, dispositionem bellicæ persequere. Hac in forma rempublicam uides, ut nec ille prouinciales grauet: ut illic equos contineat, ubi sunt pabula: illic annonas militum mandet, ubi sunt frumenta: non prouincialem, non possessore cogat, illic frumentum ubi non habet, dare: illic equum ubi non potest, pascere: nec est ulla alia prouisio melior, quàm ut in locis suis erogentur, quæ nascuntur, ne aut vehiculis, aut sumptibus rempublicam grauent, &c.

Mm

De

1 **R**ex quidem neque iudex, neque dux esse debet, sed iudicibus, ducibusque præesse: bonos præmiis: malos poenis afficiens, & utrorumque summam curam gerens.

Plato diuinus lib. civili.

2 Regiæ maiestatis officium est, non ut ipsa quidem agat, sed ut agere valentibus imperet, cognoscatque imperium & uim eorum, quæ in ciuitate sunt maxima: tum quid decorum, quid opportunum sit, quid contra: ceteras verò facultates, iussa capeßere, & mandata transigere. Quod cuius meus Seneca lib. primo de clementia confirmat, exemplo illo regis apum, qui onere ipse uacat, exactor alienorum operum.

Isocrates in Symmachico.

3 Nicoclem regem inducit, cui subditis suis ita loquentem: Taceo unumquemque uostrum id quod sui officii est rectè, & diligenter administrare. Nam quatenus alterutrum horum omiseritis, eatenus actiones deteriores esse necesse erit: quare nihil ex mandatis negligite, aut contemnite: cogitantes, non in eo quidem, quod uioletur, per se tantum esse momenti: sed sic intenti estote, ut sentiat, singulas partes id efficere, ut res uniuersa, uel præclare, uel malè se habeat.

Diuus Thomas lib. 4. de regi. princi. cap. 23.

4 Tunc est perfecta ciuium congregatio, quando quilibet in suo statu debitam habet dispositionem & operationem. Sicut enim ædificium est stabile, quando partes eius sunt bene sitæ: sic de politia contingit, quòd firmitatem habet, & perpetuitatem, quando unusquisque in suo gradu, siue rector, siue officialis, siue subditus, debite operatur, ut suæ conditionis requirit actio. & quia ibi nulla est repugnantia, consequenter ibi erit summa suauitas, & perpetua firmitas status, & hoc est proprium foelicitatis politicæ, ut philosophus tradit.

5 Quòd autem rex, iudex esse non debeat exemplo Moysis, quod iam antè retuli, cuius perspicuum esse poterit. Ne uerò rex ipse militis, uel ducis fungatur officio, Isocratis epistola secunda ad Philip-pum Macedonum regem satis superque planum efficit, cuius partem describere non erit alienum.

6 Aequè turpe est, & hostibus circumdatum strenuè pugnando aliis non superiorem esse, & cum nulla talis urget necessitas, in ea te discrimina

serimina coniciere. Quibus superatis, nihil memorabile gesseris: interfectus, omnes fortunas una euertas. Neque verò semper præclarum habendum est, in bellis oppetere: sed quando id sit pro defensione patriæ parentum & liberorum, laudabile est. Eam potius in gerendis bellis rationem tibi sequendam censeo, qua urbes utuntur. Nam hæ omnes, quum aliqua mittunt exercitus: Rempublicam & senatum, de rebus præsentibus deliberantem in tuto collocare solent. unde id etiam euenit, ut si qua plaga fuerit accepta, non tamen una potentiam omnem amittant, sed & multas clades perferre & tandem uires suas recuperare possint. Quod & tibi propositum esse debet: neque ullum salute maius esse bonum existimandum: ut etiam victoriis, quæ tibi contigerint, rectè uti queas.

7 Neque illa ignoras, quæ Xerxi Græcos opprimere seruitute conato, & Cyro Persicum regnum sibi uendicare aggresso acciderunt. Alter enim tantis præliis victus, tot cladibus affectus, ut nullum simile exemplum quisquam norit: tamen quia uitam suam conseruauit, non ipse Regnum modo recuperauit, sed idem filiis suis reliquit: & Asiam ita firmavit, ut nunc nihilominus sit, quàm prius formidabilis. Cyrus autem cum uictis omnibus regis exercitiis summa rerum potius esset, temeritate sua, non seipsum duntaxat tanto imperio priuauit, sed & milites suos in summas clades coniecit. Innumeros commemorare possem: qui cum maximorum exercituum duces essent, quia ipsi immaturè perierunt, una secum multa millia in exitium traxerunt. Hæc exempla tibi consideranda sunt, ut eam fortitudinis laudem, quæ cum intempestiua ambitione coniuncta est, non appetendam iudices: neque cum alio qui regum imperiis multa pericula impendeant, tute ipse insuper alia ignobilia, & militaria discrimina tibi accersas: neque cum illis ceteris, qui aut uitam calamitosam perdere uolunt, aut ut maius stipendium impetrent, temerè in pericula se coniciunt.

Nicetas lib. 5. de imperio Mauuelis Comneni.

Imperator legionibus in unum conductis, deliberandum proponit, utrum ipse quoque bello uugarico inter esse, an summam rerum duci alicui committere debeat: ubi omnibus placuit, ut ipse Sardicæ maneret, & generales belli duces crearet, ut absente imperatore in certi bellorum euentus, acceptæque cladis dedecus, mitiora essent, & uictoria plus laudis haberet.

9 Ut autem regem suum tueantur, uiri fortissimi pugnare cum hostibus plerumque non possunt: ac ne regem in discrimen adducant, Mm 2 ancipitem

incipitem belli fortunam tentare non audent. Certè maiore sumptu & minus utili euentu rege presente bella geruntur, ut quotidianis exemplis, omnibus perspicuis, comprobari potest.

Beatus Thomas lib. 1. de regi. principum. cap. 12.

- 10 Hoc officium se rex suscepisse cognoscat, ut sit in regno sicut in corpore anima, & sicut Deus in mundo, quæ si diligenter cogitet, ex altero iustitiæ in eo Zelus accenditur, dum considerat, ad hoc se positum ut loco Dei iudicium in regno exerceat. Ex altero uerò mansuetudinis & clementiæ lenitatem acquirit: dum reputat singulos, qui suo subsunt regimini, sicut propria sui corporis membra.

Ex Egidio lib. 3. parte 2. cap. 9.

- 11 Ad officium regis pertinet curare, ut bona & iura regni conseruentur: & ut redditus expendantur in bonum commune: ut nemini iniuriam inferat: ut ornet, ac reficiat ciuitates, & arces, ut sapientes & bonos honore ac præmio afficiat. postremo, ut ueram religionem, ac res diuinas tueatur & colat.

De premio. Cap. 20.

- 1 **N**Vlla re magis rectè respublica gubernari potest, quàm præmio & pœna. Boni enim efficiuntur homines (ut ait Vlpianus) non solum metu pœnarum, sed etiam præmiorum exhortatione: atque ea est optima gubernatio, ut iam ante dixi, quæ meliores homines facit.

- 2 Solon ille, qui sapiens unus ex septem, & legum scriptor solus ex septem fuit. Rempublicam duabus rebus contineri dixit, præmio & pœna. Propter quod Democritus duos esse omnino Deos censuit pœnæ & beneficium. Autor Plinius lib. 2. natura. histo. cap. 7.

Plato lib. 5. de rep. inquit.

- 3 Munera & præmia danda esse uiris præstantioribus: siue in rebus militaribus, siue in aliis quibusdam excellent.

Aristoteles lib. 5. Polit. cap. 8.

- 4 Oportet honores esse propositos iis, quorum industria fuerit approbatione omnium commendata.

Demosthenes aduersus Leptinem.

- 5 Studio & magnæ curæ uobis esse debet, Athenienses, cum ut omnes leges vestræ præclarissimæ sint: tum uerò hæc in primis, quæ ciuitatem, aut magnam, aut paruam efficere possunt. Ex uerò, quæ sunt?

sunt? hæc nimirum, quæ & bene meritis honorem habet, & improbos suppliciis coercent. Nam si omnes pœnarum metu, quæ legibus sanctæ sunt, maleficiis omnibus abstineant: & omnes præmiis beneficiorum inuitati, officium facere studeant: quid obstat, quominus ciuitas florentissima efficiatur?

Stobæus sermone de rep.

- 6 Solon illam ciuitatem optimè habitari dixit, in qua uiros bonos honoribus affici, contra autem improbos pœnis, mos fuerit.
- 7 Socrates ciuitatem optimam pronuntiavit, in qua plurima uirtutis præmia proposita sint.

Thucydides lib. 2.

- 8 Inter quos maxima uirtutis præmia proponuntur, apud illos optimi etiam uiri Rempublicam gubernant. quæ enim huberrima uirtutis proposita sunt præmia: ad ea optimo quisque in Rempublicam animo contendit.

Cicero lib. 3. de natura deorum.

- 9 Neque domus, neque respublica stare potest, si in ea nec rectè factis præmia extent ulla, nec supplicia peccatis.

Linus lib. 4. ait.

- 10 Eò impendi laborem, ac periculum unde emolumentum atque honos speretur, nihil non aggressuros homines, si magnis connatis, magna præmia proponantur: magnos animos magnis honoribus fieri.

Plinius in Panegyrico ad Traianum.

- 11 Præmia bonorum, malorumque, bonos ac malos faciunt. Omnium beneficiorum, quæ merentibus tribuuntur, non ad ipsos gaudium magis, quàm ad similes redundat.

- 12 Vbi malos præmia sequuntur haud facile quisquam gratuito bonus est. Quis enim uirtutem amplectitur ipsam; præmia si tollas? Nam etsi uirtus ipsa premium sibi sit optimum, & ut Silius Italicus inquit lib. 13. puni corum.

- 13 Ipsa quidem uirtus sibi met pulcherrima merces.

Cæterum sicut alius cecinit:

Non tamen inuenies multis de millibus unum,

Virtutem pretium, qui putet esse sui.

Ipsæ decore recti, facti si præmia desint,

Non mouet: & gratis penitet esse probum.

Diogenes Laertius lib. 1.

- 14 Solon eos, qui in præliis occubuisse, præmiis esse illustrandos, eorumque filios publico nutriendos, erudiendosque præcepit, quos sanè

sanè animati uniuersi fortiter, atque strenue in bellis dimicabant.

Agathius lib. 5. historiarum.

- 15 Sanè maximorum plerunque animorum uis hebetatur, cum nec honoribus hi extolluntur, nec digna factis recipiunt præmia, sic ferme respublica pro sapientium prædictionibus labefactantur, in quibus ea sit consuetudo, ut nulli dignis deferantur honores, siue in literarum disciplinis præstiterint quidam, siue opportunius aliquid, uel per necessarium laudabiliter gesserint.

Euripides in hecuba.

- 16 In hoc multa pereunt respublica cum qui bonus & strenuus est uir, nihil plus, quam ignauus fert præmii.

De honorum distributione. Cap. 21.

- 1 **H**onores pro meritis singulorum & utilitate Reipublicæ distribuendi sunt, ut & alibi retuli.

Proclus lib. de anima & demone.

- 2 Est autem duplex iustum, unum quidem in contractibus, quod arithmetica conseruat, æqualitatem: alterum uero in distribuendo uersatur, in geometrica æqualitate consistens, tum igitur arithmetica seruat æqualitatem, ne socium suo in contractibus defraudemus, plus uidelicet, quam dederimus, ipsi recipientes: tum uero in æqualibus distribuit inæqualia pro dignitate, cuique geometrica proportionem seruata, ut quemadmodum differunt, inter se personæ, sic & differant inter se distributa personis, itaque omne iustum est æquale.

Callistratus lib. 50. digesto. tit.

- 3 De honoribus, siue muneribus gerendis cum quaeritur, in primis considerata persona est eius, cui deferatur honor, siue muneris administratio: item origo natalium: facultates quoque: an sufficere iniuncto muneri possint: item lex, secundum quam muneribus quisque fungi debeat.

Modestinus ibidem.

- 4 Ut gradatim honores deferantur, edicto, & ut à minoribus ad maiores perueniatur, epistola diui pii ad Titianum exprimitur.

Xenophon lib. 1. de expeditione Cyri minoris.

- 5 Militari uirtute præstantibus hominibus maximum honorem Cyrus habebat. Quos alacriter belli se periculis obicere animaduert-

rati

rat: iis earum quas armis subegisset provinciarum imperia & alia item præmia, ac munera detulit. Quibus ex rebus efficiebatur, ut fortissimi quique fortuna etiam excellerent. Quamobrem nunquam deerant, qui ultro se periculis offerrent, modo id Cyrum resciturum putarent. In primis uero, si qui aliquod iustitiæ documentum dedissent, eos sibi Cyrus multo magis locupletandos putabat, quam quos lucri cupiditate teneri animaduertisset. Hinc merito, & adiumenta rerum gerendarum ei omnia undecunque suppetebant, & firmissimo, ac fidelissimo exercitu utebatur.

Lampridius in Alexandro Seuero.

- 6 Præsides prouinciarum quos uerè non factionibus laudari comperit, & in uineribus secum semper in uiculo habuit, & muneribus adiunxit: dicens, & fures à Republica pellendos, ac pauperandos: & integros, esse redimendos, atque ditandos.

Iustinianus constit. 8.

- 7 Sancimus, ut qui integrè se in officiis gerunt, omni honore, reuerentia & autoritate potiantur.

Cicero pro Caio Rabirio.

- 8 Pro sua patria pauci post genus hominum nati reperti sunt, qui nullis præmiis propositis, uitam suam hostium telis obicerent.

Iustinianus lib. 1. C. t. t. 27.

- 9 Si usurpauerint duces, uel officia eorum seu tribuni commeatalem de militibus relinquere, aut aliquod lucrum de eorum emolumentis sibi adquirere: hoc non solum in quadruplum iubemus publico rependere sed etiam dignitate eos priuari. Magis enim debent duces & tribuni supra deputata sibi emolumenta, secundum labores suos, de nostra largitate remunerationem sperare, & non de commeatis militum, aut eorum stipendiis lucrum sibi adquirere. Quoniam ideo ordinati sunt milites, ut per ipsos prouinciæ uindicerentur, præcipue cum sufficienter & ipsis ducibus & eorum officiis emolumenta præstitimus: & semper prouidemus unumquemque secundum labores suos ad gradus meliores, & maiores dignitates producere.

Philo lib. de confusione linguarum.

- 10 Deus bonorum tantum modo causa est. mali autem prorsus nullus. Decet autem suæ naturæ propria operari, optimum optima: improborum autem pœnas per eius ministros sanciri.

Idem lib. de Abrahamo.

- 11 AEquum Deus iudicat, ut bona per se ipsum largiatur, contraria uero

uerò exequenda suis potentiis relinquat, & sic solorum bonorum autor præcipuus, mali uerò nullius existimetur. Id quod mihi uidentur & reges ad imitationem naturæ diuinæ facere, dum per se ipsos gratias porrigunt, pœnas per alios sanciunt.

Xenophon in Hierone.

- 12 Censeo uiro principi sic agendum, ut si quis eget coactione: hunc aliis puniendum tradat, cæterum cum præmia reddenda sunt his, qui rem bene gesserunt id per se ipsum faciat. Itaque fit ut in his, quod gratiosum est, per principem sit factum: quod uerò contra, per alios.

Aristoteles lib. 5. polit. cap. 11.

- 13 Probos & præstantes uiros, sic principes honorare debent: ut se non putent à suis ciuibus plus honoris esse habituros, & hos honores ipsi per se tribuere: pœnas autem per alios magistratus, & iudices irrogare.

- 14 Acceptio personarum est, uicium iniustitiæ distributiue, locum habens, ubi fidei alicuius commissum est, ut distribuat aliquid certo respectu, uel publicæ utilitatis, uel in remunerationem impensæ in rem publicam beneficii, rei præclaræ, aut cum periculo pro eadem gestæ, aut etiam alicuius in futurum obeundi muneris: non tamen eo, sed alio respectu, qui ipsum distribuendo, seu muneri, seu beneficio, seu præmio non dignificet, id ipsum distribuit, ut qui episcopatum, sacerdotium, magistratum, dat, non illi qui magis idoneus est obeundo muneri, & uerisimilius creditur magis profuturus reipublicæ, sed uel consanguinitatis, uel obsequii, seu muneris, aut alterius fauoris respectu, sic etiam si imperator præmia & officia militaria iniquè distribuat, non meritis aut minus meritis: præteritis meritis, aut magis meritis, non pro reipublicæ utilitate, sed pro suo priuato affectu, merita uerò oculis patere solent, ut in re militari facinora fortia: in re civili, longo usu, exercitatione, studio, & doctrinâ comparata prouidentia: ingenii promptitudo: iudicii felicitas, & uirtus, ac probitas, qui hæc respicit in distribuendo aliquo de publico, non personam respicit, aut accipit. sed quisquis aliquid in persona respicit, quod eam muneri illi non dignificat, is uerè personam accipit, hæc Albertus Pighias lib. 7. de libero hominis arbitrio. cap. 2.

De pœna. Cap. 22.

Plato lib. de philosophia inquit.

- 1 **R** Espublicas tunc optimè gubernari, cum iniusti dant pœnas:
2 Interrogatus Theophrastus, quid nam uitam humanam conseruaret? respondit: beneficia & honor, & pœna:

Cicero pro Roscio Amerino.

- 3 Quos ipsa natura retinere in officio non potest, ii magnitudine pœnæ maleficio submoueri debent.

Aristoteles lib. 10. Ethic. cap. ult.

- 4 Multitudo necessitati potius quam rationi, & pœnis quam honestati pareat. Quamobrem improbi, qui uoluptatem afflictauit, uirtute relicta, dolore afflicti sunt perinde, atque iumenta.

Iustinianus de proconsule Cappadociæ constit. 21.

- 5 Atrocia crimina ita acerbè punito, ut paucorum hominum supplicio, omnes reliquos continè castiget. Neque enim inhumanitas hoc, sed potius summa quædam humanitas est: cum multi paucorum animaduersione saluantur.
6 Sed cum Reipublicæ salus in magistratibus civilibus & militari- bus dependeat: hos in primis præmiis & pœnis afficere oportet, ut alibi retuli.

Lex Constantini lib. 1. C. Theod. tit. 6.

- 7 Cessent iam nunc rapaces officialium manus: cessent inquam: nam si moniti non cessauerint, gladiis præcidentur. Non sit uenale iudicis uerbum, non ingressus redempti, non in fame litigatoribus secretarium, non uisio ipsa præsidis cum pretio: æque aures iudicantis pauperum, ac diuitibus referentur.

Alia eiusdem lex memorabilis lib. 9. codicis Theod. tit. 1.

- 3 Si quis est cuiusque loci, ordinis, dignitatis, qui se in quemcunque iudicium, comitum, amicorum, uel palatinorum meorum, aliquid ueraciter & manifestè probare posse confidit, quod non integrè atque iuste gessisse uideatur: intrepidus & securus accedat: interpellat me, ipse audiam omnia, ipse cognoscam: & si fuerit comprobatum, ipse me vindicabo: dicat securus, & bene sibi conscius dicat, si probauerit, ut dixi, ipse me uindicabo de eo, qui me usque ad hoc tempus simulata integritate deceperit: illum autem qui hoc prodiderit, & comprobauerit, & dignitatibus & rebus augebo. ita mihi summa diuinitas, semper propicia sit, & me incolumem præstet, ut

cupio fœlicissima & florente republica.

Lex Gratiani Valentiniani & Theodosii lib. 9.

eiusdem Cod. tit. 27.

- 9 Hi qui in republica ueritati sinistre sunt, perpetuò sibi omnes dignitates sciant esse præclusas. Quo circa iubemus, ut illustris magnificentia tua, nullum omnino, qui superiore tempore male usæ administrationis crimen excepit, ad prouincias patiaturs accedere, sed de his ad nos referat.

Plutarchus in politicis.

- 10 Quoniam iuris dicendi tribunal uelut commune omnibus templum patet, uestigio quemque inde mouere oportet, morbum auaritiæ & se ipsum aliorum uertere ad recta munera expeditum: admonitum prius & pro comperto habentem, eius semper corruptam futuram rationem uitæ, qui semel depeculari rempublicam, legere sacra, bona amicorum surripere, negare credita, clientes prodere, falsum pro testimonio dicere, animum induxit hunc inquam, futurum consiliarium perfidum, iudicem irreligiosum, in magistratu gerendo quæstui, & muneribus inhiantem, nullius, ut semel dixerim iniuriæ expertem.

Diuus Bernardus lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

- 11 Impunitas, incuriæ soboles, insolentiæ mater, radix impudentiæ, transgressionum nutrix.

Iustinianus constit. 129. de Samaritanis.

- 12 Nullum adeò magnum cuiusquam subditorum nostrorum est delictum, quod tandem aliquando benignitate, ac quadam uenia dignum non habeatur.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo Senatore.

- 13 Religionis uiolata culpa, iusta exculatione carere putanda est: nulla pestis capitalior est ad euertendum reipublicæ statum, quàm religionis mutatio: uerumque illud est, quod Tullius dixit: turbata religione, turbari totam rempublicam.

Idem post aliqua.

- 14 Constans igitur religio, legum, consuetudinum, uirtutù, ipsiusque reipublicæ perpetuitatè efficit: quæ ubi est in hominibus mutata, eorum mutationem inducit: cum qua & uirtutem & leges, & mores tolli necesse est; quibus sublati, perturbatio uitæ sequitur, & omnis confusio, unde seditiones, discordiæ, inimiciæ, odia, bella, ad extremum, interitus reipublicæ consequitur.

Et

Et mox.

- 15 Quomodo enim de pace, concordia, iustitia, religione tractabunt seditiosi, discordes, iniusti, impii? quæ uerò iustitia potest esse in ciuitate, & republica, quæ fides & societas humani generis, pietate, & religione aduersus Deum sublata? fidem qui Deo non seruat, quomodo seruabit homini? inconstans in religione est, quomodo stabilis in dictis, factis, pactis uè seruandis erit? pax in republica expetitur: quæ uerò ab his sperari potest, qui cum religione, fide, conscientia belli gerant.

Et statim.

- 16 Optandum est reipublicæ, uti religionem puram & sanctam habeat, nec eam immutet unquam, sed retineat constanter. omnis enim in republica mutatio mala est: at religionis pessima. quot regna, propter religionem mutatam, aut afflicta nimis, aut euerfa miserè sunt? Græcia certè cum latinis dissentiens, non modo religionem, sed libertatem & linguam amisit, turcisque est ignominiosè subiecta. iam Germaniæ sanguinem quis non potius deplorandum, quàm commemorandum malit? ceteræ gentes pro religione bella suscipiunt: hæc contra religionem armis correptis tota, se proprio cruore conspergit, & contaminauit. taceo Galliam, & Flandriam, quæ ex recenti vulnere nondum conualuerunt: præterea alia regna, quæ religionis mutatæ poenas propriis hucusque gestant ceruicibus. nihil per æque mentes obæcat & exacerbata, amentes, uecordes reddit, quàm temeritas ex mutata religione concepta. quare omnique quidem magistratui, sed maximè sacerdoti publico curandum est, ne nouæ religiones in rempublicam inducantur, inductæ damnentur, impiæ iudicentur, atque cum suis autoribus exterminentur, euellantur, extirpentur.

De iudicibus quæstitoribus, quos perquisitores vocant. Cap. 23.

- 1 **Q**uamuis ad iudices criminum, causarum omnium criminalium cognitio suo iure pertineat, cum tamen in prouinciis scelus aliquod atrox committitur, iudex à principe mitti solet, qui crimen illud perquirat, & puniat: & hi iudices à perquirendo perquisitores appellari solent, quo uerbo & Plautus utitur, in sticho.
- 2 Est autem è republica, ut qui spretis suis iudicibus facinora atro-

- cia perpetrare non timent: hi seueriorem alium extra ordinarium iudicem metuant, qui acerbis suppliciis eos afficiat.
- 3 Adde quod iudices ordinarii multis negociis occupati (ne quid verius, ac durius dicam) remissius nonnunquam talia crimina puniunt. Et (vt inquit Vlpianus) ea quae notabiliter sunt, nisi specialiter notentur, videntur quasi neglecta. quamobrem prudenter admodum receptum est, ut in prouincias nonnunquam criminum perquisitores mittantur.
- 4 Sed quia nonnulli eorum, ut aliquid agere uideantur, & ut ingen-tem laudem, magnum & memorabile nomen adquirant, legum & humanitatis obliti, quo iure, qua iniuria, ignorantes, & innocentes interdum punire solent; expediret fortasse, ut confestim peracta causa, muneris à se gesti rationem redderent. Sic enim proculdubio fieret, ut iustius, & circumspectius de fortunis, fama, membris & uita hominum iudicarent. Nonnunquam euenit (fateor) ut quorundam criminum supplicia exacerbari oporteat: nimirum, quoties multis grassantibus exemplo est opus. Non tamen idcirco plectendi sunt innocentes: nec excrucianti, ac trucidandi sunt homines, ob suspiciones fallaces, aut pro culpa aliqua leui: sed iuris & legum aequitate seruata, perpenso iudicio, prout quaeque res postulat, statuendum est. Et in leuioribus causis prouiores ad lenitatem iudices esse debent, & in grauioribus poenis, seueritatem legum cum aliquo temperamento benignitatis subleui, ut rectissime tradit Martianus.
- 5 In carcerem coniiciant, sed suspectos: torqueant nonnunquam, sed confcios, idque probatis urgentissimis indiciis, & eorum copia reis data. Exilio, multa, uerberibusque coerceant, sed nocentes: ultimis etiam suppliciis facinorosos afficiant, sed confessos dumtaxat & plane conuictos. Postremo, meminerint apostolicarum sententiarum, non esse facienda mala, ut ueniant bona, & iudicium sine misericordia manere illum, qui misericordiam non fecerit. Rom. 3. Iacob. 2.

De tributis. Cap. 24.

- 1 Regibus tributa debentur, non humano iure modo, sed etiam diuino. Pharisei miserunt discipulos suos ad Iesum, dicentes: Dic nobis, quid tibi uideatur, licet census dari Cesari, an non? qui ait. Ostendite mihi numisma census. At illi obtulerunt ei denarium &

ait

ait illis Iesus: Cuius est imago haec & super scriptio? Dicunt ei: Caesaris. Tunc ait illis. Reddite ergo quae sunt Caesaris Cesari, & quae sunt Dei Deo. Et Paulus apostolus inquit. Principibus tributa & uectigalia esse praestanda quia ministri Dei sunt. Mar. 12. Ro. 13.

Rex Archidamus apud Thucydidem lib. 2.

- 2 Magna ex parte bellum uincitur consilio & pecuniae ui.
- Justinianus const. 8. nouella.
- Inenitabilis est tributorum exactio, siquidem militares expensae magna indigent assiduitate, & sine pecuniis omnino confici nequeunt.
- Idem constit. 161.
- 4 Non aliter conseruare licet Rempublicam, nisi praestations importentur in publicum: ex quibus & militares nutriuntur copiae, ut resistatur hostibus, & per agros, ac urbes agantur excubiae: perficiuntur, item reliqui ordines attributis sibi salariis: reparantur quoque muri, & urbes: denique omnia alia proueniunt, quae communem subditorum utilitatem concernunt.
- Iustinus constit. 4. in supplemento nouellarum.
- 5 Impossibile est, ut tributis non illatis respublica conseruetur: militares namque copiae assignato sibi salario inde percepto, hostibus resistunt, & ciuitates, agrosque defendunt, & quae à collatoribus contribuantur, partim in ipsos, partim propter ipsos infumuntur, & impenduntur. nobis autem prorsus nihil inde praeter istarum rerum curas, habere contingit.
- Stephanus lib. sententiarum.
- 6 Alexander cum audisset, longè plus uectigalium à ciuitatibus auferri posse, dixit: olitorem odi, qui radicitus herbas excidat.
- Suetonius Tranquillus in Tiberio Caesare.
- 7 Praesidibus onerandas tributo prouincias suadentibus, rescripsit: Boni pastores esse, tondere pecus, non deglubere. Id quod Graece ferunt dicere solitum. Tonderi pecus meum, non rasitari uolo, ut Budaeus in posterioribus annotationibus ad Pandectas retulit.
- 8 Cum apud Andrum argentum peteret Themistocles, duos inquit, ad uos adduco Deos, uim, ac suasionem, illi responderunt, apud se quoque duas magnas esse deas: inopiam, & impossibilitatem: per quas non dare liceret, quae peterentur.
- 9 Si uitari non possit, quin uectigal nouum exigatur: onerentur barbarae ac peregrinae merces, quae non tam ad uitae faciunt necessitatem, quam ad luxum, ac delicias, & quarum usus diuitum est peculiaris:

liaris: uelut aromata, unguenta, gemmæ atque id genus alia. Nam hinc incommodum sentient hi tantum, quorum fortunæ id ferre possint, nec ob hanc iacturam ad inopiam redigentur, sed fortasse redentur frugaliore, ut pecuniæ iactura morum bono fortiat. *Dio Cassius lib. 52.*

10 Mæcenæ Augusto Cæsari dixit: uectigalia imperanda subditis sunt neque clam me est, nonnullos tributa, & uectigalia constituta ægre laturos esse: uerum & ipsi, si neque alio præterea damno afficiantur, & re ipsa compariant, hæc ipsorum salutis causa, utque cæteris suis bonis tuto perfrui possint. exigimagnas etiam tibi gratias agent quod exiguam suorum reddituum partem tibi conferentes, reliqua omnia sine damno percipere possint, idque eò magis fiet, si te continenter uiuere, ac nihil prodigere uideant quis enim cum uideat, te in re familiari summa parsimonia uti, in publica liberalissimum esse, non ulro uelit, aliquid conferre cum tuas diuitias suam securitatem, ac copiam esse iudicent? Itaque pecuniæ etiam publicæ tibi suppetent.

Ex diuo Thoma lib. 3. de regi. principi cap. 11.

11 Quia nemo militat suis stipendiis unquam, & quodam iure naturæ unusquisque de suo labore debet reportare mercedem, ut probat Apostolus in epistola prima ad Corinthios; hinc est, quod licet principibus à suis subditis tributa, & annuos census percipere, unde cum Apostolus in ea epistola, quæ est ad Romanos, probasset, omne dominium à Deo esse prouisum: tandem persuadet eisdem, retribuere pro labore: ideò inquit, & tributa præstantis: ministri enim Dei sunt in hoc ipsi seruientes. item quod pro bono reipublicæ, ut pro defensione regni, uel pro quacunque alia causa pertinente ad bonum commune possit rex tributa exigere ratio est in promptu. quia cum societas humana sit naturalis: omnia necessaria ad eius conseruationem, erunt de iure naturæ, igitur ad conseruationem, & bonum commune reipublicæ, poterit rex iuste à subiectis pecuniam exigere. postremò, ars imitatur naturam, & ea non deficit in necessarijs, ergo neque ars. sed inter omnes artes, ars uiuendi est melior, ut probat Cicero in Tusculanis quæstionibus: eò quod cæteræ artes ordinantur ad ipsam: ergo in necessarijs regni rex non debet deficere, sed potest supplere omnem defectum ad Regnum conseruandum: & ideò potest legitimæ exactiones facere, sed moderatæ debent esse, ac tollerabiles, ut inquit Augustinus, de uerbis Domini, exponens illud Matthæi, reddite quæ sunt Cæsaris Cæsari, & iterum explicans illud

Ioannis

Ioannis Baptistæ, neminem concutiatis sed stote contenti stipendijs uestris hæc beatus Thomas.

12 Si quis omnes nationum omnium historias legat, perspicuè intelliget, plerasque seditiones ex immodicis exactionibus ortas fuisse.

De educatione puerorum. Cap. 25.

1 CVM ea sit optima reipublicæ gubernatio, quæ ciues meliores facit: hoc primis curæ esse debet omnibus magistratibus, ut pueri, & adolescentes rectè educantur, & instituantur optimè. Nec enim alia re meliores homines euadere possunt, quàm bona educatione. Nam ut ciuis meus Seneca inquit, educatio mores facit.

Aristoteles lib. 8. polit. cap. 1.

2 Legumlatori plurimum operæ ponendum est, in puerorum educatione, quod in ciuitatibus prætermisum, reipublicæ uehementer nocet.

Diogenes lib. de sanititate ait.

3 Adolescentium educationem, fundamentum esse totius reip.

Plutarchus in Apoph. Laconicis.

4 Lycurgus ille legumlator, uolens ex eo uiuendi modo, qui antea fuisset, ad temperatiorem uitæ ordinem suos ciues traducere, ac honestos, fortesque efficere (nam deliciores erant) duos educauit catulos, ex iisdem parentibus natos: quorum alterum quidem gulæ assuescit domi esse permittens, alterum autem educens ad uenationem exercuit. Deinde, illis in concionē adductis, disposuit, & spinas & quædam gulæ irritamenta, posteaque leporem dimisit: sed cum ad consueta uterque cucurrisset, ac leporem alter cepisset: uidete inquit, o ciues, quum ex eodem sint genere, quàm dissimiles ob educationem inter se euaserint, quantoque efficacior, quàm natura ad res honestas sit exercitatio.

Pythagoriorum apophtegma.

5 Aetatum habēda ea cura est, ut pueri in disciplinis exerceantur: iuuenes ciuitatis, morum, & legum studiosi sint: uiri publicis muneribus incumbant: senes in iudicijs, & consilijs uersentur.

Dion Cassius lib. 52.

6 Mæcenæ Augusto Cæsari: hoc te summopere hortor, instituas: ut Patricij, equestrisque ordinis homines, dum adhuc, pueritiam agunt,

agunt, ludos literarios frequentent; adolescentes autem facti æquos & arma tractare discant: ad utrumque doctoribus publicis certo stipendio conductis, ita enim statim a puero discantes atque exercentes omnia ea, quæ adultis sunt usurpanda, ad omnia negotia aptiores habebis. optimi enim, ac egregij principis est, non modo ipse, ut omnia ex officio agat, uerum, ut qua ratione etiam reliqui omnes quàm optimi fiant, prospiciat.

Bæsius lib. 1. de rep.

- 7 Puerorum ingenia, tanquam agri, ex quibus respublica suos omnes fructus est perceptura, diligentissimè colantur, & rebus optimis serantur. Prohibeantur inseri quæcunque respublicæ noxia sunt, & insita confestim à magistratibus euellantur: nam semina uirtutis admodum rara sunt, & sterile solum, uel incultum nacta, prouentu marum herbarum facilimè marcescunt.

Ex Aegidio lib. 3. parte 2. cap. 8.

- 8 Curare rex debet, ut in regno suo uigeant studia literarum, ut ibi sint multi sapientes, & industrii, ne subditi sui sint ignorantia tenebris inuoluti. addo etiam, ut ex Theologis, iuris peritis, medicis, & aliis doctis uiris plurima & maxima commoda proueniant uniuerse respublicæ.

Laurentius Grimalius lib. 1. de optimo Senatore.

- 9 Ciues in Academiis educari debent, ad honestè uiuendum, & rempublicam gubernandam, ob idque respublica curare debet, ut scholas habeat, uirtutum omnium tanquam officinas: ad quas iuuenes sicuti ad messem bonarum artium commicare debent, uirtutum disciplinarumque fructus ex his reportaturi.
- 10 Ergo qui rectè Rempublicam gubernare uolunt, si fauere plurimum debent educationi, atque institutioni puerorum, & adolescentium: ac dare operam, ut quàm minima fieri possit impensa, bonis artibus iuuenes instituuntur, præcipuè in Hispania, in qua pauperes sunt, ut plurimum qui literis solent incumbere, & in medio studiorum cursu facultatibus deficiunt. quamobrem sumptibus scolasticorum modus adhibendus est, ne iuuenili lenitate (ut solent) se ipsos & parentes perdant: & ut Diogenes dixit: filii malè educati summi hostes patribus in senectute sunt.

De libris obscenis. Cap. 26.

- 1 **A**D rectam reipublicæ gubernationem pertinet, diligenter cauere ne libri obsceni excudantur aut legantur, hi enim corrumpunt hominum ociosorum mores. Quod autem bonos mores corrumpit, id etiam Rempublicam uehementer lædit. Nam (ut Aristoteles inquit) semper optimi quique mores, melioris reipublicæ sunt causa. lib. 8. polit. cap. 1.

Idem lib. 7. eiusdem operis cap. 17.

- 2 Ut cætera mala, sic debet legumlator sermonis turpitudinem è ciuitate pellere: nam facile turpia loquendo, efficitur, ut homines his proxima faciant. Quod maximè prouidendum est in adolescentibus, ne quid tale uel dicant, uel audiant. Si quis autem dicere, uel agere uetitorum quicquam uisus fuerit, hunc oportebit castigari, & uerberibus punire. Cum autem ne quis talia loquatur, prohibetur: satis intelligitur uetari, ne turpes, uel picturas, uel fabulas spectet. ad officium igitur magistratuum pertinet curare, ut nihil nec fictum, nec pictum sit, quod turpes actiones imitetur. Hæc ille.

Plato lib. 10. de republica.

- 3 Si uoluptuosam musam in canticis & carminibus acceptaueris: uoluptas, ac dolor in ciuitate, pro lege & ratione dominabuntur.

Idem lib. 7. de legibus.

- 4 Nemo poeta præter ciuitatis leges, & iusta uel honesta uel bona, fingere quicquam audeat, nec liceat, quæ composuerit, ulli priuatum ostendere, antequam constituti hac de re iudices, legumque custodes & uiderint, & approbauerint. Et paulò post. Insaniremus, & nos omnino, & ciuitas omnis, si antequam magistratus uiderint, quæ composuistis, & dicenda ad populum iudicauerint, admitterimini.

Idem lib. 8. de legibus.

- 5 Nemo audeat, musam horum iudicio non probatam, canere, etià si Thamyra, Orpheique hymnis sit suauior.

Bæsius magnus ad adolescentes homilia. 54.

- 6 Ad uitiosos sermones consuetudo uia quedà est ad res ipsas, & inibi post multa plurimùm refert, sanis, aut uitiosis cantilenis aures impleri.

Hermas lib. 3. de instau. religione cap. 5.

- 7 Typographorum licentia seuerissimè cohibenda esset. Hinc enim ubique terrarum tot plaustra, anilium deliramentorum, stultarum historiæ, publico malo effectorum rumororum, superstitiosarum

preclarum: famosorum in omnes omnium hominum ordines libellorum, proficiscuntur. Quæ nunc in omnium sinu gestantur, senum uirorum, iuuenum, adolescentulorum, atque adeo puellorum, ac puellarum, perinde, ac si data opera, ab ipsis penè huberibus, teneros omnium animos festinaremus, omnibus omnium uanitatibus, uitiorumque generibus contaminare. Cuius contagii non aliud remedium inueniri potest, nisi qua dignum est diligentia curetur ne usquam locorum quouis idiomate, siue serii, siue ludicri libri, aut libelli imprimantur, uendantur, importentur, legantur, habeantur, nisi quos publica autoritate delecti censors approbarint: ita planè ut officinarum excudendorum librorum publica ubique autoritate pareant, non secus, atque officinarum eudendæ monetæ: idque tanto maiore sollicitudine, quanto par est existimandum plus interesse reip. bonos mores incorruptos esse, quam monetam.

De peregrinis mercibus. Cap. 27.

Plato lib. 8. de legibus.

- 1 Peregrina omnia nisi necessaria sunt, nemo adducat.
- 2 Lycurgus quæcunque peregrina, & superuacanea ex urbe eiecit. Quare neque mercator, neque rhetor, neque uates circulatorque: neque apparatus artifex Spartam ingrediebatur autor Plutarchus in Apoph. Laconicis.

Cæsar lib. 2. de bello Gallico.

- 3 Eorum fines Nerui attingebant, quorum de natura, moribusque Cæsar cum quæreret, sic reperiebat. Nullum aditum esse ad eos mercatoribus: Nihil pati uini, reliquarumque rerum ad luxuriam pertinentium inferri: quod his rebus elanguescere animos, eorumque remitti uirtutem existimarent: esse homines feros, magnæque uirtutis.

Victorius lib. 2. uariarum lectionum cap. 4.

- 4 Phœnices unâ cum mercibus in Græciam etiam uicia comportant, dura enim tunc natio Græcorum, abhorrensque ab huiusmodi deliciis, fracta est, atque enervata copia uoluptatum, de quo etiam questus fuerat, Cicero in tertio libro de republica, ut indicio Noni cognouimus, qui hoc inde testimoniū citat. Phœnices primi mercaturis, & mercibus suis auitiam, & magnificentiam, & inextinguibiles cupiditates omnium rerum exportauerunt in Græciam. hoc autem mali secum ferre hoc studium, corrumpereque mores earum gentium ad quas

ad quas commearint mercatores, perspicuum est, unde olim à uetere Germania pellebantur, damnum hoc metuentibus, longeque incolumitati suæ providentibus.

- 5 Adducuntur iam pridem inutiles merces, quibus adolescentes ociosi, & uani, & mulieres leues, & fatuæ, facillè decipiuntur. Nam ut præteream plumas, telas, picturas, & mille talia: quid dicam de uestibus istis, quibus iuuenes Hispani, alioqui futuri fortissimi, effeminantur? quibus scæminæ magno suo, & parentum & maritorum malo impudentiores fiunt?

- 6 Renouantur iam uestes illæ, de quibus Seneca loquens lib. 7. de beneficiis, inquit; uideo sericas uestes, si uestes vocandæ sunt, in quibus nihil est, quo defendi membra, aut corpus, aut denique pudor possit: quibus sumptis mulier parum liquido nudâ non esse, iurabit. Hæc ingenti summa, ab ignotis etiam gentibus, ad commercium accersentur: ut matronæ nostræ ne adulteris quidem plus sui in cubiculo, quam in publico ostendant.

- 7 Tot peregrinis inuentis & capita, & aures, & colla, & pectora, & brachia, & manus scæminarum ornantur, aut potius deformantur: ut uix diuitum facultates ad ea coemenda sufficiant. Quo efficitur, ut magnis dotibus opus sit, & quàm multæ nubere nequeant: Nam (ut Seneca libro primo naturalium quaestionum ait) quidquid mundus muliebri uocabatur, sarcinæ uiriles sunt.

Plutarchus præcepto conubiali 27.

- 8 Lyfandri filiabus uestes, muliebremque mundum prætiosum tyrannus Siculus misit, ea Lyfander capere noluit, fatus: Hoc ornamentum dehonestabit potius filias meas, quàm ornabit. Sed ante Lyfandrum hoc Sophocles dixit: non est hic ornatus, o infelix, uerum dedecus uidebitur, tuæque insania mentis. Ornamentum enim est, ut inquit Crates, quod ornat: ornat autem, quod honestiorē mulierē facit: talē uerò præstat, non aurū, non smaragdus, nō coccineus, color, sed quæcunque grauitatis, moderationis, & pudoris specimen adhibent.

Besius lib. 3. de repub.

- 9 Non tantum providendū est, ut intus omnia præclara sint, sed etiā ut aliundē nihil mali ad rem publicam accedat. Itaque si quid aduehatur, quod damnosum sit, aut non necessarium ciuitati, ne locū necessariorū occupet: uel magni uestigalibus impediatur, aut prorsus interdicator, siue morbos aliquos animorum afferat, ut luxum, ut inanem ostentationē, siue corpus deterius, siue pauperiorē ciuitatē reddat. Consideret igitur bonus princeps, quid necessarium, quid utile,

quid superfluum, quid perniciosum sit, & liberum faciat, immo etiam interdum præmiis alliciat, quod populo necessarium est, uel non exigua aliquam afferat utilitatem. Inutilia uerò, & noxia, uel supplicis propositis interdicit, uel magnis saltem neccigalibus grauet. Præstat enim ut resp. possideat ea, quæ ad uitam necessaria, atque diuitias, quæ res externo tantum artificio elaboratas, quæ in magnos, & necessarios usus ferme permutari non possunt, & cum magna pecuniarum iactura facile deteruntur. Inter has autem minimum admittenda sunt, quæ breuissimo tempore pereunt, & maximo pretio constant.

De sumptibus immoderatis. Cap. 28.

Musonius lib. de suppellectile.

1 **M**ulta insumpturus, acquirere multa conetur, oportet: qui autem id conatur, avarus & iniustus sit, necesse est, nec enim magnæ opes iuste parari possunt.

Aristoteles lib. 2. polit. cap. 7.

2 **U**t Vir & mulier domus partes sunt: sic haud dubie ciuitatem in duas æquas partes uirorum mulierumque diuisas esse, putare cõuenit. In quibus ergo rebus publicis, quod ad mulieres pertinet perperam sancitum est: in his dimidium ciuitatis prauè institutum esse putari debet.

3 **Q**uin etiam uniuersa respublica malè se habet, ubi sceminarum sumptus non cohibentur. Nec enim seipsas duntaxat, sed & parentes, filios, fratres, & maritos perdunt, ac totam ferè rempublicam secum trahunt in perditionem.

4 **T**imendum quidem est, ne illa tempora redeant, de quibus Propertius cecinit.

Matrona incedit census induta nepotum

Et spolia opprobriis nostra per ora trahit.

Nulla est poscendi, nulla est reuerentia dandi

Aut si qua est, pretio tollitur ipsa mora.

Niceta in uita Ioannis Comneni propè finem.

5 **L**uxum uestium, ac mensarum, tanquam corruptelam & uitæ pestem, à palatio pepulit.

Zonaras lib. 2. annalium.

6 **C**um post canensem cladem lex data esset, ne mulieres aurum gestarent, neue uehiculis, aut uaria ueste uterentur: & populus utrum ea abroganda esset, necne, deliberaret. Cato pro concione eam retinendam

tinendam esse suasisit, cum hac conclusione ornatur igitur mulieres, non auro, non gemmis non acupictis, aut byssinis uestibus, sed modestia, maritorum obseruantia, liberorum amore, obedientia, moderatione.

Biesius lib. 3. de rep.

7 **O**portet, ut quàm commodissimè, minimoque pretio tota ciuitas uiuat: oportet, ut ciues in suppellectilibus etiam, atque uestibus, reliquisque rebus omnibus suam teneant mediocritatem. Nulla namque Respublica nisi frugalis, fuerit unquam beata. Iam uerò non sat est, habere uestes innumeras, atque mollissimas, nisi plurimis futuris iterum exasperentur. Quid ego nunc mundos muliebres recenseam, quibus magna ex parte reipublicæ pecunia continetur? Necesso est ab ultimo terrarum orbe quærere gemmas, quibus scilicet, preciosarum istarum sceminarum in explebilem innanis ostentationis libidinem expleamus. At ineptissimi sumus, qui non uidemus hoc pacto nimis onerari præmiisque respublicas, aut si uidemus, & negligimus scelerati etiam, & nefarii.

Marcus Portius Cato apud Linium lib. 34.

8 **S**æpe me querentem de sceminarum, sæpe de uirorum sumptibus audistis: diuersisque duobus uitis, auaritia & luxuria ciuitatem laborare, quæ pestes omnia magna imperia euertunt. Hæc ego, quò melior, letiorque indies forma reipublicæ est, quò magis imperium crescit, eò plus horreo, ne ille magis nos ceperint, quàm nos illas, & post aliquam simul lex modum sumptibus uxoris tuæ facere desierit, tu nunquam facies, & cætera.

9 **Q**uamobrem bonis legibus occurrendum est, malis moribus: & puniendi sunt sartores, & sarcinatores seuerissimè, si quid in uestibus contra leges fecerint: & ut sceminarum licentia reprimatur. Expedit fortasse, ut lex fieret contra mulieres nobiles, & illustres: addito præmio; quia honestatis, modestiæ, atque frugalitatis exemplum cæteris omnibus esse debent. Ac simul permitteretur usus illarum uestium plebeis sceminis, & meretricibus: tunc enim infames fierent uestes illæ atque ab omnibus repudiarentur. Nulla enim esset mulier quæ nobilis, & honesto existimari non uellet. contra cum lex nobiles excipit, rixarum, & iniuriarum est causa, & uix ad effectum perducitur potest.

Iosephus lib. 2. contra Apionem.

10 **M**oyse neque in filiorum natiuitatibus concessit epulationes aggregari & fieri occasiones ebrietatis. Prospexit etiam funeribus mortuorum,

tuorum, ut neque sumptuosa ad sepeliendum celebrentur exequia, neque insignium fabrica sepulchrorum: sed necessaria quidem circa elationem funeris imperabit domesticos adimplere,

Cicero lib. 2. de legibus.

- 11 Minuendi sunt sumptus lamentationesque funeris. posteaquam sumptuosa fieri funera, & lamentabilia cepissent. Solonis lege sublata sunt; quam legem eisdem prope uerbis nostri in decimam tabulam coniecerunt, & cetera.

Paulus Manutius lib. de legibus Romanis.

- 12 Privati sumptus non sunt ab iis, qui reipublice præsunt negligendi, domus enim exhauriuntur: & domibus civitas constat; itaque ualere non potest, quasi corpus aliquod, membris male affectis. propterea leges sumptuariae multae ad coercendam luxuriam diuersis temporibus, omnes, utilissimae latae sunt, ut de modo supellectilis, funerum, cenarum, alioque de genere;

- 13 Verum quidem dictum est: qui abundat superfluis deficitur necessariis, itaque oportet sumptibus superfluis detrahere, ut necessariis, & utilibus rebus prouideri possit. quod non in priuatis tantum familiis est attendendum, sed multo magis in rebus publicis, quae maioribus indigent sumptibus. ne propter inordinatas, & immoderatas impensas, exactiones illicitae fiant, ut inquit beatus Thomas opusculo de regimine iudeorum.

Laurentius Grimalius lib. 2. de optimo senatore.

- 14 Legibus praecidenda est, omnis peccandi occasio & prouidendum ut iusti homines afficiantur, potius quam ut peccatores occidantur, quis enim lasciuientem uitis rempublicam, luxuque perditos ciues, non sumptuaria potius uelit, quam sanguinaria lege coercere? praecclare Tullius, auaritiam, inquit, si tollere uultis, mater eius est tollenda luxuria.

- 15 Cohibendi sunt immoderati sumptus funerum & nuptiarum quia in his faciendis dolore, atque amore homines rapiuntur ad superuacua & sui iuris omnino non sunt.

Platina de uitis Pontificum.

- 16 Innocentius sextus, uir integerrimae uitae: impensam domesticam quae magna erat, immutauit & familiam, suam ad certum & honestum redigens numerum: nec domi uoluit nisi uiros habere probatissimos.

Ne unus multa officia gerat. Cap. 29.

- 1 **A**D rectam reipublice gubernationem pertinet, ut unus homo plures magistratus simul non gerat. Id enim regis legibus & externis uictum est, & bono communi aduersatur. Quia occupat unus multorum praemia & uaria officia gerere non potest, & omnibus satisfacere nequit.

Plato lib. 2. de rep.

- 2 Impossibile est, unum plures artes bene exercere.
3 Idem lib. 3. singuli singula recte conficere possunt, plura uero minime. Quod si quis plura tractare aggrediatur, in singulis ita deficiet, ut in nullo euadat egregius.

Xenophon lib. 8. de patria Cyri.

- 4 Fieri non potest, ut qui multis utitur artibus, is homo omnia pulchre faciat.

Aristoteles lib. 2. polit. cap. 9.

- 5 Improbandum est, ut idem homo pluribus magistratibus praesit. Nam unum opus ab uno optime perficitur.

Idem lib. 4. cap. 15.

- 6 In magnis ciuitatibus unus magistratus ad munus unum obcurandum sufficit, & potest & debet: quia multi magistratibus praefici, propter ciuium multitudinem possunt. Et profecto munus quodque melius, si quis uni tantum procuratori uacet, obitur, quam si multis negociis distineatur.

Lex Iustiniani lib. 1. C. tit. 47.

- 7 Nemo audeat, in uno, eodemque tempore, tam aduocatione uti, quam consiliarij cuiuscunque magistratus, quibus respublica gerenda committitur, curam arripere ne cum in utrumque festinet, neutrum bene peragat. Nec sit concessum cuiquam duobus magistratibus adsidere, & utriusque iudicii curam peragere (nec enim facile credendum est, etiam duabus necessariis rebus unum sufficere. Nam cum uni iudicio adfuerit, altero abstrahi necesse est, sicque nulli eorum idoneum in totum inueniri) sed altera adsessione penitus semota, unius magistratus esse contentum iudicio.

Plutarchus in politicis.

- 8 Athenis Metiochus in ore omnium erat vulgo instantium: Metiochus ducit copias, Metiochus uias curat, Metiochus exercet panarium, Metiochus farinam tractat, Metiochus praest omnibus. Metiochus ergo lugebit.

Ex eiusdem Plutarchi similibus.

9. Navis gubernator quædam suis manibus facit, quædam per alios: & aliquando aliis ad elauum admissis, ipse in proram demigrat: sic in re publica non debet unus occupare omnia munia, sed aliis uicissim dare locum, rectius enim sunt, quæ multorum manibus peraguntur.
10. Cum autem unus plures magistratus simul gerere non queat, efficitur inde, ut contra leges, & utilitatem publicam per substitutas personas reipublicæ munera exerceat: & is cuius industria eligitur per quælibet alium seruiat. Itaque substitutus onera subit & fert alter honores, & ut quidam recte inquit: hoc præcipuum uileus est rerum publicarum omnium, quod omnia munia per uicarios administrantur, interdum alteros, ac tertios. Et multi præterea magistratus præmunt rempublicam, qui nullius ferè sunt utilitatis publicæ.

De ratione iudiciorum. Cap. 30.

Plato lib. 6. de legibus.

1. Nulla ciuitas re uera ciuitas erit, nisi debito ordine iudicia fuerint constituta. Iudex autem mutus, qui nec instar arbitri, aliquid plus quam litigantes dixerint, in causis discutiendis percontatur, nunquam ad ius declarandum sufficiens erit. Oportet autem semper, ut quod quaritur, ab utrisque declaratur. Tèpus autem & mora, frequensque inquisitio, ad aperiendum controuersiam conferunt.

Ulpianus lib. 11. digest. tit. 1.

2. Vbicunque iudicem æquitas mouerit, oportere fieri interrogationem, dubium non est.

Ex lege Arcadij, & Honorij lib. 8. C. tit. 5.

C. Theodo. lib. 4. tit. 20.

3. Negociorum merita partium assertionem panduntur.

Diodorus Siculus lib. 2.

4. Apud Aegyptios iudicia non casu fiebant, sed ratione. Existimabant enim ritè facta plurimum uitæ mortalium prodesse. Mos illis erat, accusatorem scribere ea, in quibus alium accusabat, modumque patrata iniuriæ, aut damni facti, quanti eam æstimaret. Reo autem dabatur tempus rescribendi ad singula, & aut se id non fecisse, aut rectè fecisse pergandi, aut iniuriam, uel damnum minoris æstimandi. Rursus accusatori, reoque inuicem respondendi locus erat. Ita bis auditis litigatoribus, cum iudices de controuersia, qualis esset, princeps signo ueritatis in partem ueriores uerso, sententiâ ferebat. Hic mos iudicio-

iudiciorum apud Aegyptios erat, existimantes accusantium, excusantiumque altercatione, & scriptis ueritatem maximè elici posse, &c.

5. Eodem ferè ordine iudicia Hispania tractare solemus, sed tria ego desidero, quibus fortasse nihil addi posset, unum, ut dilationes, quas ultra marinas uocant, aut prorsus abrogarentur, aut uix unquam cederentur. Alterum, ut aduocati, qui causis iniustis suffragantur, multa, & ignominia afficerentur. Tertium ut ij, qui malitiosè, ac remière litigant, omnes omnino sumptus, damna, & incommoda victori præstarent. Quæ omnia ut mihi quidem uidetur iustissimè sanciri possent, & magnam Reipublicæ utilitatem afferrent. Atque hoc postremum diuus Bernardus mecum sentit, lib. 3. de consideratione ad Eugenium.

6. Lex quæ per raro prodest & sæpissimè nocet, quæ periuriorem plurimorum euident occasio est, quæ plerumque lites magnas, efficit immortales, abroganda, explodenda, eiiciendaque est; atque hoc solo (ut audivimus) apud Mahumetanos paucæ, breuesque lites sunt, quod temerè litigantes publicè flagellis cedantur.

Deliberationum de rep. Cap. 31.

Aristoteles lib. 4. polit. cap. 1.

1. Non minus negotii est, reipublicam emendare, quam ab initio constituere: ut dedecori nihilo facilius est, quam à principio discere.
2. Est quidem respublica nostra, ut mihi uidetur optima: sed nihil est in rebus humanis usque adeo partibus suis omnibus expleu, ut perfectione aliquâ recipere non queat. Idcirco quædam nunc adiciemus, quæ prudentium uirosum iudicio utilia esse possent reipublicæ.
3. Ac primum, expedire aiunt, ut ad reposcendas à præfectis urbium muneris gestiones mitterentur è rege cõsiliarii Valdolitani Gratienensis, aut Hispalensis conuentus: qui nihil agerent aliud, quam intra duos, uel tres menses, inquirere in decessores, & senatores, & scribas, & ceteros, qui publica ciuitatum officia gerunt, & causis cognitis iudicare, & sententias latas ad effectum perducere, & acta omnia summo iustitiæ tribunali exhibere. Quo efficeretur, ut urbes longè rectius gubernarentur, & sexcenta reprimerentur incommoda, quæ nunc omnibus perspicua sunt. Præterea cum hi, qui ratione reposcerent ad summum illud regium tribunal prouerberetur, quæ praua aut recta in toto ferè Regno gerantur, planè scirent.

- 4 Aiunt præterea, equites istos cataphractos, qui agricolarum hospitibus excipiuntur, & ociosi degentes, facinora magna nonnunquam perpetrare solent: multo minori regis sumptu deligi posse in finitimis municipiis: ubi, & cum uxoribus, & parentibus habitantes, nemini essent iniurij, & facile conuenirent, cum opus esset, cursu publico conuocati: & commodius ipsi equos curare, atque arma custodire in patria sua possent.
- 5 Sunt etiam qui dicant, prouidendum esse, ut cauponæ atq; stabula (ca præsertim, quæ in locis desertis ad excipiendos uiatores habentur) locari non possint, nisi pretio iusto, atq; taxato: ne caupones & stabularii, ut mercedem locationis persolvere queant, hospites spoliare cogantur.

De diuersis capitulis.

Cap. 32.

- 1 **N**on facile quidquam est innouandum, sed tum demum cum urgens necessitas, aut euidentis utilitas, id exposcit. Urgentis autem necessitatis illud erit exemplum. Si forte ciuitas factionibus opprimatur, ut earum causa & origo protinus reprimatur.

Iustinianus de proconsule Cappadociæ constit. 30.

- 2 Quia factionibus inter se diuisa est ciuitas, & cum existat ambitu murorum una, duplex est sententia: unde & seditionum, & dissensionum occasiones, & si quid omnino mali fatigat homines id ex hac prouenit causa, qua sublata robur simul, & concordia negotio addemus, qua nihil unquam inter homines præclarius extitit, & præstatius, &c.
- 3 Hoc uero utile esse uidetur, ut fures, qui hostes sunt uniuerse reipublicæ, & nunquam corrigi, aut meliores effici solent: pro quolibet furto, aut septuplum soluant, aut damnentur ad remos.
- 4 Tum illud addo, ut hospicia pauperum, quæ hospitalia vulgo appellantur, uisitentur, ita ut nequid pauperes detrimenti capiant, provideatur.
- 5 Item illud magnis pœnis sanciendum esset, ne tutores, aut curatores, sine iudicis & consanguineorum consensu, pupillos, aut pupillas connubio iungant.
- 6 Atque hoc quidem est reipublica foret, ut Canon undecimus Secundi Concilii Hispalensis renouaretur, porrigeretur, & ad effectum perduceretur, cum Iustiniani nouella constit. 133.
- 7 Cum legamus in antiquis bene formatis ciuitatibus, præscriptos fuisse

Biesius lib. 3. de reipublica.

fuisse percensus, cuiuscunque mensæ familiæq; sumptus: non uideo cur id facere non liceat, immo uero deceat apud Christianos, sic enim fieret, ut diuitum parsimonia pauperes aleret, & angustia familiarum multos, qui tantum inserviunt ostentationi uel potius consumendis frugibus, excluderet, ad utilem aliquam operam ciuitatis. Nunc maxima pars famulorum inuiti tantum pondere familiam, immo rempublicam premit. quid, quod hoc exemplum plures ad ocium prouocet, idque ciues eneruat, & rempublicam exhaurit.

- 8 Ad hæc leges illæ duntaxat essent colligendæ, quæ uim suam habent, & seruandæ sunt: ne multarum inutilium legum lectio errorem pariat, & confusionem.

Suetonius Tranquillus in Iulio Cæsare.

- 9 Ius ciuile ad certum modum redigere destinabat, atq; ex immensa, diffusaq; legum copia optima quæq; & necessaria in paucissimos conferre libros, sed hæc & talia meditantem mors præuenit.

Iustinianus de Armenijs constit. 21.

- 10 Vetera curiosius perquirere, & ad præterita iam tempora recurrere, confusionis potius, quam legislationis est. Possem, & alia commemorare, necessaria & utilia reipublicæ, quæ nunc diuulgare non expedit, & cum sapientibus & politicis uiris commodius à me conferentur.

De conseruatione reip.

Cap. 33.

Aristoteles lib. 5. polit. cap. 7.

- 1 **M**aximè tum respublica, tum status optimatum dissoluitur, si ius in ipsa reipublica uioletur.

Idem eiusdem lib. cap. 8.

- 2 Dubitari non potest, quin cognitis iis, quæ rebus publicis interitum important, ea quoq; quæ salutem afferunt, intelligantur, cum contraria contrariorum sint efficientia interitus autem saluti contrarius est.

Et post aliqua.

- 3 Licet autem animaduertere, quosdam non solum optimatum, sed paucorum etiam status conseruari. Non quod sint resp. tutæ, sed quoniam qui magistratibus præ sunt, tum in eos qui extra rempublicam sunt, tum in socios reip. administrandæ rectè se gerunt.

Et paulo procul.

- 4 Conseruantur etiam respublicæ non solum quia longè absunt ab iis, quæ interitum afferunt, sed interdum etiam, quia propè sunt:

Nam timor intentiore cura reipublice consulere cogit, quibus igitur cordi est reipublicae salus; hos oportet timores iniecerit, ut vigilantiores sint ciues, nec reipublicae custodiā, tanquā excubias remittat, & pericula, quae procul absint, uelut impendentia denūtiare, &c.

5 Hae obseruanda nobis sunt, ac diligentissime prouidenda; cum inermes simus, & Mahumetanis atque haereticis unde quaque circumdati; & intra Hispaniam ipsam plurimos, ac perniciosissimos hostes pseudochristianos habemus, ex Mahumetanorum genere prognatos maiorum suorum perfidiam imitantes, & eorum plurimos armatos. Ad summam, Iniustitia est, quae beatas facit respublicas, easque conseruat: Iniustitia uero, quae subuertit omnia.

Aristotele. lib. 5. polit. cap. 7.

6 Hoc solum confirmat, stabilemque facit statutum reip. si dignitate paria tribuantur, & quae sua sunt quisque retineat: id est, si iustitia in honorum distributione seruetur, & ius suum unicuique tribuatur. Nam respublica, quae praeter ius constituta est, & in qua iustitia non dominatur, difficile factum est, ut diu permaneat.

Ecclesiastici. cap. 10.

7 Regnum a gente in gentem transfertur, propter iniustitias, & iniurias, & contumelias & diuersos dolos

Prouerbiorum cap. 16.

8 Iustitia firmatur solum regis id est, thronus, autoritas, & progenies regis.

9 Iustitia & aequitas maximè reddunt imperium diuturnum, atque gratissimum.

Agathius lib. 1. historiarum.

10 Iustitia, & charitas ubicunque inter mortales fontentur, felicem proculdubio rempublicam reddunt, stabilemque atque adeo diu mansuram efficiunt, nec facile iniuria opportuna, ut capi ab hostibus queat.

Aristides in prima oratione Platonica.

11 Non potest melius aequitas obseruari, nec tutius hominum societas contineri, quam si suum cuique tribuatur.

Patricius lib. 5. de institu. reip.

12 Vera quidem illa est sententia uetustissima: rempublicam diuturnum, atque adeo immortale animal esse, nisi libupli uim inferat, mortemque consciscat.

Cicero lib. 2. officiorum.

13 Tanta iustitiae uis est, ut nec illi quidem qui maleficio & scelere poscuntur, possint sine ulla particula iustitiae uiuere. nam qui archipirata

rata dicitur, nisi aequaliter praedam disperiat, aut occidetur a sociis aut relinquitur. Itaque propter aequabilem praede partitionem, & bargulis illyricis latro, magnas opes habuit, & multo maiores uirtutis Lusitanus: cui quidem etiam exercitus nostri, imperatoresque cesserunt. Cum igitur tanta uis iustitiae sit, ut ea etiam latronum opes firmet, atque augeat: quantam eius uim ad reip. ac regni conseruationem fore putabimus?

14 Fernandus quidem & Isabella, reges iustissimi, ac uere catholici, & nepos eorum Carolus rex, atque imperator Maximus & inuictissimus, bonis legibus, moribus, & magistratibus, Hispaniam rempublicam praeclare fundatam nobis reliquerunt: Philippus optimus, Clementissimus & uerita loquax catholicissimus, felicitatem hanc nostram conseruat, indiesque auget, prouehit, Custodiat Omnipotens cum eiusque filios, & natos natorum, & qui nascentur ab illis, ut per secula multa incolumem, & florentem rempublicam habeamus, & tandem ad sempiternam felicitatem peruenire possimus, & gratia & misericordia domini nostri Iesu Christi.

Patricius lib. de Regno. tit. 3.

15 Vera illa quidem est Xenophontis sententia, qui ait: Omnes ciuites sociates uicio eorum ruere, qui illis praesunt. Nam si recte gubernarentur perpetuo omnino, uel immortales etiam essent.

Coronis memorabilium. Cap. 34.

1 Quid aliud est Regnum, quam magna familia? Contrahenda igitur sunt impendia superuacanea: magnum enim uectigal est parsimonia.

Capitolinus in Antonino Pio.

2 Victus Antonini Pii talis fuit, ut esset opulencia sine reprehensione, parsimonia sine sordibus: Salaria multis subtraxit, quos ociosos uidebat, accipere dicēs: Nihil esse sordidius, immo crudelius, quam si rempublicam si arroderent, qui nihil in eam suo labore conferrent. Nullas expeditiones obiit, nisi quod ad agros suos profectus est, dicens, Graue esse prouincialibus comitatu principis etiam nimis parci.

Lampridius in Alexandro Seuero.

3 Neminem passus est, esse in palatinis, nisi necessarium hominem. Iureiurando deinde constrinxit, ne quem ascriptum, id est, vagantium haberet, ne annonis rempublicam grauaret, dicens: M. lum pillum esse imperatorem, qui ex uisceribus prouincialium homines

non

non necessarios, nec reipublice utiles pasceret.

4 Multis ciuitatibus, quę post terremotus deformes erant, sumptus ad instaurationem operum publicorum & priuatorum, pecuniam ex uectigalibus dedit.

5 De omnibus hominibus per fideles suos semper quęruit, & per eos, quos nemo nosset, hoc agere: cū diceret oēs pręda corrūpi posse.

6 Notum illud est, meliorem esse rempublicam, ac propē tutiorem in qua princeps malus est, ea, in qua sunt amici principis mali, siquidem unus malus potest à plurimis bonis corrigi, multi autem mali non possunt ab uno quantis bono, ulla ratione separari. Et quidem ab homulo ipsi Traiano dictum est, cū ille diceret: Domitianum pessimum fuisse, amicos autem bonos habuisse: atque ideo illum magis odio fuisse, qui Rempublicam peioris uite hominibus commendauerat, quia melius est unum pati malum, quàm multos. Hęc atque alia scribit Lampridius notatione digna.

Dinus Bernardus lib. 4. de consideratione ad Eugenium.

7 Veniamus ad collaterales, & adiutores tuos. Hi seduli tibi, hi intimi sunt: Quamobrem si boni sunt, tibi potissimum sunt, si mali, æque plus tibi: Ne te dixeris sanum dolentem latera: hoc est, ne te dixeris bonum malis innitentem. Aut si bonus sis, bonitas tui solius, quē fructum afferre potest? Quid emolumenti affert tua unius hominis iustitia, ubi sententia præualeat aliter affectorum? sed nec tuta tibi tua bonitas obsecra malis: non magis quàm sanitas uicino serpente. Non est quo te subducas malo intestino & è regione bonum domesticum eò amplius, quo sepius inuat: sed siue leuent, siue grauent, cui rectius imputandum, quàm tibi, qui tales, aut elegisti, aut admisisti? & qui potestatem non habent, nisi quam tu eis, aut tribueris, aut permiseris? Tibi imputa quidquid patieris ab eo qui sine te potest facere nihil.

Spartianus in Hadriano.

8 Optimos quoque de senatu in contubernium imperatorię maiestatis adsciuit: & in concione, & in senatu sepe dixit: Ita se rempublicam gestarum, ut sciret, populi rem esse, non propriam.

Capitolinus in Gordianis.

9 Miser est imperator, apud quem uera reticentur: qui cum ipse publice ambulare non posset, necesse est ut audiat, & uel audita, uel à plurimis roborata confirmet.

Sextus Aurelius uictor in Traiano.

10 Duo sunt, quę ab egregiis principibus expectantur: sanctitas domi in

mi in armis fortitudo, & utrobique prudentia.

Plutarchus in Aphob.

11 Quidam cū dixisset, omnia regibus & honesta & iusta esse. Per Iouem, inquit Antigonus, regibus barbarorum: sed nobis sola honesta sunt honesta, & iusta, sola iusta.

Dinus Bernardus lib. 2. de consideratione ad Eugenium.

12 Modestus moderabitur curas: temperabit à superfluis: non deerit necessariis.

Zonaras in fine Annalium.

13 Homini priuato satis est moderatio, equitas, placabilitas, & in omni cultu, & uictu modus. imperatori uero præter hæc & iustitia est colenda, & ratio ciuium habenda, & uetera instituta sunt tuenda.

Paulus Aemilius lib. 5.

14 Ludouicus Crassus, Francorum rex, cum fatalem sibi diem appetere sentiret, hortatus est filium, ut religionem coleret: paci, communique dignitati, ac saluti inseruiret: Regnum nihil aliud, quàm procreationem, munusque publicum existimaret: cuius in uita administrationi reddendam exactè rationem continuò post facta sciret. sedente in se immortalis iudice: sua cuique facinori parata præsentis, sempiternæque mercede.

Lampridius in Alexandro Seuero.

15 In animo habuit, omnibus officiis genus proprium uestium dare, & omnibus dignitatibus, ut à uestitu dignoscerentur: & omnibus scrui, ut in populo possint agnosci: nequis seditiosus esset, simul ne serui ingenuis miscerentur: sed hoc Vlpiano. Pauloque displicuit, dicentibus, plurimū rixarū fore, si faciles essent homines ad iniurias.

Biesius lib. 4. de rep.

16 Semper præsens rerum status (ut est apud Thucydidem) subditis solet esse molestus. Cū enim semper plus mali, quàm boni, sit in rebus humanis, & præsens dolor euidentior, sit quàm futurus: illi qui causas, & exitus rerum non satis intelligunt, malunt grauioris alicuius fortunæ periculum accersire, quàm præsentem conditionem suā æquo animo ferre.

17 Innumeras quidem causas mutandę reipublicę, sed nullas ferme laudabiles inuenire licet. Itaque legimus in sacris literis; Deum fuisse Iudeis infensum, dum regem peterent, non quod monarchiam nō approbaret, sed quod etiam illam immutationem egre ferret.

F I N I S.

f. 253/175/931
983, 2.37.

... de Sonno ...
... circa sensum ...

264, componitur ...
175, no ...
96, ...

